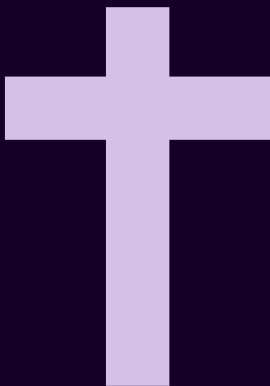

Adzera Baibel

Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of Papua
New Guinea

Adzera Baibel
Portions of the Holy Bible in the Adzera Language of
Papua New Guinea
Hap Buk baibel long tokples Adzera long Niugini

copyright © 2009-2022 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Adzera

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2024-05-20

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 May 2024 from source files dated 20 May 2024

1546e90c-83f8-52de-99ec-bcac4c0552a1

Contents

Lukas	1
Yowanis	83
Taitus	146
Dzems	151

Lukas Sising' Bini Gan Kakaran

*Nan Isa Fagan Gin
(Aposel 1:1)*

¹ O garam tsira' bini Tiofilas, garam ampi bingan yintsa' i akara nan igi ntuanga nam wa'a wasa' i agai. ² Da yakar yatsung' sising' garam ruta Yisu mpada miamun da tsangandan da fisagin da agai. ³ Ibinigi da dzi runggang' itip sauda nam santan idzuwai wa'an igi rururungan iming' rib tsangandan suda miamun, da dzi marang' ifur i akara rururungan i ntuanga nam santan bia'an da agu, garam tsira' bini Tiofilas, ⁴ i ming'a nan fain u ringantagin sib ugu da aruani da u bung' asru' i nan idzuwai igi nan nidzun bingan.

Angira Irim Sising' i Yowanis Ruruba Garam Nanggan Rinan Aping'an

⁵ Gubu' Herot mpada suda king mpada tayang' Yudia ugu, da garam pumu'a Anutu bits nida Tsakarias in impa wasa' i garam pumu'an utupan mangan faring'a Abidza gin ming'a Aron utupan tsira'. Da fininggan Elisabet iwa' iming' Aron utupan ibinigi. ⁶ Rib iru' igi sanaban irururung iming'

Anutu maranggan, i nanggan atsung'a Nifutsarif nan gan faidagin santan da impa tayang' runggan faganggan da bangingan ngarubini. ⁷ Da bitsinta' rib iru' igi narunggan ima', i Elisabet isu sagat yami. Da iru' igi ifufi sib.

⁸⁻⁹ Da iwa' gubu' Abidza utupan nanga gum pumu'a Anutu, da yantung' rarub in isang' garam pumu'an sanaban da intuang Tsakarias i taida nam gaunt ming'a Nifutsarif Ungaran Mararam. ¹⁰ Da wa'a gubu' taida nam gaunt da ampan santan muntida mana' igi impru' ruan iyu Anutu gin.

¹¹ Da Anutu angira gan iwa' da arangan imunti iming' bingin bini iming' mumai mararam taida nam gauntin. ¹² Da Tsakarias tsanganda arangan da nugun isantan ruan gin da iratin. ¹³ Da bitsinta' angira ini rutin, "Tsakarias, anung' ratan u. Anutu iringant i u nan gam udagin sib wa. U fininggam Elisabet bung' arim mama' narun marub mangan da agu. Da wafaring' i binganggan Yowanis. ¹⁴ Arangan bung' asu nam nugun tsia'an da agu, da rib ampi bingan nugun bung' anuf i arangan gubu' gan rinan aping'an, ¹⁵ i Nifutsarif bung' arim bingan tsira' da arangan. Da arangan anung' numa wain gurun ma mpui rini

urun maran didiruntan fain u, da Marapayam Mararam bung' asisung' arangan mung' naming' rinan wangun wasa'.¹⁶ Da arangan bung' arim garam Isra'il ampi bingan sib i parima i ruan badan da gan Nifutsarifan Anutu.¹⁷ Da arangan bung' amung' i Nifutsarif, da guman nangan da nan gan nidan bung' arut Anutu nampanggan nasang' profet Eliya sanaban, i nanga raman ruas da narun ruas maran arida i ruan, da nanga garam ringa dadatang itama i ruan atsung'a garam rururungan uwayantan, da rima ampan sib i tipa runggan i Nifutsarif gubu' gan badan."

¹⁸ Da Tsakarias igut i an-gira, "Dzi sru'a i nan u nidan igi wa'a bida anung'? I dzi da fininggang' aga fufi sib."

¹⁹ Da angira ini i nan gan munga', "Dzi Gabriel. Dzi munti Anutu maranggan da itangin dzi iba i nida sising' bini ani da agu.²⁰ U mami muarutsa dzi nan gang' nidan. Da waringantin, Anutu bung' anang nan dzi nidan igi nawa' nasu nidzun da gan gubu' gan rururungan. Ibinigi da aruani u bung' asu nifu mutut nasang' i gan gubu' gan bawa'an."

²¹ Tsakarias rumpada Ungar Mararam igi gubu' maran gunti' bingan, da ampan santan ifang' gin da

maran ifur, "Wain idzuwai da imami wa'a ba sung?" Da iyu uwayant ampi bingan.²² Da arangan wa'a ba da anung' ini nan da ampan santan u, da iram bingan angu da ribarangan. Ibinigi da ribarangan isru'gin i arangan matsanga nam maran mangan naming' Ungar Mararam wasa'.

²³ Da arangan gubu' gan nanga gum ming'a Ungar Mararam ntsupa sib da itip ifa gan gampan.²⁴ Gubu' fain ifa sib da Tsakarias fin- inggan, Elisabet, iwangun, da impa ungar angu isang' ukam 5.²⁵ Da Elisabet ini, "Aruani da Nifutsarif igaib dzi, da irim dzi sib i mama' narun i tiasa dzi rini mia' gang'* rai ming'a ampan maran."

Angira Irim Sising' i Yisu Nanggan Rinan Aping'an

²⁶ Elisabet iwangun isang' ukam 6 sib da Anutu iwat angira Gabriel ifa intap Galili gampan mangan nida Nasaret in,²⁷ i nidan da aruf mangan utupan ragada sib i bintsudan da Yosef, ming'a Tafit utupan ugu. Aruf igi binganggan Maria.²⁸ Da angira ifawa' da arangan da ini, "Nan nufan narut agu, sagat Anutu maran arida gin da piriang'an. Nifutsarif irut agu."

²⁹ Maria iringant i nan an-gira nidan igi da iyu uwayant ampi bingan gin da ini i gan

1:17: Mal 4:5-6 * 1:25: dzi rini mia' gang' - Nigi yatsung' garam Yuda sanaban sagat yami mamida rima narun da rinin imia'.

unggan, “Nan ani wainggan ibi anung’?”³⁰ Da angira ini, “Maria, anung’ ratan u. Anutu maran yari i agu da irim maraampi gan da agu.³¹ U bung’ awangun da waping’ narum marub. Da wafaring’ i binganggan Yisu.†³² Arangan bung’ ayu bingan tsira’ ruta nampang. Da Nifutsarif Anutu Wagung’ bung’ afaring’ Arangan nabi Narunggan, da bung’ arim tafanggan Tafit bintipan king rutin,³³ da bung’ asu king i garam Israil naming’ ratar nanting, da nanggan mpada tayang’ gin wasang’ i ntsupan u.”

³⁴ Da Maria igut i angira, “Nigi wa’a bida anung’, i dzi wawa’ da garam mangan u?”

³⁵ Da angira ini, “Mara-payam Mararam bung’ aba da agu da Anutu Wagung’ nampanggan bung’ arim marayaung i agu da nanang nam igi nawa’. Ibinigi da mama’ narun u aping’an igi bung’ asu mararam da bung’ afaring’ Arangan nabi Anutu Narunggan.³⁶ Watsangan, u yaranggam Elisabet, sagat yami ugu, iwa’ da nam fufidan sib da iwangun i mama’ marub da ukaman 6 aruani.³⁷ Nam mangan wabarabin da Anutu i nangan u, ima’.”

³⁸ Da Maria ini, “Dzi su Nifutsarif sagat guman. Nan igi nasu nidzun da dzi nabi u nidan.” Da angira itangin arangan rai.

Maria Iyung Ampi da Elisabet

³⁹ Maria itip runggan sib da yuri’ da ifa sungangu garam Yuda gampan mangan ming’a intap mamai.⁴⁰ Da ifa atang’ Tsakarias ungaran da ifa nu’ ini, “Gubu’ bini, Elisabet.”

⁴¹ Elisabet ringanta i Maria nifunggan da mama’ narungging’a i wangun igi intus, da Marapayam Mararam isisung’ Elisabet.⁴² Da arangan inu’ nifun tsira’ da ini ibiani, “Anutu ifinti agu iyus sagat santan aga da ifinti mama’ narun ming’a u wangun wasa’ igi.⁴³ Dzi sagat uta’ bingan!

Da ibi anung’ da dzi Nifutsarifang’ rinanggan maran yari i dzi da iyung ampi da dzi?⁴⁴ Gubu’ dzi ringanta i u nifunggam da mama’ narun ming’a dzi wangung’ wasa’ nugun itsia’ da intus.⁴⁵ U nugun anuf i u muaruts nan santan ibi Nifutsarif nidan da agu sib ugu bung’ asu nidzun.”

Maria Nifun Itsaf Nifutsarif

⁴⁶ Da Maria ini, “Dzi tsarif Nifutsarif ruta wangunggang’ santan,

⁴⁷ da dzi ganunggang’ nugun itsia’ i Anutu aru uda dzi sinung’ nam maisan.

⁴⁸ I Arangan maran ifur dzi, sagat gum uta’ bingan ani, da inang bini da dzi.

† 1:31: Yisu - Bingan igi wain ibiani: Yawe iyu sinung’ nam maisan.

Da aruani da wa'a bampam
aga da yangin taptap
bung' afaring' dzi nabi
sagat nugun tsia'an
tsira',

49 i Anutu Garam Nam-
pang Wain inang nam
bini tsira' bingan angu
i dzi,

da Arangan Garam
Mararam Nidzun.

50 Da Arangan bung' agaib
rib tsarifa Arangan
ming'a miamun ugu
da bung' autus i ruan
nafan nasang' yangin
taptap aga nabinigi
angu.

51 Da Arangan inang nam
nampang mara maran
ampi bingan i bang-
inggan.

Da idaru garam wan-
gungan tsarifa rung-
gan da idarang ruga
ruga.

52 Arangan igru' king ruas i
gan bintipan,
da ira' i rib rasuda rung-
gan.

53 Arangan ifut rib mpada
mangits i nam gadan
bini,
da iwat rib ruta nam
bunump ifa bangi
sasa'.

54-55 Arangan irim gan garam
guman utup Israil sib,
da maran wasamu i
maran ntu'a Abraham
da yangin rusan tap-
tap ntingan,
ibi ragadan da agi
tafang' rusang' ugu."

56 Maria irut Elisabet impa
ukam 3 sib, da itip ifa gan
gampan.

*Elisabet Yaping' Yowanis
Ruruba Garam*

57 Wa'a Elisabet gubu' gan
aping'an da yaping' narun
marub. 58 Arangan utupan
da rib mpada uts rutin
ringanta i Nifutsarif nanga
nam ngarubini bingan i
arangan da nugun itsia'
impru' da arangan.

59 Mama' narun gubu'
gan bawa'a suda 8, da gan
utupan santan iwa' impru'
i gubu' safa mama' igi rini
ubitan, da ini faring'a raman
Tsakarias bingan yabagin,
60 da bitsinta' rinanggan
Elisabet ini ibiani, "Ima!
Wafaring' i binganggan
Yowanis."

61 Da rib igi ini da arangan,
"Da bitsinta' u utupam fain
mangan waming' i bingan
aru nigi u."

62 Da rib igi iram ban-
gin da mama' igi ramanggan
i faring'a bingan idzuwai
yabagin. 63 Tsakarias iram
bangin i nam akara nan
gin da arangan yakar ib-
iani, "Arangan binganggan
Yowanis." Da rib santan
irunt fafun gin. 64 Da sung
angu Tsakarias nifun ipua-
pap da ini nan ratar da itsarif
Anutu. 65 Da rib santan igara
bangin angu gin, da nan igi
idzarang isang' Yudia gam-
pan mamai santan. 66 Garam
sib angu ringanta i nan igi da
maran ifur nan ampi bingan
da igut i ruan, "Mama' narun
ani ying'an, da nanga gum
tsira' idzuwai?" Ini ibinigi
i Nifutsarif nampanggan irut
arangan.

Tsakarias Nifun Itsaf Nifutsarif

⁶⁷ Da Marapayam Mararam isisung' raman Tsakarias da arangan ini Anutu nan gan Marapayam nida rutin wasi ibiani:

⁶⁸ "Agi nifung' natsarif Nifutsarif, Israil Anutu gan, i Arangan iba rim gan garaman sib da iyu sinung' nam maisan.

⁶⁹ Arangan itangin Garam nampang mangan i rima agi sib iba iming' gan garam guman Tafit utupan,

⁷⁰ ibi Anutu nida wasi i profet mararam ruas nifunggan mung' ugu.

⁷¹ Itangin Garam igi i rima agi sib i gang' garam ipiapang' da garam nugun tsakida i agi,

⁷² da santing'a nam gaiban bida ragada sib da agi tafang' rusang' ugu, da nanga Arangan nan gan mararam utusa i ruan gin suda nidzun.

⁷³ Da Arangan iraga nan utusa i ruan gin igi mung' da agi tafanggang' Abraham

⁷⁴ i uda agi sinung' garam ipiap bangingan, da agi anung' rung' ratan, da agi pumu'an Arangan

⁷⁵ ruta wangunggang' sapan da sanab rururungan ming'a Anutu maranggan da gubu' sib angu sang'a agi nanggang' mpadan.

⁷⁶ Dzi narung', bung' afaring' agu nabi Anutu Wangung' profetan.

I u bung' amung' sanab i Nifutsarif, da watip sanab i Arangan,

⁷⁷ i rima ampan gan sib i sru'a i Anutu sanaban siata nanggan maisan rai

da uda rib igi sinung' nam mampan,

⁷⁸ wain ibiani Anutu nanggan maran gaiban.

I nanggan gaiban igi angu da Puatsadan bung' aming' wagung'

naba da agi nabi gubu' yaban

⁷⁹ i arida wasi i garam garmpada nam mimin da rata i nam mampan.

Da napuatsa nari agi faganggang' i yunga sanab mpada bini."

⁸⁰ Da Yowanis iying' isu tsira' da ifai i runggan iyab i uwayant bini da nam muarutsan. Da impa iming' nam mana' dadauntan isang' i fisa i nan wasi da garam Israil.

2

Yisu Gubu' Gan Rinan Aping'an

¹ Gubu' wasa' aru Yowanis rinan aping'a sib igi da King tsira' Kaisar Augustus itangin nan i kakara garam sib angu mpada gamp santan Rom mpada tayang' gin binganggan. ² Gum akara garam bingan igi iwa' isu miamun da gubu' Kwirinius suda kiap

tsira' i intap Siria. ³ Da garam sib angu ifa gampan wain ruga rugan i rima bingan.

⁴⁻⁵ Ibinigi da Yosef irut Maria, sangat ragada rutin ugu, itangin gamp Nasaret ming'a Galili rai da ifa Yudia, i akara bingan. Da iwa' Betlehem, Tafit gampan, i wainggan Yosef iming' Tafit utupan gin. Da gubu' arigi sangat rumpa marabampap.

⁶ Bawa'a nigi sib da sangat gubu' gan aping'an ibawa'.

⁷ Da yaping' narun marub miamun, da ipati' i bru' da isitung' iru' ibang. I ungar ampi ging'a gin wasa' uta' mangan ruwaming' u.

Angira Iwa' da Garam Mpada Tayang' Dumpa

⁸ Ming'a gamp igi, da garam mpada tayang' dumpa impa tayang' gan dumpa gan iming' puatsi mana' da idziang.

⁹ Nifutsarif angira gan iwa' rutin, da Nifutsarif nanggan puatsadan yari wasi gin, da ribarangan irunt fafun da irat tsira' angu i nam igi. ¹⁰ Da bitsinta' angira ini rutin, "Watangin ratan. Waringantin! Dzi yu sising' bini iba da agam i rima nugun tsia'an tsira' da garam santan. ¹¹ I gubu' aruani da agam garamam rima sib rinan yaping' iming' Tafit gampan. Arangan Nifutsarif Kristus, Garam Anutu ragadan.* ¹² Agam

fawa'an da bung' atsangan i nam santing'an bida ani: mama' mitan pati'a sib i bru' iging' iru' ibang."

¹³ Sung angu da angira utup tsira' iwa' impru' da angira igi, da nifun itsaf Anutu ibiani:

¹⁴ "Nan tsarifan nafan da Anutu mpada wangung',

da nan nufan naming' intap narut garam Anutu maran arida-gin."

Garam Mpada Tayang' Dumpa Ifa Betlehem

¹⁵ Angira itangin ribarangan rai da itip ifa gunungun, da garam mpada tayang' dumpa ini da ruan, "Ari', agi fada Betlehem da tsanganda nam Nifutsarif santing'a agi gin ani."

¹⁶ Ifa sung angu da iwa' da Maria da Yosef da itsangan mama' narun ging'a ru'a ibang. ¹⁷ Tuas arangan itsangan sib, da ifis i nan mama' narun angira nida rutin ugu wasi. ¹⁸ Da garam santan aru ringanta i nan igi irunt fafun gin da igara bangin i garam mpada tayang' dumpa nan gan fisagin. ¹⁹ Da Maria maran ifur nam sib angu wa'an igi da itip iming' i gan wangunggan. ²⁰ Garam mpada tayang' dumpa itip ifan da nifun itsaf da itsarif Anutu i nam sib angu ribarangan ringantagin ming'a angira gin da tsangandan

* **2:11:** Kristus, Garam Anutu ragadan - Bingan Kristus iba iming' nan Grik da bingan Mesia iba iming' nan Hibru. Wainggan isang' ruan: 'Garam Anutu ragadan'.

ming'la Betlehem ugu iwa' isang' angira nidan.

²¹ Mama' narun igi gubugan iwa' 8 da isaf i rinin da ifaring' i binganggan Yisu, bingan angira nida mung' da rinan rumpada sasa' ugu.

Iyu Mama' Narun Ifa Ungar Mararam

²²⁻²⁴ Gubu' nam pa'aruan ntsupa sib[†], da Maria irut Yosef iyu Yisu da ifa Yerusalem i rima dangki ngarumum narufa' ma ngasabusir iru'run atsung'a Moses nan gan faidagin i nanga runggan sapan. Da irim Yisu isu Nifutsarif nanggan mararam, isang' Nifutsarif nan gan faidagin nidan bida ani, "Watangin mama' marub miamun sib angu nafan da Nifutsarif."[‡]

²⁵ Da gubu' arigi, garam rururungan atsung'a sanab mararam mangan, binganggan Simion, impa Yerusalem. Da Anutu Marapayaman Mararam isisung' arangan da impa irim maran i Anutu gubu' gan rima gan garaman Israil sib. ²⁶ Anutu Marapayaman Mararam ini rutin mung' i anung' isang' mampan da bung' ampai marata' raiyi nasang' tsanganda Nifutsarif Garaman ragadan. ²⁷ Da gubu' arigi da Marapayam yusu Simion ifa Ungar Mararam. Da mpada nig, da itsangan Maria da Yosef uda mama' narun

Yisu badan i nanga nam i Arangan atsung'la sanab nan faidagin nidan. ²⁸ Da Simion yaping' Yisu sinung' Maria da nifun itsarif Anutu ini bina':

²⁹ "Nifutsarif nampang wain, u nan gam ragadan ibasu nidzun, da watangin dzi, u garam pumu'an gam, nafan ruta nan nufan bini.

³⁰ I dzi maranggang' itsangan u nanggan rima aga sib

³¹ aru u tipa mung' i garam sib angu tsangandan.

³² Da Arangan bung' asu nam puatsadan nadumpu wasi i garam mamida ming'la wasa' i utup Yuda

da nasu nan tsarifan nafan da u garaman Israil."

³³ Da Yisu ramanggan da rinanggan maran ifur nan ampi bingan i Simion nan gan nidan i mama' narun igi. ³⁴ Da Simion ifinti ribarangan sib da ini da

rinan Maria ibiani, "Mama' narun ani bung' anang da garam Israil ampi bingan bung' arururua' da bung' ara' i ampi bingan. Da Arangan bung' asu nam santing'la Anutu uwayantan bini, da bitsinta' garam ampi bingan bung' arim barun rutin. ³⁵ Da ibinigi bung'

[†] 2:22-24: Gubu' nam pa'aruan ntsupa sib - Nam pa'aruan igi yatsung' garam Yuda sanaban. Sagat aping'a narun da ibubumpua nasang' gubu' 40 ntsupan da narim dangki i nanga runggan sapan. ^{2:22-24:} Lo 12:8 [‡] 2:22-24: Kis 13:2,12,15

asu nam kupisa garam wangungan ratar wasi. Da agu wangunggam barabindan bung' abi singan bararang ntanga u nugunggam.”

³⁶ Da Ana, Fanuel narun finam iming' utup Aser an, arangan sagat profet manggan uda Anutu nan gan da nida wasi. Gubu' suda gabun da irut impai isang' udzuf 7 angu da gabun imamp. Arangan isu sagat fufi sib. ³⁷ Da isu sagat yaruf isang' udzufan 84. Da watan-gin Ungar Mararam rai u. Arangan iming' ruta nangan pa'a ruan i nam gadan da uda Anutu gin da gubu' da idziang. ³⁸ Da Simion ntsupa nan gan nidan sib, da Ana iwa' ba da irim dangki da Anutu da ini nan iyab i mama' narun ifan da garam santan mpada fang'a i garam idzuwai barima Israil sib.

³⁹ Yosef irut Maria inang nam santan isang' Nifutsarif nan gan faidagin sib da itip ifa gan gampan wain Nasaret ming'a Galili. ⁴⁰ Da mama' narun igi iying' ruta riniurun da mararuru, da Anutu maraampi gan ibuafir Arangan.

Yisu Udzufan Iwa' 12 da Impa Ungar Mararam

⁴¹ Da Yisu ramanggan da rinanggan iti ifa Yerusalem da udzuf santan i gubu' mararam faring'a bida Angira Atupa Sib. § ⁴² Da

Yisu udzufan wa'a 12, da Arangan irut ramanggan da rinanggan iyab Yerusalem i gubu' tsira' igi, yatsung' gan tafan rusan sanaban. ⁴³ Da gubu' mararam igi gubu' gan ntsupan, da ramanggan da rinanggan itip iyung ifa gan gampan, da bitsinta' anung' isru' i Yisu rumpada Yerusalem u. ⁴⁴ Maran ifur Arangan yunga wasa' i ribarangan utupan, da iyung isang' gubu' bits raiyi da isau Arangan iming' wasa' i gan utupan. ⁴⁵ Imami wa'an da Arangan da itip ifa Yerusalem i sauda Arangan. ⁴⁶ Da gubu' suda iru' da bits da iwa' da Arangan iming' Ungar Mararam, impa impru' da nan gudzun ruas, iringant i rib igi nan gan nidan da igut i rib igi i nan fain. ⁴⁷ Rib santan ringanta i Arangan nan gan nidan da igara bangin i Arangan uwayantan da nan gan munga' nidan. ⁴⁸ Arangan ramanggan da rinanggan tsanganda Arangan da irunt fafun. Da rinanggan ini da Arangan, “Narung', ibi anung' da u nang ibiani da agai? Dzi da u ramanggan isau agu ruta nan maran furan ampi bingan.”

⁴⁹ Da Yisu ini da ribarangan, “Ibi anung' da agam isau dzi? Agam madasru'gin dabi dzi mpa ramanggung' ungaran?”

⁵⁰ Da bitsinta' ribarangan

§ 2:41: gubu' mararam faring'a bida Angira Atupa Sib - Gubu' mararam igi da garam Yuda maran ifur gubu' angira atupa garam Israil muantsi gan sib i anung' isa mama' narun miamun funub u. Wafaris Kisim Bek gudzun 12.

anung' idzidziwan i nan Arangan nida rutin igi wainggau.

⁵¹ Da Arangan irut ramanggan da rinanggan iru' Nasaret, da yatang' warang' i raman da rinan nan gan santan. Da rinan maran ifur da itip nam igi sib angu iming' i wangunggan. ⁵² Arangan iying' tsira' ruta mararuru, da Anutu da garam maran yari gin da itsarif Arangan.

3

Yowanis Ruruba Garam Itip Sanab

(*Matiu 3:1-12; Markus 1:1-8; Yowanis 1:19-28*)

¹ King tsira' Taiberias udzufan mpada tayang' gamp santan mpada warang' i Rom ibawa' 15, da Pontius Pilatus isu kiap tsira' impa tayang' Yudia, da Herot isu garam gudzun gabman gan mpada tayang' utup Galili, da rainggan Filip isu garam gudzun gabman gan mpada tayang' utup Ituria da Trakonitis, da Lisantias isu garam gudzun gabman gan i utup Abilini. ² Da Anas da Kaiafas isu garam pumu'a Anutu wain tsira'. Da gubu' arigi da Anutu nan gan iwa' da Yowanis, Tsakarias narunggan, iming' nam mana' dadauntan. ³ Da Yowanis iyung gamp sib angu ming'a uts da mpui Yordan, da ifis i nan da garam i parima i ruan da tanginda nanggan maisan

rai da yi'a i mpui ruruban, i fadan da Anutu i siata i nanggan maisan rai. ⁴ Da inang gum igi yatsung' profet Aisaia nan gan nidan ibiani:

“Nifun mangan inu' iming' nam mana' dadauntan ini ibiani,

‘Watip Nifutsarif sanaban yunga gin narururung.

⁵ Wasama marangru', da warab mamai da marabuntup santan naru' nasu bump rururungan.

Sanab santan nguang'an narururung,

da sanab marangru' nafafus.

⁶ Da garam gar santan bung' atangan Anutu nanggan rima sib.’”

⁷ Da Yowanis ini da ampi tsira' badan i arangan ruruban igi ibiani, “Muntsir narun rusan agam! Mangan ini sising' da agam i runta sinung' Anutu nugu tsakia gan da agam iba da dzi?

⁸ Bida agam nida uda mpui ruruban, da wakap nidzun bini mung' da nasanting' nabi agam itangin nanggan maisan rai da iparim i ruam ifan da Anutu. Da anung' nidan da runggam bida ani, ‘Abraham isu agi tafanggang’, i nam igi anung' isang' i rima agam sib u. Dzi nani da agam, Anutu isang' nanga tauf ani suda Abraham yangin rusan. ⁹ I dzantsun ruming' uts da gai wain, da gai santan mamida

i kapa nidzun bini da bung' arab udzi' da natapu nayab dzaf."

¹⁰ Da ampan santan igutin, "Aga nanga bida anung'?"

¹¹ Da Yowanis ini ribarangan nan gan munga', "Da mangan ngarukui gan iru' da narim bits da mangan sauda runggan. Da mangan nanggan gadan ruming'an da nanang nabinigi angu."

¹² Da garam uda takis fain iba i Yowanis ruruban bida nigi, da igut i arangan, "Nan Wain, aga nanga bida anung'?"

¹³ Da arangan ini da ribarangan, "Gubu' agam ntsung'an nam ming'a garamin da anung' ntsung'a nam yusa nam bunump gudzun tangindan u."

¹⁴ Da garam singaari fain igutin ibinigi, "Da agai nanga bida anung'?"

Da arangan ini da ribarangan, "Agam madzur nan umpur ma narim tsakia da garam i uda i gan nam bunumpan ma. Nugum wanuf i nam bunump aru agam udan i gum agam nangan."

¹⁵ Da ampan santan impa irim maran i Kristus, Garam Anutu Ragadan, badan, da maran ifur i Yowanis igi mani Kristus arangan.

¹⁶ Da Yowanis ringanta i ampan igi nan gan da ini i nifunggan munga' ibiani, "Dzi rurub agam i mpui uta'. Da bitsinta' mangan atsung'a dzi, ruta nampang

tsira' iyus dzi, bung' aba. DZI wadaum i pira'a fufuai i Arangan faga gangkangan da adzu'a Arangan faganggan u. Arangan bung' arurub agam i Marapayam Mararam da dzaf. ¹⁷ Da bangin rugif fok i aruda nam gangan ming'a mumai piriang'a nam nidzun gin, ufuma nam nidzun atang'a ungar da bung' afanga nam gangan santan i dzaf gada ratar ntingan." ¹⁸ Da Yowanis imus ini Anutu sising' bini gan i nan ampi bingan i untapa i garam uwayantan.

Herot Itangin Yowanis Yatang' Ungar Karabus

(*Matiu 14:3-5; Markus 6:17-18*)

¹⁹ Da bitsinta' Yowanis impi' Herot Antipas, garam gudzun gabman gan mpada tayang' Galili ugu, i asuban uda rainggan fininggan, Herodias, da asuban ampi bingan nangan. ²⁰ Raiyi da Herot itip inang asub mangan i tanginda Yowanis atang'a ungar karabus.

Yisu Iyi' Mpui Ruruban

(*Matiu 3:13-17; Markus 1:9-11*)

²¹ Gubu' aru Yowanis rung ruruba ampan ampi bingan da arangan irurub Yisu impru'. Yisu muntida udagin, da gunungun idagang'.

²² Da Marapayam Mararam isu busir maran iru' iming' ragun i Yisu. Da nifun mangan iwa' iming' gunungun

ini bina', "Dzi narunggang' agu, da dzi marang' yari da nugung' inuf nidzun i agu."

Yisu Tafan Rusan Nan Gan Ragidan

(Matiu 1:1-17)

²³ Da Yisu udzufan wa'a bida 30, da ira' i gan guman.

Da ampan maran ifur da ibuni Yisu igi Yosef narunggan.

Da Yosef igi Heli narunggan.

²⁴ Da Heli igi Matat narunggan.

Da Matat igi Liwai narunggan. Da Liwai igi Melki narunggan.

Da Melki igi Yanai narunggan. Da Yanai igi Yosef narunggan.

²⁵ Da Yosef igi Matatias narunggan. Da Matatias igi Amos narunggan.

Da Amos igi Nahum narunggan. Da Nahum igi Esli narunggan.

Da Esli igi Nagai narunggan.

²⁶ Da Nagai igi Mat narunggan.

Da Mat igi Matatias narunggan. Da Matatias igi Semen narunggan.

Da Semen igi Yosek narunggan. Da Yosek igi Yoda narunggan.

²⁷ Da Yoda igi Yoanan narunggan. Da Yoanan igi Resa narunggan.

Da Resa igi Tserubabel narunggan. Da Tserubabel igi Sealtiel narunggan.

Da Sealtiel igi Neri narunggan. ²⁸ Da Neri igi Melki narunggan.

Da Melki igi Adi narunggan. Da Adi igi Kosam narunggan.

Da Kosam igi Elmadam narunggan. Da Elmadam igi Er narunggan.

²⁹ Da Er igi Yosua narunggan. Da Yosua igi Elieser narunggan.

Da Elieser igi Yorim narunggan. Da Yorim igi Matat narunggan.

Da Matat igi Liwai narunggan. ³⁰ Da Liwai igi Simion narunggan.

Da Simion igi Yuda narunggan. Da Yuda igi Yosef narunggan.

Da Yosef igi Yonam narunggan. Da Yonam igi Eliakim narunggan.

³¹ Da Eliakim igi Melea narunggan. Da Melea igi Mena narunggan.

Da Mena igi Matata narunggan. Da Matata igi Natan narunggan.

Da Natan igi Tafit narunggan. ³² Da Tafit igi Yesi narunggan.

Da Yesi igi Obet narunggan. Da Obet igi Boas narunggan.

Da Boas igi Salmon narunggan. Da Salmon igi Nason narunggan.

³³ Da Nason igi Aminadap narunggan. Da Aminadap igi Atmin narunggan.

Da Atmin igi Arni narunggan. Da Arni igi Hesron narunggan.

Da Hesron igi Perets narunggan. Da Perets igi Yuda narunggan.

34 Da Yuda igi Yakop narunggan. Da Yakop igi Isak narunggan.
 Da Isak igi Abraham narunggan. Da Abraham igi Tera narunggan.
 Da Tera igi Nahor narunggan. 35 Da Nahor igi Seruk narunggan.
 Da Seruk igi Reu narunggan. Da Reu igi Pelek narunggan.
 Da Pelek igi Eber narunggan. Da Eber igi Sela narunggan.
 36 Da Sela igi Kainan narunggan. Da Kainan igi Arfaksat narunggan.
 Da Arfaksat igi Sem narunggan. Da Sem igi Noa narunggan.
 Da Noa igi Lamek narunggan. 37 Da Lamek igi Metusela narunggan.
 Da Metusela igi Inok narunggan. Da Inok igi Yaret narunggan.
 Da Yaret igi Mahalalel narunggan. Da Mahalalel igi Kenan narunggan.
 38 Da Kenan igi Inos narunggan. Da Inos igi Set narunggan.
 Da Set igi Adam narunggan. Da Adam igi Anutu narunggan.

4

Sadang Yintsa' Yisu
(Matiu 4:1-11; Markus 1:12-13)

1 Marapayam Mararam isisung' Yisu da itangin mpui Yordan rai. Da gubu' arigi Marapayam yutsung'

Arangan ifa nam mana' dadauntan. 2 Da Sadang yintsa' Arangan i nigi isang' gubu' 40. Da gubu' igi ntsupan da mangits irut iyus, i Arangan anung' iga nam mangan u.

3 Da Sadang ini da Yisu, "Bida Anutu Narunggan agu, da wani da tauf ani nasu nam gadan."

4 Da Yisu ini i nifunggan munga' ibiani, "Anutu nan gan akaran ruming' ibiani, 'Garam gar mangan anung' isang' i mpada marata' i nam gadan angu u.'"*

5 Da Sadang yutsung' Arangan iyab mamai wangung' mangan da sung angu isanting' i gamp santan ming'a intap da intap. 6 Da ini rutin, "Nam bunump santan u tsangandan ani dzi su wain gin, da dzi bung' atangin da agu i u suda wain gin, da u bung' au bingan tsira' gin. Da bida dzi riman da mangan da dzi bung' arim. 7 Ibinigi da bida u idza'a fagam da dzi, da nam santan igi bung' asu agu gam."

8 Da bitsinta' Yisu ini Sadang nifunggan munga' ibiani, "Anutu nan gan akaran ruming' ibiani, 'Watsarif gam Nifutsarifam u Anutu gam da wapumu' Arangan runta' angu.'"+

9 Da Sadang itip yutsung' Arangan ifa Yerusalem da imunti Ungar Mararam gudzun wangung' da ini,

* 4:4: Lo 8:3 † 4:8: Lo 6:13

“Bida agu suda Anutu Narunggan da watup waru'.
 10 I Anutu nan gan akaran ruming' ibiani:

'Arangan bung' awat angira gan
 i rima agu sib.

11 Da ribarangan bung' am-
 agang' agu i banging-
 gan sinung' tauf,
 da wasang' i u utuda
 fagam u.' ”‡

12 Da bitsinta' Yisu ini,
 “Anutu nan gan akaran
 mangan ini bina', 'U anung'
 intsa'a i agada Nifutsarif u
 Anutu gam i atsung'a nan
 ragada sib ugu u.' ”§

13 Gubu' Sadang intsa'a
 Yisu sib da itangin Arangan
 rai, da Sadang ifang' i gubu'
 mangan i tipa intsa'an.

*Ampan Nasaret Irim
 Barun da Yisu*
 (Matiu 13:53-58; Markus
 6:1-6)

14 Yisu tipa fada Galili da
 isisung' i Marapayam nam-
 panggangan, da Arangan sising'
 gan ipu' idzarang' gamp san-
 tan ming'a Galili. 15 Arangan
 iyung ifis i nan iming' ungar
 mpru'a ruan gin** da garam
 santan itsarif Arangan.

16 Arangan itip ifa Nasaret,
 gan gampan wain aru ying'a
 gin ugu. Yisu yatang' ungar
 mpru'a ruan gin da Sabat,
 gubu' mararam mpada asap,
 ibi musa nangan da gubu'
 Sabat santan. Da imunti iyab
 i faring'a nan ming'a Anutu

nan gan. 17 Da garam man-
 gan irim papiar profet Aisaia
 nan gan kakaran ming'a gin
 da Arangan. Ibuadza da iwa'
 da nan da ifaring' ibiani:

18 “Nifutsarif Marapayaman
 irut dzi
 i Arangan ipiriang' dzi
 i fisa i gan sising' bini
 gan da garam sauda
 runggan.

Itangin dzi iba i nida nan
 wasi i garam karabus
 ruas bung' atangin
 karabus rai,
 da maran gampaman
 bung' atsanga nam,
 da rib mpada wasa' i barabin
 mpada nugu nufan,

19 da nida Nifutsarif
 gubu' gan suda
 maraampi da gan
 garaman da aruani.”††

20 Da Yisu yiping' nan
 kakaran da itip irim ifan da
 garam mpada tayang' gin da
 impa iru'. Da garam santan
 mpada ungar wasa' igi in-
 trung maran i Arangan. 21 Da
 Arangan ini da ribarangan
 ibiani, “Aruani da nan agam
 ringantagin ani isu nidzun.”

22 Da garam santan irunt
 fafun da itsau' i nan bini bin-
 gan Yisu nidan, da ini nan
 bini angu i Arangan. Da
 bitsinta' itip ini da ruan, “Ibi
 anung' da arangan ifis i nan
 ibinigi? Yosef narunggan
 angu igi!”

23 Da Yisu ini da rib-
 arangan, “Nan nidzun, agam
 bung' ani nan bida ani da

‡ 4:11: Mnt 91:11-12 § 4:12: Lo 6:16 ** 4:15: ungar mpru'an ruan gin -
 Ungar igi da mumai garam Yuda ringanta i Anutu nan gan, fisa i nan, da mpru'a
 ruan udagin da Anutu. Da binganggan “sinagog.” †† 4:19: Ais 61:1-2

dzi, 'Duda', watip runggam!' Da agam bung' ani nabiani, 'U madanang nam u nanga ming'a Kapenaum, da aga ringantagin ugu, daming' gam gampam ani?'

²⁴ "Da bitsinta', dzi nani nan nidzun da agam, profet mangan garam gampam anung' itsarif iming' gan gampam wain u. ²⁵ Dzi nani da agam nabinigi, i Eliya gubu' gan ugu da gubu' ifus isang' udzuf 3 da ukam 6 da nam mangits tsira' iwa' intap Israil santan. Da gubu' aru nigi, sagat yaruf ampi bingan impa Israil. ²⁶ Da bitsinta' Anutu anung' itangin Eliya ifan da gan mangan u, itangin arangan ifan da sagat yaruf mangan iming' gamp Tsarefat ming'a Saidon. ²⁷ Da profet Elisa gubu' gan mpadan, da diginting itiri i garam ampi bingan. Da Anutu anung' irim garam Israil mangan sib u, da irim Naiman garam Siria sib."

²⁸ Da garam santan mpada ungar mpru'a ruan gin igi ringanta i Yisu nan gan nidan igi da nugun itsakia tsira'. ²⁹ Da ribarangan yuri' iyab da iyut Arangan iwa' ifa sinung' gamp igi da ifa gangar ringan i yuta Arangan ru'a gangar, i gamp Nasaret igi iming' mamai wagung'. ³⁰ Da bitsinta' Arangan idziri rib igi santan wasa' da ifa gan arun.

Yisu Idaru Marapayam Maisan Rai
(Markus 1:21-28)

³¹ Da Yisu iyung iru' Galili gampam mangan nida Kape-naum. Da ifis i nan da garam da gubu' Sabat. ³² Tuas arangan irunt fafun i nan Yisu fisagin igi, i nan gan isang' garam nifutsarif nan gan fisagin.

³³ Da garam mangan marapayam maisan yantsangan impai ungar mpru'a ruan gin igi impru', inu' nifun tsira' ibiani, ³⁴ "Ai, Yisu garam Nasaret! U ni mantuda i agai? U maba i wayada agai? Dzi itsangan wa, i Anutu Garaman Mararam agu."

³⁵ Da Yisu ini nan babampafan, "Wasimprim nifum da wawa' sinung' arangan!" Da marapayam maisan iyut garam arangan iru' rib igi maranggan, da iwa' sinung' arangan da anung' irim tsakia mangan da garam igi u.

³⁶ Da garam santan irunt fafun gin da ini da ruan, "Nan gan fisagin ani ibianung? Garam ani ini nan nampang isang' garam nifutsarif da marapayam maisan iringanting da irunt sinung'!" ³⁷ Da nam Yisu nangan igi sis-ing' gan ipu' idzarang' isang' gamp santan ming'an nigi.

Yisu Itip Garam Rinin Ampi Bingan Idaum

(Matiu 8:14-17; Markus 1:29-34)

³⁸ Da Yisu itangin ungar mpru'a ruan gin rai da ifa Saimon Petrus ungaran. Da gubu' igi Saimon bungan finam iging' rinin ruta rinin

sasusan tsira' bingan, da ribarangan igut i Yisu i rima sib. ³⁹ Da Yisu imunti sagat igi rabi' gan ringan da impi' rinin sasusan da itangin arangan rai. Da sung angu sagat igi yuri' iyab da irim nam gadan da ribarangan.

⁴⁰ Da gubu' ru'an da garam ampi bingan iyu garam rinin ging'an mara maran iba da Yisu i tipan. Da irim bangin ragun i bitsinta' bitsinta' da rinin idaum. ⁴¹ Da marapayam maisan iwa' sinung' garam ampi bingan da inu' tsira' ibiani, "Agu Anutu Narunggan!" Da bitsinta' Yisu ipa' ribarangan i anung' nida nan u, i ribarangan isru' i Arangan Kristus, Garam Anutu Ragadan.

*Yisu Ifis i Nan Iming'
Gamp Fain*
(Markus 1:35-39)

⁴² Da gubu' pisan da Yisu runta' iyung ifa mumai mangan garam ma'a gin. Da garam ampi bingan isau Arangan isang' bawa'an da Arangan i niggi, da imunti sib i Arangan i anung' tanginda ribarangan rai u. ⁴³ Da bitsinta' Yisu ini, "Ima', dzi bung' afa gamp fain naga nampru' i fisa i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman, i wain aru niggi da Anutu itangin dzi iba." ⁴⁴ Ibinigi da Yisu iyung ifis i sising' bini wasi iming'

garam Yuda ungaran mpru'a ruan gin santan.

5

*Yisu Inu' Mama' Gan At-
sung'a Gin Miamun*
(Matiu 4:18-22; Markus 1:16-20)

¹ Gubu' mangan da Yisu imunti mpui fu' tsira' Genesaret* ringan ifis i nan, da ampi tsira' angu imunti itsuafi' Arangan i ringanta i Anutu sising' bini gan. ² Da Arangan itsanga madzung uta' iru' dzung'a gin yaba fada magamang' ringan da garam uda yafas in igi ifa sib i adzu'a ubing gan. ³ Arangan iyab ifa madzung manga Saimon gan, da ini da arangan i usuda pas wa'a fada sinung' magamang' igi. Da Arangan impa iru' madzung wagung' da ifis i nan da ampi tsira' muntida magamang'. ⁴ Gubu' Yisu fisa i nan sib da Arangan ini da Saimon, "Wayu madzung ani nafa rungum wasa' da watangin ubing gam naru' i uda yafas."

⁵ Da Saimon ini, "Garam tsira', idziang ugu da aga nang gum tsira' bingan da aga wayu nidzun gan mangan u. Da bitsinta' u ni, ibinigi da dzi bung' atangin ubing aru'." ⁶ Gubu' ribarangan nanga bida niggi, da iyu yafas ampi bingan angu da ubing gan inang

* 5:1: 5:1 mpui fu' Genesaret — Mpui fu' igi binganggan iru' da bits. Mangan da ini Galili da mangan ini Taibirias. Bingan Taibirias iming' Yowanis Sising' Bini Gan Kakaran 6:1 da 21:1.

i nta pa ruan. ⁷ Ibinigi da ribarangan iwabi gan riban mpada madzung mangan i uda madzung bada i rima sib. Da ribarangan iyu madzung iba, da madzung iru' igi ifung' wasi i yafas da inang i satupan.

⁸ Gubu' Saimon Petrus tsanganda nam bida nig i da arangan idza' faga gudzun iru' Yisu fagan da ini, "Nifutsarif, watangin dzi rai, i dzi garam maisan bingan." ⁹ Ini ibinigi i arangan da gan utupan uda yafas igi irunt fafun i yafas ampi bingan igi. ¹⁰ Arangan riban Dzems da Yowanis, Sebedi narun rusan, irunt fafun ibinigi.

Da Yisu ini da Saimon, "Anung' ratan u. Aruani da fadan da u bung' ayu garam gar nabinigi." ¹¹ Da gubu' ribarangan antira madzung yaba fada magamang' da itiri nanggan santan rai da yatsung' Yisu.

Yisu Itip Garam Diginting Tirida Gin Mangan

(Matiu 8:1-4; Markus 1:40-45)

¹² Yisu fawa'a gamp mangan da iwa' da garam manga diginting tirida gin. Da gubu' arangan tsanganda Yisu da arangan itatapu' maran iru' intap da igaib runggan da Yisu, "Nifutsarif, bida u maram furan da u sang' i

nanga dzi rininggang' dau-man."

¹³ Da Yisu irim bingin i arangan da ini, "Dzi marang' yari gin. Aruani da wawa' bini." Da sung angu diginting itiri arangan rai. ¹⁴ Da Yisu ifai nan i arangan i anung' nidan da rib fain. Da ini, "Da bitsinta' wafasanting' runggam da garam pumu'a Anutu naming' Ungar Mararam Yerusalem. Da watsara nam da Anutu natsung' nan faidagin Moses akaran i garam diginting wa'a bini, i garam santan sru'a gin bida u rininggam idaum sib." ¹⁵ Da bitsinta' Yisu sising' gan igi ipu' idzarang sung angu iyus miamun ugu, ibinigi da garam ampi bingan iba i ringanta i Arangan da tipa ribarangan rinin ging'an wa'a bini. ¹⁶ Da bitsinta' Yisu inang da ifing' iruan ifa gamp frap nufan mangan da yugin.

Yisu Irim Garam Urungun Gru'a Ruan Sib

(Matiu 9:1-8; Markus 2:1-12)

¹⁷ Gubu' mangan Yisu fisa i nan, da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin† impai impru'. Ribarangan iba iming' gamp isi' isi' ampi bingan ming'a Galili da Yudia da gamp Yerusalem ibinigi. Da

5:14: GuMa 14:1-32; Mt 8:4; Mk 1:43-44 † **5:17:** 5:17 garam gudzupu' i nan faidagin — Garam igi guman ibiani: uda garam atang'a i Anutu nan gan faidagin da rung akara nan faidagin i utusa i ruan. Ming'a nan Grik da bingan iru'run: mangan ibi 'garam utusa garam i nan faidagin' (Lukas 5:17) da mangan ibi 'garam kakaran' (Lukas 5:21,30). Garam utup bitsinta' da bingan iru'.

Anutu nampanggan isisung' Yisu i tipa rinin ging'an. 18-19 Da garam faing' ibuar-ing' garam urungun gru'a ruan i tiriang. Da intsa' i dziwara i ampi i fasuda uts da Yisu ming'a ungar wasa', da bitsinta' imami ruan angu gin. Ibinigi da ribarangan iyab ungar gudzun wagung', da itawa' nam bida intap gur[‡] sinung' ungar gudzun. Da itugu garam ging'a rinin inting da tiriang iru' wasa' i ampi tsira' igi da iru' rururungan da Yisu maranggan. 20 Gubu' Yisu tsanganda ribarangan nanggan muarutsan igi da Arangan ini da garam igi, "Garam, dzi siat u nanggam maisan rai."

21 Da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ini angu i wangunggan, "Garam aruani nam idzuwai? Itsarif runggan i uda Anutu mumai gan! Manga sang' i siata nam maisan? Anutu runta' angu isang' i siata nam maisan."

22 Yisu isru' i nan idzuwai ribarangan maran furan da igutin, "Ibi anung' da agam igif nan maran furan igi i gam wangunggam?" 23 Bida dzi nidan da garam ani, 'Dzi siat u nanggam maisan rai,' da wabarabin u, da bida dzi nidan, 'Wauri' da wayung,' da ibarabin. 24 Da bitsinta' aruani da dzi ni agam sru'a gin bida Garam Narunggan isu wain i siata nam maisan

rai ming'a intap." Da ini da garam urungun gru'a ruan igi, "Dzi nani da agu, wauri' da wayu rabi' gam da wafa gampam."

25 Da sung angu arangan yuri' iyab ribarangan maran, da intsung rabi' gan ging'a gin, da iyung da itsarif Anutu ifa gampan. 26 Da rib santan irunt fafun da nugun isantan ruan gin da itsarif Anutu. Da ribarangan ini ibiani, "Gubu' aruani da agi tsanga nam maran mangan santan angu."

Yisu Inu' Liwai
(*Matuu 9:9-13; Markus 2:13-17*)

27 Raiyi da Yisu iyung iwa' ifa mana', da itsanga garam uda takis mangan bingangan Liwai impai mumai uda takis in. Da Yisu ini rutin, "Watsung' dzi." 28 Da Liwai itangin nam santan rai da yuri' da yatsung' Yisu.

29 Liwai isu nam gadan tsira' i Yisu iming' ungaran. Da garam uda takis utup tsira' da garam faing' iwa' da iga nam impru' da ribarangan. 30 Da bitsinta' garam Farisai da gan garaman gudzupu' i nan faidagin impru' ruan da ini nan ampi bingan angu da Yisu riban atsung'a gin, "Ibi anung' da agam irut garam uda takis da garam maisan santan igi iga nam?"

31 Da Yisu ini ribarangan nan gan munga', "Garam

‡ 5:18-19: 5:18-19 nam bida intap gur - Itip ungar gudzun i intap gur. Itai da ibabampaf ibi brik, da yamits i ungar gudzun isang' yunga gin.

mamida ging'a rinin mangan wasang' i fada da duda' mangan u, ima', garam ging'a rinin angu. ³² Dzi anung' iba i nu'a rib rururungan u, ima'; dzi ba i nu'a garam maisan i parima i ruan sinung' nam maisan."

Nan Pa'a Ruan i Nam Gadan

(*Matiu 9:14-17; Markus 2:18-22*)

³³ Da ribarangan ini da Yisu ibiani, "Yowanis Ruba Garam riban atsung'a gin inang da ipa' ruan i nam gadan da gubu' fain da yugin, da Farisai riban atsung'a gin ibinigi. Ibi anung' da u ribam atsung'a i agu anung' ipa' ruan i nam gadan da gubu' fain u?"

³⁴ Da Yisu ini nan munga', "Ama', garam bung' uda finin ampi gan wa'an igi isang' i pa'a ruan i nam gadan da gubu' aru arangan mpada mpru'an igi, ma ima'? ³⁵ Da bitsinta' gubu' mangan bung' awa' i uda garam uda finin ugu sinung' riban, da gubu' arigi da ribarangan bung' apa' ruan i nam gadan."

³⁶ Arangan ini nan raman ani da ribarangan, "Manga anung' isang' i garida ngarukui fa' marafaing' isi' mangan da ntanga fada ngarukui ratar u. Bida arangan nanga bida nigida iwaya ngarukui fa' igi da marafaing' amitsa fada ratar igi anung' isang' i sang'a

ruan u. ³⁷ Da manga anung' isang' i yatsa wain gurun fa' ru'a apu rini gangan ratar ranguda wain gurun gin u. Bida u nanga bida nigida wain gurun fa' nampanggan bung' anang da apu rini gangan ratar igi bung' aitsiar ruan, i gangan igi wasang' i suda tsira'. Da wain gurun bung' ayats ruan da nawaya apu rini gangan igi. ³⁸ Ima', bung' ayats wain gurun fa' naru' apu rini gangan fa' angu, i rini gangan fa' isang' i suda tsira'. ³⁹ Da manga numa wain ratar sib da bung' abugin i numa wain gurun fa', i arangan ini wain gurun ratar igi bini bingan angu."

6

Garam Narunggan Isu Wain i Gubu' Sabat

(*Matiu 12:1-8; Markus 2:23-28*)

¹ Gubu' Sabat mangan da Yisu iyung wasa' i gum wit mangan. Da gan riban atsung'a gin ituru wit nidzun fain da isisa gangan i bingin da iga i nidzun. ² Da garam Farisai fain igutin, "Ibi anung' da agam yis nan faidagin udzi' i nanga gum suruda wit da gubu' Sabat?"

³ Da Yisu ini ribarangan nan gan munga', "Agam ini nan ibi agam mamida i faring'a nan i nam Tafft da gan utupan nangan da gubu' ribarangan mangits rutan ugu. ⁴ Arangan yatang'

Anutu ungaran* da iyu bret tsarada suda mararam da igan. Arangan iga nam aru atsung'a nan faidagin i garam tuas aru pumu'a Anutu angu gan gadan ugu, da irim fain da gan utupan igan.”⁵ Da Yisu itip ini, “Garam Narunggan isu wain i gubu' Sabat.”

*Yisu Itip Garam Bangin
Idaum da Gubu' Sabat
(Matiu 12:9-14; Markus
3:1-6)*

⁶ Da gubu' Sabat mangan da Yisu yatang' ungar mpru'a ruan gin da ifis i nan. Da garam manga banguin watsiang ming'a i banguin bini impa wasa' impru'.⁷ Da Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin isau sanab i dzura nan i raruda Yisu. Ibinigi da ribarangan irarab Yisu ragun, i bida tipa garam rinin ging'an da gubu' Sabat igi.⁸ Da bitsinta' Arangan iwa' da ribarangan maran furan gan igi sib. Ibinigi da Arangan ini da garam banguin watsiang igi, “Wauri da wamunti rib santan maran.” Da arangan imunti iyab rib santan maran.⁹ Da Yisu ini da ribarangan, “Dzi ni guta i agam, ming'a gubu' Sabat da isang' nanga bini ma nanga maisan, ma agi rima rib fain sib i mpada maranta'an ma isa funub?”

¹⁰ Arangan irarab rib igi maran iba fan da ini da garam igi, “Watatu banguinggam,” da arangan inang ibinigi, da arangan banguingan itip iwa' bini.¹¹ Da bitsinta' rib Farisai da garam gudzupu' nugun itsakia iyus da impru' ruan ini nan i nanga bida anung' i Yisu.

*Yisu Ipiriang Aposelan
(Matiu 10:1-4; Markus
3:13-19)*

¹² Gubu' igi gan mangan da Yisu ifa mamai i udagin da iyu idziang manga santan i udagin da Anutu.¹³ Pisa tata' mangan da Arangan inu' gan riban atsung'a gin santan impru' da ipiriang 12 angu da irim bingan aposel† rutin:¹⁴ manga Saimon (aru Arangan faring'a Petrus in) da Andru (Petrus rainggan), da Dzems, Yowanis, Filip, da Bartolomiu,¹⁵ Matiu, Tomas, da Dzems (Alfius narunggan), da Saimon (faring'a Dzelot‡ in),¹⁶ da Yudas (Dzems narunggan), da Yudas Iskariot (aru nida Yisu wasi da garam ipiap).

Utup Tsira' Irut Yisu Impai

(Markus 3:7-12)

¹⁷ Da Yisu irut ribarangan impru' ruan iru' ifa munti bump mangan. Da riban atsung'a gin utup tsira' da

* **6:4:** Anutu ungaran — Tافت da gan utupan yatang' ungar Moses tipa i apu rini gangan suda Anutu ungaran. Ungar igi binganggan tabernakel. Raiyi da Tافت narun Solomon itip Ungar Mararam i tauf. **6:4:** 1Sa 21:1-6; Mt 12:3-4; Mk 2:25-26 † **6:13:** aposel — Bingingan aposel wainggan ibiani 'garam tanginda fadan'. ‡ **6:15:** faring'a Dzelot in — Bingingan Dzelot igi rib Yuda buginda mpada warang' i Rom gabman gan. **6:16:** Mt 10:2-4; Mk 3:16-19; Ap 1:13

garam ampi tsira' bingan ming'a Yudia santan, ming'a Yerusalem, da ming'a uruts ringan Taia da Saidon iwa' impru'.¹⁸ Santan igi iba i ringanta i Arangan da Arangan tipa rib igi rininggan dauman. Da Arangan itip rib santan marapayam maisan yantsangan iwa' bini.¹⁹ Da garam santan yintsa' i gifa Arangan, i wain nampang iwa' iming' Arangan da inang rib-arangan santan idaum.

Nan Nugun Tsia'an da Tsau'a i Ruan

²⁰ Yisu irarab riban at-sung'a gin da ini,

“Agam aru sauda runggam ani, nugum watsia',

i agam bung' ampa wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.

²¹ Agam aru mpada mangits da aruani, nugum watsia',

i agam bung' asuf.

Agam aru ranga maragurun da aruani, nugum watsia',

i agam bung' arubung'.

²² Nugum watsia' da gubu' garam buginda agam da siata agam rai da nida nan maisan yaba i agam da tsanganda agam binganggam maisan i agam yatsung' Garam Narunggan.²³ Gubu' nam bida nigwa'an da agam da nugum watsia' da watup da wangump farab angu gin. I agam bung' ayu munga' gan tsira' bingan naming' gunungun. I rib igi

rumpun rusan inang ibinigi i profet ruas mung'.

²⁴ Agam garam nam bunump yusan, watsau' i runggam,

i agam iwa' da nanggam mpada bini sib.

²⁵ Agam garam sufa bini i nam gadan da aruani, watsau' i runggam,

i agam bung' ampa mangits.

Agam garam rubung'an da aruani, watsau' i runggam,

i agam bung' arang nagampun runggam.

²⁶ Agam aru rib santan tsarifan ugu, watsau' i runggam, i ribarangan rumpun rusan inang ibinigi i profet umpur.

*Maram Wari i Garam Ipi-
apam*

²⁷ “Da bitsinta' dzi nani da agam aru ringanta i dzi nabiani: Maram wari i garam ipiapam, da wanang bini i rib buginda agam.²⁸ Da waugin da wagut i Anutu i nanga bini i rib pupuarapan da agam da rib nanga maisan i agam.²⁹ Bida manga puaka u giyam marafaing' da waitam i marafaing' nafa rutin, ma bida manga uda u saketam, da anung' miminda i siotam u.³⁰ Rib guta agu i nanggam idzuwai da warim rutin. Da bida rib fain uda u nanggam mangan da anung' guta gin i tipa udan u.

³¹ Sanab idzuwai agam nida rib fain nangan da agam, da wanang da rib igi mung' raiyi.

32 “Bida agam maram arida i rib fain maran arida i agam, da manga butsarifa agam in? I garam asub maran yari i garam maran arida gin ibinigi. 33 Bida agam nanga bini i rib nanga bini i agam, da manga butsarifa agam in? I garam asub inang sanab bida nig i impru’. 34 Da bida agam rima nam da rib agam maram fura i uda nam munga’ gin, da manga butsarifa agam in? I garam asub irim nam da garam asub fain i uda nam munga’ gin ibinigi. 35 Da bitsinta’ maram wari i garam ipiapam, da wanang bini i ribarangan. Da warim nam rutin, da maram anung’ fura i tipa uda nam igi munga’ gan u. Atsung’a uwayant bida nig i da agam bung’ awa’ da nam munga’ tsira’ bingan, da agam bung’ asu Anutu Mpada Wagung’ narun rusan, i Arangan isu maraampi da garam maisan da mamida i nida dangki rutin. 36 Wasu maraampi da rib fain nabi agam Ramanggam isu maraampi da agam.

Anung’ Raruda Rib Fain

37 “Anung’ raruda garam fain; agam nanga bida nig i da Anutu wasang’ raruda agam. Da anung’ tsanganda garam fain maisan da nida nan asubin; agam nanga bida nig i da Anutu wasang’ tsanganda agam maisan.

Wasiat garam fain nanggan maisan rai da Anutu bung’ asiat agam nanggan maisan rai nabinigi. 38 Warim nam da rib fain, da bida agam nanga bida nig i, da agam bung’ awa’ da nam igi munga’ gan nayus, da bung’ afung’ wasi da nayats ruan. Nam igi bung’ awa’ da agam nasang’ ampap idzuwai agam rima da rib fain.”

39 Da Yisu itip ini nan raman mangan ibiani, “Ama’, isang’ garam maran gampaman mangan mung’a i maran gampaman mangan? Ima’! Bung’ arua’ ntsuf! 40 Da mama’ atang’an anung’ isang’ i yusa kidungwaga gan. Da bitsinta’ rib santan ntsupa guman atang’an sib da bung’ asang’ gan kidungwaga gan.

41 Ibi anung’ da u tsanga gai pupumuts ming’a u rainggam maranggan, da u maram wafur dubung ming’a sib i u maranggan? 42 Ibi anung’ da u ni da rainggam ibiani, ‘Raing’, wanang da dzi nadziwar i gai pupumuts ming’a u maranggan,’ da bitsinta’ u anung’ itsangan dubung tsira’ ming’a sib i u maram u? U garam umpur nifun nida nan angu, watus dubung ming’a u maranggan mung’ raiyi, ida u maram bung’ adzidziwan i siata gai pupumuts rai i rainggam maran.

Gai da Nidzunggan

43 “Gai bini anung' ikap nidzun maisan ma gai maisan anung' ikap nidzun bini u, ima'. 44 Garam isru' i gai santan angu iyab i gan nidzunggan. Garam anung' iyu gai fik nidzun i gantsuats u, ma wain nidzun i gai maradantang u. Ima'. 45 Nam bini sisung'a ming'a garam bini wangun isu wain i sanab bini santan nangan. Da nam maisan sisung'a ming'a garam maisan wangun isu wain i sanab maisan santan nangan. Nan idzuwai garam nifun nidan bung' asanting i wangunggan.

Garam Uwayant da Uwayant Ma'an Nan Gan Rima Ungar

46 “Ibi anung' da agam ifaring' dzi, ‘Nifutsarif, Nifutsarif,’ da agam anung' yat-sung' dzi nan gang'? 47 Dzi bung' asanting' agam i nan nayab i garam badan da dzi da ringanta i dzi nan gang' da yunga atsung'a gin. 48 Garam igi isang' garam rafa ungar dubung ru'a intap tauf babampafan i gifa ufiak. Da gubu' mpui furan da udzada i ungar igi da anung' isang' i gru'a ruan, i arangan itip bini angu. 49 Da bitsinta' manga ringanta i dzi nan gang' da mamida i atsung'a gin da aranga sang' garam mamida rafa dubung ru'a intap warang' da rima ungar yaba gin. Da gubu' mpui furan badan da udzada

gin, da igru' ruan iru' da itatarat i ruan.”

7*Garam Singaari Rom Gudzunggan Nanggan Muarutsan*

1 Gubu' Yisu fisa i nan igi da garam ringantagin sib da Arangan ifa Kapenaum. 2 Da ming'a gamp igi garam singaari Rom gudzunggan mangan impai, da garam guman mangan arangan maran arida gin yusan iging' rinin da inang i mampan. 3 Da gubu' arangan ringanta i Yisu sising' gan, da arangan itangin garam gudzun Yuda fain ifa i guta i Yisu i batipa i garam guman rininggan.

4 Gubu' rib Yuda igi fawa'an da Yisu da ribarangan igampun ruan iyus da Arangan i rima sib, da ini, “Garam aga garam bini i u rima sib, 5 i arangan maran yari i agi utup Yuda da iraf aga ungarang' mpru'a ruan gin.” 6 Ibinigi da Yisu irut ribarangan ifan.

Da gubu' ribarangan basuda uts, da garam singaari gudzunggan igi itangin rinun rusan fain ifan da isu i nifunggan da ini da Yisu, “Nifutsarif, agu anung' rima barabin da runggam i dzi nan gang'. Dzi anung' garam bini i u bada dzi ungarang' u. 7 Nan wain aru nigi da dzi runggang' anung' iba i tsanganda agu u. Da bitsinta' wani nan angu da dzi mama' gumang' rinin nadaum. 8 I dzi ibinigi,

dzi garam mpada warang' i garam gudzun fain nam-panggan, da dzi mpa tayang' garam singaari fain. Bida dzi nidan da mangan, 'Wafan,' da ifan, ma 'Waba,' da iba. Da dzi mama' gumang' ib-inigi, dzi nidan, 'Wanang wabiani,' da inang ibi dzi nidan."

⁹ Gubu' Yisu ringantagin da Arangan irunt fafun gin, da iparim i ruan da ini da ampi santan atsung'a Arangan igi ibiani, "Dzi nani da agam, dzi anung' itsanga nam muarutsan tsira' bida ani ming'a wasa' i garam Israil santan u." ¹⁰ Da rib aru fa nida nan da Yisu ugu itip ifawa' ungar, da itsanga mama' gum rinin iwa' bini sib.

Yisu Ira' i Sagat Yaruf Mangan Narunggan

¹¹ Mai' mangan da Yisu ifa gamp mangan bingangan Nain, da gan riban atsung'a gin da ampi tsira' irut Arangan impru' ruan ifan. ¹² Gubu' Arangan fasuda uts da muantsi nifun atang'a fada gamp igi, da rib ibuar-ing' garam mampan iwa' ba. Sagat yaruf mangan narunggan bitsinta' arangan igi. Da ampi tsira' gamp igi irut sagat igi iba impru'. ¹³ Gubu' Nifutsarif tsanganda sagat igi da igaib arangan da ini rutin, "Anung' rangan u." ¹⁴ Ida Yisu iyung ifa rim bangan i tiriang badzab ging'a gin igi, da rib buaring'an imunti untras angu. Da Arangan ini, "Mama' rini

fa', dzi nani da agu, wauri' wayab." ¹⁵ Da garam mampan igi itip impai iyab da itip ini nan, da Yisu iyu arangan itip ifa da rinangan. ¹⁶ Da ribarangan irat da nugun isantan ruan da itsarif Anutu. Da ribarangan ini, "Profet tsira' mangan iwa' wasa' i agi. Anutu iba i rima ampan gan sib." ¹⁷ Yisu sising' gan ra'a i garam igi ipu' idzarang isang' garam Yuda intapan santan da intap fain ming'a mana' impru' ibinigi.

Yisu da Yowanis Ruruba Garam

¹⁸ Yowanis riban atsung'a gin ifis i nam santan Yisu nangan igi da arangan. Ibinigi da Yowanis inu' garaman atsung'a gin iru'run ba ¹⁹ da itangin ifa i guta i Nifutsarif bida ani, "Mani agu Garam aru Anutu ragadan i badan ugu aruani, ma aga rung' rima marang' i garam mangan?" ²⁰ Gubu' garam igi fawa'an da Yisu da ribarangan ini, "Yowanis Ruruba Garam itangin agai iba i guta i agu bida ani, 'Mani agu Garam aru Anutu ragadan i badan ugu aruani, ma aga rung' rima marang' i garam mangan?'"

²¹ Da gubu' arigi rururungan da Yisu itip garam rinin ging'an mara maran ampi bingan, da rib marapayam maisan yantsangan, da maran gampaman iwa' bini. ²² Ibinigi da Arangan itip ini nan munga' da garam

uda sising' igi ibiani, "Agam watip wafan da wani wasi da Yowanis i nam idzuwai santan agam tsangandan da ringantagin. Maran gampaman itip itsanga nam ratar, da ngump bigru'an itip iyung bini, da rib diginting tirida gin iwa' bini, da ringan putidan iringant i nan, da mampan imunti marata', da garam sauda runggan iringant i Sising' Bini. ²³ Da garam idzuwai uwayantan mamida suda iru'run i dzi, nugun natsia'."

²⁴ Gubu' Yowanis garam sising' gan fada sib da Yisu ifis i Yowanis nan gan da garam utup tsira' igi ibiani, "Agam ibufa nam mana' dadauntan i tsanganda nam idzuwai? Agam ifa i tsanganda garam mamida muntida babampafan bida sai yafan manis isa gin da fada badan? Ima'. ²⁵ Da agam ifa i tsanganda nam idzuwai igi, garam atsufa nam fafusan gri'gri'an bini? Ima'. Rib atsufa nam mara kakar bini da mpada bini angu impa king ruas ungaran. ²⁶ Da bitsinta' agam ifa i tsanganda nam idzuwai? Profet mangan? Hai, dzi nani da agam, Yowanis iyus profet ruas santan. ²⁷ I nan kakaran mung' ugu intuang nan i arangan ibiani,

'Dzi bung' atangin gara-
mang' rima sising'
namung' i agu
i tipa sanab mung' i agu.'

²⁸ Dzi nani da agam, garam santan sagat aping'a ming'a intap gan mangan wayus Yowanis u. Da bitsinta' garam uta' bingan ma'an mangan ming'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iyus Yowanis. ²⁹ Gubu' garam uda takis da garam santan ringanta i Yowanis nan gan fisa gin ugu da iyu mpui ruruban iming' Yowanis banganggan da nig i santing' ibi imuaruts Anutu uwayantan igi irururung. ³⁰ Da bitsinta' garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ibugin i atang'a warang' i Anutu nan gan rantsa sib i ribarangan, da anung' iyu mpui ruruban iming' Yowanis banganggan. ³¹ Da yangin gubu' aruani iwa' ibi anung'? Ma dzi nabu ram ribarangan da nam idzuwai? ³² Ribarangan isang' mama' narun narun mpru'a maran maket wasa' da nu'a fada badan da nu'a bida ani,

'Aga rab simpup da agam wangump u,
da aga is mint badzab da agam warang u.'

³³ I sanab bida nig i da Yowanis Ruruba Garam iba da anung' iga bret da inum wain gurun u, ida agam ini marapayam maisan yantsanga arangan. ³⁴ Da Garam Narunggan iba da igan da inum da agam itsangan da ini, 'Garam gada nam da numa wain yusan

igi, da nigi garam uda takis da garam asub rinunggan igi i.'³⁵ Agam ini ibinigi, da bitsinta' rib atsung'a Anutu nan gan isanting' ibi Anutu mararuru gan igi nan rururungan."

Sagat Adzu'a Yisu Fagan

³⁶ Farisai mangan irim nan i Yisu i ruta gada nam; ibinigi da Yisu ifa Farisai igi ungaran da iging' iru' i bangin yas i gada nam yatsung' rib igi sanaban.³⁷ Da sagat asub mangan impa gamp igi. Da gubu' arangan ringanta i Yisu gada nam ming'a garam Farisai igi ungaran, da arangan iyu gur bini madamin gaunt bini yusan.³⁸ Da arangan ifa munti uts Yisu fagan, da irang da maragurun itsururu' iru' i Yisu fagan. Da yidza' fagan iru' da itias i gudzu yafan gan da itsutsuf i fagan da iyats madamin iyab in.³⁹ Da Farisai aru rima nan i Yisu ugu gubu' tsanganda nam sagat nangan igi da ini i unggan, "Bida garam ani profet nidzun da madasru' i sagat idzuwai aru gifa arangan ani, i arangan sagat asub."

⁴⁰ Da Yisu ini da garam Farisai igi, "Saimon, dzi ni nida nan mangan da agu."

Da Saimon ini, "Kidung-waga tsira', wani."

⁴¹ Da Yisu ini, "Garam iru' iyu nam ntsuman iming' garam nam bunump manga gin. Manga yu 500 da manga

yu 50.⁴² Da rib iru' igi moni gan ima' i tipa rima nam ntsuman igi munga' gan. Ibinigi da garam igi isiat nam ntsuman rib iru' igi udan rai. Da rib iru' igi mangan maran bung' ari i arangan nayus?"

⁴³ Da Saimon ini, "Dzi marang' ifur i garam uda nam ntsuman tsira' bingan da garam nam bunump siata rai."

Da Yisu ini, "U ni nan rururungan."

⁴⁴ Da Yisu yitam i ruan ifan da sagat igi da ini da Saimon, "Ama', u tsanga sagat aruani? Dzi yatang' ba ungaram da u anung' irim mpui i dzi adzu'a fagang' gin u. Da bitsinta' arangan yadzu' dzi fagang' i maragurun gan, da itias i gan gudzu yafan gan.⁴⁵ Da agu anung' itsutsuf dzi u, da bitsinta' gubu' dzi atang'a ba ungar da sagat aruani itsutsuf dzi fagang' gubu' gunti' bingan.⁴⁶ Da agu anung' irim madamin i dzi gudzung' u, da bitsinta' arangan iyats madamin gaunt bini i dzi fagang'.⁴⁷ Ibinigi da dzi nani da agu, dzi tias arangan nanggan maisan ampi bingan ugu rai, ibinigi da arangan isanting' nam maran aridan tsira' bingan. Da bitsinta' garam nanggan maisan isi' angu da gubu' tiasan, da isanting' nam maran aridan isi' angu."⁴⁸ Da Yisu ini da sagat, "Dzi siat u nanggan maisan rai sib wa."

49 Da ampi fain mpada mpru'an igi ini nan ifa iba da runggan ibiani, "Garam aruani nam idzuwai i tiasa nam maisan rai?"

50 Da Yisu ini da sagat, "U nanggan muarutsan irim agu sib. Wafan ruta nan nufan."

8

Sagat Fain Rima Yisu da Riban Atsung'a Gin Sib

1 Yisu rumpa nigi pas raiyi, da imus yunga fada gamp gamp da ifis i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. Da riban 12 ugu irut Arangan, 2 da sagat fain Yisu siata marapayam maisan da rinin ging'an mara maran sinung' ugu irut impru': Maria (faring'a sagat Magadara) aru marapayam maisan 7 wa'a gin ugu, 3 da Yowana — gabungan Kudza suda gudzun i Herot ungaran — da sagat mangan binganggan Susana, da sagat ampi bingan fain. Sagat igi irim nam bunumpan i rima Yisu da gan riban atsung'a gin sib.

Nan Raman i Garam Tirida Nam Yamun
(*Matiu 13:1-23; Markus 4:1-20*)

4 Gubu' aru garam ampi tsira' bingan bada ming'a gamp gamp igi bampru'a ruan da Yisu, da Arangan ini nan raman ani, 5 "Garam mangan ifa i tirida nam yamun i guman. Gubu'

arangan tirida nam yamun nidzun igi, da fain irua' iru' sanab yunga gin. Da garam gar iyung iyabin da apu dzuf iga sib. 6 Da fain irua' iyab intap tauf ming'a warang' gin, da gubu' nta pa yaban da mpui ima' gin da imaring' sib. 7 Da nam yamun fain irua' iru' wasa' i gai maradantang da iyab, da bitsinta' gai maradantang iyari ruan ragun gin. 8 Da fain irua' iru' intap bini, da iyab bini da ikap nidzun iyus, da arangan iyu handret bek i bek bitsinta' aru tiridan ugu." Gubu' Yisu nida nan igi sib da Arangan ini nan tsira' ibiani, "Rib ringa bampun gan ringantagin ming'an, da narim ringan i nan igi bini."

9 Da Yisu riban atsung'a gin igut i Arangan, "Nan raman ani wainggan ibi anung'?"

10 Da Arangan ini ibiani, "Agam angu da dzi dziwar i nan maradzigin i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman wasi da agam, da bitsinta' rib fain aga da dzi bung' ani nan raman angu, i 'tuas aru nigi bung' ararab da bitsinta' wasang' tsanganda ratar u, da bung' aringantin da bitsinta' wasang' i sru'a gin u.*

11 "Nan raman wainggan ibiani: Nam yamun nidzun igi Anutu nan gan. 12 Da nam nidzun aru rua'a

ru'a sanab da isang' rib ringantagin, da bitsinta' Sadang iba da itias rai i gan wangunggan i ribarangan mamida i muarutsan da wa'an da nam rima sib i mpada maranta'an. ¹³ Da nam nidzun ru'a yaba intap tauf da ibi rib uda nan ruta nugun tsia'an, da imuaruts pas angu. Da gubu' nam intsa'an wa'a rutin da intsruk ruan sib, i igatan ima'. ¹⁴ Da nam nidzun rua'a ru'a wasa' i gai maradantang da isang' rib ringanta i Anutu nan gan, da bitsinta' wangun barabindan, da nam bunump, da nugun tsia'an intap ani gan ibuafir ribarangan uwayantan. Da nan igi anung' ikap nidzun i wangunggan. ¹⁵ Da bitsinta' nam nidzun rua'a ru'a intap bini, da isang' rib nida nan nidzun da wangunggan dzidziwandan bini da ringanta i Anutu nan gan da gifa babampafan sang'a kapa nidzun bini yusan.

*Nan Raman Ruguda
Rampi Yaban*
(Markus 4:21-25)

¹⁶ “Manga ntanga rampi da anung' itangaf gur ragun gin ma irim iru' tiriang ging'a gin warang' u. Ima', arangan yantung' iyab wangung' i rib atang'a ba ungar da tsanganda puatsadan. ¹⁷ I sanab bida nigida nam santan dziginda ruan da bung' awa' naming' nam mana', da nam santan ming'a mara

pati' bung' akupis ruan wasi da rib santan bung' asru' gin. ¹⁸ Ibinigi da watip rima ringam i nan. I garam uda nan ru'a wangunggan da Anutu rubung' asinga, da garam mamida uda nan igi da uwayant isi' pas aru arangan nida uda sib ugu da bung' ayu sinung' arangan.”

Yisu Rinanggan da Rain Rusan
(Matiu 12:46-50; Markus 3:31-35)

¹⁹ Yisu rinanggan da rain rusan iba i tsanganda Arangan, da bitsinta' ampi tsira' bingan igi da wafasu uts rutin. ²⁰ Da garam mangan ini da Yisu, “U rinanggam da raim rusam iba munti mana' da ini tsanganda agu.”

²¹ Da Yisu ini, “Dzi rinanggang' da raing' rusang' aranga aru rib ringanta i Anutu nan gan da atsung'a gin.”

Yisu Impi' Iyamiyam da Intung
(Matiu 8:23-27; Markus 4:35-41)

²² Gubu' mangan da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Agi fada mpui fu' ani marafaing' aga.” Ibinigi da ribarangan iyab ifa madzung da ifan. ²³ Da gubu' madzung rung' mapa fadan da Yisu iging' marampru'. Da fifing' da iyamiyam tsira' iwa', da mpui iyats ruan yatang' madzung. Da ribarangan impa maisan. ²⁴ Da ifa nu'

Yisu marata' da ini, "Tsira', agi bung' amamp!"

Ibinigi da Yisu yuri' da impi' fifing' da mpui iyamiyam tsira' igi da intung. ²⁵ Da Yisu igut i gan riban atsung'a gin igi, "Agam nanggam muarutsan iming' anung'?"

Tuas arangan irat da igara bangin gin da igut i ruan ifa iba. Da ini, "Garam idzuwai aruani? Arangan ini nan angu da fifing' da mpui iyamiyam tsira' ugu iringant i gan nan gan!"

Yisu Itip Garam Marapayam Maisan Yantsangan

(Matiu 8:28-34; Markus 5:1-20)

²⁶ Da ribarangan ifawa' rib Gerasen intapan sib, iming' mpui fu' marafaing' i intap Galili. ²⁷ Gubu' Yisu ru'a i madzung igi da iwa' da garam gamp igi mangan marapayam maisan yantsangan. Gubu' gunti' bingan da garam aru nigi anung' yatsuf nam mangan da anung' impa ungar u; ima', arangan impai iming' tauf bampun rima badzab in.

²⁸⁻²⁹ Da gubu' ampi bingan da garam idzur arangan bangin da fagan i tsen da impa tayang' arangan. Da bitsinta' marapayam maisan intap tsen da iyu arangan ifa nam mana' dadauntan. Gubu' arangan tsanganda Yisu da Yisu yaga marapayam maisan i wa'a sinung' arangan. Da arangan iyai' da itatapuung iru' Yisu fagan,

da inu' nifun tsira' bingan da ini, "Yisu, Anutu Mpada Wagung' Narunggan, U buni mantuda i dzi? Dzi gaib runggang' da Agu, anung' rima tsakia da dzi u!"

³⁰ Da Yisu igut i marapayam maisan igi, "U binganggam wai?"

Da marapayam maisan ini, "Ampi Bingan," i wainggan ibiani marapayam maisan ampi bingan iyantsang arangan. ³¹ Da ribarangan igampun ruan iyus angu da Yisu i anung' wata ribarangan rai ru'a ntsuf ampapan ma'an u.

³² Da ming'a mamai igi da ifab pakra' ampi bingan iyung iga nam. Da marapayam maisan igi igampun ruan i Yisu nida nifun da ribarangan atang'a i ifab. Da Yisu itaga ruan rutin. ³³ Gubu' marapayam maisan wa'a sinung' garam igi, da ribarangan yatang' i ifab santan igi. Da ifab santan igi irunt iru' mamai igi da irua' iru' mpu fu' da inum mpui isuf da imamp sib.

³⁴ Da gubu' rib mpada tayang' ifab igi tsanganda nam wa'an igi, da irunt ifan da ifis i nan igi wasi iming' gamp tsira' da gamp isi' isi' fain ming'a wafi'a gamp tsira' igi. ³⁵ Da garam santan iba i tsanganda nam wa'an nigi. Gubu' ribarangan bawa'an da Yisu da itsanga garam marapayam maisan tirida rai ugu da uwayantan idaum, da yatsuf nam, da

impai Yisu fagan warang', da ribarangan irat. ³⁶ Da rib tsanganda nam wa'an nigi ifis i nam garam marapayam maisan yantsangan ugu iwa' bini ibi anung' da garam fain ming'a bampan igi. ³⁷ Ibinigi da rib Gerasen santan wa'an igi irat nidzun angu da ini da Yisu, "Watangin aga rai."

Ibinigi da Yisu irut riban iyab madzung i tipa fadan. ³⁸⁻³⁹ Da garam marapayam maisan tirida rai ugu igampun ruan rutin i ruta fadan, da bitsinta' Yisu ini, "Watip wafa gampam da wafis i nam bini Anutu nangan da agu igi." Ibinigi da garam igi ifa gamp tsira' igi da iyung ifis i nam Yisu nangan da arangan igi.

Mama' Finam Mampan da Sagat Ging'a Rinin

(*Matiu 9:18-26; Markus 5:21-43*)

⁴⁰ Gubu' Yisu tipa fawa'an da ampi santan rima maran i Arangan igi yis yaring gin. ⁴¹ Ida garam gudzun mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin mangan, binganggan Dzairus, iba tatapuang iru' Yisu fagan da igaib ruan rutin i ruta fada i gan ungaran. ⁴² Ibiani i arangan narunggan finam bitsinta' angu udzufan 12 arangan inang i mampan.

Da Yisu ruta Dzairus yunga fadan da ampi tsira' isisung' Yisu. ⁴³ Da sagat mangan bi' tida wa'a gin sang'a udzuf 12 iwa' igi, da mangan anung' isang' i

tipa arangan i wa'a bini u. ⁴⁴ Arangan iming' Yisu barun angu ba da irim bangin angu i Arangan ngarukui bampan gan igi, da sung angu arangan bi' gan igi intap ruan. ⁴⁵ Da Yisu igutin, "Manga rim bangin ba i dzi?"

Gubu' rib santan tunga maran gin, da Petrus ini, "Tsira', garam ampi tsira' bingan isirus rinin i Agu."

⁴⁶ Da bitsinta' Yisu ini, "Ima'. Mangan irim bangin i dzi, i dzi sru'gin i nampang iwa' sinung' dzi."

⁴⁷ Da sagat igi iwa' da nan igi ibi Yisu sru'agin sib da arangan iratarat iba tatapuang iru' Yisu fagan. Da ifis i nan rib santan maran i wain idzuwai da arangan irim bangin i Yisu ngarukui gan da gubu' arangan gifan da iwa' bini sung angu. ⁴⁸ Da Yisu ini da arangan, "Narung', u nanggam muarutsan inang da u daum. Wafa ruta nan nufan."

⁴⁹ Gubu' Yisu rung' nida nan da sagat igi da garam mangan iming' Dzairus ungaran iba da ini da Dzairus, "U narunggam finam ugu imamp sib. Da anung' rung' rima barabin da garam tsira' igi u."

⁵⁰ Yisu iringant i nan igi sib da ini da Dzairus, "Anung' ratan u. Wamuaruts angu da arangan bung' awa' bini."

⁵¹ Da gubu' Arangan fawa'a Dzairus ungaran igi, da ipa' nan i rib fain da irut Petrus, Yowanis,

Dzems, da mama' mampan igi ramanggan da rinanggan angu yatang' ifan. ⁵² Da rib santan rung' irang i mama' finam igi. Da Yisu ini, "Watangin nam rangan. Arangan anung' imamp u; arangan iging' marampru' angu." ⁵³ Da ribarangan irubung' Yisu i ribarangan itsanga ibi mama' finam igi mamp sib. ⁵⁴ Da bitsinta' Yisu igif mama' igi bangin da ini, "Dzi narung', wauri' wayab!" ⁵⁵ Da ganunggan maranta'an iba tip yatang' gin da sung angu da arangan yuri' iyab. Da Yisu ini da ribarangan i rima nam rutin i gadan. ⁵⁶ Arangan ramanggan da rinanggan irunt fafun i nam igi, da bitsinta' Yisu ifai nan i ribarangan i anung' nida nam idzuwai wa'an igi wasi da rib fain u.

9

Yisu Itangin Aposel 12 Ifan
(*Matiu 10:5-15; Markus 6:6-13*)

¹⁻² Gubu' Yisu nu'a riban 12 igi mpru'an, da Arangan irim nampang rutin da itangin ribarangan ifa ruta nan ragadan i daruda marapayam maisan rai i garam da nanga rini ging'an mara maran dauman da fisa i sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ³ Da Yisu ini da ribarangan, "Gubu' agam nida yunga fadan, da anung' uda nam fain u — itip yunga gin, ma

tayap farang'a nam in, ma nam gadan, ma moni, ma anung' uda ngarukui iru' u. ⁴ Ungar idzuwai agam fawa'a gin da mpada gin, da wampai arigi nasang' agam tanginda gamp igi rai. ⁵ Da bida garam santan mamida uda agam yaban, da gubu' agam tanginda gamp igi rai da watias faga ngaruntsuafam igi rai, i santing'a Anutu nugu tsakia gan." ⁶ Ibinigi da ribarangan ifa gamp gamp da ifis i sising' bini da inang garam rinin ging'an idaum.

Yowanis Ruruba Garam Nanggan Mampan

(*Matiu 14:1-12; Markus 6:14-29*)

⁷ Da Herot, garam gudzun Galili, iringanti i nam santan wa'an igi sising' gan da arangan iyu uwayant ampi bingan gin. I rib fain ini ibiani, "Yowanis Ruruba Garam mampan ugu itip yuri'," ⁸ da garam fain ini, "Profet Eliya ibawa'," da faing' ini, "Mani profet ruas ratar ugu mangan itip imunti marata'." ⁹ Da Herot ini, "Dzi saf Yowanis wan utap da bitsinta' garam idzuwai igi aru dzi ringanta i nan gan ani?" Da arangan intsa' i wa'an da Arangan.

Yisu Irim Nam Gadani da Garam 5,000

(*Matiu 14:13-21; Markus 6:30-44; Yowanis 6:1-13*)

¹⁰ Gubu' aposel ruas batipa wa'a sib, da ifis i nam

ribarangan nangan ugu santan da Yisu. Ida Yisu iyu ribarangan angu da impru' ruan fada gamp manga nida Betsaida gin. ¹¹ Da bitsinta' ampi tsira' isru' i Yisu gan fada gin igi sib da yatsung' Arangan. Da Yisu yis yaring gin, da ifis i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman da ribarangan, da itip garam rinin ging'an iwa' bini. ¹² Nam inuf sib da aposel 12 igi iba da Yisu da ini da Arangan, "Wani da ampi ani nadzarang nafa gamp uts uts ming'a ani i sauda nam gadan da mumai gan ging'a gin. I agi mpa nam mana' nam gadan ma'a gin."

¹³ Da Yisu ini nan munga', "Agam runggam warim nam gadan rutin."

Da ribarangan itip ini, "Aga yu bret isi' 5 da yafas iru' angu, da bida agai nida rima nam gadan da rib ani, da agai nafa baim nam asang' ampi tsira' bingan ani!" ¹⁴ (I garam ampi igi garam runggan isang' 5,000.)

Da Yisu ini da riban atsung'a gin, "Wani da ribarangan 50 nampru' ruan nampai nasang' utup utup." ¹⁵ Yisu riban atsung'a gin inang ibinigi da garam santan impai iru'. ¹⁶ Da Yisu iyu bret 5 da yafas iru' igi, da idatang iyab gunungun da yugin i nam igi da ibrang. Ida Arangan irim da riban atsung'a gin i faban

da garam santan. ¹⁷ Da ribarangan igan da isuf wasi, da nam gadan pupumuts fain ruming'an, da intsung' da ifarang' basket 12 da ifung'.

Petrus Ini Yisu Garam Idzuwai
(*Matiu 16:13-20; Markus 8:27-30*)

¹⁸ Gubu' mangan da Yisu irut riban atsung'a gin angu impai da Arangan runta' yugin, da Arangan igut i ribarangan, "Ama', ampan santan ugu ini dzi mangan?"

¹⁹ Da ribarangan ini, "Rib fain ini Yowanis Ruruba Garam, da rib fain ini Eliya, da fain rung' ini, 'Mani profet ratar ugu mangan igi itip imunti marata'."

²⁰ Da Yisu igut i ribarangan, "Da agam? Agam ibuni manga i dzi?"

Da Petrus ini, "Agu Garam Anutu Ragada mung' i rima garaman sib."

²¹ Da Yisu ifai nan i ribarangan i anung' nida nan igi wasi da rib fain u.

Yisu Ini Nanggan Mampan Wasi

(*Matiu 16:21-28; Markus 8:31-38*)

²² Da Arangan rung' ini, "Garam Narunggan bung' awa' da barabin ampi bingan naming' garam banginggan. Garam gudzun Israil, da garam pumu'a Anutu wain gudzun gan, da garam gudzupu' i nan faidagin bung' asiat arangan rai da bung' ais funub,

da gubu' suda iru' da bits da arangan bung' amunti marata'."

²³ Da Yisu ini da garam santan, "Bida manga nida atsung'a dzi da narim barun da wangunggan da marangan furan, da gubu' sib angu da nabuaring' gai mpara i ruan gan da natsung' dzi.

²⁴ I garam maran fura i rima runggan sib i nanggan mpada bini ming'a intap ani da bung' arim ganunggan rai, da bitsinta' garam rima runggan rai i dzi da bung' arim ganunggan sib.

²⁵ I bida garam ufuma nam bunump santan intap ani, da rima ganunggan rai, da nigi naburim arangan sib nabi anung'? ²⁶ Da bida manga rinin mia'a i dzi da nan gang', da dzi rining' bung' amia' gin da gubu' dzi, Garam Narunggan, tipa badan da santing'a dzi da Ramang' da angira mararam nanggung' puatsadan wasi.

²⁷ Dzi ni nan nidzun bingan da agam, rib fain rung' muntida aruan' bung' atsanga Anutu nanggan mpada tayang' garaman sib raiyi, ida namus mampan."

Petrus, Yowanis, da Dzems Itsanga Yisu Nanggan Puatsadan

(*Matiu 17:1-8; Markus 9:2-8*)

²⁸ Gubu' bida 8 fada sib i nan Yisu nidan igi,

da Arangan iyu Petrus, Yowanis, da Dzems iyab mamai i udagin. ²⁹ Da gubu' Arangan rung' udagin da Arangan maran iwa' maran mangan, da ngarukui gan iningining ibi tsuarip.

³⁰ Da sung angu garam iru', Moses da Eliya, iwa' da irut Yisu ini nan. ³¹ Rib iru' igi imunti ruta nam puatsadan, da ini nan i Yisu nanggan mampan bung' awa' uts angu naming' Yerusalem i sang'a Anutu nan gan ragada sib.

³² Petrus da rib ruta arangan iging' marampru', da bitsinta' gubu' ribarangan maran ta'an da itsanga Yisu nanggan puatsadan da rib iru' muntidan mpru'an.

³³ Da gubu' Moses da Eliya nanga i tanginda Yisu rai, da Petrus ini da Yisu, "Tsira', bini angu i aga ruta agam mpada ani; aga naraf marayawa' iru' da bits nasang' agam — agu, da Moses, da Eliya." (Petrus anung' isru' i nan gan nidan igi u.)

³⁴ Gubu' arangan rung' nida nan da maraum iwa' da ibuafir ribarangan sib, da gubu' maraum nanga i buafiran da ribarangan irat.

³⁵ Da nifun mangan iwa' iming' maraum wasa' da ini, "Nani dzi Narunggang' aru dzi ragadan ugu; waringant i Arangan."

³⁶ Gubu' nifun nan igi wa'a sib, da ribarangan itsanga Yisu runta' angu rung' muntidan. Da

9:23: Mt 16:24; Mk 8:34 **9:24:** Mt 10:39; 16:25; Mk 8:35; Lk 17:33; Ywn 12:25

9:25: Mt 16:26; Mk 8:36-37 **9:26:** Mt 10:33; Mk 8:38; Ro 1:16; 2Ti 1:8 **9:27:**

Mt 16:28; Mk 9:1 **9:35:** Mt 17:5; Mk 9:7; 2Pe 1:17

ribarangan anung' ifis i nam tsangandan igi wasi da rib fain isang' gubu' gunti' bingan.

Yisu Idaru Marapayam Maisan Rai Sinung' Mama' Marub Mangan

(*Matiu 17:14-21; Markus 9:14-29*)

³⁷ Da mai' mangan da ribarangan iru' mamai iba, da ampi tsira' iwa' da Yisu. ³⁸ Da garam manga ming'a wasa' i ampi tsira' igi inu', "Kidungwaga tsira', dzi gampun runggang' da agu i u tsanganda dzi narunggang' marub. I

dzi narunggang' bitsinta' arangan igi. ³⁹ Marapayam maisan inang da iyantsang arangan da sung' angu arangan iyai' tsira'. Da yuntsiang i arangan da nifu fufuat iwa' i nifun. Mai' mai' da marapayam maisan igi yis arangan da iwaya nidzun angu da gubu' ampi bingan da wasang' i tirida arangan rai. ⁴⁰ Dzi gampun runggang' da u ribam atsung'a i agu i daruda marapayam maisan igi rai, da bitsinta' ribarangan anung' isang' u."

⁴¹ Da Yisu ini nan munga', "Agam garam nanggam muarutsan ma'an da mamida atsung'a sanab rururungan! Dzi rut

agam impai gubu' gunti' bingan, da gubu' idzuwai igi da agam muarutsan? Wayu narunggam igi naba." ⁴² Gubu' mama' igi yunga fadan da Yisu,

da marapayam maisan itapu arangan iru' intap da yuntsiang i arangan. Da bitsinta' Yisu impi' marapayam maisan i tirida mama' igi rai da rinin dauman, da itip itangin arangan ifa da ramanggan. ⁴³ Da garam santan irunt fafun gin da maran ifur nan i Anutu nampanggan tsira' igi.

Yisu Itip Ini i Nanggan Mampan

(*Matiu 17:22-23; Markus 9:30-32*)

Gubu' rib santan maran rufura nan i nam Yisu nangan da gubu' santan, da Arangan ini da riban atsung'a gin ibiani, ⁴⁴ "Agam warim ringam bini angu i nan dzi nidan da agam ani! Garam mangan bung' arim Garam Narunggan nafa garam ipiap banginggan."

⁴⁵ Da bitsinta' nan igi iming' isu marapati' da ribarangan i anung' sru'a i nan igi wainggan, da ribarangan irat i guta i Arangan.

Manga Bung' Asu Miamun?

(*Matiu 18:1-5; Markus 9:33-41*)

⁴⁶ Yisu riban atsung'a gin yudzung' i nan da ruan i manga suda miamun i ribarangan. ⁴⁷ Da Yisu isru' i rib igi wangunggan rima

udzung' da ruan gin igi, da iyu mama' narun isi' mangan iba munti isarimp Arangan. ⁴⁸ Da Yisu ini

da ribarangan, “Manga isa yaring' i mama' narun mangan bida ani i atsung'a dzi, da yis yaring' i dzi. Da manga isa yaring' i dzi, da yis yaring' i aru tanginda dzi badan ugu. I manga aru rasuda runggan wasa' i agam santan da nigi isu miamun.”

⁴⁹ Da Yowanis ini, “Tsira', aga tsanga garam mangan isiat marapayam maisan i u binganggam, da aga ni da arangan i tanginda rai, i arangan anung' irut agai yatsung' agu u.”

⁵⁰ Da Yisu ini, “Anung' muntida sib in u, i garam mamida rima ipiap i agam da nigi su agamam mangan.”

Garam Samaria Anung' Yis Yaring i Yisu

⁵¹ Gubu' uda Yisu fada gunungun ibasu uts da Yisu irim uwayantan santan i fada Yerusalem. ⁵² Da Arangan itangin garam sising' imung' da yatang' Samaria gampan mangan i rima sising' i tipa ruan i Arangan. ⁵³ Da bitsinta' garam gamp ming'a nigi anung' yis yaring i Arangan u, i wain, Arangan ini fada Yerusalem. ⁵⁴ Gubu' garaman atsung'a gin iru' Dzems da Yowanis tsanganda nam igi da igut in, “Nifutsarif, u maram ifur i agai nu'a dzaf ming'a gunungun ru'a ba da gada rib arani?” ⁵⁵ Da bitsinta' Yisu itaning' da impi' ribarangan, ⁵⁶ da ribarangan ifa gamp mangan.

Sanab Atsung'a Yisu

⁵⁷ Gubu' rung' yunga sanab fadan, da garam mangan ini da Yisu, “Dzi bung' atsung' agu i sanabam idzuwai u yunga gin.”

⁵⁸ Da Yisu ini nan munga', “Iyam buman iging' bampun gan, da apu dzufa maranguntung wagung' irim gitan. Da bitsinta' Garam Narunggan ungaran ging'a isa gudzunggan gin ima'.” ⁵⁹ Da Arangan itip ini ifa da garam mangan, “Watsung' dzi.”

Da bitsinta' garam igi itip ini nan munga', “Nifutsarif, watangin dzi da dzi nampai nasang' dzi dzufung'a ramanggang' sib raiyi.”

⁶⁰ Da Yisu ini da arangan, “Wanang da rib mampan narim garaman mampan, da bitsinta' wafan da wafis i sising' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman.”

⁶¹ Da garam mangan rung' ini, “Nifutsarif, dzi bung' atsung' i agu, da bitsinta' wanang da dzi natip afan da nasu nam pas da narata utupang' bangun raiyi.”

⁶² Da Yisu ini, “Garam gifa nam makau dzung'a gin da safa intap da tida taning'a fada barun wadaum i nanga gum i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman u.”

10

Garam 72 Guman Nangan

¹ Raiyi da Nifutsarif iraga rib fain atsung'a gin isang'

72* da itangin rib igi iru' iru' gin imung' ifa gamp tsira' da isi' santan Arangan maran fura i fada gin. ² Arangan ini da ribarangan, "Nam gum ati' iyus, da bitsinta' garam gum iru' angu. Ibinigi da wagut i gum Ramanggan i rima mama' gum i ufuma nam nidzun mpru'an. ³ Wafan! Dzi tangin agam iwa' ifan ibi dumpa ming'a wasa' i iyam buman. ⁴ Anung' uda nam farang'a moni gin, ma tayap tsira', ma faga gakang. Da anung' nida nan faga gunti' da rib fain ming'a sanab.

⁵ "Gubu' agam atang'a ungar mangan da wani, 'Anutu nan nufan gan narut agam.' ⁶ Da bida garam ungar igi garam nan mantsingan da nan nufan bung' arut arangan. Da bida ma'an da Anutu nan gan nufan wasang' i ruta arangan; bung' atip aba da agam. ⁷ Wampa ungar arigi, da wagan da wanum nam idzuwai ribarangan riman da agam, i nigi iwa' ibi garam gum nam ntsuman gan. Da anung' mpada yunga ungar ungar u.

⁸ "Da bida gamp idzuwai agam fada gin da isa yaring i agam da waga nam idzuwai ribarangan riman, ⁹ da watip rib rinin ging'an nigi da wani da rib gamp igi, 'Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts da agam

sib.' ¹⁰ Da bida gamp idzuwai agam fada gin da mamida isa yaring i agam da wawa' wafa sanab da wani, ¹¹ 'Agam ngaruntsuafam ming'a aga fagang' ani aga tsafuts rai i santing'a Anutu nugun tsakia gan ibia' da agam, da bitsinta' wasru' i nan ani: Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts sib.' ¹² Dzi nani da agam, gubu' raruda garam santan, da garam gamp igi bung' awa' da barabin tsira' bingan nayus garam Sodom.

¹³ "Agam garam Koradzin watsau' i runggam! Agam garam Betsaida watsau' i runggam nabinigi! Anutu nampanggan dzi santing'an da agam ugu dawa' daming' Taia da Saidon, da rib igi madayi' i pap da madaatsuf umpuaf i santing'a bida rib igi iparim i ruan. ¹⁴ Da bitsinta', wa'a gubu' raruda garam santan, da agam bung' awa' da barabin tsira' bingan nayus garam Taia da Saidon. ¹⁵ Agam garam Kepenaum, agam maram ifur i Anutu uda agam yaba gunungun, a? Ima! Arangan bung' atapu agam naru' mumai garam mampan uda tsakia gin ming'a ratar."

¹⁶ Da ini da riban atsung'a gin, "Manga bida ringanta i agam da iringant i dzi, da manga buginda agam da ibugin dzi, da bitsinta' rib

* **10:1:** 72: Papiar ratar Grik fain yakar 70. **10:11:** Mt 10:14; Mk 6:11; Lk 9:5; Ap 13:51 **10:16:** Mt 10:40; 18:5; Mk 9:37; Lk 9:48; Ywn 13:20

idzuwai buginda dzi igi da ibugin garam tanginda dzi badan.”

¹⁷ Raiyi da rib 72 igi itip ibawa' da nam nugun tsia'an da ini, “Nifutsarif, aga ni u binganggam da marapayam maisan iringant i nan da iwa' mana'.”

¹⁸ Da Arangan ini, “Dzi tsangan Sadang irua' iming' gunungun ibi tsuarip prikan.

¹⁹ Waringantin, dzi rim nampang ibia' da agam i yaba ragun i mur da nifumafai[†] da agam nampang gam iyus garam ipiap Sadang gan, da nam mangan wasang' wayada agam u. ²⁰ Da bitsinta' nugum anung' tsia'an i marapayam maisan iringant i agam, ima', nugum watsia' i yakar agam binganggam i gunungun sib wa.”

²¹ Gubu' arigi da Marapayam Mararam isisung' Yisu i nam nugun tsia'an, da Arangan ini, “Dzi tsarif Agu, Ramang' Nifutsarif gunungun da intap, i U dzigin nam ani i garam mararuru da uwayant tsira' da U sating' wasi da garam uwayantan wa'a bida mama' narun. Hai, Ramang', nigi U tsanga iwa' bini iming' U maranggam.”

²² Da Yisu itip ini, “Dzi Ramanggam' irim nam santan da dzi. Da manga wasru'

i Narun u, ima', Raman angu. Da manga wasru' i Raman u, ima', Narun angu da rib Narun piriang'an angu i sating'a Raman wasi rutin.”

²³ Ida Arangan itam i ruan da ini da riban atsung'a gin angu ibiani, “Agam nugum watsia' i nam santan agam tsangandan. ²⁴ I dzi nani da agam, profet da king ruas ampi bingan maran yari i tsanganda nam agam tsangandan, da bitsinta' anung' itsangan, da ringanta i nan agam ringanta gin ani, da anung' iringantin.”

Nan Raman Yaba i Garam Bini Samaria

(Matuu 22:34-40; Markus 12:28-34)

²⁵ Da garam gudzupu' i nan faidagin imunti da yintsa' Yisu i nan guta gin ibiani, “Kidungwaga tsira', dzi bunanga bida anung' i wa'a da nam mpada ratar ntingan?”

²⁶ Da Yisu ini arangan nan gan munga', “Da u faris nan faidagin Moses akaran ugu ibi anung'?”

²⁷ Da garam igi ini, “U maram wari i Nifutsarifam Anutu naming' u wangunggam santan da ganunggam santan da rini urun gam santan da uwayantam santan. Da maram wari i u rinum rusam nabu i maram arida i runggam.”

[†] **10:19:** nifumafai - 'Nifumafai' igi nifun Adzera ratar, da aruani da garam fa' santan ifaring' apu igi bingangan 'skorpion', da nam tsakia gan tsira' bingan ibi gaif. **10:25:** Mt 19:16; Mk 10:17; Lk 18:18 **10:27:** Lo 6:5; Mt 22:37; Mk 12:30,33 **10:27:** GuMa 19:18; Mt 5:43; 19:19; 22:39; Mk 12:31,33; Ro 13:9; Ga 5:14; Dzm 2:8

28 Da Yisu ini rutin, “U ni nan rururungan. Wanang wabinigi da u bung' awa' da nam mpada maran ta'an.”

29 Da bitsinta' garam gudzupu' igi inang i rima runggan sib, ibinigi da igut i Yisu, “Mangan igi isu dzi rinung' rusang'?”

30 Da Yisu ini ibiani, “Gubu' mangan da garam mangan iming' sanab Yerusalem iru' Dzeriko, da garam wapa nam impung arangan. Da ribarangan itsiar i gan ngarukui gan da yis arangan fafarab angu, imamp asub da itangin arangan da rung' iging'.

31 Da garam pumu'a Anutu mangan iming' sanab arigi da gubu' arangan fa tsanganda garam igi da isari' sanab ringan gin ya ifa gan arun. 32 Da garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam‡ mangan ibinigi gubu' aranga bawa'a mumai aru nigi da tsanganda garam igi da arangan isari' sanab ringan ibinigi. 33 Da bitsinta' garam Samaria mangan ifan da ifawa' garam igi gan ging'a gin, da gubu' arangan tsanganda garam igi da maran intu' gin. 34 Arangan ifa rutin da iyats wain da madamin i rini maisan da ipati' sib. Ida itangin garam igi iyab dongki gan da iyu arangan ifa ungar ampi ging'a gin da impa tayang' gin. 35 Gubu' pisa mai' da garam igi iyu moni silva iru'

da irim da garam mpada tayang' ungar igi i mpada tayang' garam igi. Da ini, “Watsanga arangan sib, da bida u rima aranga sib yusa nam ntsuman dzi riman da agu, da gubu' dzi tipa badan, da dzi bung' arim u nam ntsuman gam munga'.”

36 Da Yisu ini, “U maram ifur garam iru' da bits gan idzuwai aru nigi isu rinunggan i garam wa'a da barabin i garam maisan banginggan igi?”

37 Da garam gudzupu' i nan faidagin ini, “Garam aru maran gaiba garam igi.”

Da Yisu ini, “Wafan da wanang wabinigi.”

Mata da Maria Nan Gan

38 Gubu' Yisu da riban atsung'a gin yunga fadan da iwa' gamp mangan. Da sagat mangan binganggan Mata itus muantsi i gan ungaran da iyu Arangan iyab. 39 Da aranga rainggan binganggan Maria, arangan impa uts da Yisu da irim ringan i nan Yisu nidan. 40 Da bitsinta' Mata ifa iba iyus angu i tipa nam gadan. Da arangan iba da igut i Yisu, “Nifutsarif, anung' bini i dzi rainggang' ruta agu mpadan da dzi nanga gum santan angu gin. Isang' u nidan da arangan i barima dzi sib, ma?”

41 Da Nifutsarif ini da arangan, “Mata, Mata, u wangum ibarabin da u maram ifur nam ampi bingan, 42 da bitsinta' maram

‡ 10:32: garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam ma garam Liwai

wafur nam bitsinta' angu. Maria iyu nam bini sib, da mangan wasang' i siata rai sinung' arangan u."

11

Yisu Isanting' Nan Udagin

¹ Gubu' mangan da Yisu yugin, da gubu' Arangan udagin sib, da Arangan garaman atsung'a gin mangan ini da Arangan, "Nifutsarif, wasanting' agai i nan udagin, nabi Yowanis santing'an da garaman atsung'a gin."

² Yisu ini da ribarangan ibiani, "Gubu' u nida udagin, da wani wabiani, 'Ramang', nifun natsarif u binganggam.

U nanggam mpada tayang' garamam naba sung.

³ Warim aga nanggung' gadan da gubu' sib angu.

⁴ Wasiat aga nanggung' maisan rai i aga siata garam nangan ntsuma i agai rai.

U mauntap i agai nafa nam intsa'a agai ma.' "

⁵ Da Arangan ini da ribarangan, "Bida agamam mangan fada da rinunggan da pas wasa' da nu'a arangan da nidam, 'Raing', warim bret iru' da bits da dzi, ⁶ i dzi rinunggang' mangan iba sanab bingibing, da nam gadan ima' i dzi rima da arangan.' ⁷ Da manga ging'a wasa' ini nan munga',

'Anung' rima barabin da dzi u. I dzi tsungin muantsi sib, da dzi rut narung' rusang' iging' sib. Da dzi wasang' uri'an da rima nam mangan u.' ⁸ Dzi ni guta i agam, agam maram ifur i arangan bung' auri' da narim bret, i wain arangan rinunggan igi? Ima'. Nam rima udzung' angu da arangan bung' auri' da narim nam aru aranga sauda runggan gin igi. ⁹ Ibinigi da dzi nani da agam: wagutin da agam bung' ayu; wasau da agam bung' awa' rutin; wadidinting muantsi da Arangan bung' atus muantsi i agam. ¹⁰ I rib santan aru guta gin da iyu munga'; manga saudan da bung' awa' rutin; da manga didinting muantsi da muantsi bung' atus ruan. ¹¹ Agam raman ruas, bida mangan narunggan guta gin i yafas da bung' arim mur, ma? ¹² Ma bida aranga guta i apu urubit mangan da u bung' arim nifumafai?*" Ima', anung' isang'. ¹³ Agam garam maisan, da bida agam sru'a i rima nam bini da narum rusam, da Ramanggam mpada gunungun ibinigi rurim maran angu i rima Marapayam Mararam da rib guta gin."

Yisu da Marapayam Maisan Gudzun Gan
(*Matiu 12:24-32; Markus 3:20-30*)

* **11:12:** nifumafai - 'Nifumafai' igi nifun Adzera ratar, da aruani da garam fa' santan ifaring' apu igi binganggan 'skorpion', da nam tsakia gan tsira' bingan ibi gaif.

14 Gubu' mangan da Yisu idaru marapayam maisan nifu mutut sinung' garam mangan, da garam arangan itip ini nan, da ampi tsira' irunt fafun gin. 15 Da bitsinta' faing' ini, "Arangan iyu nampang gan iming' Bilebul,† marapayam maisan gudzun gan gin, i siata marapayam maisan rai." 16 Da rib faing' intsa' Arangan da igutin i santing'a nam maran mangan bida Arangan iba iming' Anutu gin.

17 Da Yisu isru' i rib-arangan maran furan gan igi, ibinigi da ini da rib-arangan, "Bida garam intap mangan branga ruan suda iru' da isa ruan da bung' asiat runggan rai, da utup bitsinta' branga ruan da bung' asiat runggan rai nabinigi. 18 Bida Sadang utupan mpada tayang' gin branga ruan suda iru', da bumuntida babampaf bida anung'? Dzi ni nan igi, i agam ini dzi daruda marapayam maisan i Bilebul nampang gan. 19 Da bida dzi siata marapayam maisan i Bilebul nampang gan, da bida anung' i agam mama' gam atsung'a i agam? Ribarangan isiat marapayam maisan rai ibinigi da rib-arangan bung' araru agam i nan agam nidan. 20 Da bitsinta' bida dzi siata marapayam maisan wa'a mana' i Anutu banganggan, da nig

isanting' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ibawa' da agam sib.

21 "Da gubu' garam rini urun mangan ruta bangun nam muntida sib i gan ungaran, da gan nam bunumpan bung' aming' bini. 22 Da bitsinta', gubu' garam mangan rini urun yusa arangan bada isa arangan, da bung' ampa riri gin, da nayu arangan bangi nam aru rima runggan sib in ugu sinung', da nasu wain i gan nam bunumpan da nafab.

23 "Manga mamida rima dzi sib, da irim ipiap i dzi, da manga mamida ufuma ampan mpru'an da dzi, da idaru rai.

24 "Da gubu' marapayam maisan tanginda garam mangan rai, da ifa nam mana' dadauntan i sauda mumai mpada asap in. Da bitsinta', gubu' sauda wasi da ini da runggan, 'Dzi bung' atip afa ungar dzi tanginda rai ugu.' 25 Da gubu' bawa'an da itsangan ungar igi isamur sib da iwa' bini da iming' uta' angu. 26 Ida arangan itip ifan da iyu marapayam maisan 7 maisa yusa arangan ugu, da ribarangan iba tip yatang' da impa ungar igi. Da garam arigi nanggan mpadan imais wasi iyus miamun ugu."

27 Da Yisu rung' nida nan aru nig i da sangat mangan ming'a wasa' i utup tsira' igi

† 11:15: Bilebul - Sadang binganggan mangan. 11:15: Mt 9:34; 12:24; Mk 3:22

inu', "U rinanggam aru aping'a agu da mpada tayang' agu nugun natsia'!"

28 Da Arangan ini nan munga', "Hai, da bitsinta' rib aru ringanta i Anutu sising' bini gan da atang'a warang' gin nugun natsia' nayus."

Garam Narunggan Isu Nam Santing'an Ibi Yona

29 Da garam ampi tsira' wa'a sib da fain rung' wa'a badan, da Yisu ini, "Utup gubu' aruani rib maisan. Ini tsanganda nam maran mangan i santing'a bida dzi ba iming' Anutu gin. Da bitsinta', ima', nam wa'an da Yona ugu angu bung' asu nam santing'an da ribarangan i tsangandan.

30 Nam idzuwai wa'an da Yona ugu isu nam santing'a garam Niniwe ibi arangan iba iming' Anutu gin, da nam idzuwai wa'an da Garam Narunggan ibinigi bung' asu nam santing'an da utup gubu' aruani. 31 Da gubu' raruda garam da Kwin ming'a intap fi' bung' atip amunti marata' mpru'an da utup gubu' aruani, da bung' asanting' rib igi nanggan maisan wasi, i arangan iba iming' bingibing bingan i ringanta i Solomon uwayantan bini. Da garam bini bingan yusa Solomon ugu aruani. 32 Da gubu' raruda garam da garam Niniwe bung' atip amunti marata' mpru'an da utup gubu' aruani, da bung' asanting'

i gan nanggan maisan wasi, i wain ibi rib Niniwe iparim i ruan i nan Yona fisagin, da garam bini bingan yusa Yona ugu aruani.

Maran Isu Rampi i Nidzun

33 "Manga tanga rampi da anung' idzigin ma itangaf gur ragun gin u. Ima'; arangan yantung' iyab wagung' i rib atang'a ba ungar da tsanganda puatsadan.

34 U maram nidzun isu rampi i u nidzuggam. Gubu' u maram nidzun dauman da puatsadan isisung' u nidzuggam santan, da bitsinta' gubu' u maram nidzun maisan da nam mimin isisung' u nidzuggam. 35 Da u maram fura bida puatsadan ming'a wasa' i agu, da watsanga runggam sib i nigi anung' mimindan u. 36 Ibinigi da bida puatsadan sisung'a u wasa' gam santan da marafaing' anung' mimindan u, da santan bung' adzidziwan nabi rampi puatsadan arida sib i agu."

Nam Tsau'a i Ruan

37 Da Yisu fisa i nan sib, da Farisai mangan igut i Arangan i ruta gada nam. Ibinigi da Arangan yatang' ifan da impai iga nam. 38 Da bitsinta' Farisai itsangan da irunt fafun i Yisu anung' yatsung' garam Farisai sanaban adzu'a bangin mung' i gada nam u.

39 Ida Nifutsarif ini da arangan, "Waringantin. Agam Farisai iti yadzu' kap

da plet mana' angu, da bitsinta' agam wasa' gam ifung' angu i nam yafida un da nanga sasub. ⁴⁰ Agam garam brabru'an! Anutu aru tipa nam mana', itip nam wasa' impru' ibinigi. ⁴¹ Da bitsinta' warim nam ming'a wasa' da garam sauda runggan, da nam santan agam nangan bung' awa' bini i Anutu maranggan.

⁴² "O agam Farisai, watsau' i runggam! I agam irim bus mara maran rini gaunt ming'a gum ufuma suda 10 igi gan bits isu dangki da Anutu. Da agam anung' inang uwayant bini i garam fain ma maram yari i Anutu u. Da bitsinta' agam maram wari i Anutu da wanang bini i garam, nampru' da nam rima dangki igi. ⁴³ O agam Farisai, watsau' i runggam! I agam maram yari i uda bintip miamun ming'a ungar mpru'a ruan gin da garam tsarifa agam ming'a maket. ⁴⁴ Agam watsau' i runggam! I agam isang' garam badzab gampan mamida tirida tauf in da garam anung' isru' gin da iyung iyab in."‡

⁴⁵ Da garam gudzupu' i nan faidagin mangan ini da Arangan, "Kidungwaga tsira', nan u nidan da arani irim barabin da agai impru'."

⁴⁶ Yisu ini nan munga',

"Agam garam gudzupu' i nan faidagin, watsau' i runggam! I agam nan gan faidagin ampi bingan irim barabin raragun da garam da ribarangan ibuarang' itsiri. Da agam warim bangi tsitsin gam mangan i rima sib u. ⁴⁷ Watsau' i runggam! Ibiani, agam isara tauf i profet ruas agam tafam rusam miamun isa funub ugu ntsufan. ⁴⁸ Ibinigi da agam isanting' rururungan i agam maram yari i tafam rusam miamun sanaban nangan; ribarangan yis profet ruas funub da agam isara tauf i ntsufan. ⁴⁹ Ibinigi da Anutu nan gan mararuru ini, 'Dzi bung' atangin profet da aposel nafan da ribarangan, da ribarangan bung' awaya profet da aposel ruas nanggan mpadan da bung' ais faing' funub.' ⁵⁰ Nabinigi da yangin tuas arani bung' asu wain i profet ruas santan bi' gan aru yata rai da miamun Anutu tanginda gunungun da intap bawa'an da aruani, ⁵¹ ming'a Abel bi' gan da bawa'a Tsekaria bi' gan aru isa funub ming'a wasa' i Ungar Mararam da mumai tsarada nam in. Hai, dzi nani da agam, yangin tuas aruani bung' awa' da nam munga' i asub santan ugu.

⁵² "Agam garam gudzupu' i nan faidagin, watsau' i

11:43: Mt 23:6-7; Mk 12:38-39; Lk 20:46 ‡ **11:44:** garam badzab gampan...da iyung iyab in - Garam Yuda Nan Gan Faidagin Ratar ini bida garam yunga yaba i intap rima garam badzab in sib ma gifa garam mampan ma nam idzuwai garam mampan ging'a gin, da ibubumpua da wasang' atang'a Ungar Mararam nasang' tipa runggan sib.

runggam! I agam itsungin muantsi sib i garam uwayantan i sru'a i Anutu. Agam runggam watang' u, da agam imunti sib i rib nida atang'an."

⁵³ Gubu' Yisu tanginda ungar igi rai, da garam Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin nugun itsakia, da ming'a gubu' arigi da fadan da irim ipiap i Arangan i nan guta gin ampi bingan. ⁵⁴ Ribarangan yintsa' Arangan i bida Arangan nida nan fain asub da mpungan.

12

Watsanga Runggam Sib i Nan Umpur

¹ Gubu' nam igi wa'an da garam ampi tsira' bingan iwa' impru' ruan da iyab i rufagan. Da Yisu yis fagan i nan mung' da gan riban atsung'a gin, da ini, "Watsanga runggam sib i rib Farisai uwayantan umpur, nifun nidan angu da mamida i atsung'a gin. I sanab bida niggi bung' ayantsang agam nabi yist yantsanga bret da fupa yaban. ² Nam santan ming'a mara pati' da bung' abrang pati' gin, da nam santan dziginda ruan da bung' ani wasi. ³ Da nan u nida ming'a nam mimin ugu da garam bung' aringantin naming' gubu' dzidziwandan. Da nam idzuwai agam fatafata gin da ruam ming'a ungar wasa' da bung' anu' nani

wasi naming' nam mana' da santan naringantin.

⁴ "Dzi rinung' rusang', agam waringantin. Anung' rata i tuas aru isa rini uriats funub da anung' isang' i tipa nanga nam mangan da agam u. ⁵ Da bitsinta', dzi bung' asanting agam i mangan agam rata gin. Warat i Anutu i isa rini uriats funub da isu nampang i tapuda agam ru'a dzaf gada ratar ntingan. Hai, dzi nani da agam warat i Arangan. ⁶ Da apu dzuf isi' isi' ⁵ i suba nam bida ² toea angu, da bitsinta' Anutu maran anung' isamu tuas aranga mangan u. ⁷ Nan nidzun, Arangan ifaris agam gudzu fufunggam igi santan sib angu. Da anung' ratan u; agam iwa' bini iyus apu dzuf ampi bingan.

⁸ "Dzi nani da agam, bida manga nida dzi bingangg' wasi da garam intap i muarutsa dzi, da dzi, Garam Narunggan, ibinigi bung' ani arangan binganggan wasi da Anutu angira gan i arangan isu dzi garamang'. ⁹ Da bitsinta', bida manga tung'a maran i dzi ming'a garam intap maran da dzi bung' atung' marang' gin naming' Anutu angira gan maranggan. ¹⁰ Da rib nida nan maisan i Garam Narunggan da dzi bung' asiat i nanggan maisan rai, da bitsinta', mangan nida nan asub ma rima umpur i Marapayam Mararam da Anutu wasang' i siata i

nanggan maisan rai u.

11 “Da gubu' uda agam famuntida ungar mpru'a ruan gin, ma garam gudzun, ma gabman maranggan i raruda agam, da agam maram anung' fura i nida nan idzuwai i muntida sib i runggam u. 12 I gubu' arigi da Marapayam Mararam bung' asanting agam i nan agam nidan.”

Nan Raman i Garam Nam Bunump Brabru'an

13 Da garam manga ming'a wasa' i ampi tsira' igi ini da Arangan, “Kidungwaga tsira', wani da dzi raingga' da nafab aga ramangga' nam bunump anung' ugi dzi gang' marafaing'.”

14 Da Yisu ini garam igi nan gan munga', “Mangan igi iraga dzi i raruda agam ma faba agam nanggam?”

15 Da Arangan itip ini da ribarangan, “Watsanga runggam sib da wamunti babampaf i agam anung' suda mara dziriri i nam bunump mara maran u. I sanab ufuma nam bunump ampi bingan ming'a intap ani wasang' i rima nam maran ta'an da garam gar u.”

16 Da Arangan ini nan raman ani da ribarangan: “Garam da nam bunump mangan gan guman ikap nidzun ampi bingan. 17 Da maran ifur ibiani, ‘Dzi bu nanga bida anung'? Mumai ima' i dzi ufuma nam gadan nidzun ani gin.’ 18 Ida arangan ini ibiani, ‘Dzi bung'

anang nabiani. Dzi bung' atawa' ungarang' isi' isi' ani da natip tsira' tsira' faing', da bida nigida da dzi bung' arim nam gum nidzun da nam santan gin. 19 Da dzi bung' ani da runggang', “U sang' sib wa i nam bini bini santan rima agu sib sang'a udzuf ampi bingan. Ibinigi da wampa asap bini angu, wagan, da wanum ruta nugum nufan.” 20 Da bitsinta' Anutu ini da arangan, ‘U garam brabru'an nidzun! Idziang aruani da u bung' amamp. Da manga bung' ayu u nanggam santan tipa yaba i runggam ugu?’ 21 Hai. Sanab bida nigida bung' awa' nampru' da rib aru ufuma nam bunump intap ani gan, da anung' isu garam nam bunump i Anutu maranggan u.”

Wangum Anung' Barabindan

22 Da Yisu ini da riban atsung'a gin, “Ibinigi da dzi ni da agam, wangum anung' barabindan yaba i nanggam mpada marata' i agam bu gada nam idzuwai, ma wangum anung' barabindan yaba i nam rini uriats i agam bu atsufa nam idzuwai. Ima'. 23 Nam mpada maran ta'an iyus nam gadan da rini uriats iyus nam atsufan.

24 “Ari' maram wafur apu ngampua': Tuas aranga anung' intang nam gadan da anung' yufum nam nidzun impru' u, da ribarangan ungaran ufuma nam in ima'. Da bitsinta' Anutu runggam

impa tayang' ribarangan i rima nam gadan rutin. Da agam iwa' ngarubini bingan iyus apu dzuf. ²⁵ Bida agam mangan maran fura runggan da wangun barabindan, da niggi isang' i utusa gubu' suda rugunti' i gan nanggan mpada maran ta'an? Ima'. ²⁶ Da bida agam mamida sang'a i nanga nam isi' bida niggi, da ibi anung' da agam wangum ibarabin iyab i nam faing' igi?

²⁷ "Ari', agam maram wafur ubub nanggan ying'an. Rib igi anung' inang gum ma itip nam atsufan. Da dzi ni nidan da agam, Solomon nanggan atsufan rini giragan bini angu anung' isang' nam maraburuab igi u. ²⁸ Da bida Anutu girada ubub igi bini ming'an da aruani, da mai' da maring'an da tapuda rai fada dzaf, da Arangan rubung' ampa tayang' agam i nam atsufan nayus ubub maraburuab. Agam nanggan muarutsan isi' angu!

²⁹ "Da anung' rima udzung' i wa'a da nam gadan da numan, da wangum barabinda yaba gin u. ³⁰ I garam intap mana' isau da rurim udzung' i wa'a da nam santan bida niggi, da agam Ramanggam isru'gin sib i nam aru agam sauda runggam gin. ³¹ Da bitsinta' warim udzung' i wa'a da Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman mung' da Arangan bung' arim nam

santan igi nampru' nabinigi angu.

³² "Dzi narung' ruas, anung' ratan u. I agam Ramanggam maran yari i agam ruta Arangan suda wain i nanggan mpada tayang' gan garaman. ³³ Da warim nam bunumpam nafa i suba moni gin, da warim garam sauda runggan sib in. Da wayu nam bunump ming'a Gunungun mamida i ntsupan nabi nam farang'a moni gin mamida i branga ruan da ming'a ratar angu. Garam wapa nam wasang' suda uts rutin da afaif wasang' i garadan da ngaung'an u. ³⁴ Da mumai idzuwai aru agam nam bunumpam ming'a gin igi da agam nugunggam bung' aming' nampru' nabinigi.

Tipa Ruan i Nifutsarif Gubu' Gan Badan

³⁵ "Watip runggam da waraing bru' gam uts i nanga gum da agam rampi gam runabururung. ³⁶ Wanang nabi garam mpada fang'a i gan garaman gudzun tipa bada i nanggan bintsuda i finin. Da arangan bawa'an da didintinga muantsi da ribarangan bung' atus muantsi i arangan sung angu. ³⁷ Da bida garam tsira' igi badan da tsanganda mama' guman rung' rima maran da mpada fang'a i arangan gubu' gan badan, da ribarangan nugun natsia'. Da dzi nani nan nidzun bingan da agam; arangan bung' atip runggam

i nanga gum da nani da ribarangan i mpada ru'an da narim nam gadan rutin.
³⁸ Da bida arangan badan da gubu' maran bida pas wasa' ma gubu' nanga i pisan, da tsanganda mama' guman tipa ruan sib da mpada rima maran gin, da ribarangan nugun natsia'.
³⁹ Da bitsinta' wasru' i nan ani. Bida ungar ramanggan mangan sru'a i gubu' maran garam wapa nam badan, da arangan isang' i damang'a ruan i garam wapa nam anung' brangan u. ⁴⁰ Da agam ibinigi watip runggam! I Garam Narunggan bung' aba da gubu' maran agam maram fura bida arangan wasang' i badan."

⁴¹ Da Petrus igutin, "Nifutsarif, u ni nan raman ani da agai angu ma rib santan aga mpru'?"

⁴² Da Nifutsarif ini, "Agam runggam maram wafur. Mangan igi bung' asu garam gum uwayant bini aru garaman tsira' muarutsan i tanginda i mpada tayang' mama' gum faing', i rima nam gadan rutin mai' mai'?
⁴³ Bida garam tsira' igi tipa badan da tsanganda garam gum igi nanga gum bida niggi, da garam gum igi nugun natsia'. ⁴⁴ Dzi nani nan nidzun bingan da agam, arangan bung' atangin arangan nasu wain i gan nam bunumpan santan.
⁴⁵ Da bitsinta' bida garam gum nida i wangunggan bida ani, 'Dzi garam tsira'

gang' anung' isang' i tipa bada sung,' da arangan isa mama' gum finam da marub da arangan gada nam yusan da numa mpui maran didiruntan da bururi'an,
⁴⁶ da garam tsira' gan bung' aba da gubu' arangan maran fura bida wasang' i badan da gubu' maran arangan mamida i sru'agin. Arangan bung' arab arangan wasa' farab da natapu nampru' da rib mamida muarutsan.

⁴⁷ "Da mama' gum sru'a i garam tsira' gan uwayantan da mamida tipa runggan gin ma atsung'a gin, da bung' aripi arangan nayus.
⁴⁸ Da bitsinta' mama' gum mamida sru'a i garam tsira' gan uwayantan da nanga nam sang'a wa'an da tsakia, da bung' aripi arangan pas angu. Bida Anutu rima nam ampi bingan da garam, da bung' ayu i munga' gan ampi bingan; da bida Anutu rima nam yusan i manga banginggan, da bung' ani nan gin i tipa uda i munga' gan yusan.

Yisu Iba i Branga Garam Gar

⁴⁹ "Dzi ba i tapuda dzaf ming'a intap, da dzi marang' yari nidzun i dzaf bururung'a sung. ⁵⁰ Da dzi bung' awa' da mpui ruruban maran mangan, da dzi nugung' ibarabin i nam arangan nafa nasang' ntsupan. ⁵¹ Agam mani dzi maba i uda nan nufan bada intap? Ima'! Dzi nani da agam, dzi ba i branga garam gar. ⁵² Da aruani fadan, rib 5

ming'a utup bitsinta' bung' abrang ruan; iru' da bits bung' arim ipiap i iru' da iru'run bung' arim ipiap i iru' da bits. ⁵³ Ribarangan bung' abrang ruan nabinigi: raman da narun marub bung' arim ipiap i ruan, da rinan da narun finam bung' arim ipiap i ruan, da bun finam da mayak finam bung' arim ipiap i ruan.”

*Raraban da Faring'a
Gubu' Maran Ratar*

⁵⁴ Da Arangan ini da ampi tsira' ibiani, “Gubu' agam tsanganda maraum muntidan ming'a gubu' ru'an, da sung angu da agam ini, 'Gami' bung' amui,' da iwa' ibinigi. ⁵⁵ Da gubu' amas ming'a nam dadauntan runtan da agam ini, 'Bung' asasus nayus,' da iwa' ibinigi. ⁵⁶ Agam garam umpur nifun nida nan angu! Agam isru' i raraban da faring'a nam ming'a intap da maranguntung. Da ibi anung' da agam anung' isru' i raraban da faring'a nam wa'an da gubu' aruani?

⁵⁷ Ibi anung' da agam runggam imami raruda sanab rururungan atsung'a gin? ⁵⁸ Bida agu ruta garam ipiapam ming'a sanab fadan da garam raruda nan, da waintsa' i ruta arangan tipa nan wangum mpru'a ruam. I mauntap i agu nafa da garam raruda nan da narim agu nafa da polis da polis natapu agu natang' karabus. ⁵⁹ Dzi nani da agu, u wasang' i

wa'an nasang' u rima nam ntsuman fantsupa santan sib sang'a nan raruda nidan raiyi.”

13

*Parima i Ruan ma Rima
Ganunggan Rai*

¹ Gubu' arigi da faing' rung' mpadan irim sising' da Yisu i garam Galili faing' aru Pilatus isa funub da gubu' ribarangan tsarada apu da Anutu ming'a Ungar Mararam. ² Da Yisu ini i nan gan munga', “Da agam maram ifur i rib Galili tuas aru nigi nanggan maisan mayus rib Galili faing' aga, ibiani da tuas aranga iwa' ibinigi? ³ Dzi nani da agam, ima'! Da bitsinta' bida agam mamida parima i ruam da agam santan bung' arim ganunggam rai nabinigi. ⁴ Da agam maram ifur ibi anung' i rib 18 aru ungar gunti' Siloam rua'a ragun gin da mampan ugu? Ribarangan nanggan maisan mayus rib faing' mpada Yerusalem? ⁵ Dzi nani da agam, ima'! Da bitsinta' bida agam mamida parima i ruam da agam santan bung' arim ganunggam rai nabinigi.”

Nan Raman Yaba i Gai Fik

⁶ Ida Arangan ini nan raman ani: “Garam mangan intang gai fik wasa' i gum wain gan, da arangan ifa i uda i nidzungen, da bitsinta' anung' iwa' rut u. ⁷ Ibinigi da arangan ini da garam mpada tayang' gum

wain igi ibiani, 'Aruani da udzuf iru' da bits da dzi ba i uda gai fik ani nidzungen da dzi anung' iwa' rutin u. Ibinigi da warab rai! Wain idzuwai da intsup intap nagaran gan uta' angu?'

⁸ Da garam mpada tayang' gum ini, 'Tsira', wagantsi da udzuf bits, da dzi bung' antang intap nawafi' da narim apu ragin i waingan. ⁹ Da bida kapa nidzun da udzuf mangan aga, bini! Da bida ma'an, da narab rai.' "

Yisu Itip Sagat Baru Urun Nguang'an da Gubu' Sabat

¹⁰ Gubu' Sabat mangan da Yisu ifis i nan iming' ungar mpru'a ruan gin mangan.

¹¹ Da sagat mangan impai nig; marapayam maisan rima rinin ging'an iyantsang arangan isang' udzuf 18, da inang arangan baru urun inguang' da wasang' muntida rururungan u. ¹² Da gubu' Yisu tsanganda sagat igi da inu' arangan ba da ini, "Sagat, dzi kira' rinin ging'an dzura agu ugu sib."

¹³ Ida Arangan irim bangin ragun i sagat igi, da sung angu barun idaum da imunti rururungan iyab da itsarif Anutu.

¹⁴ Da garam gudzun mpada tayang' ungar mpru'a ruan gin itsangan da nugun irua' i Yisu tipa rinin ging'an dauman da gubu' Sabat. Da ini da rib igi ibiani, "Gubu' 6 igi gubu' gum nangan. Ibinigi da agam waba da gubu' arigi angu i

nanga rininggam dauman, da anung' nangan da Sabat u."

¹⁵ Da Nifutsarif ini da arangan, "Agam garam umpur nifun nida nan angu! Agam santan inang da ikira' makau ma dongki gam i mumai gada nam in i mung'a gin fada i numa mpui da gubu' Sabat! ¹⁶ Da sagat ani Abraham narungen aru Sadang udzudan sang'a udzuf 18, da nam idzuwai bumais i dzi kira'a arangan rininggan da gubu' Sabat?"

¹⁷ Gubu' Yisu nida nan igi da gan garam ipiapan santan rinin imia', da bitsinta' rib santan nugun itsia' i nam ngarubini santan aru Arangan nangan igi.

Nan Raman i Anutu Nanggan Mpada Tayang' Gan Garaman Ying'a Bida Anung' (Matiu 13:31-33; Markus 4:30-32)

¹⁸ Ida Yisu igutin, "Dzi naram Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman nayab i nam idzuwai? ¹⁹ Nigi sang' gai nidzun isi' angu garam mangan udan da ntanga ru'a gan guman. Da iying' isu gai tsira' da apu dzuf irim git i bangin."

²⁰ Da Arangan itip igutin, "Dzi nabutip naram Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman nayab i nam idzuwai? ²¹ Isang' yist sagat mangan udan da yatsa mpru'an da parawa' tsira' bingan. Raiyi da iyantsang isang' parawa' santan fupan."

Muantsi Nifufiring

22 Da Yisu iyung da ifis i nan iming' gamp isi' da tsira' ifa i wa'a Yerusalem. 23 Da garam mangan igut i Arangan, "Nifutsarif, Anutu bung' atus maran i rib iru' angu i runta sinung' Arangan nugu tsakia gan da atang'a gan nanggan mpada tayang' gan garaman?"

Da Arangan ini da ribarangan, 24 "Warim runggam santan i atang'a muantsi nifufiring igi, i dzi nani da agam, ampi bingan bung' aintsal' i atang'an da anung' isang' u. 25 Da gubu' ungar rinunggan tsunginda muantsi sib, da agam bung' amunti mana' da nadiditing muantsi da nanu', 'Nifutsarif, watus muantsi i agai.'

"Da bitsinta' Arangan bung' ani nan munga', 'Dzi anung' isru' i agam ma agam iming' anung' iba.'

26 "Ida agam bung' ani, 'Ama'. Aga rut agu iga nam da inum impru' ruang' da u fis i nan da agai iming' aga gampang' ugu.'

27 "Da bitsinta' Arangan bung' ani nan munga', 'Dzi anung' isru' i agam ma agam iming' anung' iba. Agam garam nanga maisan wafa mana' i dzi!' 28 Da gubu' siata agam rai da agam tsanganda Abraham, Isak, da Yakop, da profet ruas santan mpru'a ruan ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan

garaman, da bitsinta' agam mpada mana', da agam bung' arang tsira' da agam nifu urungun bung' agara gris gris. 29 Da garam ming'a mana' i utup Yuda bung' aba naming' gubu' yaban da gubu' ru'an, manis dzra' da fi', da bung' ampai naga nam naming' Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. 30 Watsangan sib i rib fain tsanganda bida uta' uta' ugu bung' asu miamun, da rib nidzun nidzun ugu bung' asu garam baman."

Yisu Mara-Gurun Iwa' i Yerusalem

31 Da gubu' aru nigi angu da rib Farisai faing' iba da Yisu da ini da Arangan, "Watangin gamp arani rai da wafan, i Herot Antipas ini isa agu funub."

32 Da Arangan ini nan munga', "Watip wafan da wani da iyam buman igi i dzi bung' adaru marapayam maisan da natip rinin ging'an nadaum da aruani da mai' aga. Da gubu' suda iru' da bits da dzi bung' antsup sib. 33 Da bitsinta' aruani da mai' da mai' mangan aga da dzi rubung' ayung afan i wa'a Yerusalem, i anung' isang' Anutu profetan mampa gamp mangan; ima', namamp naming' Yerusalem angu.

34 "O Yerusalem, Yerusalem, agu gamp aru isa profet ruas funub da tapuda tuas aru tanginda bada da agu

ugu funub i tauf! Gubu' ampi bingan da dzi ni ufuma u narum rusam mpru'a bida tatari' rinan singuba narun rusan ru'a inutan da bitsinta' agam ibugin. ³⁵ Da aruani da watsangan, agam gampam iming' da agam. Dzi nani da agam, agam wasang' tipa tsanganda dzi, nasang' agam nidan, 'Anutu ifinti aru badan suda Nifutsarif maran ani.'

14

*Yisu Inang Garam Rinin
Idaum da Gubu' Sabat*

¹ Gubu' Sabat mangan da Yisu ifa i gada nam ming'a garam gudzun Farisai mangan ungaran. Da ribarangan itsanga Yisu ragun i bung' anang nam faing'. ² Da garam mangan fagan da bangin fupan impa Arangan maran. ³ Da Yisu igut i rib Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin, "Ama', nan faidagin ini i isang' i nanga garam ging'a rinin dauman da gubu' Sabat, ma ima'?"

⁴ Da bitsinta' tuas arangan ibugin nida nan munga' da impa frap nufan angu. Da Yisu igif garam ugu da rinin idaum da Arangan ini da ifan. ⁵ Da Yisu igut i ribarangan, "Bida agam mangan narunggan ma makau gan mangan rua'a ntsuf gunti' bingan da gubu' Sabat, da arangan anung' isang' uri'a sung angu i fada i dzung'a gin yaban, ma?"

⁶ Da ribarangan wasang' i nida nan munga' u.

Nan Rasuda Runggan

⁷ Yisu itsangan ampi wa'a i gada nam igi da yus-yusa ruan i mpada mumai miamun. Da Arangan ini nan raman ani da ribarangan: ⁸ "Bida rib fain rima nan i agu i fada i nam gadan bingsuda i garam da sagat uda ruan, da anung' mpada mumai miamun u. I bida nu'a garam mangan tsarifa yusa agu mpru'an, ⁹ da garam wain nu'a agam igi bung' aba da nani da agu, 'Wauri' i mumai igi da aru-ani nampa gin.' Da u bung' auri' nafa mpa bampam ruta rini mia'. ¹⁰ Da bitsinta' bida rib fain nu'a agu da wampai mumai bampam bingan. I bida garam nu'a agu igi badan da tsanganda agu, da bung' ani, 'Raing', wauri' da wamung' afa mumai bini aga.' Bidanigi ming'a rib santan mpadan igi marangan da bung' atsarif agu. ¹¹ Garam tsarifa runggan da Anutu bung' arasu arangan da garam rasuda runggan da Anutu bung' ara' i arangan."

¹² Ida Yisu itip ini nan da garam nu'a Arangan badan ibiani, "U nida suda nam gadan tsira' mangan, da anung' nu'a rinum rusam, ma raim rusam, ma rini gisinggam, ma garam nam bunump mpada uts da agu u. Bida u nanga bida nigi, da ribarangan mani bung' atip anang nam igi munga' da agu. ¹³ Da bitsinta' bida u nida suda nam gadan

tsira' da warim nan i garam sauda runggan, da garam ngump bigru', da garam gasri'an, da garam maran gampaman. ¹⁴ Da nugum watsia' i ribarangan anung' isang' i rima nam munga' da agu. I wain ibi Anutu bung' arim nam munga' da agu da gubu' garam muarutsan santan muntida marata'."

Nan Raman i Nam Gadan Tsira'

¹⁵ Garam ruta Yisu gada nam igi gan bits iringant i nan igi da ini da Yisu, "Rib aru gada nam ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman igi nugun natsia'."

¹⁶ Da Yisu ini nan munga' ibiani: "Garam mangan ini gada nam tsira' da irim sis-ing' i garam ampi bingan. ¹⁷ Wa'a gubu' gada nam da arangan itip itangin mama' guman mangan ifa i nida nan da rib aru rima nan gin ugu, 'Agam waba, i itip nam gadan sib.'

¹⁸ "Da bitsinta' ribarangan ini nan gaiba ruan mara maran i mamida i badan. Miamun ini, 'Dzi nagaib rungga' i dzi bung' iyu intap gum fa' mangan da dzi nafa tsangan, ibinigi da dzi wasang' i bia'an u.'

¹⁹ "Da mangan ini, 'Dzi bung' iyu makau 10 i nanga gum in, da dzi bung' afa intsa' ribarangan i nanga

gum. Da wafa ni dzi nangga' gampunda ruang' igi.'

²⁰ "Da mangan ini, 'Dzi gampun runggang' da agu i dzi bung' iyu finingga' da dzi wasang' i bia'an.'

²¹ "Da mama' gum itip iba da ifis i nan santan igi da garam gudzun gan. Da ungar rinunggan igi nugun itsakia wasi da itip iwat mama' guman da ini, 'Wafa sung sanampun tsira' da isi' ming'a gamp da wais bangim i garam sauda runggan da garam faga bigru' da maran gampaman da gasri'an.'

²² "Raiyi da mama' gum itip iba da ini, 'Tsira', nan idzuwai u nidan, da dzi nang sib, da bitsinta' mumai rum-ing'.'

²³ "Da garam gudzun ini da mama' guman, 'Wafa sanab tsira' da sanab ming'a gum wasa', da wani da rib fain u wa'a rutin da naba i dzi ungarang' fung'an. ²⁴ Dzi nani da agam, garam tuas aru dzi nu'a mung' ugu gan mangan wasang' i ntanga nifun i dzi nam gadan ga' igi.' "

Sanab Suda Yisu Garaman Atsung'a Gin

²⁵ Utup tsira' bingan yatsung' Yisu da Arangan iparim i ruan da ini da ribarangan, ²⁶ "Bida mangan nida atsung'a dzi, da mamida buginda* gan ramanggan da rinanggan

* 14:26: mamida buginda gan ramanggan... - Yisu ini nan babampafan ani, da wainggan ibi garam maran mamida arida i Yisu yusa gan utupan da runggan, da wasang' suda Arangan garaman atsung'a gin u. Watsangan Matiu 10:37.

da fininggan da narun rusan da rain rusan da nafun rusan da mamida nida mais i runggan, da arangan wasang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi. ²⁷ Garam mangan mamida buaring'a gai mpara i ruan gan da atsung'a dzi, da anung' isang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi u.

²⁸ "Bida agam mangan maran furan i rima ungar gunti' antung'a yaban, da arangan nampa mung' da narants uwayant i ungar igi nam bunumpan, i tsanganda bida moni gan isang' i ntsupa ungar igi sib ma ima'. ²⁹ Da bida arangan mamida nanga bida nig, da arangan rafa dubung sib da sintunga uru angu da mamida ntsupa ungar igi sib, da rib santan tsangandan igi bung' arabung' arangan da bung' ani da ruan, ³⁰ 'Garam aruani buni rima ungar da moni gan ima' i ntsupa sib.'

³¹ "Ma bida king manga garaman singaari 20,000 bada i ruta king manga garaman singaari 10,000 isa ruan, da king garaman singaari 10,000 natip nan mung' i sru'agin bida garaman singaari isang' i muntida mung' i garam singaari 20,000 igi ma. ³² Bida arangan tsanganda runggan bida mamida sang'an, da aru garam ipiap ruming'a gunti' badan, da arangan natangin garam yafada nan

nafa i tipa nan mpada bini. ³³ Ibinigi da u wasang' i suda dzi garamang' atsung'a i dzi bida u mamida i tanginda nam bunumpam santan intap ani rai.

³⁴ "Iri' igi nam ngarubini bingan. Da bitsinta' bida gami' adzu'an da giriripangan ma'an, da wasang' tipa nanga nam manga i iri' igi i tipa giriripan u. Ima'. ³⁵ Da iri' giriripan ma'an igi da anung' isang' i rima intap ma nam ragin ufuman sib i suda nagaran. Ima', bung' atapu rai. Rib ringa bampungan ringantagin ming'an da narim ringan i nan igi bini."

15

Nan Raman Sauda Dumpa Mangan

¹ Garam uda takis da garam asub ampi bingan angu ifa tsuafi' Yisu sib i rima ringan i Arangan. ² Da Farisai da garam gudzupu' i nan faidagin ini nan pusupusan ibiani, "Garam aruani iti isu rinun rusan angu i garam asub da irut iga nam."

³ Da Yisu ini nan raman ani da ribarangan: ⁴ "Bida agam mangan mpada tayang' dumpa 100 da gan bits fada sinung' da 99 rumpadan, da garam igi bung' atangin 99 igi rai i puatsi mana' da bung' afa i sauda mangan igi sang'a wa'a rutin. ⁵ Gubu' arangan wa'a rutin da bung'

auntu da nayung nafa gampan ruta nugun tsia'an. ⁶ Da gubu' arangan wa'a ungar da bung' ais angin i rinun rusan da riban mpada uts nampru' da nani rutin, 'Dzi wa' da dumpa ga' saudan ugu da agam nugum watsia' nampru' da dzi.' ⁷ Dzi nani da agam, i sanab bida nigi da rib mpada gunungun nugun bung' atsia' i garam asub mangan parima i ruan fadan da Anutu, nayus rib rururungan 99 asuban ma'an i parima i ruan gin."

Nan Raman Moni Rua'an

⁸ Da Yisu itip ini, "Ma bida sagat mangan uda moni gan 10 da rima bits rai,* da arangan nanga bida anung'? Arangan bung' antang rampi da nasamur ungaran igi da nasau nasang' wa'a rutin. ⁹ Da gubu' arangan wa'a rutin da arangan bung' ais angin i rinun rusan da riban mpada uts nampru'. Da nani rutin, 'Agam nugum watsia' nampru' da dzi, i dzi wa' da moni gang' saudan ugu.'" ¹⁰ Yisu ini, "Dzi nani da agam, i sanab bida nigi da Anutu da gan angira gan inang da nugun itsia' iyus i garam asub mangan parima i ruan."

Nan Raman i Narun Man-gan Runta Inti'

¹¹ Yisu rung ini, "Garam mangan narunggan marub iru' impai. ¹² Da isi' ini da ramanggan, 'Ramang',

wafab nam bunumpam u suda wain gin ani dzi gang'.' Ibinigi da raman ifab nam bunumpam igi isang' narun rusan igi.

¹³ "Da gubu' iru' ifa sib da narun isi' isub moni i nam bunumpam igi santan. Da arangan iyung ifa gamp bingibing mangan. Da iwaya moni gan santan i sanab maisan bida garam buman uwayantan iming' nigi. ¹⁴ Gubu' arangan ntsupa moni gan santan sib da mangits tsira' iwa' iming' gamp igi santan. Da arangan isau runggan nidzun angu. ¹⁵ Ibinigi da arangan ifa gut i garam gamp wain igi mangan i gum da itangin arangan i mpada tayang' ifab i rima nam gada rutin. ¹⁶ Da mangits yis arangan funub angu da maran ifur i gada upis gangan ifab gadan igi sufan, da bitsinta' mangan anung' irim arangan sib i nam mangan u.

¹⁷ "Gubu' arangan tsan-ganda runggan da arangan maran ifur da ini, 'Ai, dzi bu-biani! Dzi ramangga' mama' guman ugu santan impa bini angu i nam gadan, da mangits ibu is dzi funub angu i nani! ¹⁸ Dzi bung' atip nafan da ramangga' da nani rutin nabiani, "Ramang', dzi nang asub i Anutu da agu, ¹⁹ da dzi anung' rung idaum i u faring'a bida u narunggam. Watsanga dzi nabi u mama'

* **15:8:** da rima bits rai - Moni bitsinta' igi isang' moni udan i gum nangan da gubu' bitsinta'.

gumam mangan.” ’

20 “Ibinigi da arangan yuri' da iyung i wa'a da ramanggan. Da gubu' arangan rung bada gunti' da ramanggan itsangan da maran intu' i arangan. Ramanggan irunt ifan da arangan da impung da itsutsuf i gian. 21 Da narun ini da raman, ‘Ramang', dzi nang asub i Anutu da agu. Dzi anung' rung idaum i u faring'a dzi bida u narunggam.’

22 “Da bitsinta' ramanggan ini da mama' guman, ‘Wayu ngarukui bini naba sung da watsuf da arangan, da watsuf ring i banginggan da faga gangkang i faganggan. 23 Da agam wayu makau narun dadabungan bini arugu naba da wais funub. Da agi naga nam da nugung' natsia' gin. 24 I dzi narungga' aruani imamp sib da maran itip ita'. Gubu' gunti' bingan da dzi watsanga i maran da aruani da dzi tip iwa' rutin.’ Ibinigi da ribarangan iga nam ruta nugun tsia'an.

25 “Gubu' arigi da rain tsira' impa gum wasa' sib. Da gubu' arangan basuda uts da ungar, da iringant i mint da nam ngumpan. 26 Da arangan inu' mama' gum bits i sru'a i nam wa'an igi wainggan. 27 Da mama' gum ini, ‘U rainggam itip ibawa' ngarubini angu, ibinigi da u ramanggan ini da aga is makau narun dadabungan bini arugu gin.’

28 “Da rain tsira' nugun it-sakia da ibugin atang'a fada ungar igi. Ibinigi da raman iwa' ifa i yafada arangan i atang'a ba. 29 Da bitsinta' arangan ini nan munga' da ramanggan, ‘Watsangan! Udzuf ampi bingan ugu da dzi nang gum tsira' bingan i agu. Da dzi anung' isu ringa dadatang i u nan gam nidan. Da bitsinta' agu anung' irim nuning narun mangan da dzi i ruta rinung' rusang' gadan da nugung' nufan! 30 Da bitsinta' gubu' u narunggam aru tapuda u nam bunumpam rai i sanab arara' ugu bawa'an da u is makau narun dadabungan bini arugu gin!’

31 “Da raman ini, ‘Dzi narung', gubu' sib angu da u rut dzi mpai, da nam santan dzi gin ani isu u gam. 32 Da bitsinta' agi naga nam da nugung' natsia', ibiani u rainggam ani imamp sib da maran itip ita'; agi watsanga i maran da agi tip iwa' rutin.’ ”

16

Nan Raman i Garam Nan Umpur Mpada Tayang' Garam Nanggan

1 Yisu ini da riban atsung'a gin, “Garam ruta nam bunump mangan impai, da rib fain ini da arangan i gan garaman mpada tayang' i nanggan itapu arangan nam bunumpan igi ararai. 2 Ibinigi da garam nam bunump inu' garam gum igi da igut i arangan, ‘Nan

dzi ringantagin yaba i agu ani ibi anung'? Wakakar da wasanting' dzi i u nanggam mpada tayang' gin wainggan, i u wasang' rung mpada tayang' gin u.'

3 "Da garam mpada tayang' igi ini angu i runggan, 'Dzi nanang nabi anung' da aruani? I dzi garam gudzungga' ani bung' asiat dzi rai i gang' gumang' ani. Dzi anung' isu rini urun i suda mama' gum rafa intap, da dzi rining' imia' i yai'a ruang' da garam. 4 A! Dzi sru' i nam idzuwai dzi nangan i bida gubu' garam gudzun siata dzi rai i gang' gumang' da garam bung' ais yaring i dzi fada rutin i gan ungaran.'

5 "Ibinigi da arangan inu' garam uda nam ntsuman i gan garam gudzun gan igi bitsinta' bitsinta' iba rutin. Da arangan igut i miamun, 'U yu nam ntsuman wayawai i dzi garam gudzungga'?"

6 "Da arangan ini bina', 'Dzi yu madamin oliv dram isi' isi' 100.'

"Da arangan ini da garam uda nam ntsuman igi, 'Wampai waru' sung da wayu papiaram nam ntsuman ani, wagari rai, da wakar 50 angu.'

7 "Da arangan itip igut i garam suda iru', 'U nam ntsuman gam wayawai?'

"Da arangan ini nan munga' ibiani, 'Dzi yu 1,000 bek wit.'

"Da garam mpada tayang' ini, 'Wayu papiaram nam

ntsuman ani, wagari rai, da wakar 800 angu.'

8 "Ibinigi da garam nam bunump itsarif garam nan umpur mpada tayang' i nanggan igi, ibiani arangan inang gum ibi garam mararuru tsira'. I sanab bida niggi garam intap isu mararuru iyus garam mararam i sanab tsanganda runggan bini ming'a wasa' i garam intap ani. 9 Ibinigi da dzi nani da agam, warim rib fain sib i nam bunump intap ani gan i suda agam rinum rusam. Da gubu' nam bunump igi ntsupa sib da rib igi bung' ais yaring i agam i ungar ming'a gamp mpada ratar ntingan.

10 "Manga bida mpada tayang' nam isi' angu bini, da arangan bung' ampa tayang' nam tsira' bini nabinigi. Da mangan bida wayada nam isi' angu da bung' awaya nam tsira' nabinigi. 11 Bida agam mamida mpada tayang' nam bunump intap ani gan bini, da Anutu isang' i rima nam bunump nidzun ming'a gunungun i agam mpada tayang' gin? 12 Da bida agam mamida mpada tayang' garam mangan nam bunumpan bini, da mangan bung' arim agam nam bunumpam da agam?

13 "Garam gum bitsinta' anung' isang' i nanga gum i garam gudzun iru' u, i maran bung' ari i mangan da nabugin mangan, ma bung' ani mais i mangan da

narim runggan santan nafa da mangan. Agam wasang' i pumu'a Anutu mpru'an da nam bunump intap ani."

¹⁴ Da rib Farisai maran arida i moni yusan iringant i nan igi da igagara sib i Yisu da irim umpur in. ¹⁵ Da Yisu ini da ribarangan, "Agam rib aru tsarifa runggam bida garam rururungan ming'a garam gar maranggan, da bitsinta' Anutu isru' i agam wangunggam sib. Nam idzuwai garam gar maran arida gin yusan ugu da Anutu ibugin nidzun angu. ¹⁶ Nan faidagin da profet ruas nan gan akaran isu nan mpada tayang' agam nanggan mpadan isang' bawa'a Yowanis gubu' gan. Ming'a gubu' arigi da sising' bini Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman ipipua' i ruan wasi, da ampi bingan irim ruan iyus iyus i atang'a gin. ¹⁷ Gunungun da intap isang' i ntsupan, da bitsinta' Anutu nan gan faidagin isi' mangan anung' isang' i ntsupan. Ima'. ¹⁸ Bida garam mangan siata fininggan da uda sangat mangan da arangan inang sanab arara', ma garam manga uda sangat mangan gabungan siatan da garam igi inang sanab arara' ibinigi.

Garam Nam Bunump da Ladzarus

¹⁹ "Garam nam bunump mangan yatsuf ngarukui gri-gri'an da fafusan bini angu.

Da arangan impa bini da iga nam bini bini da nugun itsia' da gubu' santan. ²⁰ Da garam sauda runggan mangan binganggan Ladzarus, diginting tirida gin, riban isitung' arangan iming' garam nidzun igi muantsi nifun gan mana'. ²¹ Da arangan maran yari iyus i gada nam pupumuts ru'a ming'a garam igi tebolan warang'. Da iyam inang da iba damis arangan rini mais igi.

²² "Gubu' mangan da garam sauda runggan igi imamp da angira iyu arangan ifan da itangin arangan impa uts da Abraham. Da garam nam bunump imamp ibinigi da idzufung' arangan. ²³ Arangan iwa' da nam tsakia iyus iming' garam mampan gampan, da arangan ira' i maran da it-sanga Abraham da Ladzarus mpada i bangin marafaing' ming'a rugunti' bingan.

²⁴ "Ibinigi da arangan inu', 'Ramang' Abraham, maram wagaib dzi ani. Da watan-gin Ladzarus i tuguda bangin tsitsin i mpui da ba rima i dzi mang' rangarangan, ib-iani dzi wa' da nam tsakia iyus iming' dzaf ani.'

²⁵ "Da bitsinta' Abraham ini, 'Narunggang', maram wafur u gubu' gam mpada marata' ugu da u wa' da nam bini bini da Ladzarus impa maisan angu, da bitsinta'

aruani da arangan impa ruta nugun nufan, da u wa' da nam tsakia. ²⁶ Da wain bits impru' ibiani, gangar tsira' imunti wasa' i agu da agai, da mangan ming'a ani wasang' i biadan da agam, ma agam mangan wasang' isa udzi' i badan da agai u.'

²⁷ "Da garam nam bunump ini, 'Ramang', dzi nagaib runggang' da agu nabiani. Watangin Ladzarus natip nafa dzi ramangga' gampan, ²⁸ i dzi raing' rusang' 5 rumpai i. Wanang da arangan nafa fai nan i ribarangan i anung' bada gamp aru nam tsakia yusan gin ani u.'

²⁹ "Da Abraham ini, 'Ima'. Moses da profet ruas nan gan akaran ruming' i ribarangan ringantida gin.'

³⁰ "Da garam nam bunump ini, 'Ima', ramang' Abraham, bida garam mampan mangan wa'an da ribarangan da ribarangan bung' aparim i ruan sinung' nanggan maisan.'

³¹ "Da Abraham ini da garam igi, 'Bida ribarangan mamida muarutsa Moses da profet ruas nan gan, da ribarangan anung' isang' i parima i ruan bida manga muntida marata' ming'a garam mampan gin u.' "

17

Asub da Nam Muarutsan Sanaban
(*Matiu 18:6-9; Markus 9:42-50*)

¹ Yisu ini da gan riban atsung'a gin ibiani, "Nam mara maran intsa'a garam i rua'a i asub bung' aba. Da bitsinta' mangan santing'a nam intsa'an bida nig'i natsau' i runggan. ² I bida nangan da isi' isi' tuas arani mangan rua'a i asub, da bung' awa' da barabin nayus aru dzura i tauf tsira' i wan da tapuda ru'a uruts wasa'. ³ Watsanga runggam sib.

"Bida u rainggam mangan nanga asub yaba i agu, wararu arangan, da bida parima i ruan da wasiat i gan asuban rai. ⁴ Da bida gubu' bitsinta' arangan nanga asub sang'a 7 da agu, da parima i ruan da tipa badan da agu sang'a 7 da gampunda ruan, da wasiat i nanggan maisan rai."

⁵ Da aposel ruas ini da Nifutsarif, "Wanang aga nanggang' muarutsan nasu tsira'."

⁶ Da Nifutsarif ini nan munga', "Bida agam naggam muarutsan isi' angu sang'a miriamp nidzun da agam isang' i nidan da gai igi bida ani, 'Wabri' ruam da wantang' runggam waru' uruts wasa', da bung' atsung' nan agam nidan!

⁷ "Ma bida agam mangan garam guman raba intap ma mpada tayang' dumpa tanginda gum rai da bung' bawa'an, da garam tsira' gan anung' isang' i nidan da ba mpada ru'an da gada nam u, ima'. ⁸ Da bung'

ani da garam guman, 'Watusuf ngarukui gam fa' da watip dzi nanggung' gadan da wayu waba da dzi nagan da nanum mung', raiyi da wamus gada gam.'⁹ Da isang' i garam tsira' rima dangki da arangan i guman nangan ibi arangan nidan? Ima'.¹⁰ Da agam ibinigi, gubu' agam nanga nam santan nidan da agam bida arigi, wani wabiani, 'Agai mama' gum uta' angu; aga atsung' gumang' nangan.'

Rib Rini Digiting 10

¹¹ Yisu iyung ifa i wa'a Yerusalem da Arangan iyung yatsung' ampap ming'a wasa' i intap Galili da Samaria.¹² Da gubu' Arangan atang'a gamp mangan da garam 10 diginting tirida gin iwa' rutin da imunti rugunti' gin*¹³ da inu' ifan, "Yisu, Tsira', wagaib agai ani!"

¹⁴ Da gubu' Yisu tsanganda ribarangan da ini, "Agam wafa santing' runggam da garam pumu'a Anutu." Da gubu' ribarangan rung' yunga fadan da rininggan iwa' bini.

¹⁵ Da gubu' ribarangan gan mangan tsanganda rininggan wa'a bini, da iparim i ruan da itip iba, da iyai' tsira' bingan itsarif

Anutu.¹⁶ Da arangan iba tatapuang' maran iru' Yisu fagan da irim dangki da Arangan. Garam aru nigi garam Samaria.¹⁷ Da Yisu igutin, "Dzi buni garam 10 rinin dauman. Da 9 ugu ifa anung'?¹⁸ Ibi anung' da garam ming'a mana' i utup Yuda ani angu itip iba i tsarifa Anutu da fain ugu ima'?"¹⁹ Da Yisu ini da arangan, "Wauri' da wafan; u nanggung muarutsan inang u rininggam idaum."

Anutu Nanggan Mpada Tayang' Gan Garaman

²⁰ Gubu' mangan da garam Farisai igut i Yisu ibiani, "Gubu' bung' abianung' da Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bung' aba?"

Da Yisu ini, "Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman wabi nam garam tsangandan u.²¹ Garam anung' isang' i nidan, 'Watsangan! Arangan ani,' ma 'Watsangan! Arangan aga.' Ima'. Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iming' wasa' i agam sib."[†]

²² Da Yisu ini da gan riban atsung'a gin, "Gubu' maran bung' aba da agam bung' arim maram nidzun angu i tsanganda Garam Narunggan gubu' gan bitsinta' angu,

* **17:12:** garam 10 diginting tirida gin...imunti rugunti' gin: Ming'a garam Yuda sanaban da rib diginting tirida gin wasang' fada uts ma mpada mpru'a rib rinin dauman. I wain ribarangan ibubumpua i Anutu maranggan. Ribarangan wasang' i atang'a Ungar Mararam ma rima dangki da Anutu nasang' rininggan wa'a bini da garam pumu'a Anutu tsangandan da nida wasi bida ribarangan iwa' bini sib. Watsanga ampap 14 da Wok Pris 14:1-32. † **17:21:** iming' wasa' i agam sib - ma *impa wasa' i agam sib*.

da bitsinta' agam wasang' i tsangandan. ²³ Garam bung' ani da agam, 'Watsangan! Arangan aga,' ma 'Watsangan! Arangan ani.' Ima'. Wampai wabi arigi; anung' atsung'a rib igi u. ²⁴ Ming'a arangan gubu' gan da Garam Narunggan bung' awa' nabi tsuarip prikan mpara i ruan ming'a maranguntung wagung'. ²⁵ Da bitsinta' miamun da arangan nawa' da nam tsakia da barabin ampi bingan da yangin gubu' aruani bung' abugin arangan raiyi.

²⁶ "Nam idzuwai wa'an da Noa gubu' gan mpadan ugu, da Garam Narunggan gubu' gan bung' awa' nabinigi. ²⁷ Tuas arangan iga nam da inum, da iyu finin da isu gabun isang' gubu' Noa atang'a madzung sib da mpui fur tsira' wa'an da siata ampan santan. ²⁸ Da isang' ibinigi angu i Lot gubu' gan ugu. Garam igan da inum, isub nam, irants nam, intang nam yamun da irim ungar. ²⁹ Da bitsinta' gubu' Lot tanginda Sodom rai da tauf dzaf imui ibi gami' iming' gunungun da is ribarangan santan funub.

³⁰ "Garam gar santan bung' ampa nabinigi angu da wasang' tipa runggan da gubu' Garam Narunggan kupisa ruan. ³¹ Wa'a gubu' arigi da garam mangan

mpada ungar mana' wasang' i atang'a ungar wasa' i uda nam bunumpan u. Da manga mpada gum wasa' wasang' i tipa fada ungaran i uda nam bunumpan u. ³² Maram wafur nam wa'an da Lot fininggan. ³³ Manga intsa'a i rima runggan sib i nanggan mpada bini ming'a intap ani da bung' arim ganunggan rai, da bitsinta' garam rima runggan rai da bung' arim ganunggan sib. ³⁴ Dzi nani da agam, rib iru' mpru'a ruan ging'a rabi' da idziang arigi, da bung' ayu mangan da mangan bung' ampai. ³⁵ Sagat iru' mpru'a ruan rusa dzangkum, da bung' ayu mangan da manga bung' ampai." ³⁶ ‡

³⁷ Da ribarangan ini, "Nifutsarif, nigibung' awa' aming' anung'?"

Da Yisu ini, "Apu mampan mangan ming'a anung', da ibingimp santan bung' ais ampru' gin."

18

Nan Raman Sagat Yaruf da Garam Raruda Nan

¹ Yisu ini nan raman i santing'a riban atsung'a gin i udagin mai' mai', da bida sauda nidzun da anung' rarai'a gin u. ² Da ini ibiani, "Ming'a gamp mangan da garam raruda garam mangan impai, da anung' irat i Anutu ma itsarif

17:32: Mia 19:26 **17:33:** Mt 10:39; 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; Ywn 12:25

‡ **17:36:** Ming'a papiar ratar fain da ikakar nan ibiani, *Garam iru' mpru'a ruan rafa gum, da bung' ayu mangan da mangan bung' ampai*, da bitsinta' papiar ratar miamun ugu wakar ampap 36 igi u.

garam gar u. ³ Da sagat yaruf mangan impai gamp igi mpru', da iti fa rutin mai' mai' i nida wangu barabing gan bida ani, 'Warim nan rima dzi sib i gang' garam ipiapang' aga.' ⁴ I gubu' fain da garam igi bugin rima sagat igi sib, da raiyi ini i wangungan, 'Dzi anung' irat i Anutu ma itsarif garam gar u, ⁵ da bitsinta' sagat yaruf ani iti ba da dzi mai' mai' da dzi rarai'. Dzi bung' arim sib i barabing gan, i maba mai' mai' da dzi da dzi awang' ama' i.' "

⁶ Da Nifutsarif ini, "Wat-sanga garam maisan raruda garam igi nan gan nidan. ⁷ Da ibi anung'? Anutu wasang' rima garaman piri-ang'an sib aru udagin rutin gubu' da idziang sib angu, ma? Ma Arangan bung' arim barun rutin? Ima!⁸ Dzi nani da agam, Arangan bung' arim ribarangan sib sung angu. Da bitsinta', dzi gut i agam, gubu' Garam Narungan tipa badan, da Arangan bung' awa' da garam muarutsan ming'a intap ani ma ima'?"

Nan Raman Garam Fari-sai da Garam Uda Takis

⁹ Yisu ini nan raman mangan ani da garam fain tsarifa runggan bini yusan da rasuda rib fain, ¹⁰ "Garam iru' iyab Ungar Mararam i udagin da Anutu, manga Farisai da manga garam uda takis. ¹¹ Da garam Farisai imunti

iyab da iyugin i runggan ibiani, 'Anutu, dzi rim dangki da agu, i dzi anung' ibi garam fain aga u — wapanam, da nanga maisan, da arara'an ma bida garam uda takis araga. ¹² Da gubu' iru' ming'a wasa' i sunta' santan da dzi pa' ruang' i nam gadan, da dzi brang nanggang' ufuman isang' ¹⁰ da dzi rim i gan bits ibia' da agu.'

¹³ "Da bitsinta' garam uda takis imunti rugunti'. Da arangan anung' idatang iyab gunungun, da bitsinta' itsiats nugun i santing'a wangun barabing gan da ini, 'Anutu, wagaib dzi garam maisan ani.'

¹⁴ "Dzi nani da agam, garam aruani iwa' rururungan i Anutu maranggan sib da itip iru' gan ungaran, da garam Farisai ima'. I rib santan tsarifa runggan da Anutu bung' arasu, da rib rasuda runggan da Anutu bung' atsarif."

Mama' Narun Narun da Yisu
(*Matiu 19:13-15; Markus 10:13-16*)

¹⁵ Rib fain iyu mama' narun narun ibinigi iba i Yisu rima bangin ragun gin. Da gubu' riban atsung'a gin tsanganda bida nigi da impi' ribarangan. ¹⁶ Da bitsinta' Yisu inu' i mama' narun narun bada rutin, da ini da riban atsung'a gin ibiani, "Watangin narun narun igi naba da dzi da anung' muntida sib in, i Anutu

nanggan mpada tayang' gan garaman bung' awa' da garam sanaban bida narun narun ani. ¹⁷ Dzi nani nan nidzun bingan da agam, manga mamida muarutsa Anutu i mpada tayang' arangan bida mama' narun da wasang' i mpada wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman."

Garam Nam Bunump Tsira'

(*Matiu 19:16-30; Markus 10:17-31*)

¹⁸ Da garam gudzun mangan igut i Yisu ibiani, "Kidungwaga tsira' bini, dzi bunanga bida anung' i wa'an da nam mpada ratar ntingan?"

¹⁹ Da Yisu ini, "Ibi anung' da u faring' dzi bini? Garam manga anung' bini u. Ima'. Anutu runta' angu. ²⁰ U sru' i nan faidagin sib ibiani, 'U ma arara' ma'. U mais garam funub ma'. U mawap nam ma'. U madzur garam ma'. Watsarif ramanggam da rinanggam.'"

²¹ Da arangan ini, "Dzi yat-sung' sanab igi santan da dzi mama' isi' angu."

²² Gubu' Yisu ringantagin da ini rutin, "Da bitsinta' u wanang sanab bitsinta' aruani u. Wafan da wasub moni i nam bunumpam santan da warim moni da garam sauda runggan da u bung' awa' da nam bini

naming' Gunungun. Da waba atsung' i dzi." ²³ Da gubu' garam arigi ringanta i nan igi, da arangan wangun ibarabin gin, i arangan garam nam bunump tsira'.

²⁴ Da Yisu itsanga arangan wangun ibarabin da ini, "Rib ruta nam bunump tsira' bung' abarabin wasi i atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ²⁵ Bida kamir nida i atang'a i nil marabampun da barabin gan wasang' garam nam bunump barabin gan atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman."

²⁶ Da rib ringanta i nan igi igutin, "Bidanigi da mangan igi bung' awa' da nam mpada ratar ntingan?"

²⁷ Da Yisu rung' ini, "Nam garam gar mamida i sang'a i nangan ugu da Anutu isang' i nangan."

²⁸ Da Petrus ini, "Waringantin, aga tangin nanggung' santan rai da yatsung' agu."

²⁹ Da Yisu ini da rib-arangan, "Dzi ni nan nidzun bingan da agam, rib aru tanginda gampan, ma fininggan, ma raman da rinanggan, ma rain rusan, ma narun rusan, i ming'a wasa' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman, ³⁰ ribarangan bung' ayu nam nayus nidzun angu i nanggan tanginda rai ugu da

18:16: Mt 19:14; Mk 10:14 **18:17:** Mt 18:3; Mk 10:15; Ywn 3:3,5,7; 1Pe 1:3,23
18:18: Mt 19:16; Mk 10:17; Lk 10:25 **18:19:** Mt 19:17; Mk 10:18 **18:20:**
 Kis 20:12-16; Lo 5:16-20; Mt 5:21,27; 15:4; 19:18-19; Mk 7:10; 10:19; Ro 13:9; Ef
 6:2-3; Dzm 2:11 **18:25:** Mt 19:24; Mk 10:25 **18:27:** Mt 19:26; Mk 10:27

gubu' mpada ming'a intap ani, da gubu' buntun aga da ribarangan bung' awa' da nam mpada ratar.”

Yisu Itip Iragi Nanggan Mampan Wasi

(*Matiu 20:17-19; Markus 10:32-34*)

³¹ Yisu iyu riban 12 igi angu da ini nan rutin, “Agi yung sanab iyab Yerusalem da nan santan profet ruas akara i Garam Narunggan ugu bung' asu nidzun naming' igi. ³² Bung' arim Arangan nafa da garam ming'a mana' i utup Yuda banginggan.* Da ribarangan bung' arim umpurin, da bung' arim ubin, da bung' atuping' nifu gurun i Arangan, ³³ da bung' aripi Arangan, da nais funub. Da gubu' suda iru' da bits da bung' atip amunti marata'.” ³⁴ Da bitsinta' rib atsung'a gin igi anung' isru'gin, i nan igi wainggan rung' iming' maradzigin i ribarangan. Da ribarangan anung' isru' i nan idzuwai Arangan nidnan.

Maran Gampaman Ming'a Gamp Dzeriko Maran Ita'

(*Matiu 20:29-34; Markus 10:46-52*)

³⁵ Aru Yisu fasuda uts da Dzeriko da garam maran gampaman impa sanab ringampa i yai'a ruan da garam. ³⁶ Da gubu' ringanta

i garam ampi tsira' bafadan da igutin i nam idzuwai igi iwa'. ³⁷ Da ribarangan ini da arangan, “Yisu garam Nasaret ugu iba.”

³⁸ Da aranga nu', “Yisu, Tafit Narunggan, wagaib dzi ani!” ³⁹ Da rib mung'a fada i Yisu impi' arangan, da ini rutin i mpada frap nufan. Da bitsinta' arangan iyai' nifun tsira', “Tafit Narunggan, wagaib dzi ani!”

⁴⁰ Yisu ifa munti da ini da garam i uda arangan bada rutin. Da gubu' arangan bawa'a uts, da Yisu igutin ibiani, ⁴¹ “U buni dzi nanga bida anung' i agu?”

Da arangan ini, “Nifut-sarif, dzi ni marang' dzidzi-wandan i tsanganda nam.”

⁴² Da Yisu ini da arangan, “U maranggam nawa' bini i u nanggam muarutsan angu itip u maranggam.” ⁴³ Sung angu da aranga maran intap ruan da itsanga nam mana', da yatsung' Yisu da itsarif Anutu. Gubu' rib santan tsangandan nam igi, da itsarif Anutu ibinigi.

19

Sakayus Garam Uda Takis

¹ Yisu iwa' gamp Dzeriko da iyung wasa' i gamp igi. ² Da garam mangan impai gamp igi binganggan Sakayus, arangan garam uda takis gudzunggan ruta nam

18:30: Mt 19:29; Mk 10:29-30 * **18:32:** garam ming'a mana' i utup Yuda banginggan - Garam Yuda gudzunggan bung' arim Arangan nafa da garam Rom banginggan. Garam Rom anung' garam Yuda u, da bitsinta' garam Rom igi impa tayang' garam Yuda intapan. **18:38:** Mt 9:27; 20:29-30; Mk 10:46-47

bunump. ³ Arangan maran ifur i tsanganda Yisu igi ibi anung', da bitsinta' arangan uts angu da arangan wasang' tsanganda Yisu i garam ampi tsira' igi. ⁴ Ibinigi da arangan irunt imung' sanab Yisu yunga fada gin igi da iyab gai tsira' mangan i tsanganda Yisu. ⁵ Gubu' Yisu bawa'a mumai igi, da irarab iyab da ini ibiani, "Sakayus waru' sung, aruani da dzi bung' ampa ungaram."

⁶ Sakayus iru' sung angu da iyu Yisu iyab ruta nungun tsia'an. ⁷ Garam santan tsanganda nam igi da igurungur da ini nan da ruan, "Arangan isu ampi ifa rut garam maisan bingan aga impai."

⁸ Da bitsinta' Sakayus imunti iyab da ini da Nifutsarif, "Nifutsarif, waringantin. Aruani da dzi bung' ais nam bunumpang' ani wasa' farab; marafaing' bung' aming' da marafaing' da dzi narim da garam sauda runggan. Da dzi bung' atip narim nam munga' da rib dzi iyu'an da uda takis yusan gin, da dzi bung' arim raragun gin nasang' 4."

⁹ Da Yisu ini, "Gubu' aruani angu da utup ungar aruani iwa' da nam rima sib, i garam ani binigi Abraham yangin gan nidzun. ¹⁰ I Garam Narunggan iba i sauda garam runta asub da tipa udan."

Nan Raman Garam 10 Uda Moni

¹¹ Gubu' ribarangan rung' rima ringan i nan igi, da Arangan ini nan raman mangan, ibiani Arangan isu uts da Yerusalem da garam maran ifur i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bung' awa' dzidziwan sung angu naming' igi. ¹² Da Arangan ini, "Garam tsira' mangan nanga i fada gamp bingibing mangan i king tsira' rima bingan king da arangan ida tipa badan i mpada tayang' intapan. ¹³ Ibinigi da arangan inu' garam guman 10 impru', da irim moni mair bitsinta' bitsinta'* isang' santan. Da arangan ini, 'Warim gum i moni ani nasang' dzi tipa badan.' ¹⁴ Da bitsinta' rib intap igi ibugin arangan, ibinigi da itangin garam fain yatsung' arangan i gamp igi i nida nan da king tsira' bida nigi, 'Aga bugin garam arigi suda aga king gang!'

¹⁵ "Da gubu' arangan suda king sib da itip iba gampan. Ida arangan itangin nan i mama' gum arangan rima moni rutin ugu i bada rutin. Arangan ini sru'agin i moni rima rutin ugu iying' ibi anung'. ¹⁶ Da miamun iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam dzi nang gum in da dzi wa' da moni mair 10 impru'."

¹⁷ "Da garam tsira' gan ini, 'Dzi mama' gumang'

19:10: Ywn 3:17; 1Ti 1:15 * **19:13:** moni mair bitsinta' bitsinta'- Moni mair bitsinta' igi isang' moni udan i gum nangan da ukam iru' da bits.

bini, u nang bini iyus. U mpa tayang' nam isi' angu da u santing' ibi dzi sang' rima nam tsira' yaba u banginggam, ibinigi da u bung' ampa tayang' gamp tsira' 10.'

18 "Da garam suda iru'run iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam dzi nang gum in da dzi wa' da moni mair 5 impru'.

19 "Da gan garam gudzunggan ini, 'U bung' ampa tayang' gamp tsira' 5.'

20 "Ida garam mangan iba da ini, 'Tsira', u moni mair gam aruani. Dzi pati' i bru' isi' mangan da dzi dzigin. 21 I dzi rat i agu i u garam nida nan mara dampan. U yu moni i rib fain uwatsuwasan da ufum nam gadan u mamida ntangan.'

22 "Da arangan garam tsira' gan ini rutin ibiani, 'U garam gum maisan! Dzi bung' araru agu natsung' u nan gam nidan. Ama', u ni dzi garam nan mara dampan, a? Da dzi nang da iyu moni dzi mamida suda uwatsuwasan in da nam gadan dzi mamida ntangan igi, a?

23 Ibi anung' da u madarim dzi moni gang' da garam mpada tayang' moni i rib ba udan i nanga gum in? Bida nig i da gubu' dzi tipa badan da dzi sang' uda isi' pas ragun i dzi moni gang'.'

24 Ida arangan ini da rib muntidan igi ibiani, 'Wayu moni sinung' garam arani da

warim wafan da garam aru wa'an da moni mair 10 ugu.'

25 "Da ribarangan ini, 'Da bitsinta', Tsira', garam igi yu moni mair 10 sib.'

26 "Garam tsira' ini nan munga' ibiani, 'Dzi nani da agam santan nabiani, manga uda nam da nanga gum bini yaba gin da rubung' ayu fain. Da bitsinta' manga uda nam isi' pas angu da mamida nanga gum in, da dzi bung' ayu sinung' arangan. 27 Da bitsinta' wayu rib aru rima ipiap i dzi da buginda i dzi suda i king gan ugu naba aruani da wais funub i dzi maranggang'."

Yisu Yatang' Yerusalem

(*Matiu 21:1-11; Markus 11:1-11; Yowanis 12:12-19*)

28 Gubu' Yisu nida nan aru nig i sib, da Arangan iyung iyab ifa i wa'a Yerusalem.

29 Da gubu' Arangan wa'a uts da Betfage da Betani ming'a Mamai Oliv, da itangin garaman atsung'a gin iru' imung', 30 da ini rutin ibiani, "Agam wamung' afa gamp isi' mangan naga, da gubu' agam atang'a fada gamp igi da agam bung' at-sanga dongki narun mangan dzuran, da agam wapira' da wayu aba. 31 Bida rib fain guta agam, 'Ibi anung' da agam ipira' dongki igi?' Da wani rutin nabiani, 'Nifutsarif ini nanga gum in.' "

32 Ibinigi da rib tanginda mung'an igi ifan da itsanga ibi Arangan nida rutin ugu.

33 Gubu' ribarangan pira'a dongki narun da rinun rusan igutin, "Agam ibu pira' dongki narun igi iya'?"

34 Da ribarangan ini ibiani, "Nifutsarif ini nanga gum in." 35 Da ribarangan iyu ifa da Yisu da ribarangan irim ngarukui gan iyab gin da itangin Yisu iyab impa gin.

36 Yisu rung' impai i dongki ifan da ampi tsira' igi iyafus ngarukui gan i sanab imung' i Arangan. 37 Gubu' Yisu basuda uts mumai sanab ru'a Mamai Oliv igi da utup tsira' atsung'a Yisu nugun itsia' da iyai' nifun tsira' i tsarifa Anutu i nam mara maran santing'a Anutu nampanggan ribarangan tsangandan ugu. 38 Da ribarangan inu', "Nifutsarif ifinti king aru bada i Arangan binganggan!

Nan nufan iming' wasa' i Anutu ming'a Gunungun da garam intap!

Anutu impa wagung' ruta nam puatsadan!"

39 Da Farisai fain ming'a wasa' i ampi tsira' igi ni da Yisu ibiani, "Garam tsira', wampi' gam utupam atsung'a i agu ani i anung' nida nan bida nigi u."

40 Da bitsinta' Yisu ini ibiani, "Dzi nani da agam, bada ribarangan frap nufan da tauf santan bung' ayai' nifun tsira'."

41 Gubu' Yisu basuda uts da Yerusalem da tsanganda gamp tsira' igi da irang gin.

42 Da ini, "O Yerusalem, dzi marang'yari i u madasru'gin i sanab mpada bini da gubu' aruani, da bitsinta' idzigin ruan i u maranggam.

43 Gubu' maisan bung' abawa' da agu da u garam ipiapam bung' arim ntiang i intap da gai natsuafi' agu i isa agu. Da bung' amunti natsuafi' agu nasang' fa arida tam sib. 44 Da ribarangan bung' abrang agu da utupam mpada wasa' i agu rai. Da u bung' asu intap uta', da tauf rima ungar in manga wasang' ming'a ragun i tauf mangan u. I wain ibi u wasru' i gubu' Anutu bada i rima agu sib."

Yisu Idaru Garam Rantsa Nam Ming'a Ungar Mararam Rai

(*Matu 21:12-16; Markus 11:15-18*)

45 Ida Yisu ifa Ungar Mararam da idaru garam rantsa apu da nam fain i suba moni gin i tsaradan da Anutu rai. 46 Da ini da ribarangan ibiani, "Nan ming'a Anutu nan gan ratar akaran ibiani, 'Dzi ungarang' igi nasu ungar udagin.' Da bitsinta' agam inang ibi garam wapa nam mumai gan kupa gin!"

47 Gubu' sib angu da Yisu ifis i nan iming' Ungar Mararam. Da bitsinta' garam pumu'a Anutu gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin, da garam gudzun ming'a wasa' i ampan igi intsa' i

isa Arangan funub. ⁴⁸ Da bitsinta' isau sanab wasi i isa Arangan funub i garam santan isu uts da Arangan i rima ringan i nan santan Arangan fisagin.

20

Igut i Yisu Nampanggan
(*Matiu 21:23-27; Markus 11:27-33*)

¹ Gubu' mangan Yisu rung' utusa i nan da garam da fisa i sising' bini ming'a Ungar Mararam igi, da garam pumu'a Anutu gudzun rusan, da garam gudzupu' i nan faidagin, da garam gudzun ming'a wasa' i ampan iba da Arangan. ² Da ribarangan ini da Yisu ibiani, "Wani da agai i u nang nam ani i manga nampanggan, da manga rim nan igi da agu?"

³ Da Yisu ini nan munga', "Dzi binigi bung' agut i agam mung' i nan mangan. Wani da dzi, ⁴ manga rim nampang i Yowanis ruruba garam in igi, Anutu ma garam gar?"

⁵ Da ribarangan ini nan da ruan ibiani, "Bida agi nida bida ani, 'Iba iming' Anutu gin,' da arangan bung' ani, 'Da agam mada muaruts arangan?' ⁶ Ma bida agi nida, 'Iba iming' garam gar in,' da garam santan bung' atapu agi funub i tauf, i ribarangan imuaruts i Yowanis igi profet mangan." ⁷ Ibinigi da ribarangan ini, "Aga anung' isru'gin i arangan nampanggan iba iming' anung'."

⁸ Da Yisu ini ibiani, "Ibinigi da dzi wasang' i nidan da agam i manga rim nampang da dzi i nanga nam ani."

Nan Raman i Garam Mpada Tayang' Gum Wain
(*Matiu 21:33-46; Markus 12:1-12*)

⁹ Yisu ini nan raman ani da ampan, "Garam mangan intang guman wain mangan. Da irim ifa rib faing' bangingga i nanga gum yaba gin. Da itip nan i ribarangan uda nam igi nidzungan marafaing' da rima faing' da arangan. Ida arangan ifa gamp bingibing mangan isang' gubu' gunti' bingan. ¹⁰ Da wa'a gubu' wain nidzun dzuban da itangin mama' guman mangan ifan da garam mpada tayang' gin igi i uda nam nidzun igi arangan gan faing'. Da bitsinta' garam mpada tayang' gum igi yis mama' gum igi da iwat rai ifa bangi sasa'. ¹¹ Da arangan itip itangin mama' gum bits ifan. Da bitsinta' ribarangan irim ub in da yis arangan ibinigi da iwat rai ifa bangi sasa'. ¹² Da itip itangin mama' gum isu iru' da bits da ribarangan yis da irim bi' rutin da itapu iwa' mana'. ¹³ Ida gum wain rinungan ini, 'Dzi nabu nang nabi anung'? Dzi bung' atangin narunggang' marang' arida-gin rururungan; dzi marang' ifur ibi ribarangan bung' atang' warang' gin.'

¹⁴ "Da bitsinta' gubu' garam mpada gum wain

igi tsanganda garam igi narunggan badan da ini da ruan, 'Garam igi bung' asu wain i ramanggan nanggan santan; agi nais arangan funub da gum wain ani bung' asu agi gang'.'
 15 Ibinigi da ribarangan itapu arangan iwa' sinung' gum wain igi da yis funub.

"Da gum wain rinunggan bung' anang nabi anung' i ribarangan? 16 Arangan bung' aba da nais rib mpada tayang' gum wain igi funub da narim nafa da rib fain."

Gubu' ribarangan ringanta i nan igi da ini, "Nam igi anung' wa'an u!"

17 Yisu irarab ribarangan da igutin, "Bida ma'an da nan akaran ani wainggan ibi anung'?"

'Tauf aru garam tipa ungar tapuda rai ugu
 isu tauf bini iyus tauf santan i antung'a ungar yaba gin.'

18 Rib santan rua'a ragun i tauf igi da bung' apu' fafarab. Da tauf igi rua'a ragun i mangan da bung' arurumus ruan."

19 Da garam gudzupu' i nan faidagin da garam pumu'a Anutu gudzun rusan isau sanab i mpunga Arangan sung. I ribarangan isru' i nan raman nidan igi intuang ribarangan. Da bitsinta' ribarangan irat i garam santan igi.

Rima Takis Fada da King Tsira' Kaisar

(*Matiu 22:15-22; Markus 12:13-17*)

20 Ibinigi da rung' itsanga Arangan ragun, da itangin garam i arang'a gin, inang runggan ibi garam nan nidzun. Tuas arangan maran ifur i mpunga Yisu yaba i nifun nan nidan da rima fada kiap tsira' i raruda Arangan. 21 Ibinigi da garam arang'a gin igut i Arangan, "Kidungwaga tsira', aga sru'gin u ni nan da u santing' agai i nan rururungan. U watsarif garam mangan da u dzigin nan gin u, da bitsinta' u ni nan nidzun rururungan angu da santan i santing'a Anutu sanaban. 22 Garam Yuda nan gan faidagin ini wai, isang' agi rima takis fadan da Kaisar ma ima'?"

23 Arangan itsanga tuas aranga uwayantan iyu'a Arangan igi da ini da ribarangan ibiani, 24 "Wasanting' dzi i moni mangan. Manga maraganunggan da binganggan iming' gin?"

25 Da tuas aranga ni ibiani, "Kaisar."

Da Arangan ini da ribarangan, "Ibinigi da warim Kaisar nanggan nafan da Kaisar da Anutu nanggan nafan da Anutu."

26 Da ribarangan irunt fafun i nan munga' Aranga nidan, da impa frap nufan angu. I ribarangan wasang'

i iyu'a Arangan i nida nan asub ming'a ampan tsira' maran i raruda Arangan gin u.

Nam Uda Ruan da Muntida Marata'
(Matiu 22:23-33; Markus 12:18-27)

²⁷ Utup Sadusi, nida garam mampan mamida tipa muntida marata' ugu, fain iba da Yisu da igutin,
²⁸ "Kidungwaga tsira', Moses yakar nan faidagin ani da agi ibiani, bida sagat mangan gabunggan mampan da mamida rima narun, da garam igi rainggan mangan bung' ayu sagat yaruf igi da narim narun i rainggan binganggan. ²⁹ Ibinigi da garam mangan narun rusan marub 7. Miamun iyu sagat da anung' irim narun da imamp. ³⁰⁻³¹ Da rain atsung'an itip iyu sagat yaruf igi da bitsinta' imamp sinung' sagat da narun ima'. Da rain ruas santan igi yatsung' ruan i sanab bida nigida imamp sib ruta narun ma'an. ³² Da sagat imamp bampan sib in. ³³ Da gubu' buntun da garam mampan tipa muntida marata' da manga aru nigida bung' asu sagat igi gabunggan? I garam 7 igi iyu arangan."

³⁴ Da Yisu ini da ribarangan, "Ming'a intap ani da garam da sagat iyu ruan. ³⁵ Da bitsinta' wa'a gubu' aga da rib Anutu tsanganda bini i tipa muntida marata' ming'a

badzab gampan wasang' uda ruan. Ima'. ³⁶ Da ribarangan anung' isang' tipa mampan, i ribarangan iwa' ibi angira, da isu Anutu narun rusan, i ribarangan imunti marata' iming' badzab gampan. ³⁷ Da Moses isanting' wasi i garam mampan tipa muntida marata' igi iming' nan akaran yaba i dzaf gada gai maragagab, da gubu' faring'a Nifutsarif bida ani, 'Abraham Anutu gan, da Isak Anutu gan, da Yakop Anutu gan.' ³⁸ Da Arangan anung' isu garam mampan Anutu gan. Ima', isu garam mpada maran ta'an Anutu gan, i ming'a Arangan maranggan da garam santan impa marata'."

³⁹ Da garam gudzupu' i nan faidagin fain ini Arangan nan gan munga' ibiani, "Kidungwaga tsira', u ni nan bini." ⁴⁰ I ribarangan irat i rung' guta Arangan i nan fain.

Manga Narunggan Kristus?

(Matiu 22:41-46; Markus 12:35-37)

⁴¹ Ida Yisu igut i ribarangan, "Ibubi anung' ida rib ini Kristus igi Tafit yangin gan? ⁴² Tafit runggan ini nan igi wasi iming' papiar nida Mint Tsarifa Anutu,

'Nifutsarif Yawe ini da dzi Nifutsarifang' ibiani,
"Wampa dzi banging' bini

43 nasang' dzi rasuda u
garam ipiapam
nasu bintip i u rima
fagam yaba gin."'
44 Tafit ifaring' arangan 'Ni-
futsarif', da ibubi anung' da
busuda Tafit yangin gan?"

*Watsanga Runggam Sib i
Garam Gudzupu' i Nan Faidagin*

(*Matiu 23:1-7; Markus
12:38-40*)

45 Rib santan rung'
ringanta i nan da Yisu ini
da gan riban atsung'a gin,
46 "Watsanga runggam sib
i garam gudzupu' i nan
faidagin. Maran yari i atsufa
ngarukui tsira' faga gunti' da
yunga ampan maran ming'a
maket i garam tsarifan da
rima bingan tsira' rutin. Da
maran yari i uda mumai
miamun angu ming'a ungar
mpru'a ruan gin da ming'a
nam gadan tsira'. 47 Da
bitsinta' ribarangan yiyu'
sagat yaruf i uda i nam
bunumpan da ini runggam
bini i udagin faga gunti'
bingan. Garam bida nigida
bung' awa' da nam tsakia
tsira' nayus."

21

*Sagat Yaruf Dangki Gan
Riman*

(*Markus 12:41-44*)

1 Gubu' Yisu ra'a i maran
da itsanga garam ruta nam
bunump fain rima dangki
gan ru'a bugis dangki gan.
2 Da sagat yaruf sauda

runggam mangan ibinigi
irim moni narun iru'run
iru'. 3 Da Yisu ini, "Dzi
nani nan nidzun da agam,
sagat yaruf sauda runggam
aruani irim nam iyus rib
fain aga. 4 Garam santan
igi irim dangki gan iming'
nam bunumpan tsira' igi
isang' maran furan gan. Da
bitsinta' sagat sauda rung-
gam ani rim nam bunumpan
santan aru rima arangan sib
in."

*Nam Santing'a Gubu' Bun-
tun*

(*Matiu 24:1-35; Markus
13:1-31*)

5 Rib fain ini nan da
ruan iyab i Ungar Mararam
giradan i tauf grigri'an bini
bini da nam rima suda
dangki fadan da Anutu.
6 Da bitsinta' Yisu ini, "Nam
idzuwai agam tsangandan
da aruani, da gubu' mangan
bung' abawa' da tauf ming'a
raragun i ruan ani bung'
agru' ruan sib."

7 Da ribarangan ini,
"Kidungwaga tsira', gubu'
idzuwai da nam igi bung'
awa'? Da nam idzuwai igi
bung' awa' mung' i santing'a
nam igi gubu' gan isu uts i
wa'an?"

8 Da Yisu ini, "Watsanga
runggam sib i garam iyua'
nam. I garam ampi bin-
gan bung' aba i dzi bingang-
gang' da nani, 'Dzi Arangan
ani,' ma 'Gubu' maran isu
uts.' Da anung' atsung'a rib-
arangan u. 9 Gubu' agam
ringanta i nan i nam isa

ruan tsira' wa'an, da anung' ratan u. Hai, nam igi bung' awa' mung' raiyi, da bitsinta' gubu' buntun wasang' i wa'a sung u."

¹⁰ Ida Arangan itip ini da ribarangan, "Garam intap manga bung' auri' da nais garam intap mangan, da king mangan bung' auri' da narut king mangan nais ruan. ¹¹ Da nam maisan bida ani bung' awa' naming' intap mara maran: tufuring', rinin ging'an tsira' tsira' fain da nam mangits tsira', da nam ratan da nam santing'an bung' awa' naming' maranguntung.

¹² "Da bitsinta' nam bida ani bung' awa' mung' raiyi: garam bung' ampung agam da narim tsakia da barabin da agam. Tuas arangan bung' araru agam naming' ungar mpru'a ruan gin da narim agam i karabus. Da nausu agam i muntida king da gabman tsira' marangan i wain, agam yatsung' i dzi. ¹³ Da niggi bung' awa' abi sanab agam nida dzi sising' bini gang' wasi da santing'a agam nanggam muarutsan da ribarangan. ¹⁴ Da bitsinta' anung' maram fura i tipa nan mung' i rima runggam sib i nida nan bida anung'. ¹⁵ Dzi bung' arim nan da mararuru da agam i agam ipiapam anung' nida nan munga' da agam. ¹⁶ Da anung' rib fain angu u, agam utupam ibinigi — ramanggam da rianggam da raim rusam da

rinum rusam — bung' arim agam nafan da garam fain banginggan da nais agam fain funub. ¹⁷ I dzi angu da rib santan bung' abugin agam. ¹⁸ Da bitsinta' nam arigi mangan anung' isang' siata agam ganunggam rai, ima'. ¹⁹ Agam buaring'a barabin da muntida babampaf in da agam bung' awa' da nam mpada ratar.

²⁰ "Gubu' agam tsanganda garam singaari muntida wafi'a Yerusalem da agam wasru' gin nabi gubu' siata gamp igi iba su uts. ²¹ Ida rib mpada intap Yuda narunt sib nafa mamai, da rib mpada wasa' i gamp Yerusalem igi nawa' sib, da rib mpada mana' i gamp igi anung' tipa atang'a fadan u. ²² I gubu' arigi da Anutu bung' arim nam munga' natsung' nan santan akaran ugu. ²³ Da gubu' arigi bung' arim barabin nayus da sagat wangundan da sagat narun mitan. I barabin tsira' bung' awa' intap ani da Anutu bung' ayats wangun sasusan ragun i garam Yuda ani. ²⁴ Da garam singaari bung' ais rib igi fain funub i bainat da nampung fain nasu garam karabus nafa intap santan. Da garam ming'a mana' i utup Yuda bung' arasu Yerusalem nasang' garam mana' igi gubu' gan bantsupan.

²⁵ "Da nam santing'an maran mangan bung' awa' i gubu' da ukam da ngantam.

Da ming'a intap da garam utup santan bung' arat da uwayant bung' arintsum ruan i uruts kungan da iyamiyam tsira'. ²⁶ Maran bung' afur nam nanga i wa'a intap da bung' arat da maran nadidirunt da namamp asub, i nam rini urun idzuwai ming'a maranguntung wagung' bung' audza i ruan. ²⁷ Ming'a gubu' arigi da ribarangan bung' atsanga Garam Narunggan bada ming'a maraum wasa' ruta nampang da nanggan dzidziwandan tsira'. ²⁸ Gubu' nam bida nig'i bung' wa'an da wamunti wayab da anung' ratan u, i gubu' Anutu tipa uda agam iba su uts."

²⁹ Arangan ini nan raman ani, "Watsanga gai fik da gai santan aga. ³⁰ Gubu' gai yafan pu'an da agam bung' atsangan da wasru'gin nabi gubu' rima maraburuab da nidzun wa'an isu uts. ³¹ I sanab bida arigi angu da gubu' agam tsanganda nam bida nig'i wa'an da wasru'gin nabiani, Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman iba su uts. ³² Dzi nani nan nidzun da agam nabiani, rib utup rung' mpadan da gubu' aruani fain rung' bung' ampai nasang' nam santan igi wa'an. ³³ Gunungun da intap bung' antsup sib, da bitsinta' dzi nan gang' bung'

aming' ratar nanting.

Tsanganda Runggam Sib da Gubu' Sib Angu

(*Matiu 24:36-44; Markus 13:32-37*)

³⁴ "Watsanga runggam sib i agam anung' numa mpui maradidirunt yusan da nanga sanab maisan da maram anung' furan nan i nanggan mpada bini ming'a intap ani. I sanab bida nig'i bung' arim wangu barabin da agam, da gubu' arigi bung' awa' da agam sung angu ³⁵ nabi pungip* mpunga apu. I gubu' arigi bung' awa' da rib santan mpada ming'a intap da intap. ³⁶ Ibinigi da gubu' sib angu da agam watsanga runggam sib, da waugin i uda rini urun i wa'a sinung' nam santan nanga i wa'an igi ida muntida Garam Narunggan maran."

³⁷ Gubu' sib angu da Yisu ifis i nan iming' Ungar Mararam, da idziang santan Arangan ifa mpai Mamai Oliv. ³⁸ Da garam santan iba da tata' maratait i ringanta i Arangan fisa i nan ming'a Ungar Mararam.

22

Yudas Itip Nan i Rima Yisu Fada Garam Ipiapan Bang- inggan

21:27: Dan 7:13; Mt 24:30; 26:64; Mk 13:26; 14:62 * **21:35:** Pungip igi da rabu rabun nifun gan ratar faring'a i trep mpunga apu gin. * **22:1:** Gubu' tsira' garam Yuda gada bret yist ma'a gin - Anutu ini da garam Yuda i gada bret yist ma'a gin da tipa runggan i tanginda intap Idzip rai sung angu. Wafaris Kisim Bek gudzun 12.

1 Gubu' tsira' garam Yuda gada bret yist ma'a gin* faring'a bida Angira Atupa Sib gubu' gan isu uts i wa'an. 2 Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin isau sanab maradzigin i isa Yisu funub, i ribarangan irat i ampan bung' ais ribarangan. 3 Da Yudas Iskariot, rib 12 ugu gan mangan, Sadang yatang' gin, 4 da ifan da garam pumu'a Anutu wain da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam gudzun rusan. Da irut itip nan i sanab idzuwai rima Yisu fada ribarangan banginggan. 5 Da ribarangan nugun inuf da itaga ruan i rima moni da arangan. 6 Da Yudas yis yaring gin da ifang' i gubu' bini mangan ampi tsira' mamida i wa'an da rima Yisu da ribarangan.

Nam Gadan Maran Fura Angira Atupa Sib

(Matiu 26:17-25; Markus 14:12-21; Yowanis 13:1-30)

7 Gubu' miamun nam gadan tsira' bret yist ma'a gin iwa'. Da gubu' arigi da bung' ais dumpa narun i tsarada suda dangki i maran fura gubu' Angira Atupa Garam Israil Sib. 8 Da Yisu itangin Petrus da Yowanis da ini, "Wafan da watip nam gadan maran fura Angira Atupa Sib i agi mpru'a ruang' gadan."

9 Da rib iru' igi igutin, "U ni aga tipa ming'a anung'?"

10 Da Yisu ini, "Gubu' agam atang'a Yerusalem igi da agam bung' awa' da garam manga buaring'a gur mpui gan, da agam watsung' arangan nafa ungar aranga fa atang'a gin. 11 Da wani da ungar rinunggan igi nabiani, 'Kidungwaga tsira' igutin: Mumai wasa' ampi gan mangan iming' anung' i dzi ruta ribang' atsung'a i dzi gada nam maran fura Angira Atupa Sib in?' 12 Da arangan bung' asanting' agam i mumai tsira' mangan iming' ungar wagung' tipa sib, da agam watip nam gadan naming' igi." 13 Ribarangan ifa gamp igi da itsangan nam ibi Yisu nidan, ibinigi da ribarangan itip nam gadan Atupa Sib.

14 Gubu' maran ibawa' da Yisu irut aposelan impa i gada nam. 15 Da Arangan ini da ribarangan ibiani, "Dzi marang' yari iyus i ruta agam mpru'a ruang' gada nam Angira Atupa Sib ani raiyi da dzi musa uda barabin. 16 I dzi nani da agam, dzi wasang' tipa gada nam Angira Atupa Sib ani u, nasang' wainggan wa'a suda nidzun ming'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman."

17 Da iyu kap wain gurun da irim dangki gin sib da ini, "Wayu wabia' da wanum wasang' ruam. 18 I dzi nani da agam, aruani da fadan dzi wasang' tipa numa wain gurun nafan nasang' Anutu

nanggan mpada tayang' gan garaman naba.”

¹⁹ Da Arangan iyu bret da irim dangki gin da ibrang da irim da ribarangan da ini, “Nani dzi nidzundang' dzi rima i agam; agam watsung' sanab bida ani i maram fura dzi.” ²⁰ Iga nam sib raiyi da Arangan itip iyu kap wain da ini, “Kap wain aruani nan utusa i ruan gin fa' Anutu nanga yaba i dzi bi' gang', aru yata rai i agam.

²¹ “Da bitsinta' waringantin! Garam rima dzi fadan da garam ipiap banginggan irut dzi iga nam da aruani. ²² Da Garam Narungan bung' amamp natsung' nan ragada sib yaba i Arangan, da bitsinta' garam rima Arangan fada garam ipiap banginggan natsau' i rung-gan!” ²³ Da ribarangan igut i ruan ifa iba i ribarangan gan idzuwai bung' anang nabinigi.

Nan Yus Yusa Ruan

²⁴ Da ribarangan isu ufuai da ruan i nan manga suda garam tsira' i ribarangan. ²⁵ Da Yisu ini da ribarangan, “Rib ming'a mana' i utup Yuda king rusan irasu utupan da impa tayang' gin, da ini ampan gan tsarifa bida garam maraampi. ²⁶ Da bitsinta' sanab bida nig'i anung' wa'an da agam. Garam tsira' ming'a wasa' i agam narasu rung-gan nabi mama' rini fa' aga, da garam

gudzun da nasu mama' gum uta' angu. ²⁷ I mangan igi su bingan tsira', garam mpada ru'a i gada nam ma garam pumu'a garam i rima nam gadan rutin? Aru mpada i gada nam! Da bitsinta' dzi ming' wasa' i agam ibi garam pumu'an. ²⁸ Gubu' nam intsa'an wa'an da dzi da agam imunti impru' da dzi. ²⁹ Da ibi dzi ramanggang' irim nampang da dzi i mpada tayang' garam da dzi rim nampang igi da agam. ³⁰ Da agam bung' arut dzi nampru' ruang' gadan da numan ming'a dzi nanggung' mpada tayang' garamang'. Da agam bung' ampa nayab bintip king ruas gan i mpada tayang' garam Israil utup 12 ugu.

Yisu Intuang Petrus Nan Gan Tung'a Gin Wasi

(*Matiu 26:31-35; Markus 14:27-31; Yowanis 13:36-38*)

³¹ “Saimon, Saimon, waringantin, Sadang igut i Anutu sib i untsianga i agam bida piriang'a rais nidzun sinung' piriats. ³² Da bitsinta' dzi yugin da Anutu i agu, Saimon, i agu anung' tirida nanggung' muarutsan rai u, da gubu' u parima i ruam da warim rini urun da raim rusam.”

³³ Da Petrus ini, “Nifut-sarif, dzi tip ruang' sib i ruta agu mpada karabus da mampan mpru'an da agu.”

³⁴ Da Yisu ini arangan nan gan munga', “Dzi nani

da agu, tatari' wasang' kakarakan da pas wasa' nasang' u tung'a i dzi sang'a iru' da bits sib raiyi."

³⁵ Da Yisu igut i ribarangan, "Gubu' dzi tanginda agam fada ruta moni da tayap da faga gangkang ma'an, da agam isau ruam i nam fain, ma ima'?"

Da ribarangan ini, "Ima'."

³⁶ Arangan ini da ribarangan, "Da aruani da bida manga moni gan da tayapan ruming'an, da nayu nampru'. Da bida manga bainatan ma'an da narim ngarukui gan i suba bainat mangan."

³⁷ Nan profet akaran mung' ini ibiani, 'Ribarangan itsanga arangan ibi garam maisan.' Dzi nani da agam, nan akaran ugu bung' asu nidzun nayab i dzi. Hai, nan akaran yaba i dzi mung' ugu ibawa' i suda nidzun."

³⁸ Da ribarangan ini, "Nifutsarif, watsangan bainat iru' ani."

Da Yisu ini, "Nan isang'."

Yisu Iyugin Iming' Mamai Oliv

(*Matiu 26:36-46; Markus 14:32-42*)

³⁹ Da Yisu ifa Mamai Oliv ibi Arangan tida fada gin ugu, da gan riban yatsung' gin. ⁴⁰ Gubu' wa'a mumai igi da ini da ribarangan, "Agam wayugin da Anutu i agam anung' rua'a i nam intsa'an."

⁴¹ Da Yisu iyung pas angu ifa sinung' ribarangan isang'

ampap garam tapuda tauf da faruwa'a gin da ifa idza' faga gudzun iru' da iyugin, ⁴² "Ramang', bida u maram furan da wayu barabin dzi ntafa gin ani sinung' dzi, da bitsinta' anung' atsung'a dzi marang' furan ga' u. Wanang wabi u maram furan." ⁴³ Da angira gunungun mangan iwa' da Arangan da irim rini urun rutin. ⁴⁴ Yisu iming' wasa' i nam tsakia tsira' da iyugin ruta wangungan santan da uwats uwats tsira' ititu' iru' ibi bi' titu'a ru'a intap. ⁴⁵ Gubu' Yisu udagin sib da uri'a fadan da riban atsung'a gin, da itsanga tuas arangan ging'a marampru' sib, i ribarangan irabub i barabin da iging', ⁴⁶ da Arangan ini da tuas arangan, "Ibi anung' da agam iging'? Wauri' da wayugin da Anutu i agam anung' rua'a i nam intsa'an."

Impung Yisu

(*Matiu 26:47-56; Markus 14:43-50; Yowanis 18:3-11*)

⁴⁷ Gubu' rung' nida nan da garam utup fain iwa', da rib 12 igi gan mangan nida Yudas in imung' i ribarangan. Arangan ifa su uts da Yisu i tsutsufa Arangan. ⁴⁸ Da bitsinta' Yisu ini da arangan, "Yudas, u ni rima Garam Narunggan fadan da rib ipiap banginggan i nam tsutsufan?"

⁴⁹ Gubu' rib ruta Yisu tsanganda nam nanga i wa'an igi da ini, "Nifutsarif,

aga isa ribarangan i bainat?"
 50 Da ribarangan mangan itsapi garam pumu'a Anutu wain tsira' mama' guman mangan ringan bini rai.

51 Da bitsinta' Yisu ini, "Nantsup! Anung' nanga bida nigi u." Da Arangan igif garam igi ringan da idaum. 52 Ida Yisu ini da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam gudzun rusan da garam gudzun bada i uda Arangan igi, "Mani dzi garam isa nam da wapa nam, ida agam iba inting da bainat da gai? 53 Gubu' sib angu da dzi rut agam impa Ungar Mararam, da agam anung' itsara bangim i dzi u. Da bitsinta' agam gubu' maran gam aruani da nam mimin nampanggan isu wain da aruani."

Petrus Itung' Maran i Yisu
 (Matiu 26:57-58,69-75;
 Markus 14:53-54,66-72;
 Yowanis 18:16-18,25-27)

54 Ribarangan impung Arangan, da iyu Arangan ifa garam pumu'a Anutu wain tsira' ungaran. Da Petrus itangin tap yatsung' ribarangan. 55 Da gubu' ribarangan arung'a dzaf ming'a ungar mana' igi da mpada wafi'an, da Petrus impa impru' da ribarangan. 56 Da sagat gum mangan itsanga arangan mpada dzaf bururung arida gin igi da intrung maran i arangan da

ini, "Garam arigi binigi irut Yisu."

57 Da bitsinta' Petrus itung' gin, da ini ibiani, "Sagat, dzi anung' isru' i arangan."

58 Pas angu da garam mangan itip itsanga arangan da ini, "Agu binigi, ribarangan gan mangan agu."

Da Petrus ini, "Garam ai, anung' dzi u."

59 Gubu' maran manga yusa ruan sib da garam mangan itip ini nan rururungan, "Nan nidzun, garam aruani irut arangan, i arangan garam Galili ibinigi."

60 Da bitsinta' Petrus ini, "Garam ai, dzi anung' isru' i nan u nidan igi u!" Gubu' arangan rung nida nan igi da tatar!' ikakararak. 61 Da Nifutsarif itaning da intrung maran i Petrus, da Petrus maran ifur nan Nifutsarif nidan, "Aruani da u bung' atung' maram i dzi nasang' iru' da bits, raiyi da tatar!' namus kakarakan." 62 Da Petrus iwa' sinung' mumai igi da irang ruta wangu barabin tsira' bingan.

Garam Muntida Tayang' Irim Umpur i Yisu

(Matiu 26:67-68; Markus 14:65)

63 Da garam muntida tayang' Yisu irim umpur i Arangan da yis Arangan maisan angu. 64 Da ribarangan ipati' Yisu maran sib da igut i Arangan, "Bida u profet, da wani, manga is agu?" 65 Da ribarangan ini nan nifun maisan ampi bingan iyab i Arangan.

Yisu Imunti Garam Gudzun Yuda Maran
(*Matiu 26:59-66; Markus 14:55-64; Yowanis 18:19-24*)

⁶⁶ Gubu' pisan da tata', da garam gudzun ruas da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin impru' ruan ibi utup tipa nan, faring'a bida Sanhidrin gin. Da iyu Yisu iba munti ribarangan maran. ⁶⁷ Da ribarangan ini, "Bida u Kristus, Garam Anutu ragadan, da wani da agai."

Da bitsinta' Arangan ini da ribarangan, "Bida dzi nidan da agam, da agam wasang' i muarutsan, ⁶⁸ da bida dzi rima nan guta gin fain bia'an da agam, da agam wasang' nida munga'. ⁶⁹ Da bitsinta' aruani da fadan, da Garam Narunggan bung' ampa Anutu Nampang Wain bangangan bini."

⁷⁰ Da ribarangan igutin, "Da Anutu Narunggan agu?"

Ida Arangan ini, "Agam runggam ini ibi dzi Arangan ani."

⁷¹ Ida ribarangan ini, "Agi anung' rung' rima udzung' i rib fain i nida nan yaba i arangan u. Agi runggang' iringant i nan asub iming' arangan nifunggan rururungan sib."

23

Yisu Imunti Pilatus da

Herot Maran
(*Matiu 27:1-2,11-26; Markus 15:1-15; Yowanis 18:28-19:16*)

¹ Ida garam utup tsira' igi yuri' da iyu Arangan ifan da Pilatus, Rom gabman gan tsira' mpada tayang' intap Yudia. ² Da ribarangan idza' nan i Yisu da ini, "Aga tsanga garam arani iyu agi ampanggang' ifa asub. Arangan ini i ribarangan anung' rima takis fadan da Kaisar, da ini runggan Kristus, Garam Anutu ragadan, da king."

³ Ibinigi da Pilatus igut i Yisu ibiani, "Agu Yuda king gan, a?"

Da Yisu ini, "U runggam ini."

⁴ Ida Pilatus ini wasi da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam santan igi ibiani, "Dzi sau garam ani asuban."

⁵ Da bitsinta' rib igi rung' irim udzung' da ini, "Arangan nan gan fisa gin ming'a Yudia gampan santan ira' i garam wangun i suda ufuai da Rom gabman gan. Arangan ira' gin iming' Galili da ibawa' ani."

⁶ Pilatus iringant i nan igi da igutin, "Garam igi garam Galili, ma?" ⁷ Gubu' arangan sru'a gin bida Yisu garam Galili da mpada warang' i Herot nanggan mpada tayang' gin, da itangin Arangan ifan da Herot, i

Herot impa Yerusalem da gubu' arigi.

8 Gubu' Herot tsanganda Yisu da nugun inuf wasi gin, i gubu' gunti' bingan da arangan ini tsanganda Arangan. I wain, Herot iringant i Yisu sising' gan da ini tsanganda Arangan nanga nam maran mangan.

9 Herot irim nan guta gin ampi bingan ifan da Yisu, da bitsinta' Yisu anung' ini nan munga' da arangan u. 10 Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam gudzupu' i nan faidagin rung' muntida nigi isu gudzu uris i nan ampi bingan dzura yaba i Arangan. 11 Ida Herot da garaman singaari irim umpur i Yisu da igira Arangan i ngarukui bini bida king ruas gan, da itip itangin Arangan ifa da Pilatus. 12 Da gubu' arigi angu da Herot da Pilatus isu rinun i ruan, i mung' da ribarangan irim i piap i ruan.

13 Pilatus inu' garam pumu'a Anutu wain tsira' da garam gudzun da garam santan impru', 14 da ini da ribarangan, "Agam ini garam arani garam mung'a i garam i sanab asub, da agam iyu iba da dzi. Da bitsinta' dzi yintsa' arangan i nan guta gin iming' agam maranggam, da dzi wawa' da asub mangan ibi agam

nidan. 15 Herot ibinigi isau da itip itangin iba da agi, da waringantin, arangan wanang asub mangan i mampan u. 16 Ibinigi da bung' aripi arangan da dzi natangin arangan nafan." 17 *

18 Da bitsinta' garam santan igu ruan nu'an bida ani, "Wais garam arigi funub da watangin Barabas naba da agai." 19 (Barabas impa karabus i nanggan ruta gabman isa ruan ming'a gamp tsira' igi da isa garam funub.) 20 Pilatus ini tanginda Yisu fadan, ibinigi da itip igut i ribarangan.

21 Da bitsinta' ribarangan rung' inu' ibiani, "Wais arangan nayab gai! Wais arangan nayab gai!"

22 Pilatus itip ini nan da ribarangan isu iru' da bits ibiani, "I wain idzuwai? Da garam ani inang asub idzuwai? Dzi wawa' da arangan asuban mangan i mampa gin u. Ibinigi da bung' aripi arangan da dzi natangin arangan nafan."

23 Da bitsinta' ribarangan iyai' da inu' tsira' bingan irim udzung' i isa Yisu yaba gai mpara i ruan. Da ribarangan nan gan yai'an irasu Pilatus nan gan. 24 Ibinigi da Pilatus yatsung' ribarangan nan gan. 25 Da arangan itangin Barabas, garam mpada

23:11: Mt 27:27-31; Mk 15:16-20; Ywn 19:2-3 * 23:17: Nan bida ani iming' papiar ratar fain: Wa'a udzof santan da wa'a nam gadan tsira' igi da arangan sanaban ruming' i uda garam bitsinta' sinung' karabus da tanginda fadan da ribarangan. 23:19: Mt 27:16-21; Mk 15:7-11; Ywn 18:39-40 23:23: Mt 27:22-23; Mk 15:12-14; Ywn 19:6,14-15

karabus i nanggan ruta gabman isa ruan da isa garam funub, iwa' ibi ribarangan nidan. Da itangin Yisu ifa garam singaari banginggaan yatsung' ribarangan maran furan gan.

Idintip Yisu Iyab Gai Mpara i Ruan

(Matiu 27:32-44; Markus 15:21-32; Yowanis 19:16-27)

²⁶ Gubu' ribarangan uda Yisu fadan, da garam singaari impung Saimon garam Sairini bung' bada gamp tsira' igi. Da yusu arangan i buaring'a Yisu gai mpara i ruan gan atsung'a Yisu. ²⁷ Da garam utup tsira' bingan yatsung' Arangan, impru' da sangat rangan. ²⁸ Yisu itaning da ini da ribarangan ibiani, "Sangat Yerusalem, agam anung' ranga i dzi; agam warang i runggam da narum rusam. ²⁹ I bung' awa' gubu' mangan da agam bung' ani nan nabiani, 'Sangat yami, mamida rima narun, da mamida rima sisun da mama' narun, ribarangan nugun natsia!.' ³⁰ Da garam bung' ani da mamai nabiani, 'Wagru' ruam ragun i agai,' da bung' ani da mamai yun, 'Wabuafir aga sib.' ³¹ I bida garam nanga bida ani da gai pisia da bu bida anung' da gai maring'?"†

³² Da iyu garam maisan iru' impru' da Arangan ifa i isa funub yaba gai. ³³ Gubu' ribarangan fawa'a mumai nida Gudzu Urun, da idintip Arangan iyab gai mpara i ruan, impru' da garam maisan ugu, mangan i bangun bini da mangan i bangun yas. ³⁴ Da Yisu ini, "Ramang', wasiat ribarangan nanggan maisan rai, i tuas arangan wasru' i nam idzuwai ribarangan nangan." Da garam singaari yantung' rarub i Arangan ngarukui gan da ifab i ruan. ³⁵ Da garam santan rung muntida raraban, da garam gudzun ipus mun da irim umpur in da ini, "Arangan irim garam fain sib, da arangan narim runggam sib, bida arangan Kristus aru Anutu ragadan." ³⁶ Garam singaari ibinigi irim umpur in da irim wain gurun giriripan da Arangan. ³⁷ Da ini, "Bida garam Yuda king gan agu, da warim runggam sib." ³⁸ Da nan akaran ming'a wagung' i Arangan ini ibiani, "Nani garam Yuda King gan."

³⁹ Garam maisan tupri'an nigi mangan ini nan asub i Yisu ibiani, "Agu Kristus, Garam Anutu ragadan, a? Warim runggam sib da

23:25: Mt 27:26; Mk 15:15; Ywn 19:16 † **23:31:** gai pisia...gai maring' - Yisu iram runggam, garam asub ma'an, da gai pisia, da iram garam asub da gai maring'. Bida garam nanga nam maisan bida nigi da garam asub ma'an, da bung' anang nam maisan nayus da garam asub. **23:33:** Mt 27:33; Mk 15:22; Ywn 19:17 **23:33:** Mt 27:38; Mk 15:27; Ywn 19:18 **23:34:** Yon 1:7; Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 1:8-9; Ywn 19:24; Ap 1:26 **23:36:** Mt 27:48-49; Mk 15:36; Ywn 19:29

warim agai sib nampru' nabinigi!"

40 Da bitsinta' garam maisan mangan igi impi' mangan igi da ini, "U yu barabin isang' garam anigan udan, da u rat i Anutu pas, ma? 41 Agi yu barabin ani isang' agi asubang' nangan rururungan, da bitsinta' garam ani anung' inang asub mangan u." 42 Ida arangan ini, "Yisu, maram wafur dzi da gubu' u suda king."

43 Da Yisu ini nan munga' ibiani, "Dzi nani nan nidzun da agu, gubu' aruani da agu bung' arut dzi nampai Paradis, gamp bini mpada nungun nufan."

Yisu Nanggan Mampan

(Matiu 27:45-56; Markus 15:33-41; Yowanis 19:28-30)

44-45 Gubu' maran ibawa' ibi gubu' muntida wasa', da gubu' anung' ipu' yari, da nam mimin tsira' ibuafir intap santan sib isang' 3 kilok nam nufan. Da bru' tsira' ming'a Ungar Mararam wasa' igari ruan farab isu iru'run.‡ 46 Da Yisu inu'

nifun tsira' ibiani, "Ramang', dzi rim ganunggang' ibia' u banginggam." Gubu' Arangan nida bida nigisib da imamp.

47 Gubu' garam singaari gudzunggan tsanganda nam wa'an igi, da arangan itsarif Anutu da ini, "Nan nidzun bingan, garam ani garam rururungan nidzun bingan."

48 Rib santan wa'a i furisan igi, gubu' tsanganda nam igi wa'a bida nigisib, da itsiats nugun ruta nam gaiban tsira' bingan ifa gampan. 49 Da bitsinta' rib aru sru'a i Yisu, mpru'an da sagat fain atsung'a gin ming'a Galili badan ugu, imunti rugunti' da irarab sib.

Idzufung' Yisu

(Matiu 27:57-61; Markus 15:42-47; Yowanis 19:38-42)

50 Da garam mangan binganggan Yosef, arangan garam bini da rururungan. Arangan Yuda garam gudzunggan manga ming'a wasa' i utup nan tipan, 51 da bitsinta' arangan anung' yatang' warang'

‡ 23:44-45: Da bru' tsira' ming'a Ungar Mararam wasa' igari ruan farab isu iru'run. - Bru' tsira' igi iming' wasa' i Mumai Mararam da Mararam Nidzun. Garam Yuda santan maran ifur Mumai Mararam Nidzun igi isu Anutu mumai gan mpada gin ming'a intap ani (Kisim Bek 26:31-33). Garam pumu'a Anutu wain tsira' angu isang' atang'a Mumai Mararam Nidzun igi gubu' bitsinta' bitsinta' angu da udzuf santan. Da iyu garam Yuda maranggan da irim bi' isu dangki ifan da Anutu i siata ribarangan nanggan maisan rai (Wok Pris 16:15-16). Gubu' Yisu mampan da isu dangki ifan da Anutu i siata agi nanggung' maisan rai. Da aruani garam pumu'a Anutu guman tsarada nam da rima dangki fadan da Anutu intsup sib. Gubu' bru' tsira' garida ruan da isanting' wasi ibi nam mangan ruwaming' wasa' sib i garam gar da Anutu u. Aruani da garam muarutsan santan isang' fada rururungan angu da Anutu (wafaris Hibru 6:19-20; 9:1-15; 10:19-22; Efesus 2:18; 3:12). 23:46: Mt 27:50; Mk 15:37; Ywn 19:30 23:49: Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Ywn 19:25 23:50: Mt 26:59; Mk 14:55; 15:1,43; Lk 22:66; Ywn 3:1; 7:50; 11:47; 19:38-42; Ap 4:5,15; 5:21,27,34,41; 6:12,15; 22:30; 23:1,6,15,20,28; 24:20

i ribarangan uwayantan rantsan da sanaban nangan. Arangan gampan wain Arimatia ming'a Yudia, da impa ifang' i Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman. ⁵² Arangan ifa da Pilatus da igutin i uda Yisu rini uriatsan. ⁵³ Da arangan iyu iru' da ipati' sib i bru' sap da irim yatang' tauf bampun mamida rima manga gin. ⁵⁴ Nigi gubu' tipa ruan; nam inuf sib da gubu' Sabat inang i wa'an.

⁵⁵ Da sagat ruas ruta Yisu ming'a Galili badan ugu yat-sung' Yosef da itsanga tauf bampun da irim Arangan rini uriatsan ibi anung'. ⁵⁶ Ida tuas arangan itip ifan da itip nam rini gaunt bini i rima i Yisu rini uriatsan. Da bitsinta' impa asap da gubu' Sabat yatsung' nan faidagin.

24

Yisu Tipa Muntida Marata'
(*Matiu 28:1-8; Markus 16:1-8; Yowanis 20:1-10*)

¹ Gubu' miamun Suntai tata' maratait, da sagat sagat iyu nam rini gaunt tipa ruan gin sib ifa tauf bampun. ² Ribarangan itsangan ibi tauf tsira' tsunginda tauf bampun gin ugu anung' ruming' u. Irimping' gin sib iwa' mana'. ³ Da gubu' ribarangan atang'a fadan da isau Nifutsarif Yisu rini uriatsan. ⁴ Da ribarangan

maran rung fura nan yusa yaba i nam igi, da sung angu garam iru' ngarukui gan dzadzaniangan imunti impru' da ribarangan. ⁵ Da sagat igi irat da itauf maran iru' intap. Da garam iru' igi ini da ribarangan ibiani, "Ibi anung' da agam isau garam maranta'an iming' garam mampan gampan?" ⁶ Arangan anung' impai ani u; Arangan imunti marata' sib! Agam maram wafur nan Arangan nidan da agam, da gubu' rung' ruta agam mpada ming'a Galili ugu: ⁷ 'Bung' atangin Garam Narunggan nafa garam asub banginggan, da nais Arangan nayab gai mpara i ruan, da gubu' suda iru' da bits da bung' atip namunti marata'." ⁸ Ida ribarangan maran ifur Yisu nan gan nidan.

⁹ Gubu' ribarangan tipa bada sinung' tauf bampun, da ifis i nam santan wa'a ming'a nigi da rib 11 ugu impru' da rib fain. ¹⁰ Sagat ruas nida nan da aposel ruas igi ibiani: Maria Magadala, Yowana, da Maria Dzems rinanggan, da sagat fain ruta ribarangan. ¹¹ Da bitsinta' rib igi itsanga nan sagat sagat nidan igi ibi nan brabru'an, da anung' imuaruts ribarangan u. ¹² Da bitsinta' Petrus yuri' iyab da irunt ifa tauf bampun. Da idzuang' iru' da yarang'

yatang' da itsanga bru' maragamp uta' runggan rung' ufuma ruan. Da arangan itip ifa gan arun ruta maran furan ampi bingan i nam wa'an igi.

*Yisu Isanting' Runggan
Iming' Sanab Fada Imaus
(Markus 16:12-13)*

¹³ Gubu' arigi da Yisu garaman atsung'a gin iru' iyung ifa gamp nida Imaus iming' rung' gunti' i Yerusalem isang' 7 mail. ¹⁴ Tuas arangan ini nan da ruan ifa iba i nam santan wa'an ming'a nigi. ¹⁵ Gubu' rung' nida nan da ruan, da Yisu runggan ibawa' da iyung impru' da tuas arangan. ¹⁶ Da bitsinta' Anutu inang da ribarangan wafaring' Arangan u. ¹⁷ Da Arangan igut i ribarangan, "Agam ifis i nan idzuwai igi da yudzung' da ruam iyus in iming' sanab?"

Da tuas arangan imunti untras ruta maran gagaing'an. ¹⁸ Ribarangan mangan nida Kerofas in igut i Arangan, "Mani u runta' angu iming' wasa' i rib bada Yerusalem da agu anung' isru' i nam idzuwai wa'an da gubu' iru' fada sib ugu?"

¹⁹ Da Yisu ini, "Nam idzuwai igi?"

Da ribarangan ini, "Nam idzuwai wa'an da Yisu, garam Nasaret, Arangan profet da ini nan da inang nam maran mangan ruta nampang iming' Anutu da

garam gar santan marangan. ²⁰⁻²¹ Da aga rim marang' i Arangan aru nigi iba i uda garam Israil sinung' gabman Rom banganggan. Da bitsinta' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da aga garam gudzunggang' impung Arangan, da itangin ifa gabman Rom banganggan da ini Arangan mampan da yis iyab gai mpara i ruan. Da gubu' iru' da bits ifa sib i nam igi. ²² Da nan fain ibiani, aga sagat rusang' fain inang aga runt fafun ibiani, tata' maratait aruani da ifa tauf bampun ²³ da isau Aranga rini uriatsan, da itip iba da ini da agai i ribarangan itsanga angira iru'run, da angira ini, 'Arangan imunti marata' sib.' ²⁴ Da aga gang' fain ifa tauf bampun da itsanga nam ibi sagat ruas nidan, da anung' itsanga Arangan u."

²⁵ Ida Yisu ini da ribarangan, "Agam uwayantam ima' da agam wangum ibabampaf da anung' imuaruts nan profet nidan ugu! ²⁶ Ibi anung'? Mani agam wasru' gin ibi Kristus, Garam Anutu ragadan, nayu barabin ani sib raiyi da namus fada mumai gan tsarifan da uda bingan tsira' gin?" ²⁷ Da Yisu idziwar i ribarangan i nan miamun santan Moses da profet ruas akara yaba i Arangan ugu.

²⁸ Gubu' ribarangan fa suda uts gamp fada gin igi da Yisu irib inang ibi

rung' fadan. ²⁹ Da bitsinta' ribarangan igaib runggan da irim udzung' rutin, da ini, "Nam inuf wasi da gubu' maran intsup, da warut aga nampai." Ibinigi da Arangan yatang' ifan i ruta ribarangan mpadan. ³⁰ Gubu' Arangan ruta ribarangan mpada i gada nam, da Arangan iyu bret da ifinti da ibrang da irim da ribarangan. ³¹ Ida rib iru' igi maran intap ruan da isru' i Arangan, da Yisu intsup uta' angu iming' ribarangan maran. ³² Tuas arangan ini nan da ruan ibiani, "Agi wangunggang' iparatat i nan da gubu' aru Arangan ruta agi nida nan da dziwara i nan akaran da agi ming'a sanab ugu!"

³³ Da gubu' maran arigi da tuas aranga yuri' sung angu da itip ifa Yerusalem da iwa' da rib 11 ruta rib fain mpru'a ruan igi. ³⁴ Da rib igi ini da rib iru' igi, "Nigi nan nidzun bingan, Nifut-sarif imunti marata' sib da iwa' da Petrus." ³⁵ Ida rib iru' igi ifis i nam idzuwai wa'an da ribarangan ming'a sanab, da sru'a i Yisu da gubu' aru Arangan branga bret.

Yisu Isanting' Runggan Wasi da Riban Atsung'a Gin (Matiu 28:16-20; Markus 16:14-18; Yowanis 20:19-23)

³⁶ Gubu' ribarangan rung' nidan nan igi da ruan, da Yisu runggan iwa' imunti wasa' i ribarangan, da ini,

"Nan nufan narut agam." ³⁷ Ribarangan santan irunt fafun da irat, i maran ifur ibi itsanga garam ganun. ³⁸ Da Arangan ini da ribarangan, "Ibi anung' da agam irat da uwayant isu iru' i nam agam tsangandan? ³⁹ Watsangan dzi banging' da dzi fagang', i dzi arangan ani! Warim bangim i dzi da watsangan. Garam ganun anung' isu nidzun da urungun ibi dzi aru agam tsangandan ani u."

⁴⁰ Gubu' Arangan nida nan igi da isanting' bangin da fagan da ribarangan. ⁴¹ Da ribarangan ruwamuaruts i wain nam nugun tsia'an da maran fura nan isisung' ribarangan, da Arangan igut in, "Agam nam gadan gam fain ruming' i gadan?" ⁴² Da ribarangan irim yafas taidan mangan da Arangan, ⁴³ da Arangan iyu da igan iming' ribarangan maranggan.

⁴⁴ Da Arangan ini da ribarangan, "Gubu' dzi ruta agam mpadan ugu da dzi ni nan sib da agam: Nan sib angu akara yaba i dzi ming'a Moses nan gan faidagin da profet ruas da Mint Tsarifa Anutu Gin ugu nasu nidzun."

⁴⁵ Ida Arangan itus muantsi i ribarangan uwayantan i ribarangan sru'a i nan akaran wainggan. ⁴⁶ Da ini da ribarangan, "Yakar nan ibiani, Kristus bung' awa' da nam tsakia da namamp, da gubu' suda iru' da bits,

da namunti marata'. ⁴⁷ Da garam bung' afis i Arangan bingangan nafan da garam utup santan, i garam parima i ruan, da Anutu siata i nanggan maisan rai. Bung' ais fagan gin naming' Yerusalem da nafan. ⁴⁸ Agam wafis i nam santan agam tsangandan. ⁴⁹ Waringantin, dzi bung' atangin Arangan aru Ramang' ragadan naba, da bitsinta' agam wampai Yerusalem ani nasang' nam-pang wagung' yantsanga agam."

Yisu Iyab Gunungun

(Markus 16:19-20; Aposel

1:9-11)

⁵⁰ Da Yisu imung' i riban atsung'a gin iwa' ifa Betani da ira' i bangin da ifinti ribarangan. ⁵¹ Gubu' rung' fintida ribarangan, da Anutu iyu Arangan sinung' rib igi iyab gunungun. ⁵² Da ribarangan idza' fagan da itsarif Arangan da itip ifa Yerusalem ruta nugun tsia'an tsira'. ⁵³ Da gubu' santan da ribarangan ifa Ungar Mararam da irim rungan santan i tsarifa Anutu.

Yowanis Sising' Bini Gan Kakaran

Nan Maran Ta'an Isu Garam Gar

¹ Miamun bingan da Nan iming' mung'. Da Nan igi irut Anutu. Da Nan arangan Anutu. ² Da Arangan irut Anutu impai miamun bingan. ³ I Arangan angu da Anutu itangin nam sib angu, da Anutu watangin nam mangan tangindan ugu sinung' Arangan u. ⁴ Da Arangan isu nam maran ta'an wainggan, da nam maran ta'an igi irim nam puatsadan da garam gar. ⁵ Da nam puatsadan igi yari iming' nam mimin wasa', da nam mimin warasu u.*

⁶ Da Anutu itangin garam mangan iba, arangan binganggan Yowanis. ⁷ Arangan iba i nida nam puatsadan igi wainggan wasi, i rib santan angu muarutsan. ⁸ Arangan runggan wasu nam puatsadan igi u, ima'. Arangan imung' ba i kupisa nam puatsadan igi wainggan. ⁹ Da nam puatsadan nidzun aru arida wasi i garam santan iba intap.

¹⁰ I Arangan angu da Anutu itangin intap mung', da Arangan iba mpa intap,

da bitsinta' garam intap wasru' i Arangan garam idzuwai igi u. ¹¹ Arangan ibawa' gan intapan sib, da bitsinta' gan utupan wain igi anung' yis yaring i Arangan da iyu iyab u. ¹² Da bitsinta' rib uda Arangan yaban da muarutsan, da Arangan inang da rib igi isu Anutu narun rusan. ¹³ Rib igi anung' isu Anutu narun rusan i garam da sagat wangunggan uda ruan ma garam gar uwayantan ma bi' gan u, ima'. Anutu runggan inang rib igi isu i narun rusan.

¹⁴ Nan arangan isu garam gar da impa wasa' i agai†. Da aga tsangan i nampanggan da binganggan tsira' isang' Narun yampi bitsinta' angu ming'a Raman gin badan. Da Arangan garam maraampi da nan nidzun wain. ¹⁵ Yowanis ini Arangan wasi da inu' ibiani, "Garam arani garam aru dzi nidan ugu, 'Garam atsung'a dzi ba isu miamun i dzi, i Arangan impa ratar bingan miamun, raiyi da dzi mus wa'an.'" ¹⁶ I Arangan maraampi gan ntidan ntingan angu da ifinti agi santan i nam bini bini mai' mai'. ¹⁷ Anutu irim nan faidagin i Moses binganggan da maraampi da nan nidzun iwa' iming' Yisu Kristus gin. ¹⁸ Garam mangan anung' iwarip itsanga Anutu u, ima'.

* **1:5:** nam mimin warasu u — Da garam mararuru fain maran ifur nan ani wainggan ibiani 'nam mimin wadzidziwan gin u.' **1:13:** 1Yn 2:29; 3:9; 4:7; 5:1,4,18 † **1:14:** agai — ma 'Nan arangan isu garam gar da impa wasa' i agi': Nan ani ming'a nifu nan Grik ibuafir wain iru' — agai da agi.

Narun yampi bitsinta' aru runggan Anutu mpada uts da Raman, Arangan angu isanting' Anutu wasi.

Yowanis Ruruba Garam Ifis i Nan

(*Matiu 3:1-12; Markus 1:1-8; Lukas 3:1-20*)

¹⁹ Nani Yowanis nan gan nida wasi da gubu' garam Yuda garam gudzun gan mpada Yerusalem tanginda garam pumu'a Anutu da garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam[‡] fain fadan da Yowanis i guta gin i arangan wai. ²⁰ Yowanis anung' idzigin nan mangan u, ima'. Iragi runggan dzidziwandan wasi angu da ribarangan ibiani, “Dzi wasu Kristus, Garam Anutu ragadan igi u.”

²¹ Da ribarangan itip igutin ibiani, “Da agu wai? Agu Eliya?”

Da arangan ini bina', “Dzi wayu.”

“Da mani agu profet aga rima marang' gin ugu, ma?”

Da arangan ini, “Ima'.”

²² “Da agu wai? Wani da agai, i aga fanida nan munga' da garam tanginda aga badan aga. U buni ibi anung' i runggam?”

²³ Da Yowanis ini, “Dzi su nifun mangan nu'a ming'a

nam mana' dadauntan bida ani, ‘Watip Nifutsarif sanaban narururung’, isang' profet Aisaia nidan ugu.”

²⁴ Da rib aru tanginda garam badan ugu da rib Farisai[§] igi. ²⁵ Da ribarangan itip igut i Yowanis ini bina', “Bida agu anung' Kristus ma Eliya ma profet igi, da ibi anung' da agu rurub garam?”

²⁶ Yowanis ini rib igi nan gan munga' ibiani, “Dzi rurub garam i mpui, da bitsinta' garam mangan impa wasa' i agam da agam wafaring' u. ²⁷ Arangan garam atsung'a dzi ba. Da dzi wadaum i pira'a fufuai i Arangan faga gangkang gan u.” ²⁸ Nam santan igi iwa' iming' Betani iming' mpui Yordan marafain gan ming'a gubu' yaban, aru Yowanis ruruba garam gin ugu.

Yisu, Anutu Dumpa Narun Gan

²⁹ Mai' mangan da Yowanis itsanga Yisu yunga badan da arangan, da ini bina', “Agam watsangan, Anutu Dumpa Narun gan aru siata garam intap nanggan maisan rai Arangan igi! ³⁰ Garam arani garam aru dzi nidan ugu, ‘Garam atsung'a dzi ba isu miamun i dzi, i

‡ **1:19:** garam rima gum sib ming'a Ungar Mararam —ma garam Liwai **1:21:**

Lo 18:15,18-19; Ywn 1:25 **1:23:** Ais 40:3; Mt 3:3; Mk 1:3; Lk 3:4 **§ 1:24:** Farisai — Rib Farisai igi da garam Yuda utupan tsira' mangan mpada tayang' sanaban tsarifa Anutu. Da nan gan fisa gin ini garam Yuda atsung'a Moses Nanggan Faidagin mpru'a da tafan rusan uwayantan ugu rururungan angu. Ibinigi da ribarangan itsarif runggan da iraru rib mamida atsung'a ribarangan sanaban. Bingan Farisai igi wainggan ibi “rib mamida ruta rib fain mpru'a ruan.” **1:27:** Mt 3:11; Mk 1:7-8; Lk 3:16; Ap 1:5; 11:16; 13:25

Arangan impa ratar bingan miamun, raiyi da dzi mus wa'an.' ³¹ Dzi runggang' anung' isru' i Arangan garam arangan igi u, da bitsinta' dzi ba rurub garam i mpui, i wainggan ibi kupisa Arangan wasi da garam Israil." ³² Da Yowanis itip ini nan wasi ibiani, "Dzi tsanga Marapayam Mararam isu busir maran iming' gunungun iru' ibampa iyab i Arangan. ³³ Dzi runggang' anung' isru' i Arangan garam arangan igi u, da bitsinta' Anutu aru tanginda dzi badan i ruruba garam i mpui ugu ini wasi da dzi ibiani, 'Gubu' u tsanganda garam aru Marapayam Mararam ru'a bampada yaba gin, da Arangan garam ruruba garam i Marapayam Mararam arigi.' ³⁴ Da dzi runggang' itsangan sib da ini wasi da agam i Anutu Narunggan Arangan igi."

Yisu Riban Atsung'a Gin Miamun

³⁵ Da tipa pisa mai' mangan da Yowanis itip imunti nigida riban atsung'a gin iru'run imunti impru' da arangan. ³⁶ Da gubu' arangan tsanganda Yisu bayunga fadan da ini ibiani, "Watsangan i! Anutu Dumpa Narun gan igi!" ³⁷ Da Yowanis riban iru' igi iringant i nan arangan nidan da yatsung' Yisu. ³⁸ Gubu' Yisu taning'an da tsanganda rib iru' igi atsung'a Arangan, da

igutin ini bina', "Agam isau nam idzuwai?"

Da rib iru' igi ini Arangan nifunggan munga' ibiani, "Rabai" (wainggan ibi Kidungwaga), "u mpa anung'?"

³⁹ Da Yisu ini, "Waba ntua' da agam bung' atangan." Ibinigi da tuas arangan ifan da itsangan Yisu gan mpadagin. Da gubu' arigi da tuas arangan irut Arangan impai, i gubu' maran ibi 4 kilok nam nufan sib.

⁴⁰ Garam iru'run ringanta i Yowanis nan gan da atsung'a Yisu igi gan bits Andru, Saimon Petrus rainggan. ⁴¹ Gubu' arangan tanginda Yisu rai da ifa rururungan da iwa' da rainggan Saimon da ini rutin ibiani, "Aga tsanga Mesia sib wa." (Bingan Mesia isang' Kristus, da wainggan ibiani, Garam Anutu ragadan.) ⁴² Da Andru iyu rainggan ifan da Yisu. Yisu irarab arangan da ini bina', "Agu Saimon, Yowanis narunggan, da nafaring' agu Sifas." (Bingan Sifas isang' bingan Petrus, da wainggan ibiani, tauf.)

Yisu Inu' Filip da Natanail

⁴³ Mai' mangan da Yisu maran ifur i fada intap Galili. Da Arangan ifawa' da Filip da ini rutin ini bina', "Watsung' dzi." ⁴⁴ Filip igi garam gamp Betsaida, Andru da Petrus gampan wain ibinigi. ⁴⁵ Filip ifawa' da Natanail da ini rutin ibiani, "Aga wa'

da garam Moses kakara nan gin mung' ming'a wasa' i Nan Faidagin da profet ruas bida nigi kakara nan gin ugu. Arangan Yisu, garam Nasaret, Yosef narunggan.”

46 Natanail igutin, “Gamp Nasaret? Nam bini idzuwai igi isang' i wa'a nigi ba?”

Da Filip ini, “Waba angu da watsangan.”

47 Gubu' Yisu tsanganda Natanail yunga badan da ini ibiani i arangan, “Watsangan! Garam Israil nidzun mangan igi, nan umpur ima' i gan wangunggan.”

48 Natanail igutin ini bina', “U busru' i dzi ibi anung'?”

Da Yisu ini, “Dzi tsanga agu mung' gubu' aru u mpada yaung gai fik warang', da Filip imus nu'a agu.”

49 Natanail ini nan munga' ini bina', “Rabai!** Anutu Narunggan agu! Garam Israil King gan agu!”

50 Yisu ini da arangan ini bina', “Dzi ni da agu sib ibi dzi tsanga agu mpa yaung gai fik warang'; u ringant i nan arigi angu da u muaruts? Agu bung' atsanga nam tsira' bingan nayus nigi.” 51 Da Arangan itip ini, “Dzi nani nan nidzun bingan da agam, agam bung' atsanga gunungun dagangan da Anutu angira gan yaban da ru'an i Garam Narunggan.”

2

Yisu Yitam i Mpui Isu Wain Gurun

1 Gubu' iru' fada sib da nam gadan bintsuda garam da sagat iwa' gamp isi' Kana ming'a Galili, da Yisu rinangan impa nigi. 2 Da rib igi irim nan i Yisu da riban at-sung'a gin i mpada wasa' i nam gadan bintsuda gin igi mpru'an. 3 Da gubu' wain gurun ntsupan da Yisu rinangan ini da Arangan, “Rib ani wain gurun gan intsup sib.”

4 Da Yisu ini rinangan ni-funggan munga' ibiani, “Rinang', anung' dzi nanggung' mangan igi wayu. I dzi gubu' gang' anung' iba warip iwa' u.”

5 Da Arangan rinangan ini da garam gum ruas igi ibiani, “Agam wanang nam idzuwai arangan nidnan da agam i nangan.”

6 Ming'a ungar igi da gur tauf 6 ranguda mpui gin rung' iming' i finu'a i adzu'a bangin da nam fain gin at-sung'a garam Yuda sanaban nanga wangunggan sapan i Anutu marangan. Gur tauf igi bitsinta' bitsinta' isang' ranguda mpui bida 100 lita gin. 7 Yisu ini da garam gum ruas ibiani, “Warangu mpui naru' gur santan aga nasang' bafung'an.” Ibinigi da tuas arangan irangu mpui i gur santan igi isang' fung'a sib. 8 Da ini da tuas arangan ibiani, “Wafinu' mpui ani

** 1:49: Rabai! — Nan Rabai wainggan ibi Kidungwaga.

pas da wayu wafan da garam suda wain i nam gadan bintsuda gin da naintsa'." Ribarangan inang ibi Yisu nidan.

⁹ Gubu' garam wain igi intsa'a mpui suda wain gurun igi da anung' isru' i wain gurun igi iba iming' anung'. (Da garam gum ruas finu'a mpui igi sru' gin.) Ibinigi da garam suda wain i nam gadan bintsudan igi inu' garam uda finin igi ba ¹⁰ da ini rutin, "Garam santan rima ampi i wain gurun irim wain gurun ngiban bini isu miamun. Da gubu' garam numa yusan da maran didiruntan da irim wain gurun mamida i ngiban. Da bitsinta' u gantsi wain gurun ngiban bini ani isang' u riman da aruani."

¹¹ Nigi nam maran mangan miamun Yisu nangan, da inang iming' gamp Kana ming'a Galili. Arangan isanting' nampanggan da riniurun gan wasi, da riban atsung'a gin imuaruts Arangan. ¹² Da gubu' nam bintsudan igi ntsupan da Yisu irut rinanggan da rain rusan da riban atsung'a gin iru' gamp Kapenaum, da impai igi gubu' fain.

Yisu Idaru Garam Rantsa Nam Rai Sinung' Ungar Mararam

¹³ Garam Yuda gubu' gan tsira' mararam faring'a

bida Angira Atupa Sib* nanga i wa'an, da Yisu iyab Yerusalem. ¹⁴ Da ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da Yisu itsanga garam rantsa makau, dumpa, da ngasabusir, da garam suba moni i moni ming'a intap fain badan rumpai. ¹⁵ Ibinigi da Arangan iyu bru' da ifir impru' ruan da idzibi rib igi da idaru rai sinung' Ungar Mararam impru' da dumpa da makau. Da yitam i garam suba moni igi tiriangan gan da iyats i moni gan ararai. ¹⁶ Da impi' rib rantsa ngasabusir da ini bina', "Wau nam santan igi nawa' sinung' mumai ani! Anung' nanga dzi Ramanggang' ungaran ani suda ungar rantsa nam in u!" ¹⁷ Gubu' Arangan riban atsung'a gin tsangandan da ringantagin da maran ifur nan kakaran ming'a Anutu nan gan nida bina', "Dzi marang' yari tsira' bingan angu i ungaram ibi dzaf iga iming' dzi wangungga' wasa'."

¹⁸ Da garam Yuda garam gudzun gan fain igut i Yisu ini bina', "U bung' anang nam maran mangan idzuwai i santing'a bida Anutu irim nampang da agu i nanga nam bida nigi?"

¹⁹ Yisu itip ini ribarangan nifunggan munga' ibiani,

* **2:13:** gubu' gan tsira' mararam faring'a bida Angira Atupa Sib — Gubu' mararam igi da garam Yuda maran ifur gubu' angira atupa garam Israil muantsi gan sib i anung' isa mama' narun miamun funub u. Wafaris Kisim Bek gudzun 12. **2:15:** Mt 21:12; Mk 11:15; Lk 19:45 **2:17:** Mnt 69:9

“Watawa' ungar mararam ani rai, da gubu' iru' da bits da dzi bung' atip ara' gin.”

²⁰ Da rib Yuda igi itip ini Arangan nifunggan munga' ibiani, “A'u'a! Ungar Mararam riman ani iyu udzuf gunti' bingan isang' 46 i rima sib. Da u ni tipa ra'a gin da gubu' iru' da bits angu, a?” ²¹ Da bitsinta' ungar mararam Yisu nidan igi ini iyab i rininggan. ²² Ibinigi da gubu' Anutu ra'a i Arangan sinung' nam mampan, da riban atsung'a gin maran ifur nan Arangan nidan ugu. Da ribarangan imuaruts Anutu nan gan da nan santan Arangan nidan ugu.

²³ Gubu' Yisu mpada Yerusalem i gubu' mararam tsira' faring'a bida Angira Atupa Sib, da rib ampi bingan itsanga nam maran mangan ampi bingan Yisu nangan ming'a niggi da imuaruts Arangan. ²⁴ Da bitsinta' Yisu wamuaruts rib igi u, i Arangan irarab garam santan ratar. ²⁵ Da Arangan wamami ruan i garam mangan tipa nida garam gar wasi da Arangan u, ima', i Arangan runggan irarab garam gar wangungan wasa' sib.

3

Nikodimus Ifa Tsanga

Yisu

¹ Garam Farisai mangan binganggan Nikodimus, garam Yuda garam gudzunggan mangan. ² Da idziang mangan da arangan iba da Yisu da ini bina', “Rabai,* aga sru' gin i Anutu itangin agu iba ibi kidungwaga. I bida Anutu mamida i ruta garam mangan, da garam arigi wasang' i nanga nam maran mangan bida agu nangan igi u.”

³ Yisu ini arangan nifunggan munga' ibiani, “Dzi nani nan nidzun bingan da agu, manga wasang' tsanganda Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bida mamida i tipa aping'a arangan suda fa'.”†

⁴ Nikodimus itip igutin ini bina', “Ama! Nabutip naping' garam fufidan nasu fa' nabi anung'? Isang' aranga tipa atang'a rinan wangun wasa' da tipa aping'a arangan, ma?”

⁵ Yisu itip ini da arangan ibiani, “Dzi nani nan nidzun bingan da agu, manga wasang' atang'a Anutu nanggan mpada tayang' gan garaman bida mamida aping'a arangan suda fa' i mpui da Marapayam Mararam. ⁶ Nam rini uriats riman da niggi rini uriats. Da nam Marapayam Mararam riman da niggi marapayam

3:1: Mk 15:43; Lk 23:50; Ywn 7:50; 11:47; 19:39 * **3:2:** Rabai — Nan Rabai wainggan ibi Kidungwaga. † **3:3:** bida mamida tipa aping'a arangan suda fa' — Ming'a nan Grik da nan ani wainggan mangan ibiani: bida mamida aping'a arangan ming'a wagung' suda fa'. **3:3:** Mt 18:3; Mk 10:15; Lk 18:17; Ywn 3:5,7; 1Pe 1:3,23

rima maran ta'an. ⁷ Anung' runta fafun i nan dzi nidan da agu bida, 'Agam natip nasu fa' nabi mama' narun rinan aping'an.' ⁸ Manis irunt isang' gan fadagin da u ringant i gan ririringgan angu, da bitsinta' u wasru' i gan badagin ma gan fadagin u. Da iwa' ibinigi angu i rib Marapayam Mararam rima suda fa'."

⁹ Da Nikodimus igutin ini bina', "Nigi nabuwa' nabi anung'?"

¹⁰ Yisu ini i gan nifunggan munga' ibiani, "Agu garam Isra'il kidungwaga gan mangan, da ibi anung' da agu anung' isru' i nam bida ani? ¹¹ Dzi nani nan nidzun bingan da agu, aga fis i nam aga tsangandan da sru'a gin da aga ni wasi da agam, da bitsinta' agam wau nan aga nida wasi igi iyab u. ¹² Dzi ragi nan da agam i nam intap, da bitsinta' agam wamuaruts u. Da agam bung' abumuaruts dzi nabi anung' bida dzi fisa i nam gunungun wasi da agam? ¹³ Garam mangan anung' iwarip iyab gunungun u; ima', Garam Narunggan runta' angu aru ming'a gunungun ru'a ba. ¹⁴ Moses ira' i mur maraganun tipa i ain bras iyab gai iming' nam mana' dadauntan, da nabinigi da nara' i Garam Narunggan, ¹⁵ i rib santan aru muarutsa Arangan da bung' awa' da nam mpada ratar ntingan angu.

¹⁶ "I Anutu maran yari i garam intap i sanab bida ani: itangin Narun yampi bitsinta' iba, i rib santan aru muarutsa Arangan da wasang' i rima runggan rai u, da bitsinta' bung' awa' da nam mpada ratar ntingan angu. ¹⁷ Anutu itangin Narunggan igi iba intap i anung' raruda garam intap u, ima'. Itangin iba i rima garam intap sib. ¹⁸ Nugu muarutsa Arangan da anung' imunti nan rarudan wasa' u, da nugu mamida i muarutsa Arangan da impa nam rarudan wasa' sib, i arangan anung' imuaruts Anutu Narun yampi bitsinta' igi u. ¹⁹ Nan rarudan sanaban ibiani, Anutu nanggan puatsadan iba sib intap, da bitsinta' garam intap maran yari i nam mimindan iyus nam puatsadan, i nanggan maisan nangan isu gudzufugun i ribarangan. ²⁰ Garam musa nanga nam maisan ibugin nam puatsadan da wabasu uts rutin u, i arangan irat i nam puatsadan makupis i nanggan maisan wasi. ²¹ Da bitsinta' garam atang'a warang' i Anutu nan gan nidzun iba mpa nam puatsadan wasa', i garam santan tsanganda bida arangan inang nam i Anutu nampang gan."

Yowanis Ruruba Garam Itip Ini Yisu Wasi

²² Gubu' fain ifa sib da Yisu irut riban atsung'a gin itangin gamp tsira' Yerusalem rai

da ifa intap Yudia gampan isi' fain. Da irut ribarangan impai igi da irurub ampan. ²³ Yowanis ibinigi irurub garam iming' gamp Ainon ming'a uts da gamp Salim, i mpui tsira' iming' nigi. Da ampan ampi bingan imus iba rutin i arangan ruruba ribarangan. ²⁴ I gubu' arigi da Herot anung' iwarip irim Yowanis i karabus u. ²⁵ Da nan udzung'an da ruan iwa' wasa' i Yowanis riban atsung'a gin da garam Yuda bits iyab i sanab adzu'a ruan i nanga wangun sapan ming'a Anutu maranggan. ²⁶ Da tuas arangan iba da Yowanis da ini rutin ibiani, "Rabai, garam u ruta mpru'a ruam ming'a mpui Yordan marafain, da u nida nan wasi gin ugu, aitsangan, arangan irurub garam da aruani, da rib ampi bingan ifan da arangan."

²⁷ Yowanis ini tuas arangan nifunggan munga' ibiani, "Bida Anutu mpada gunungun mamida i rima nam mangan da garam mangan, da arangan wasang' nanga nam igi u. ²⁸ Agam runggam iringantin sib i nan dzi nida bida ani, 'Dzi Kristus wayu, da bitsinta' Anutu itangin dzi imung' iba i Arangan.' ²⁹ Bida garam mangan uda finin, da sangat igi su garam igi fininggan rururungan; anung' garam mangan gan u. Da garam bintsudan igi rinunggan imunti da iringant i arangan nifunggan

da nugun itsia' nidzun angu i arangan. I wain arigi da dzi nugung' itsia' iyus da aruani. ³⁰ Arangan binganggan nayab da dzi binganggan' naru'."

³¹ Garam ming'a wagung' badan ugu iyus garam gar sib angu. Garam gar intap ani yatsung' sanab intap da ini nan intap ani angu gan. Da bitsinta' garam ming'a gunungun badan ugu iyus ampan sib angu. ³² Arangan ikupis nam Arangan tsangandan da ringanta gin wasi, da bitsinta' manga wau nan kupisan igi iyab u. ³³ Da bida manga uda Arangan nan gan igi yaban da muarutsan, da isanting' ibi Anutu nan gan igi nan nidzun. ³⁴ I garam aru Anutu tanginda badan ugu ini Anutu nan gan wasi da garam, i Anutu itangin Marapayam Mararam ifung' isisung' Arangan sib. ³⁵ Da Raman maran yari nidzun angu i Narun igi da irim nam sib angu i Arangan binganggan. ³⁶ Manga muarutsa Narun igi da bung' awa' da nam mpada ratar ntin-gan. Da manga mamida i atang'a warang' i Narun igi nan gan wasang' wa'an da nam mpada maran ta'an u, da bitsinta' Anutu nugu tsakia gan rubung' aming' da arangan.

4

*Yisu Irut Sagat Samaria
Ini Nan*

1-3 Farisai ruas iringantin ibi Yisu riban ruruban da atsung'a gin iyus Yowanis riban ruruban da atsung'a gin. Da bitsinta' Yisu rung-gan anung' irurub garam u; riban atsung'a gin angu irurub garam. Gubu' Yisu sru'a gin bida Farisai ruas ringanta i nan igi, da itangin intap Yudia rai da irut riban ifa intap Galili. ⁴ Da sanab Arangan yunga gin igi irunt wasa' i intap Samaria.

⁵ Ibinigi da Arangan ibawa' intap Samaria gampan mangan nida Sikar gin, iming' uts angu da intap Yakop yutan da narunggan Yosef. ⁶ Da Yakop mpui gan rafan iming' igi. Yisu ibawa' da impa iru' uts da mpui rafan ringan i rinin irarai' nidzun angu i sanab gunti' yunga badan. Da gubu' impa wasa' sib ibi 12 kilok. ⁷ Da sagat Samaria bits iba i ranguda mpui, da Yisu ini da arangan, "Sagat i, isang' i u rima mpui da dzi numan?" ⁸ I Arangan riban atsung'a gin ifa sib gamp igi i uda nam gadan.

⁹ Ibinigi da sagat Samaria ini da Arangan ibiani, "Ai! U garam Yuda da dzi sagat Samaria. Ibi anung' da u gut i dzi i mpui i numan?" (I rib Yuda ipa' ruan i ruta rib Samaria mpru'a ruan.)

¹⁰ Yisu ini arangan ni-funggan munga' ini bina', "Dabi u dasru' i Anutu maraampi gan da u dafaring' garam guta i agu i mpui, da u madagut Arangan da

madarim mpui maran ta'an da agu."

¹¹ Da bitsinta' sagat igi ini rutin ibiani, "Garam tsira', mpui rafan ani warang' bingan, da u wayu nam mangan i finu'a mpui gin u! Ibinigi da agu bu-uda mpui maran ta'an igi i nanung'? ¹² Agi tafanggang' Yakop irim mpui rafan ani da agai ramang' rusang', da arangan rung-gan irut narun rusan da apu gan impru' ruan numan. Mani agu mayus arangan?"

¹³ Yisu ini arangan nan gan munga' ibiani, "Garam numa mpui rafan ani da wan bung' atip atsara', ¹⁴ da bitsinta' manga numa mpui dzi riman da arangan, da wan anung' isang' i tipa tsara'an u. Da mpui dzi riman bung' asu mpui maran ming'a wasa' i arangan da bung' afringfring da narim nam mpada maran ta'an ntingan angu."

¹⁵ Da sagat igi ini da Arangan, "Garam tsira'! Warim mpui igi da dzi, i dzi wang' anung' tipa tsara'an da tida bada ani i finu'a mpui u."

¹⁶ Yisu ini da arangan ibiani, "Wafan da wanu' gabunggam da warut waba."

¹⁷ Sagat igi ini Arangan ni-funggan munga' ibiani, "Dzi gabunggang' ima'."

Yisu ini da arangan ibiani, "U ni nan nidzun bingan i u gabunggam ima'. ¹⁸ Da bitsinta' mung', da u su gabum 5 sib, da aruani da

garam aru agu ruta mpadan igi wasu u gabunggam nidzun u, ima¹. Nan u nidan igi nan nidzun.”

¹⁹ Sagat arangan ini da Yisu ini bina¹, “Garam tsira¹, dzi tsangan ibi agu profet mangan. ²⁰ Aga tafang¹ rusang¹ da agai ibinigi impru¹ ruang¹ iming¹ mamai igi i pumu'a Anutu, da bitsinta¹ agam rib Yuda ini mumai pumu'a Anutu gin da iming¹ Yerusalem angu.”

²¹ Yisu ini da arangan, “Sagat ai, wamuaruts dzi nan gang¹. Gubu¹ mangan bung¹ abawa¹ da agam wasang¹ pumu'a Ramang¹ Anutu ming¹ a mamai ani ma gamp Yerusalem aga angu u. ²² Agam rib Samaria ipumu¹ mangan aru agam mamida i sru'a gin, da aga rib Yuda ipumu¹ aru aga sru'a gin, i Anutu nanggan rima garam sib iwa¹ iming¹ garam Yuda gin. ²³ Da bitsinta¹ gubu¹ mangan isu uts i wa'an da ibawa¹ sib da arani, da garam pumu'a nidzun bung¹ apumu¹ Ramang¹ Anutu i Marapayam rini urun gan da nan nidzun, i Ramang¹ isau garam bida nigi i pumu'a Arangan. ²⁴ Anutu igi Marapayam, da garam pumu'a Arangan napumu¹ Arangan i Marapayam rini urun gan da nan nidzun.”

²⁵ Sagat arangan ini da Yisu ibiani, “Dzi sru¹ i Mesia

bung¹ aba” (faring¹ a Kristus gin, Garam Anutu Ragadan ugu). “Gubu¹ Arangan bawa'an, da bung¹ aragi nam santan angu wasi da agai.”

²⁶ Da Yisu ini da arangan ibiani, “Dzi Arangan Aruani^{*} ini nan da agu.”

²⁷ Gubu¹ arigi angu da Arangan riban atsung¹ a gin itip ibawa¹ da irunt fafun i tsanganda Yisu ruta sagat igi nida nan. Da bitsinta¹ manga wagut i Arangan i nan bida ani, “U sau nam idzuwai?” ma “Wain idzuwai da u rut sagat igi ini nan?”

²⁸ Sagat igi itangin gur mpui gan rai da itip ifa gamp da ini da rib gamp igi ibiani, ²⁹ “Agam waba da watsangan garam kupisa dzi nanggung¹ santan dzi nangan ugu wasi da dzi! Mani Kristus, Garam Anutu ragadan, arangan aga?” ³⁰ Da ampan santan gamp igi iyung iwa¹ ba i tsanganda Yisu.

³¹ Ming¹ a wasa¹ i gubu¹ maran arigi, da riban atsung¹ a gin irim udzung¹ da ini da Arangan ini bina¹, “Rabai,[†] waga nam.”

³² Da bitsinta¹ Arangan ini da rib igi ibiani, “Dzi nanggung¹ gadan ruming¹, da agam wasru¹ gin u.”

³³ Ibinigi da ribarangan ini da ruan ini bina¹, “Manga mayu nam gadan aba rutin, ma?”

* **4:26:** Dzi Arangan Aruani —Ming¹ a nifu nan Grik da nan ani isang¹ nan “Dzi Mpa Ibi Arigi Angu” ming¹ a Yowanis 8:24, 28, 58, da 13:19. Watsanga:Kis 3:14; Ywn 8:24,28,58; 13:19; 18:5,6,8. † **4:31:** Rabai — Nan Rabai waingan ibi Kidungwaga.

³⁴ Yisu ini da ribarangan ibiani, “Dzi nam gadan gang’ ani: atsung’a Anutu aru tanginda dzi badan ugu maranggan furan da ntsupa i gan guman. ³⁵ Agam inang da ini ibiani, ‘Ukam iru’ da iru’ angu rung’ iming’ i fawa’a gubu’ gum ati’an.’ Aitsangan! Dzi ni nidan da agam, wataning’ da watsanga, nam muntida gum wasa’ aga isu nidzun sib i yunga gin. ³⁶ Da aruani da garam yunga nam ati’an iyu nam ntsuman gan da yufum nam ati’an nidzun mpada maran ta’an ntingan angu. Ibinigi da garam ntanga nam da garam yunga nam ati’an nagu ruan nugun tsia’an. ³⁷ I garam inang da ini biani, ‘Garam mangan intang da garam mangan iyung gin.’ Nan igi isu nidzun i sanab bida ani. ³⁸ Dzi tangin agam ifan i yunga nam ati’an ming’a gum agam mamida nanga gum in, da agam iyung nam nidzun aru rib fain nanga gum uwatsuwats gin ugu.”

³⁹ Ampan Samaria ampi bingan mpada gamp igi imuaruts Yisu i nan sagat igi nidan, “Arangan ikupis dzi nanggung’ santan dzi nangan ugu wasi da dzi.” ⁴⁰ Da ribarangan iba da Arangan da yaga i ruta ribarangan mpadan, ibinigi da Yisu ifa mpa gamp igi isang’ gubu’ iru’run. ⁴¹ Da rib ampi bingan fain

imuaruts Yisu i nan Arangan fisa gin angu. ⁴² Da ini da sagat igi ibiani, “Aga anung’ imuaruts Arangan iyab i nan u nidan da agai angu u, ima’. Aga muaruts iyab i nan aga runggang’ ringanta gin ming’a Arangan nifunggan nidan, da aga sru’gin ibi nan ani nan nidzun i Arangan garam aru rima garam intap sib.”

Yisu Itip King Garam Guman Narunggan Rinin Idaum
(Matiu 8:5-13; Lukas 7:1-10)

⁴³ Gubu’ Yisu mpadan nigigubu’ iru’run sib, da Arangan itangin nigigai rai da iyung ifa Galili. ⁴⁴ Da mung’ da Arangan runggan ini bina’, “Wasang’ tsarifa profet mangan ming’a gan gampan wain u.” ⁴⁵ Gubu’ Arangan fawa’a Galili, da garam gamp igi yis yaring gin, i ribarangan ibinigi ifa i gubu’ mararam tsira’ Angira Atupa Sib ming’a Yerusalem da itsangan nam santan Arangan nangan ming’a nigigai.

⁴⁶ Yisu itip ifawa’ Kana, gamp isi’ ming’a Galili aru Arangan itama i mpui suda wain gurun gin ugu. Da king garam guman mangan narunggan iging’ rinin iming’ gamp Kapenaum. ⁴⁷ Gubu’ arangan ringanta i Yisu ming’a Yudia bada Galili, da ifa aga Arangan i tipa ruta fada Kapenaum da nanga arangan narunggan rinin dauman, i wain ibi

inang i mampan. ⁴⁸ Yisu ini da arangan, “Bida agam mamida i tsanganda nam maran mangan santing'a Anutu nampanggan wasi, da agam wasang' muarutsa dzi u.”

⁴⁹ Da king garam guman itip yaga Arangan ini bina', “Garam tsira! Agi ru'a sung, i dzi maragab narunggang' bung' abumamp i!”

⁵⁰ Yisu ini da arangan ibiani, “Wafan! U narunggam rinin idaum.” Da garam igi imuaruts nan Yisu nidan da ifan.

⁵¹ Aru arangan rung' yunga sanab fadan da mama' guman fain iba tur arangan i sanab ruta nan bini bida ani, “U narunggam rinin idaum wa.” ⁵² Da arangan igut i tuas arangan i gubu' maran idzuwai da narunggan rinin idaum, da ribarangan ini bina', “Nigi aru 1 kilok gubu' wasa' mai' ugu da rinin sasusan itiri arangan rai.” ⁵³ Da raman isru' gin i gubu' maran arigi angu da Yisu ini da arangan ibiani, “U narunggam rinin idaum.” Ibinigi da arangan irut riban santan imuaruts Yisu. ⁵⁴ Gubu' Yisu ming'a Yudia tipa bawa'a Galili, da inang nam maran mangan igi. Da isu nam maran mangan iru'run Arangan nanga ming'a Galili.

5

Yisu Itip Garam Fagan Agadan Bits Rinin Idaum Iming' Mpu' Fu'an Betesda

¹ Raiyi da garam Yuda gubu' gan mararam tsira' mangan iwa', da Yisu iyab gamp tsira' Yerusalem. ² Da ming'a Yerusalem igi, ming'a uts da muantsi tsira' faring'a bida Dumpa Muantsi Gan, da mpui fu' bits iming' igi, faring'a ming'a nifu nan Hibru nida Betesda. Da ungar tsaparang 5 itsuafi' sib. ³⁻⁴ Da ming'a ungar tsaparang tuas arigi da garam ging'a rinin utup tsira' bingan iging' igi ibafan, maran gampaman da urun gru'a ruan da fagan mampan.*

⁵ Da garam bits ging'a mpui fu'an Betesda ringampa igi iging' rinin isang' udzuf 38 sib. ⁶ Gubu' Yisu tsanganda arangan rung' ging'an da sru'a gin bida rinin ging'an igi uda arangan gubu' gunti' bingan da igutin ini bina', “U maram yari i u rininggam dauman?”

⁷ Garam ging'a rinin igi ini bina', “Garam tsira', dzi gang' mangan wampai i ra'a i dzi da tanginda dzi ru'a mpui fu'an ani da gubu' mpui suda dzaradziriang u, ima'. Dzi runggang' yintsa' i ra'a i ruang' fada sung, da bitsinta' garam mangan isu

* **5:3-4:** Ming'a papiar fain da nan ani iming' ampap 3 da 4: “Da ifang' i mpui igi suda dzaradziriang. I gubu' fain da Anutu angira gan iru' mpui igi da isu frapin i suda dzaradziriang, da garam mangan suda miamun i ru'a mpui igi da rinin ging'an gan idzuwai idaum.”

miamun i ruan i ru'a mpui mung'."

⁸ Ida Yisu ini da arangan, "Wauri' wayab! Da wau rabi' gam da wayung!"
⁹ Sung bingan angu da garam igi rinin idaum da iyu rabi' gan da iyung.

Nam igi iwa' da gubu' Sabat rururungan. ¹⁰ Ibinigi da garam Yuda gudzun rusan ini da garam rinin dauman igi ini bina', "Gubu' aruani gubu' Sabat! Da Nan faidagin idzur nan sib i u anung' aping'a rabi' gam yungan u."

¹¹ Da bitsinta' garam igi ini rib igi nifungan mung'a ibiani, "Garam nanga dzi rininggang' dauman ugu ini da dzi ibiani, 'Wau rabi' gam da wayung!'"

¹² Da rib igi igut i arangan ini bina', "Garam idzuwai arigi ini da agu i u yuda rabi' gam da yungan?" ¹³ Da bitsinta' garam rinin dauman igi busau runggan angu i Yisu igi wai, i gubu' aru Yisu tipa arangan da wa'a bini sib ugu da garam utup tsira' bingan imunti isisung' nigi sib da Yisu iwa' sinung' da ifan.

¹⁴ Raiyi da Yisu itip iwa' da garam arangan iming' Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da ini rutin, "U tsangan! Agu rininggam idaum wa. Anung' tipa nanga nam maisan u, i barabin tsira' yusan mawa' da agu i." ¹⁵ Da garam arangan ifan da ini da

garam Yuda gudzun rusan i Yisu angu inang da arangan rininggan idaum.

Garam Narunggan Isu Nam Mpada Maran Ta'an Wain

¹⁶ Ibinigi da garam Yuda gudzun rusan irim ipiap i Yisu i isa funub, i wain Arangan inang da itip garam rinin idaum da gubu' Sabat. ¹⁷ Da bitsinta' Yisu ini da ribarangan ibiani, "Dzi Ramanggang' runang gan guman ibi arigi angu da gubu' santan isang' bawa'an da aruani, da dzi binigi inang gumang' ibi arigi angu." ¹⁸ Nan wain Yisu nidan igi inang rib igi nugun irua' nidzun da rung' isau sanab i isa Arangan funub. Yisu anung' yis sanab Sabat udzi' angu u, da bitsinta' ini Ramanggan wain Anutu, i nanga runggan sang'a Anutu.

¹⁹ Ibinigi da Yisu ini ibiani, "Dzi nani nan nidzun bingan da agam! Narun anung' isang' nanga nam mangan i rukan maranggan furan u, ima'. Arangan isang' i nanga nam tsanganda ming'a nam Ramanggan nangan angu, i nam idzuwai Raman nangan, da Narun inang ibi arigi. ²⁰ I Raman maran yari i Narun da isanting' nam sib angu runggan musa nangan rutin. Da Arangan bung' asanting' Narun i nam tsira' bingan nayus nam tuas aru agam tsangandan igi,

da agam bung' arunt fa-
fun da nagara bangim gin.
21 I sang'a Raman ra'a i
rib mampan da rima nam
maran ta'an rutin, da Narun
nabinigi bung' arim nam
maran ta'an da rib idzuwai
arangan maran fura i rima
rutin. 22 I Raman runggan
anung' iraru garam man-
gan u, ima'. Itangin gum
raruda garam santan igi sib
ifa Narunggan bangingga.
23 Raman inang ibinigi i wain
Arangan ini garam gar sib
angu natsarif Narun nabi
tsarifa Raman. Da manga
mamida i tsarifa Narun, da
arangan anung' itsarif Ra-
man aru tanginda Narun igi
badan ugu u.

24 “Dzi nani nan nidzun
bingan da agam! Garam
ringanta i dzi nan gang'
da muarutsa Aru tanginda
dzi badan ugu iwa' da nam
mpada ratar ntingan sib. Rib
igi anung' isang' muntida
nam rarudan wasa' u, ima'.
Iwa' sinung' nam mampan
sib da iwa' da nam mpada
ratar wain.

25 “Nan nidzun bingan dzi
ni nidan da agam! Gubu'
mangan isu uts i wa'an
da ibawa' sib, da garam
mampan bung' aringant i
Anutu Narunggan nifun.
Da rib ringanta gin bung'
ampa maran ta'an. 26 I
sang'a Raman runggan suda
wain i nam mpada maran
ta'an, da irim nampang da
Narun ibinigi i runggan suda
wain i nam mpada maran
ta'an. 27 Da irim nampang

da Arangan i raruda garam
gar, i Narun igi Garam
Narunggan.

28 “Agam anung' runta
fafun gin u! I gubu'
mangan bung' abawa' da
garam ging'a garam badzab
gampan ugu sib angu bung'
aringant i Narun igi nifung-
gan, 29 da nawa' sinung'
ntsufan ging'a gin. Rib
atsung'a sanab bini ugu
bung' amunti marata' da
nampa maran ta'an, da
rib atsung'a sanab maisan
ugu bung' amunti marata'
da namunti nam rarudan
wasa'.

30 “Dzi runggang' anung'
isang' nanga nam mangan
uta' angu u; dzi raru nam
isang' dzi ringantagin i
dzi Ramanggang' gin angu.
Da dzi nanggung' rarudan
igi irururung angu, i dzi
anung' yatsung' rugang'
maranggang' furan; ima',
dzi yatsung' Ramang' aru
tanginda dzi badan ugu
maranggan furan.”

Nida Yisu Wasi

31 “Bida dzi runggang'
angu nida runggang' wasi,
da ampan wasang' uda
nan igi yaba bida nan
nidzun. 32 Da bitsinta'
manga rumpai, dzi Ramang-
gang', da Arangan ibinigi ini
dzi wainggang' wasi. Da dzi
sru' i Arangan nan gan nida
wasi igi nan nidzun bingan.

33 “Agam itangin garam
faing' ifan da Yowanis, da
arangan ini nan nidzun bin-
gan wasi iyab i dzi. 34 Dzi
wau garam gar nan gan nida

dzi wasi iyab u, i nan igi wasang' i rima rini urun da dzi nan gang' nida runggang' wasi u. Da bitsinta' dzi ni nan igi iyab i Yowanis i Anutu uda agam sinung' nam maisan. ³⁵ Yowanis isu dzaf bururungan da ipuatsa yari wasi, da agam nugum itsia' i arangan nanggan puatsadan igi uts angu.

³⁶ “Da nam bini bingan yusa Yowanis nan gan igi ini dzi wasi. Nigi da gum santan Ramang' tangindan i dzi nangan da ntsupan. Da gum santan dzi tida nangan igi isanting' wasi i Ramang' itangin dzi iba. ³⁷ Da Ramang' aru tanginda dzi badan ugu runggan ini dzi wasi. Da bitsinta' agam anung' iringant i Arangan ni-funggan ma itsanga Arangan maran u. ³⁸ Da agam anung' iyu Arangan nan gan iru' wangunggam u, i agam anung' imuaruts garam aru Ramang' tanginda badan ugu.

³⁹ “Agam ifaris Anutu nan gan kakaran igi nidzun angu da yarang' gin ubat, i agam maram ifur nan igi bung' arim nam mpada maran ta'an ntingan angu da agam. Da Anutu nan gan kakaran igi ini dzi aruani wasi, ⁴⁰ da bitsinta' agam ibugin i badan da dzi i uda nam mpada maran ta'an.

⁴¹ “Dzi wau garam nan gan tsarifa dzi iyab u, ima'. ⁴² Da bitsinta' dzi sru' i agam, i agam maram anung' yari i Anutu iming' gam

wangunggam wasa' u. ⁴³ Dzi su Ramang' maran da dzi ba, da agam anung' iyu dzi iyab u. Da bitsinta' bida garam manga bada i rukan binganggan, da agam bung' ayu arangan nayab. ⁴⁴ Agam inang da iyu nam tsarifan ming'a wasa' i runggam iyab, da bitsinta' agam anung' isau nam tsarifan bada ming'a Anutu wain bitsinta' angu gin. Ibinigi da agam nabumuaruts dzi nan gang' nabi anung'?

⁴⁵ “Agam anung' bunida dzi bung' asanting' agam asubam wasi i Ramang' maranggan u, ima'. Moses, agam garamam agam nida rima agam sib ugu, bung' asanting' agam asubam wasi. ⁴⁶ Bida agam damuaruts Moses da agam madamuaruts dzi, i arangan ikakar nan i dzi. ⁴⁷ Da bitsinta' agam anung' imuaruts nan arangan kakaran i dzi, da agam bung' abumuaruts dzi nan gang' nidan nabi anung'?”

6

Yisu Irim Nam Gadan da Garam 5,000

(*Matiu 14:13-21; Markus 6:30-44; Lukas 9:10-17*)

¹ Raiyi da Yisu ifa mpui fu' tsira' Galili, nida Taibirias gin, marafain gan. ² Da garam utup tsira' bingan itsanga nam maran man-gan ampi bingan Arangan nangan i ra'a i garam rini ging'an dauman, ibinigi da yatsung' gin ifan. ³ Da Yisu

irut riban atsung'a gin iyab mamai da impru' ruan impa nigi. ⁴ Da garam Yuda gubu' gan mararam tsira' nida Angira Atupa Sib inang i wa'an. ⁵ Gubu' Yisu ra'a i maran da itsanga garam utup tsira' bingan bada rutin, da Arangan igut i Filip ini bina', "Agi nabuyu nam gadan anung' i riman da rib utup tsira' bingan ani i gadan?" ⁶ Ini nan guta gin bida nigi i intsa'a Filip nanggan muarutsan, i Arangan runggan isru' gin sib wa i nam Arangan maran furan i nangan.

⁷ Filip ini Arangan nifunggan munga' ibiani, "Nam ntsuman uda i gum nanga sang'a gubu' 200 anung' isang' i uda bret gin i ampi tsira' ani bits bits gada pas pas u!"

⁸ Da gan riban bits Andru, Saimon Petrus rainggan, ini bina', ⁹ "Mama' marub isi' bits ani iyu bret isi' isi' 5 tipa i bali nidzun da yafas iru'run. Da bitsinta', nigi bung' asang' ampi tsira' ani nabi anung'?"

¹⁰ Ida Yisu ini da ribarangan, "Wani da ampi tsira' ani i mpada ru'an." Puatsi iyus mumai igi. Da rib santan impa iru', da garam ruas angu gudzun gan ibi 5,000. ¹¹ Yisu iyu bali bret igi da irim dangki da Anutu gin da irim da riban atsung'a gin ifab da ampi tsira' igi. Da inang ibinigi angu i yafas. Da ampan santan igi iyu nam gadan isang' maranggan

furan. ¹² Gubu' rib igi gada nam sufa sib, da Arangan ini da riban atsung'a gin ibiani, "Wantsung' nam pupumuts rung' ming'an aga, i agi anung' guran u." ¹³ Ibinigi da tuas arangan intsung' bali bret 5 ugu gan pupumutsan ampan gadan da ruming'an igi da ifarang' i tsitsu' firan 12 da ifung'.

¹⁴ Gubu' rib utup tsira' igi tsanganda nam maran manngan Yisu nangan igi da ini bina', "Nan nidzun bingan! Profet nida bada intap ugu arangan aruani." ¹⁵ Yisu isru' i ribarangan uwayantan nanga i badan da usuda Arangan suda king, ibinigi da Arangan ifing' i ruan ifa tip iyab mamai i runta' mpadan nigi.

*Yisu Iyung Mpui Wagung'
(Matiu 14:22-33; Markus
6:45-52)*

¹⁶ Gubu' nam nufan arigi da gan riban atsung'a gin iru' ifa mpui fu', ¹⁷ da bitsinta' nam idziang iru' sib da Yisu watip iba sung u, ibinigi da ribarangan iyab i madzung da yis mpui fu' igi udzi' i fada Kapenaum. ¹⁸ Da manis tsira' bingan irunt da mpui iyamiyam tsira' imunti. ¹⁹ Gubu' ribarangan tsari'a fawa'a wasa' bingan bida 5 ma 6 kilomita sib, da itsangan Yisu yunga mpui wagung' bada uts da madzung, da ribarangan irat iyus. ²⁰ Da bitsinta' Yisu inu' ifan ini bina', "Watangin ratan! Dzi ani." ²¹ Da

ribarangan nugun inuf i uda Arangan yaba ba madzung, da sung angu da madzung iwa' intap tsara' marafain ribarangan nida fada gin igi.

²² Pisa mai' mangan igi da garam ampi tsira' rung' mpada mpui fu' igi marafain gan maran rufur i madzung bitsinta' angu iming' nigi da gubu' mai' ugu. Da isru' gin ibi Yisu warut riban atsung'a gin impru' ruan fada gin u. Ima', riban atsung'a gin angu yatup i madzung igi da ifan. ²³ Ida madzung fain ming'a gamp Taibirias iba antung' mpui fu' ringan, uts da mumai aru Yisu rima dangki i nam gadan da garam ampi tsira' gadan ugu. ²⁴ Ibinigi da gubu' ribarangan tsanganda bida Yisu da garaman atsung'a gin mamida mpadan nigi, da ribarangan iyab madzung fain igi da ifa Kapenaum i sauda Yisu i nigi.

Yisu Igi Bret Mpada Maran Ta'an Wain

²⁵ Gubu' ribarangan bawa'an da Yisu i mpui marafain igi da ini rutin ibiani, "Rabai,* gubu' maran idzuwai da u wa' ani?"

²⁶ Yisu ini rib igi nifunggan munga' ini bina', "Nan nidzun bingan dzi nani da agam, agam wasau dzi i agam tsanganda nam maran mangan u. Ima', agam iga nam isuf; ibinigi da agam isau dzi iba. ²⁷ Anung'

suda uwatsuwats i nam gadan musa burumpiran. Wanang gum i nam gadan rima maran ta'an ntingan angu. Garam Narunggan bung' arim nam gadan igi da agam, i Raman Anutu irim nampang sib da Arangan i nanga bida nigi."

²⁸ Da ampan igi gut i Arangan ini bina', "Anutu ini aga nanga i gan guman nidzun idzuwai?"

²⁹ Da Yisu ini rib igi nan gan munga' ibiani, "Anutu guman nidzun ibiani: agam wamuaruts garam aru Anutu tanginda badan ugu."

³⁰⁻³¹ Da rib igi igut i Arangan ibiani, "U bung' anang nam maran mangan idzuwai igi i aga tsangandan da muarutsa agu? Agi tafang' rusang' iga nam gadan faring'a mana gin iming' nam mana' dadauntan isang' nan kakaran nida bina', 'Arangan irim bret bada ming'a gunungun da ribarangan i gadan.' Da u bung' anang nam idzuwai?"

³² Yisu ini da ribarangan ibiani, "Dzi ni nan nidzun bingan da agam, Moses anung' itangin bret ru'a gunungun badan igi da agam u, ima'. Dzi Ramanggang' angu inang da irim bret nidzun bada ming'a gunungun igi da agam. ³³ Da bret aru Anutu riman igi, arangan aru ming'a gunungun ru'a bada intap da rima maran ta'an da garam gar."

* **6:25:** Rabai — Nan Rabai wainggan ibi Kidungwaga. **6:30-31:** Kis 16:4,15; Nam 11:7-9; Nia 9:15; Mnt 78:24-25

³⁴ Ampan igi ini rutin ibiani, “Garam Tsira', warim bret igi da agai mai' mai' nabinigi angu.”

³⁵ Da Yisu ini da ribarangan ini biani, “Dzi runggang' isu bret mpada maran ta'an wain. Garam badan da dzi da mangits wasang' tipa rutan u, da garam muarutsa dzi da wan anung' isang' i tipa tsara'an u. ³⁶ Da bitsinta' ibi dzi nidan da agam, agam itsanga dzi sib wa da agam wamuaruts u. ³⁷ Garam sib angu Ramang' rima da dzi bung' aba da dzi. Da garam badan da dzi, da dzi wasang' pa'a arangan rai u. ³⁸ I dzi anung' iming' gunungun iru' ba i atsung'a rugang' maranggang' furan u. Ima', dzi ru' ba i atsung'a Ramang' aru tanginda dzi badan ugu maranggan furan. ³⁹ Da Ramang' aru tanginda dzi badan ugu maranggan furan ibiani, dzi wasang' i tusa marang' i garam Arangan rima da dzi ugu gan bits i rima ganunggan rai u. Ima', dzi nais santan igi marata' da gubu' buntun. ⁴⁰ I dzi Ramanggang' wangunggan ibiani, garam sib angu raraba Narun da muarutsa Arangan da bung' awa' da nam mpada ratar ntingan, da dzi bung' ais ribarangan marata' da gubu' buntun.”

⁴¹ Gubu' garam Yuda ringanta i nan Yisu nida bina', “Dzi runggang' isu bret ru'a ming'a gunungun badan,” da ribarangan

igagara i nan da ruan. ⁴² Da ini bina', “Agu'a! Nigi Yisu, Yosef narunggan, aru ramanggan da rinanggan aga sru'a gin sib ugu igi. Da ibubianung' ida aruani arangan ini i runggan ibiani, ‘Dzi ming' gunungun iru' ba?’”

⁴³ Da Yisu ini i ribarangan nifunggan munga' ibiani, “Watangin gagarada i nan da ruam. ⁴⁴ Garam mangan anung' isang' i badan da dzi uta' angu u; Ramang' aru tanginda dzi badan ugu runggan nauntap i arangan naba da dzi. Da dzi bung' ais arangan marata' da gubu' buntun. ⁴⁵ Isang' profet ruas nan gan kakaran nida bina', ‘Anutu runggan bung' asanting' da nautus garam santan uwayantan.’ Da rib ringanta i Ramang' nan gan da uda uwayant in, bung' aba da dzi. ⁴⁶ Garam mangan watsanga Ramang' u. Garam aru ruta Anutu mpadan da badan ugu angu runta' itsanga Ramang'. ⁴⁷ Dzi ni nan nidzun bingan da agam, nugu muarutsan da bung' ampa ratar nanting angu. ⁴⁸ Dzi runggang' isu bret mpada maran ta'an wain. ⁴⁹ Agam tafam rusam iga mana iming' nam mana' dadauntan, da ribarangan imamp sib. ⁵⁰ Da bitsinta' bret ani da bret ming'a gunungun ru'a badan. Garam manga gadan da wasang' mampan u. ⁵¹ Dzi runggang' isu bret mpada maran ta'an

ming'a gunungun ru'a ba. Bida manga gada bret ani da bung' ampa ratar nanting. Da bret ani dzi pai' gang', da dzi bung' arim rai i garam intap mpada maran ta'an gin."

⁵² Garam Yuda iringantin da yudzung' nan da isu ufuai da ruan gin ini bina', "Nabubi anung' da garam ani nasang' i rima gan pai' gan i agi gadan?"

⁵³ Yisu ini da ribarangan ibiani, "Nan nidzun bingan dzi nani da agam, bida agam mamida i gada Garam Narunggan pai' gan da numa i bi' gan, da nam mpada maran ta'an anung' isang' i ming'a agam wangunggam wasa' u. ⁵⁴ Garam manga gada dzi pai' gang' da numa dzi bi' gang' iwa' da nam mpada maran ta'an ntingan sib, da dzi bung' ais arangan marata' da gubu' buntun. ⁵⁵ I dzi pai' gang' isu nam gadan nidzun, da dzi bi' gang' isu mpui nidzun numan. ⁵⁶ Garam manga gada dzi pai' gang' da numa dzi bi' gang' impa dzi wasa', da dzi mpa arangan wasa'. ⁵⁷ Ibi Ramang' maran ta'an wainggan itangin dzi iba da dzi impa maran ta'an i Arangan, ibinigi da manga gada dzi da bung' ampa maran ta'an i dzi. ⁵⁸ Nani bret ming'a gunungun ru'a badan, da anung' ibi mana agam tafam rusam gadan ugu da imus mampa sib.

Ima', manga gada bret ani da bung' ampa ratar nanting." ⁵⁹ Yisu ifis i nan igi da gubu' Arangan ragida nan ming'a gamp Kapenaum ungaran mpru'a ruan gin.

Yisu Nan Gan Fisa Gin i Runggan Iwaya Riban At-sung'a Gin Wangun

⁶⁰ Yisu riban atsung'a gin ampi bingan gubu' ringanta i nan igi da ini da ruan ini bina', "Nan utusan ani ibarabin. Da manga sang' i udan?"

⁶¹ Yisu isru' gin ibi riban atsung'a gin wangun ibarabin i nan igi da igagara i nan da ruan iyus angu gin. Ibinigi da Yisu ini da ribarangan, "Nan ani mawaya agam nanggam muarutsan, a? ⁶² Da bida agam tsanganda Garam Narunggan tipa yaba gamp aru Arangan bada gin mung' ugu, da bung' abubianung' da agam? ⁶³ Marapayam Mararam irim maran ta'an da garam gar. Uriats anung' isang' i rima garam sib u. Da nan dzi nidan da agam ugu nig marapayam da maran ta'an. ⁶⁴ Da bitsinta' agam fain anung' imuaruts u." I miamun da Yisu isru' gin sib i rib idzuwai igi anung' imuaruts, da garam idzuwai igi bung' arim Arangan nafa garam ipiap banginggan. ⁶⁵ Da ini, "I wain arigi angu da dzi ni sib da agam i garam mangan wasang' badan da dzi, bida Ramang' mamida i

ra'a i arangan wangunggan i badan.”

⁶⁶ Da gubu' arigi da riban atsung'a gin ampi bingan itiri Arangan rai da watip yatsung' Arangan u. ⁶⁷ Ibinigi da Yisu igut i riban 12 ugu ini bina', "Da agam mabinigi, agam mani tanginda dzi rai da fadan?"

⁶⁸ Saimon Petrus ini i nifunggan munga' ibiani, "Nifutsarif, aga bufadan da mangan igi? U su wain i nan rima maran ta'an ntingan. ⁶⁹ Aga muaruts da isru' gin ibi agu Anutu Garaman Mararam."

⁷⁰ Ida Yisu ini nan munga' ibiani, "Dzi runggang' ipiri-ang' agam 12, da bitsinta' agamam bits isu maratsaip gudzunggan!" ⁷¹ Yisu ini nan igi i Yudas, Saimon Iskar-iot narunggan. Arangan rib 12 igi gan bits, da bitsinta' raiyi da bung' arim Yisu nafa garam ipiap banganggan.

7

Yisu Rain Rusan Wamuaruts Arangan U

¹ Intsup sib raiyi da Yisu iyung ifa gamp gamp fain ming'a intap Galili angu. Arangan ibugin i fada intap Yudia, i garam Yuda garam gudzun gudzun gan ini isa Arangan funub. ² Da garam Yuda gubu' gan mararam tsira' Mpada Ungar Bangub isu uts i wa'an. ³ Da Yisu rain rusan ini rutin ibiani, "Watangin gamp ani rai da wafa Yudia, da u ribam

atsung'a agu mpada naga isang' i tsanganda nam maran mangan u nangan.

⁴ Garam bits maran fura i garam tsangandan da rima bingan tsira' rutin anung' inang guman igi iming' mara dzigin u. Bida u nanga nam bida niggi, da wakupis runggam da garam santan natsangan." ⁵ I Arangan rain rusan wain anung' imuaruts Arangan u.

⁶ Ibinigi da Yisu ini rib igi nan gan munga' ibiani, "Dzi gubu' gang' anung' iba warip iwa' u. Gubu' santan ani isu agamam. ⁷ Garam intap ani wabugin agam u, ima'! Da bitsinta' ibugin dzi i dzi kupis ribarangan nanggan maisan nangan wasi. ⁸ Agam wafa tsanga gubu' mararam tsira' igi. Dzi wasang' i bia'an u, i dzi gubu' gang' rururungan waba warip iwa' u." ⁹ Yisu ini nan arigi sib da rung' impa iming' Galili.

¹⁰ Gubu' Yisu rain rusan fada sib i tsanganda gubu' mararam tsira' igi, da Arangan ibinigi ifa bampan. Da wasanting' runggan i garam mangan faring'a Arangan u. ¹¹ Da garam Yuda garam gudzun rusan isau Yisu iming' gubu' mararam tsira' igi da igut i ruan ini bina', "Arangan anung'?" ¹² Garam ampi bingan igagara i nan da ruan i Arangan, da fain ini bina', "Arangan garam bini."

Da bitsinta' fain ini bina', "Ima', arangan garam iyu'a garam ampi bingan." ¹³ Da bitsinta' rib igi rat i garam Yuda garam gudzun rusan, ibinigi da gan mangan wani Arangan wasi iming' ampan santan maran u.

Yisu Ifis i Nan Iming' Gubu' Mararam Tsira' Mpada Ungar Bangub

¹⁴ Gubu' mararam tsira' igi bung' fawa'a wasa', da Yisu iyab ifawa' Ungar Mararam da yatang' i ntiang' gan wasa' da ifis i nan da ampan. ¹⁵ Garam Yuda gudzun rusan iringantin da igara bangin da ini bina', "Arangan iyu uwayant araga ibi anung'? Anung' yatang' i utusa ampan i Anutu nan gan u!"

¹⁶ Yisu ini ribarangan nan gan munga' ibiani, "Nan dzi fisa gin ani anung' dzi nan gang' u. Dzi fis i Aru tanginda dzi badan ugu nan gan. ¹⁷ Garam maran arida i atang'a warang' i Anutu uwayantan da bung' asru' gin nabi nan dzi fisagin ani iba iming' Anutu gin ma dzi ni nan i ruga' uwayantang'. ¹⁸ Garam fisa i rugan uwayantan da inang i tsarifa runggan angu. Da bitsinta' manga nanga i tsarifa garam aru tanginda arangan badan ugu, arangan garam nan nidzun da rururungan. ¹⁹ Moses irim nan faidagin da agam. Da bitsinta' agam manga watsung' gin u. Ibi anung' da agam inang i isa dzi funub?"

²⁰ Rib utup tsira' igi ini bina', "Marapayam maisan iyantsang agu! Manga nang i isa agu funub?"

²¹ Yisu ini rib igi nifunggan munga' ibiani, "Dzi nang nam maran mangan bitsinta' angu da agam santan igara bangim gin ugu. ²² Moses itangin nan faidagin safa rini ubit da agam (da bitsinta' anung' iba iming' Moses u — iba iming' agi tafang' rusang' gin). Ibinigi da bida gubu' safa mama' mitan marub mangan rini ubitan wa'an da gubu' Sabat, da agam inang da isaf mama' mitan igi rini ubitan da gubu' Sabat igi. ²³ Bida agam safa mama' mitan rini ubitan da gubu' Sabat i anung' isa Moses nan gan faidagin udzi', da ibi anung' da agam nugum irua' i dzi nanga garam mangan rininggan santan dauman da gubu' Sabat? ²⁴ Anung' raruda nam yaba i nam maran tsangandan angu u; wararu nam i sanab rururungan."

Yisu igi Arangan Kristus?

²⁵ I nan Yisu nidan igi da garam Yerusalem fain igut i ruan ini bina', "Mani garam rib igi nanga i isa funub ugu igi, ma? ²⁶ Aitsangan! Garam arangan arigi, imunti ifis i nan ampan tsira' maran da manga watip ini nan manga gin u. Garam gudzun ruas masru' i arangan Kristus, Garam Anutu ragadan, ma ima'? ²⁷ Da bitsinta' agi

sru' i garam igi gan bada gin. Gubu' Kristus badan da garam mangan wasang' sru'a i arangan gan bada gin."

²⁸ Gubu' Yisu rung' fisa i nan ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa' da inu' nifun tsira' bingan ibiani, "Agam ini agam sru'a i dzi da dzi gang' bada gin sib wa, da bitsinta' dzi waba i rugang' binganggang' u, ima!! Anutu itangin dzi iba, da Arangan nan nidzun wain. Agam anung' isru' i Arangan, ²⁹ da bitsinta' dzi sru' i Arangan, i dzi rut impai da itangin dzi iba."

³⁰ Rib igi ringanta i nan igi, da fain inang i mpunga Arangan, da manga wangif Arangan u, i Arangan gubu' gan anung' ibawarip iwa' u. ³¹ Da bitsinta' rib ampi bingan ming'a ampi tsira' igi wasa' imuaruts Arangan da ini, "Garam ani inang nam maran mangan ampi bingan, da garam mangan wasang' nanga nam maran mangan yusa arangan u. Mani Kristus arangan aruani?"

³² Garam Farisai iringant i garam igi gagarada i nan da ruan gin yaba i Arangan, da irut garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan itangin garam singaari ruas mpada tayang' Ungar Mararam iba i mpunga Arangan. ³³ Ibinigi da Yisu ini bina', "Dzi bung' arut agam nampa isi' pas angu da dzi bung' atip nafan da Aru tanginda dzi badan ugu. ³⁴ Agam bung' asau

dzi, da agam wasang' i tsanganda dzi u. Da gamp dzi fada gin, da agam anung' isang' i fawa'a gin."

³⁵ Da garam Yuda gudzun rusan ini da ruan, "Garam ani nabuni fada anung' da agi anung' isang' i tipa tsanganda arangan? Arangan mani fadan da agi ribang' fain dzarangan da ruta rib Grik mpada intap faing' aga da utusa garam Grik? ³⁶ Wain ibi anung' da arangan ini nan ani, 'Agam bung' asau dzi, da agam wasang' i tsanganda dzi,' da 'Gamp dzi fada gin, da agam anung' isang' i fawa'a gin?'"

³⁷ Da gubu' mararam tsira' igi gubu' gan bampa sib iwa', da gubu' arigi tsira' bingan iyus gubu' fain ugu. Da Yisu imunti da inu' nifun tsira' ini bina', "Bida garam mangan wan tsara'an, da arangan naba da dzi da nanum. ³⁸ Manga muarutsa dzi, da mpui maran ta'an bung' afringfring nawa' arangan wangunggan wasa' nabi Anutu Nan Gan Kakaran nidan ugu." ³⁹ Ini nan igi iyab i Marapayam Mararam aru rib muarutsa Arangan ugu bung' amus udan. Gubu' arigi da Marapayam anung' iwarip iba u, i Yisu anung' iwarip iyu bingan tsira' u.

⁴⁰ Garam ringanta i nan igi gan fain ini bina', "Nan nidzun bingan, garam ani arangan Profet agi rima marang' gin ugu."

⁴¹ Da fain ini, "Arangan Kristus."

Da fain ini, “Kristus nabuwa' Galili nabi anung' naba? ⁴² Nan Kakaran ini i Kristus bung' awa' Tait utupan naming' Betlehem, Tait gampan wain.” ⁴³ Ibinigi da ribaranga iyu uwayant mara maran i Yisu da yudzung' i nan da ruan. ⁴⁴ Garam fain ini i mpunga Arangan, da bitsinta' gan manga wangif Arangan u.

*Garam Yuda Garam
Gudzun Rusan Anung'
Imuaruts U*

⁴⁵ Da garam singaari ruas mpada tayang' Ungar Mararam ugu itip ifan da garam pumu'a Anutu gudzun rusan da garam Farisai ruas. Da garam gudzun ruas igi igutin ini bina', “Ibi anung' da agam imami mpunga arangan da uda badan?”

⁴⁶ Garam singaari ruas ini nan munga' ibiani, “Aga rarab garam mangan nan gan nidan wafasang' garam aga nan gan nidan u.”

⁴⁷ Da Farisai ruas ini ribarangan nan gan munga' ibiani, “Mani arangan mayiyu' agam ampru'? ⁴⁸ Aga garam gudzun ma Farisai ani fain mamuaruts arangan? Ima' angu! ⁴⁹ Da bitsinta' ampi tsira' ani angu imuaruts arangan da wasru' i nan faidagin u. Da ribarangan bung'

awa' da Anutu wangungan sasusan.”

⁵⁰ Da Nikodimus, rib igi gan mangan aru fadan da Yisu ugu, igutin ini bina', ⁵¹ “Agi nan gang' faidagin ini agi raruda garam gar sanga angu, ma? Ini agi naringant i arangan nan gan mung' da nasru' i nam arangan nangan.”

⁵² Rib igi ini arangan nifungan munga' ibiani, “Mani garam Galili gan bits agu? Wasau da watsangan nan kakaran ugu, da agu bung' awa' da nan bida profet manga wasang' i wa'a ming'a Galili u!”

⁵³ Da ribarangan itangin ruan rai da idzarang ifa gan gampan wain ruga rugan.*

8

*Yisu Maran Intu' i Sagat
Gabun Bits Arara'an**

¹ Da Yisu ifa mamai Oliv. ² Da pisa tata' maratait da Arangan itip ifa Ungar Mararam ntiang' gan wasa'. Da ampan santan iba rutin, da Arangan impai iru' da yutus ribarangan. ³ Da garam gudzupu' i nan faidagin da garam Farisai iyu sagat gabun bits ruta garam mangan arara'a i ruan iba munti ampan maran ⁴ da ini da Yisu, “Kidungwaga, sagat ani irut garam mangan yarara' i ruan da rib itsangan

* 7:53: Nan ming'a 7:53 fawa'a 8:11 anung' iming' papiar ratar fain u, da garam gudzupu' fain maran ifur ibi garam mangan yakar nan tuas arigi bampam.

* 8:: Nan ming'a 7:53 fawa'a 8:11 anung' iming' papiar ratar fain u, da garam gudzupu' fain maran ifur ibi garam mangan yakar nan tuas arigi bampam.

arangan. ⁵ Moses ini i Nan Faidagin i sagat nanga asub bida ani da agi natapu funub i tauf. Da u bung' ani nan idzuwai gin?"

⁶ Ribarangan ini nan bida nig i intsa'a Yisu i nifu nan idzuwai Arangan nidan i suda ribarangan nan gan muntida yaba gin da dzura nan asub da Arangan. Da bitsinta' Yisu idzuang' iru' da yakar nan iru' intap ngaruntsuaf i bangi tsitsin.

⁷ Rib igi rurim udzung' da Arangan da igutin babampafan i sagat igi. Da Arangan ira' i ruan da ini, "Bida agamam mangan asub ma'a gin, da arangan nasu miamun i tapuda tauf yaba i sagat ani!" ⁸ Ini nan igi sib da itip idzuang' iru' da ikakar nan iru' intap ngaruntsuaf.

⁹ Ribarangan ringanta i nan igi da itus ruan bits bits ifa gan arun. Garam tsira' tsira' isu miamun i ruan da santan ibinigi ifa sib isang' Yisu angu da sagat igi rung' impai. ¹⁰ Yisu ira' i ruan iyab da igut i sagat igi, "Sagat ai, garam santan bingan ugu ifa anung'? Gan bits rumunti i raruda agu, ma?"

¹¹ Da sagat igi ini bina', "Garam tsira', ima'."

Da Yisu ini, "Da dzi binigi, dzi wasang' i raruda agu u. Wafan. Aruani da fadan da anung' tipa nanga asub u."

Yisu Isu Nam Puatsadan Arida Intap Sib

¹² Raiyi da Yisu itip ini da ampan ibiani, "Dzi su

nam puatsadan arida intap sib. Manga atsung'a dzi da wasang' yunga nam mimindan wasa' u. Ima', arangan bung' ayu nam puatsadan rima maran ta'an."

¹³ Garam Farisai ringanta i nan igi da ini ibiani, "U runggam ini nan wasi iyab i runggam, ibinigi da aga wasang' uda u nan gam nida runggam wasi igi yaban bida nan nidzun u."

¹⁴ Yisu itip ini da ribarangan ibiani, "Hai, dzi ni nan wasi iyab i runggang', da bitsinta' nan dzi nidan ani nan nidzun, i dzi sru' i gang' wainggang' bada gin da tipa fada gin. Da agam wasru' i dzi gang' bada gin da tipa fada gin u, ima'!"

¹⁵ Agam iraru garam i garam gar uwayantan angu. Da dzi anung' iraru garam mangan u. ¹⁶ Da bida dzi raruda garam, da dzi bung' araru rururungan, i anung' dzi runta' angu u; ima', Ramang' aru tanginda dzi badan ugu irut dzi. ¹⁷ Agam Nan Gam Faidagin ini i bida garam iru'run nida nan mangan wasi sang'a ruan angu da nan igi nan nidzun. ¹⁸ Ibinigi da dzi runggang' ini runggang' wasi, da Ramang' aru tanginda dzi badan ugu ini dzi wasi impru' ibinigi."

¹⁹ Rib Farisai igut i Arangan ibiani, "U ramanggam impa anung'?"

Da Yisu ini bina', "Agam wasru' i dzi ma Ramang' u. Bida agam sru'a i dzi, da

agam isang' i sru'a i dzi Ramanggang' bida nigì."

²⁰ Yisu ifis i nan da rib igi iming' Ungar Mararam ntiang' gan wasa' mumai rima dangki gin. Da garam mangan wampung Arangan u; ima', i Arangan gubu' gan anung' iwarip ibawa' u.

²¹ Da Yisu itip ini da rib-arangan ibiani, "Dzi bung' afan da agam bung' asau dzi, da agam bung' amamp nampru' da nanggam maisan. Da gamp dzi fada gin da agam wasang' bada gin u."

²² Rib Yuda gudzun rusan iringant i nan igi da ini ibiani, "Wain ibi anung' da ini, 'Gamp dzi fada gin da agam wasang' bada gin u'? Mani bung' ais runggan funub, ma?"

²³ Yisu ini bina', "Agam iba iming' intap ani, da dzi ba iming' wagung'. Agam isu intap ani gan, da dzi anung' isu intap ani gan u.

²⁴ Ibinigi da dzi ni da agam sib wa i agam bung' amamp nampru' da gam nanggam maisan. Da bida agam mamida i muarutsa bida Dzi Mpa Ibi Arigi Angu,† da agam bung' amamp nampru' da nanggam maisan igi i."

²⁵ Da ribarangan igutin ini bina', "Agu wai?"

Da Yisu ini ibiani, "Nan dzi nida i dzi mangan ani, da dzi ni da agam sib ugu da gubu' dzi ra'a i gumang' da iba da isang' aruani. ²⁶ Nan ampi

bingan ruming' i dzi nidan da agam i raruda agam. Da bitsinta' Aru tanginda dzi badan ugu, Arangan nan nidzun wain, da nan dzi ringanta gin ming'a Arangan gin, nigì angu da dzi nang da dzi ni wasi da garam intap."

²⁷ Rib igi anung' isru' i nan Arangan nidan igi ini iyab i Ramanggan. ²⁸ Ibinigi da Yisu ini bina', "Gubu' agam ra'a i Garam Narunggan, da agam bung' asru' gin nabi Dzi Mpa Ibi Arigi Angu, da dzi anung' inang nam i rugang' uwayantang' u. Ima', nan idzuwai Ramang' santing'a dzi gin, da dzi ni wasi. ²⁹ Aru tanginda dzi badan ugu irut dzi da watangin dzi rai u, i dzi nang nam Arangan nugun nufa gin." ³⁰ Gubu' Yisu rung' nida nan igi, da rib ampi bingan imuaruts Arangan.

Nan Nidzun Bung' Apira' Garam Rai Sinung' Nam Maisan

³¹ Yisu ini da rib Yuda muarutsa Arangan igi ibiani, "Bida agam gifa dzi nan gang' babampaf, da agam isu dzi ribang' atsung'a dzi nidzun. ³² Da agam bung' asru' i nan nidzun, da nan nidzun bung' apira' agam rai sinung' gum agam nangan bida garam gum uta'."

³³ Ribarangan ini Arangan nifunggan munga' ibiani, "Agai ani Abraham tafan rusan da aga sau runggang' i

† **8:24:** Dzi Mpa Ibi Arigi Angu — Yisu isanting' runggan wasi ibi Aranga Anutu nidzun. Watsanga:Kis 3:14; Ywn 8:28,58; 13:19 **8:28:** Kis 3:14; Ywn 8:24,58; 13:19

gubu' mangan da aga suda garam fain garam guman uta'. Da ibi anung' da u buni pira'a aga rai sinung' gum aga nangan bida garam gum uta'?"

³⁴ Yisu itip ini bina', "Dzi ni nan nidzun bingan da agam, garam nanga nam maisan isu nam maisan garam guman uta'. ³⁵ Garam gum uta' wasang' ruta garam gudzungan utupan mpada ntingan u, da bitsinta' garam gudzun narungan bung' ampa utup igi nanting. ³⁶ Da bida Narun pira'a agam rai sinung' nam maisan, da nan nidzun bingan, agam wasang' i rung' mpada bida nam maisan garam guman u.

Garam Maisan Narun Rusan

³⁷ "Dzi sru' gin i agam Abraham tafan rusan, da bitsinta' agam ini isa dzi funub, i wain agam warim wasa' mangan iming' wangunggam i dzi nan gang' mpada gin u. ³⁸ Dzi ni da agam i nam dzi ruta Ramang' mpadan da tsangandan ming'a i maranggan ugu, da agam inang nam agam ringanta gin ming'a agam ramanggungam gin."

³⁹ Da ribarangan ini, "Aga ramanggungam Abraham."

Da Yisu itip ini, "Bida Abraham narun rusan agam, da agam madanang nam Abraham nangan. ⁴⁰ Dzi ni nan nidzun aru dzi ringanta gin ming'a Anutu gin ugu da agam sib, da bitsinta' agam

inang i isa dzi funub. Da Abraham anung' inang nam bida niggi u. ⁴¹ Agam inang nam agam ramanggungam musa nangan."

Da ribarangan ini, "Aga anung' mama' puatsi u; aga Ramanggungam' da Anutu runta' angu."

⁴² Ida Yisu ini, "Bida agam Ramanggungam Anutu da agam maram madari i dzi, i dzi iming' Anutu gin iba, i wain arigi da dzi mpa wasa' i agam. Dzi waba i rugang' maranggungam' furan u, ima'. Arangan itangin dzi iba.

⁴³ Ibi anung' da agam imami dzidziwanda i dzi nan gang' nidan da agam igi? Wain ibi agam yintsung' ringa bampun sib i ringanta i dzi nan gang'. ⁴⁴ Sadang isu agam ramanggungam da agam ini atsung'a ramanggungam igi wangunggam akatsan. Miamun ugu bawa'an da aruani da arangan isu garam bangi bi' siata garam gar rai, da arangan watsung' nan nidzun u, i nan nidzun ima' i arangan. Gubu' arangan suda umpur da niggi arangan nifu nan gan rururungan, i arangan garam umpur da nan umpur sib angu ramanggan. ⁴⁵ Da bitsinta' dzi nang da dzi ni nan nidzun da agam, ibinigi da agam anung' imuaruts dzi! ⁴⁶ Isang' i agam mangan santing'a dzi asubang' nangan wasi? Da bitsinta' bida dzi nida nan nidzun da agam, da ibi anung' da agam imami muarutsa dzi?"

47 Anutu garaman iringant i Arangan nan gan. Da agam anung' Anutu narun rusan u, i wain igi da agam anung' irim ringam i gan nan gan u."

Yisu da Abraham

48 Garam Yuda gudzun rusan ini Arangan nan gan munga' ibiani, "Nan nidzun bingan! Agu garam Samaria da marapayam maisan iyantsang agu!"

49 Da Yisu ini, "Ima'! Marapayam maisan mangan wayantsang dzi u. Dzi tsarif Ramanggang' runta' angu da agam irim ub nidzun angu i dzi. 50 Dzi wanang i tsarifa ruga' binganggang' yaban u, da bitsinta' aru nida i ampan tsarifa dzi, Arangan garam raruda nam rururungan. 51 Dzi nani nan nidzun bingan da agam, garam atang'a warang' i dzi nan gang' da anung' isang' i mampan u."

52 Rib igi ini da Yisu ibiani, "Nan nidzun bingan, aruani da aga tsanga marapayam maisan irut agu sib wa! Abraham da profet ruas imamp sib wa, da agu munti babampaf i manga atang'a warang' i u nan gam fisagin da uda yaban, da arangan wasang' i mampan u. 53 Aga ramanggang' Abraham imamp sib, da u mani yusa arangan, ma? Profet ruas ibinigi imamp sib. Ama'! U buni nanga runggam bida anung'?"

54 Yisu itip ini rib igi nifunggan munga' ibiani, "Bida dzi tsarifa runggang' da niggi nam uta'. Da bitsinta' dzi Ramanggang' aru agam nifum faring'a agam Anutu gam gin ugu, Arangan itsarif dzi. 55 Agam wasru' i Arangan mangan u, da bitsinta' dzi sru' i Arangan. Bida dzi nida dzi mamida i sru'a i Arangan, da dzi madawa' abi garam nan umpur nabi agam. Da bitsinta' dzi sru' i Arangan da yatang' warang' i Arangan nan gan. 56 Gubu' agam tafanggam Abraham maran fura i tsanganda dzi gubu' gang' badan ani, da nugun inuf in, da gubu' arangan tsanganda sib da nugun itsia' wasi angu gin."

57 Rib Yuda itip ini Arangan nan gan munga' ibiani, "Agu udzufam anung' iwarip iwa' 50 da u butsanga Abraham ibi anung'?"

58 Da Yisu ini bina', "Nan nidzun bingan dzi nani da agam! Gubu' Abraham rinanggan mamida i aping'a arangan da Dzi Mpa Ibi Arigi Angu." 59 Ibinigi da ribarangan intsung' tauf i tapuda Arangan funub, da bitsinta' Arangan ifing' i ruan da itangin Ungar Mararam rai.

9

Yisu Itip Garam Maran Gampaman Mangan Maran Idaum

1 Gubu' Yisu yunga fadan, da itsanga garam bits rinan aping'a maragampam angu da iming' ibinigi. 2 Da riban atsung'a gin igutin ini bina', "Rabai,* manga nanggan maisan inang da garam aga rinanggan yaping' arangan ruta maragampam — runggan ma ramanggan da rinanggan?"

3 Yisu ini ribarangan nangan munga' ibiani, "Anung' garam igi ma ramanggan da rinanggan nanggan maisan inang arangan maran igampam u. Nam igi iwa' da garam igi i nanga Anutu guman nangan wa'a dzidziwan yaba gin. 4 Aru gubu' rung' pu'an da agi nanang Anutu aru tanginda dzi badan ani guman. Nam idziang bung' awa', da garam mangan wasang' nanga gum mangan u. 5 Gubu' dzi rung' mpada intap ani da dzi isu nam puatsadan i garam intap."

6 Yisu nida nan igi sib da ituping' nifu gurun iru' intap da imuat da isisa i garam igi maran. 7 Da ini bina', "Wafan da wadzu' maram mpui fu'an Siluam" (wainggan ibi 'itangin ifan'). Ibinigi da garam maran gampaman arangan ifan da yadzu' maran da maran idaum da irarab nam iming' nigi iba gamp.

8 Gan riban mpru'an da rib tsanganda arangan da gubu' musa yai'a ruan ugu igut i ruan ini bina', "Mani garam

aru mpada sanab ringan da yai'a ruan ugu ani?"

9 Da fain ini bina', "Hai! Garam arangan igi."

Da fain ini bina', "Ima! Garam igi maran isang' ruan."

Da bitsinta' garam igi runggan ini runggan wasi ini bina', "Dzi arangan ani."

10 Rib igi igutin, "Da u maram igi budaum ibi anung'?"

11 Da arangan ini, "Garam rib faring'a Yisu gin ugu imuat intap isu tamut da isisa i dzi marang'. Da ini da dzi i dzi fada mpui fu'an Siluam da adzu'an. Ibinigi da dzi fan da dzi yadzu' marang' da dzi rarab nam."

12 Da rib igi itip igut i arangan ini bina', "Da garam arangan anung'?"

Da arangan ini, "Dzi wasru' gin u."

Garam Farisai Igut i Garam Maran Gampaman Maran Ibudaum Ibi Anung'

13 Rib igi iyu garam maran gampaman da dauman ugu ifan da Farisai ruas. 14 Gubu' Yisu muata intap suda tamut da nanga garam maran gampaman maran dauman igi gubu' Sabat. 15 Ibinigi da Farisai ruas igut i arangan i maran ibudaum ibi anung'. Da arangan ini, "Garam igi sisa tamut i dzi marang' da dzi yadzu', da aruani da dzi tsanga nam."

16 Rib Farisai fain ini bina', "Garam nanga nam bida nigi

* 9:2: Rabai — Nan Rabai wainggan ibi Kidungwaga.

da gubu' Sabat da mamida i tsarifan, anung' iba iming' Anutu gin u."

Da bitsinta' fain ini bina', "Isang' garam maisan mangan nanga nam maran mangan tsira' tsira' bida nigig?" Da ribarangan yudzung i nan da ruan i uwayant isu iru'run.

¹⁷ Da itip igut i garam maran gampaman da dau-man igi, "U bufaring' garam nanga agu maram dauman igi garam idzuwai?"

Da arangan ini bina', "Arangan profet mangan."

¹⁸ Da bitsinta' garam Yuda gudzun rusan anung' imuaruts ibi arangan maran igampam, da aruani da idaum, ibinigi da inu' i ramanggan da rinanggan i batsanganda ribarangan.

¹⁹ Da igutin ini bina', "Agam narunggam ani, ma? Da agam ini arangan maran igampam da gubu' rinan aping'an? Ibi anung' da arangan isang' i tsanganda nam da aruani?"

²⁰ Da garam igi ramanggan da rinanggan ini nan munga' ibiani, "Aga sru' gin i aga narunggang' arangan igi da rinan irim arangan maragampam angu. ²¹ Da bitsinta' aga wasru' gin i mangan igi itip arangan maranggan idaum da itsanga nam da aruani. Garam tsira' bingan igi! Wagutin! Runggan bung' ani nan i nifungan i." ²² Ramanggan da rinanggan ini ibinigi i tuas arangan irat i rib

Yuda gudzun rusan, i garam gudzun ruas igi iyudzu nan sib i manga nida Yisu wasi bida Arangan Garam Anutu ragadan da bung' apa' arangan rai nawa' sinung' ungar mpru'a ruan gin. ²³ I wain bida nigig da arangan ramanggan da rinanggan ini bina', "Garam tsira' bingan igi! Agam wagutin!"

²⁴ Da itip inu' garam maran gampaman da dau-man ugu ba da ini rutin ibiani, "Watsaf ruam da Anutu da wani nan nidzun da agai, i aga sru'gin sib i garam igi garam maisan."

²⁵ Garam arangan ini bina', "Dzi mamigin mani arangan garam maisan ma ima'. Nam bitsinta' dzi sru'a gin da ibiani, mung' da dzi marang' igampam, da bitsinta' aruani da dzi sang' i tsanganda nam."

²⁶ Da rib igi itip igutin, "Arangan ibunang ibi anung' i agu? Da inang u maram idaum ibi anung'?"

²⁷ Da arangan ini rib igi nifungan munga' ibiani, "Nan arangan dzi ni sib da agam, da bitsinta' agam waringant i nan! Ibi anung' da agam rurim udzung' da dzi i tipa ringanta gin? Agam mabuni suda i riban atsung'a gin mpru'an, ma?"

²⁸ Ibinigi da ribarangan irim ub i arangan ini bina', "Agu angu su garam bida nigig garaman atsung'a gin! Aga ani su Moses riban atsung'a gin. ²⁹ Aga sru' gin sib i Anutu ini nan da Moses, da

aga tung' marang' i garam igi ibuba anung'."

³⁰ Garam igi ini rib igi nan gan munga' ibiani, "Nan agam nidan igi anung' isang'! Garam igi tip dzi maranggang' idaum da dzi tsanga nam, da agam itung' maram i gan bada gin. ³¹ Agi isru' gin i Anutu wasang' ringanta i garam maisan mangan nan gan u. Da bitsinta' iringant i garam pumu'a Arangan da atsung'a i maranggan furan. ³² Mung' ugu bawa'an da arani da garam mangan waringant i nan bida garam mangan rinan aping'a maran gampaman da mangan tipa i maran dauman u. ³³ Bida Anutu mamida tanginda garam igi badan, da wasang' i nanga nam mangan u."

³⁴ Rib igi iringant i arangan nan gan nidan da ini rutin ibiani, "Gubu' u rinanggam aping'a agu, da nam maisan isisung' agu! Da u mani utusa agai i nan!" Da isiat arangan rai i ungar mpru'a ruan gin.

Garam Mamida Muarutsan Iwa' Ibi Garam Maran Gampaman

³⁵ Yisu iringant i sising' rib igi siata garam igi rai i ampan ungaran mpru'a ruan gin, da ifan da iwa' da arangan da ini, "U muaruts Garam Narunggan, ma ima'?"

³⁶ Da arangan igutin, "Garam tsira', garam idzuwai igi? Wani da dzi,

da dzi sang' i muarutsa Arangan."

³⁷ Da Yisu ini, "U rarab arangan sib wa! Garam arangan rurut agu ini nan."

³⁸ Da garam igi ni bina', "Nifutsarif! Dzi muaruts agu." Da yidza fagan iru' Yisu maran i tsarifa Arangan.

³⁹ Yisu ini bina', "Dzi ba intap ani i raruda garam gar nanggan, i garam maran gampaman bung' atsanga nam da garam tsanganda nam maran bung' agampam ruan sib."

⁴⁰ Garam Farisai fain mpada uts da Arangan iringantin da igutin, "U ni aga marang' gampaman bida nig, a?"

⁴¹ Yisu ini bina', "Bida agam maram gampaman, da agam wasang' i mpada warang' i nam raruda agam nanggam maisan u, da bitsinta' agam ini runggam garam raraba nam, da agam nanggam maisan ruming' da agam."

10

Yisu Garam Bini Mpada Tayang' Dumpa

¹ "Nan nidzun bingan dzi nani da agam nabiani, garam mangan mamida i atang'a ntiang' ririmpa dumpa sib in muantsi gan, da yaba rugan i atang'an, da arangan isu garam wapa nam da garam mpunga garam i uda nam. ² Da garam atang'a muantsi rururungan da arangan garam

mpada tayang' dumpa igi. ³ Da garam mpada tayang' muantsi igi itus muantsi i arangan. Da arangan inu' dumpa gan da ifaring' bits bits binganggan, da iringant i nifun da ifuari ruan yatsung' arangan da iyu iwa' mana'. ⁴ Gubu' uda dumpa gan santan wa'a sib, da arangan imung' gin da dumpa gan isru' i arangan nifun da yatsung' arangan. ⁵ Dumpa igi anung' isang' atsung'a garam mana' mangan u, bung' arunt sinung' garam bida nig, i waringant i arangan nifunggan isru' u." ⁶ Yisu ini nan raman igi da ribarangan, da rib igi wadzidziwan i arangan nan gan nidan igi wainggan u. ⁷ Ibinigi da Yisu itip ini bina', "Dzi ni nan nidzun bingan da agam, dzi aruani isu muantsi nifun i dumpa atang'an da wa'an. ⁸ Garam sib angu bada mung' i dzi ugu garam wapa nam da garam mpunga garam i uda nam, da bitsinta' dumpa anung' irim ringan i rib igi u. ⁹ Dzi su muantsi nifun. Manga bada da dzi da atang'a wasa' da bung' ampa bini. Bung' atang' da nawa' da nayu nam gadan. ¹⁰ Garam wapa nam iba angu i wapa dumpa da isa funub da wayada nidzun angu. Da bitsinta' dzi ba i ribarangan mpada maran ta'an da mpada ngarubini bingan angu.

¹¹ "Dzi su garam bini mpada tayang' dumpa. Da

garam bini mpada tayang' dumpa ini mais i runggan da irim runggan rai i sifa ngants i dumpa. ¹² Da bitsinta' garam nanga gum i nam ntsuman anung' dumpa rinunggan da wasu garam rururungan mpada tayang' dumpa u. Gubu' arangan tsanganda iyam buman badan, da itangin dumpa rai da irunt sinung'. Da iyam buman igara dumpa igi da ipu' wasi. ¹³ Garam nanga gum i nam ntsuman igi irunt an arun, i wain arangan inang gum i nam ntsuman angu da maran anung' ifur dumpa.

¹⁴ "Dzi garam bini mpada tayang' dumpa. Dzi sru' i gang' dumpa gang' da dzi dumpa gang' isru' i dzi, ¹⁵ ibi Ramang' isru' i dzi da dzi sru' i Ramang'. Da dzi bung' arim runggang' rai i dumpa igi. ¹⁶ Da dzi dumpa gang' fain rumpai da anung' impa ntiang' wasa' ani u. Dzi nafan da nayu aba nampru' nabinigi. Da bung' aringant i dzi nifunggang' da nasu dumpa utup bitsinta' da garam bitsinta' angu i mpada tayang' gin. ¹⁷ Ramang' maran yari i dzi, i wain dzi bung' arim runggang' rai da dzi bung' atip ayu nanggung' mpada maran ta'an. ¹⁸ Manga wasang' siata dzi nanggung' mpada maran ta'an rai u, ima'. Dzi runggang' maranggang' furan angu da dzi bung' arim runggang' rai. Dzi su wain i

rima rai da tipa udan. Nigi nan dzi Ramanggang' ini da dzi i dzi nangan."

19 Garam Yuda iringant i nan igi da uwayant itip isu iru'run da yudzung' nan da ruan. 20 Rib igi gan ampi bingan ini bina', "Marapayam maisan iyantsang arangan da ibrabru'! Agam iburim ringam i arangan nan gan iya'?"

21 Da bitsinta' fain ini bina', "Garam marapayam maisan yantsangan da anung' isang' nida nan bida nigi u. Isang' marapayam maisan nanga garam maran gampaman tsanganda nam, ma?"

Garam Yuda Irim Udzung' i Yisu Nida Runggan Wasi

22 Da gubu' mararam tsira' maran fura i gubu' rima dangki da Anutu i Ungar Mararam ugu iwa' Yerusalem da gubu' rangarang tsira'. 23 Da Yisu iyung Solomon tsapara' gan ming'a Ungar Mararam ntiang' gan wasa'. 24 Garam Yuda imunti itsuafi' Arangan sib da igutin ini bina', "Gubu' sib angu da u nang aga wangung' isu iru'run i agu garam idzuwai. Da gubu' idzuwai da u bung' ani runggam wasi? Bida agu Garam Anutu Ragadan da wani nan rururungan da agai."

25 Yisu ini rib igi nan gan munga' ibiani, "Dzi ni nan arangan sib da agam wa, da agam wamuaruts u. Gum bini bini dzi nangan i Ramang' binganggan, nigi ikupis dzi wasi, 26 da bitsinta' agam anung' imuaruts dzi, i agam anung' isu dzi dumpa gang' u. 27 Dzi dumpa gang' iringant i dzi nifunggang', da dzi sru' i ribarangan da ribarangan yatsung' dzi. 28 Da dzi bung' arim nam mpada ratar ntingan angu rutin, da ribarangan wasang' i rima runggan rai u. Da mangan wasang' i mpungan da dzunga gin sinung' dzi banginggang' u. 29 Ramang', aru runggan rima ribarangan da dzi, nampanggan iyus nam santan,* da mangan wasang' i mpungan da dzunga gin sinung' Ramang' binganggan u, ima'. 30 Dzi da Ramang' isu nam wain bitsinta'."

31 Gubu' garam Yuda ringanta i nan igi, da itip iyu tauf i tapuda Arangan funub. 32 Da Yisu ini da rib igi ibiani, "Dzi santing' gum bini bini ampi bingan Ramang' tangindan da dzi i nangan iming' agam maranggam sib. Da gum bini idzuwai igi gan inang da agam ini tapuda dzi funub i tauf?"

33 Garam Yuda ini Yisu nifunggan munga' ini bina', "Aga wani tapuda agu funub i gum bini igi mangan u,

10:23: Ap 3:11; 5:12 * **10:29:** Ramang', aru runggan rima ribarangan da dzi, nampanggan iyus nam santan —Wain mangan ibiani: Nam aru Ramang' riman da dzi da iyus nam santan.

da bitsinta' u ni nan asub i Anutu. Agu garam gar angu da u buni nanga runggam bida agu Anutu."

³⁴ Yisu ini nan munga' ini bina', "Anutu nan gan kakaran ani ruming' wasa' i agam nan gam faidagin nida bina', 'Dzi ni, agam isu anutu fain.' ³⁵ Anutu runggan ifaring' rib uda i nan gan igi ibi anutu fain, da agi wasang' i siata Anutu nan gan kakaran igi rai u. ³⁶ Da bitsinta' Ramang' iraga dzi isu i rugan nanggan mararam da itangin dzi iru' ba intap. Ibinigi da wain idzuwai da agam ini dzi nida nan asub i Anutu i dzi nida bina', 'Dzi aruani isu Anutu Narunggan'? ³⁷ Bida dzi mamida i nanga Ramang' guman, da agam anung' muarutsa dzi u. ³⁸ Da bitsinta' bida dzi nanga Arangan guman da bida agam mamida muarutsa dzi, da wamuaruts gum bini dzi nangan igi angu. I sanab bida nigi da agam bung' au uwayant dzidziwandan da nasru' gin nabi Ramang' impa dzi wasa' da dzi impa Ramang' wasa'."

³⁹ Da rib igi itip yintsa' i mpunga Arangan, da bitsinta' Arangan irunt sinung' rib igi da ifa gan arun.

⁴⁰ Da Yisu yis mpui Yordan udzi' ifa marafain aru Yowanis ruruba garamin ugu da ifampa nigi. ⁴¹ Da garam ampi bingan ifan da Arangan

i nigi da ini bina', "Yowanis anung' inang nam maran mangan u. Da bitsinta' nan santan Yowanis nida i garam ani nan nidzun bingan." ⁴² Da ming'a nigi da garam ampi bingan imuaruts Yisu.

11

Ladzarus Imamp Sib

¹⁻² Garam bits bingangan Ladzarus iging' rinin. Arangan irut nafun rusan Maria da Mata impa gampan Betani. (Maria igi sagat aru raiyi da arangan imus yatsa madamin gaunt bini ru'a i Nifutsarif fagan da tiasa i gudzu yafanggan.) ³ Ibinigi da Maria da rainggan Mata irim sising' ifan da Yisu ibiani, "Nifutsarif, u garamam maram aridagin ugu iging' rinin."

⁴ Gubu' Yisu ringanta i nan igi da ini bina', "Ladzarus anung' iging' rinin i mampa funub u, ima! Iging' i garam tsarifa Anutu da Anutu Narunggan uda bingan tsira' gin." ⁵ Yisu maran yari nidzun i Maria da rainggan Mata da nafunggan Ladzarus. ⁶ Ibinigi da gubu' Arangan uda Ladzarus sising' gan ging'a rinin igi sib da Arangan rung' impa iming' nigi isang' gubu' iru'run raiyi. ⁷ Ida ini da riban atsung'a gin ini bina', "Agi natip afa intap Yudia."

⁸ Da riban atsung'a gin ini rutin ibiani, "Rabai!* Anung' gubu' fain ifa sib

* **11:8:** Rabai — Nan Rabai wainggan ibi Kidungwaga.

u, da garam Yuda inang i tapuda agu funub i tauf, da u ni tipa fadan, a?”

⁹ Yisu ini ibiani, “Gubu' pis santan gubu' maran gan isang' 12. Da bida manga yung'a da gubu' da arangan wasang' i utuda fagan i nam mangan u, i arangan irarab nam puatsadan arida intap ani. ¹⁰ Da bitsinta' bida garam mangan yungan da nam mimindan da bung' autu fagan, i nam puatsadan anung' iming' wasa' i arangan u.” ¹¹ Yisu ini nan igi sib da itip ini da rib igi ibiani, “Agi rinunggang' Ladzarus iging' marampru', da bitsinta' dzi bung' afan da nais arangan marata'.”

¹² Da gan riban atsung'a gin ini arangan nifunggan munga' ibiani, “Nifutsarif, bida arangan ging'a marampru' da rinin bung' adaum.” ¹³ Ribarangan ibuni Yisu nida Ladzarus ging'a marampru' angu, da bitsinta' Arangan ini i Ladzarus imamp funub sib.

¹⁴ Ibinigi da Yisu ini nan wasi da ribarangan ibiani, “Ladzarus imamp funub sib. ¹⁵ Da bitsinta' dzi marang' ifur agam bini gam da dzi nungung' inuf i dzi anung' irut arangan impai da gubu' arigi u, i agam isang' i muarutsa dzi. Da bitsinta' aruani, da agi fadan da tsanganda arangan.”

¹⁶ Tomas (faring'a Didi-mas[†]) ini da rib ruta arangan

atsung'a Yisu igi ini ibiani, “Ari!! Agi fadan da ruta mpru'a ruang' mampan.”

Yisu Iyafa Maria da Mata Wangun

¹⁷ Gubu' Yisu fawa'a uts da gamp Betani da iyu sising' rima Ladzarus sib ming'a badzab gampan sang'a gubu' iru' da iru' sib. ¹⁸ Gamp Betani igi iming' uts pas angu da gamp tsira' Yerusalem isang' ibi 3 kilomita, ¹⁹ da rib Yuda ampi bingan iba da Mata da Maria i yafada iru' igi wangun i nafunggan nanggan mampan igi. ²⁰ Gubu' Mata ringanta i nan Yisu badan da ifa sanabin. Da Maria rumpa ungar. ²¹ Mata ini da Yisu ini biani, “Nifutsarif, u madani mpadan da dzi nafunggang' wasang' i mampan u. ²² Da bitsinta' dzi tsangan wa, gubu' maran anung' intsup i u rima arangan sib u! U nida udagin i nam idzuwai da Anutu bung' arim da agu.”

²³ Yisu ini da arangan ibiani, “U nafunggam bung' atip namunti marata'.”

²⁴ Da Mata ini, “Hai, dzi sru' gin wa. Wa'a gubu' buntun da arangan bung' arut garam sib angu namunti marata'.”

²⁵ Yisu ini da arangan ibiani, “Muntida maran ta'an da mpada ratar wain dzi. Manga muarutsa dzi da bida mampan, da rubung' ampa maran ta'an.

[†] 11:16: faring'a Didimas — Bingan Didimas wainggan 'mama' bampung'.

26 Manga mpada marata' da muarutsa dzi da anung' isang' i mampan u, bung' ampa ratar angu. U muaruts nan igi, ma?"

27 Mata ini da Arangan ibiani, "Hai, Nifutsarif! Dzi muaruts Agu Kristus, Anutu Narungan, aru Anutu ragada i tanginda bada intap ugu aruani."

28 Gubu' arangan ntsupa nan nidan igi sib, da itip ifan da ifanu' rainggan Maria iwa' ba mana' sinung' rib ruta mpadan igi da ini rutin ibiani, "Kidungwaga ibawa' sib da ini tsanganda agu."

29 Gubu' Maria ringanta gin da sung' angu yuri' ifan da Yisu. 30 Da Yisu wawarip yatang' gamp igi u; rung' impa mumai aru Mata fawa'a rutin igi. 31 Gubu' garam Yuda ruta Maria mpada ungar igi i yafada i wangun tsanganda arangan suda rinipuat da tanginda ungar rai da fadan, da ribarangan yatsung' gin, i ibuni arangan fada tauf bampun i rangan.

32 Da gubu' Maria fawa'a mumai aru Yisu mpada gin da tsanganda Arangan, da ifa tu' iru' Arangan fagan da ini, "Nifutsarif, U dampai da dzi nafunggang' wasang' i mampan u."

33 Gubu' Yisu tsanganda Maria rangan da rib Yuda ruta badan igi singisiang muntidan da wangun ibarabin da nugun imais nidzun angu. 34 Da Yisu igutin ini

bina', "Agam irim arangan i nanung'?"

Da ribarangan ini, "Nifutsarif, waba da watsangan." 35 Da Yisu irang. 36 Ibinigi da garam Yuda ini da ruan, "Watsangan! Arangan irim wangungan nidzun angu i garam aga."

37 Da bitsinta' gan fain ini bina', "Garam igi itip garam maran gampaman idaum, da madarim garam aga sib i mamida i mampan."

Yisu Yis Ladzarus Marata'

38 Yisu nugun imais nidzun angu da iyung ifa tauf bampun rima badzab in igi. Da tauf tsira' mangan itsungin tauf bampun nifun igi sib. 39 Yisu ini da rib igi ibiani, "Warimping' tauf tsira' aga rai i tauf bampun nifun igi."

Da bitsinta' Mata, garam mampan igi nafunggan, ini bina', "Nifutsarif, U sru' gin sib wa, Ladzarus iging' gubu' iru' da iru' sib da ifufin maisan."

40 Da Yisu ini, "Dzi wanani da agu sib i bida u muarutsan, da agu bung' atangan Anutu nampanggan?"

41 Ibinigi da rib igi irimping' i tauf tsira' iwa' mana' sinung' tauf bampun nifun. Da Yisu idatang iyab da ini, "Ramang', dzi rim dangki da Agu i wain U ringant i dzi nan gang' udagin sib wa.

42 Dzi sru' gin sib i gubu' sib angu da U ringant i dzi nan gang' udagin. Da bitsinta' dzi ini nan igi i rib muntida ani ringanta gin da muarutsa bida U tangin dzi iba."

⁴³ Nida nan igi sib da inu' nifun tsira' bingan ini bina', "Ladzarus, wawa' ba!" ⁴⁴ Da garam mampan ugu iwa' ba impru' da bangin da fagan pati'a sib i bru' dzufung'an da bru' buafira arangan maran sib in ugu. Da Yisu ini da rib igi ibiani, "Wapira' bru' pati'a arangan gin aga rai da watangin arangan nayung."

Garam Gudzun Gudzun Yuda Itip Nan i Isa Yisu Funub

⁴⁵ Ibinigi da garam Yuda ampi bingan bada mpru'a da Maria ugu da tsanganda nam Yisu nangan igi imuaruts Arangan. ⁴⁶ Da bitsinta' fain ifan da rib Farisai ruas da ini nam Yisu nangan ugu wasi da ribarangan. ⁴⁷ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan irut garam Farisai inu' garam Yuda gudzun rusan utupan tipa nan, faring'a Sanhidrin gin, impru' da igut i ruan ini bina', "Agi nanga nam bida anung'? Garam aga nang nam maran mangan ampi bingan iyus angu. ⁴⁸ Bida agi tusa marang' i arangan da runanga bida naga da rib ampi bingan angu bung' amuaruts arangan. Da garam Rom bung' aba da nawaya agi Ungarang' Mararam da agi garamang' santan."

⁴⁹ Da gan mangan ming'a wasa' i ribarangan binganggan Kaiafas impa ibi

garam pumu'a Anutu wain gudzungan tsira' da gubu' igi, da arangan ini bina', "Agam wasru' i nam mangan u! ⁵⁰ Agam madasru' gin i bini iyus i garam bitsinta' angu mampa i uda ampan tsira' mumai gan; anung' bini i agi garam Yuda santan rima runggang' rai u."

⁵¹ Kaiafas runggan wani nan igi i gan uwayantan u, ima'. Arangan impa ibi garam pumu'a Anutu wain gudzungan tsira' da gubu' arigi, ibinigi da ini nan profet igi wasi i Yisu bung' amamp i rima garam Yuda sib, ⁵² da anung' ribarangan angu u, ima'. Bung' amamp i uda Anutu narun rusan mpada ruga rukan basuda garam utup bitsinta'. ⁵³ Da ming'a gubu' arigi da fadan da garam Yuda garaman gudzun gudzun igi itip nan i isa Yisu funub.

⁵⁴ Ibinigi da Yisu watip iyung da ikupis runggan wasi iming' garam Yuda maranggan u. Itangin nigi rai da ifa gamp Ifraim ming'a uts da nam mana' dadauntan da ifa rut riban atsung'a gin impa iming' igi. ⁵⁵ Garam Yuda gubu' gan mararam tsira' Angira Atupa Sib isu uts, da garam ampi bingan iming' gamp ruga rukan iyab Yerusalem i nanga runggan suda mararam i Anutu maranggan mung' i gubu' tsira' igi. ⁵⁶ Ibinigi da rib igi isau Yisu da imunti Ungar

Mararam da igut i ruan ini bina', "Agam maram ifur nan ibi anung'? Arangan bung' aba i gubu' mararam tsira' ani, ma ima'?" ⁵⁷ Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam Farisai ini nan wasi i manga nida tsanganda Yisu mpada anung' da nabani rutin i ribarangan mpunga Yisu.

12

Maria Iyats Madamin Gaunt Bini i Yisu Fagan
(Matiu 26:6-13; Markus 14:3-9; Lukas 7:37-50)

¹ Gubu' 6 ruming' i wa'a gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib da Yisu ifa gamp Betani, Ladzarus gampan, garam mampan aru Yisu isa i marata' ugu. ² Tuas arangan isu nam gadan i Yisu iming' nigi. Da Ladzarus da ampi fain irut Arangan impru' maran impai, da Mata irim nam gadan da ribarangan. ³ Ida Maria ifa yu madamin gaunt bini tipa i gai mangan, binganggan nard, gurun gan. Barabin gan isang' 500 gram da nam ntsuman gan tsira' bingan. Da iba yats i Yisu fagan da itias i gan gudzu yafanggan. Da madamin igi gauntan bini idasang' ungar wasa' igi santan. ⁴ Da bitsinta' arangan garaman bits atsung'a gin nida Yudas Iskariot — uts pas angu da bung' arim Yisu nafa garam ipiap binganggan — ini bina', ⁵ "Ibi anung' da imami rima nam gaunt bini

aga i garam suba i nam ntsuman da agi faban da garam sauda runggan? Agi sang' i uda nam ntsuman gin sang'a nam ntsuman garam mangan nanga gum in da udzuf bitsinta'!" ⁶ Arangan maran wafur garam sauda runggan da ini ibinigi u, da bitsinta' arangan garam wapa nam, da impa tayang' ribarangan moni gan da inang da iwap.

⁷ Yisu ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Watiri Maria rai! Arangan ingif madamin igi isu nam tipa ruan i dzi gubu' gang' mampan da rima dzi. ⁸ Garam sauda runggan rubung' arut agam nampai nabinigi angu, da dzi wasang' i rung' ruta agam mpada bida nigi u, ima'."

⁹ Da ampi tsira' Yuda iringant i Yisu mpada nigi da iba, da anung' iba i tsanganda Yisu angu u, ima'. Ini tsanganda Ladzarus aru Yisu isa i marata' ugu mpru'an. ¹⁰ Ibinigi da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan itip nan i isa Ladzarus funub mpru'an bida nigi, ¹¹ i arangan nanggan mampan da Yisu isa arangan marata' angu da rib Yuda ampi bingan itiri ribarangan rai da imuaruts Yisu.

Yisu Yatang' Gamp Tsira' Yerusalem Ibi King
(Matiu 21:1-11; Markus 11:1-11; Lukas 19:28-40)

¹² Mai' mangan igi da ampi tsira' bawa'a Yerusalem i gubu' mararam tsira' Angira

Atupa Sib igi iringant i sis-
ing' Yisu bada Yerusalem.
13 Da iyu figiamp yafan da
ifa i wa'an da Arangan. Da
iti inu' nifun tsira' bingan
ini bina', "Aga tsarif Agu,
Garam rima agai sib! Ni-
futsarif Anutu ifinti Arangan
aru bada i Anutu bingang-
gan! Hai, Anutu ifinti Israil
King gan!"

14 Yisu iyu dongki naru fa'
mangan da impa iyab gin
ibi profet nan gan kakaran
nidan,

15 "O Saion narun finam*,
watangin ratan.

Watsangan! U King gam
impa dongki naru fa'
barun wagung' iba."

16 Gubu' arigi da riban
atsung'a gin anung' isru' i
nam wa'an da Yisu igi waing-
gan u. Da bitsinta' gubu'
Yisu uda bingan tsira' sib da
ribarangan uwayantan ipu'
da maran ifur nan kakaran
ugu ini iyab i Yisu da isu
nidzun i nam ampan nanga
i Arangan.

17 Garam ampi bingan
ruta Yisu da tsanganda
Arangan nu'a Ladzarus
sinung' tauf bampun i isa
arangan marata' ugu, ifisin
wasi da ampan. 18 I wain igi
da garam ampi bingan iyung
ifa i tsanganda Yisu i nam
maran mangan ribarangan
ringanta gin igi. 19 Ibinigi da
garam Farisai ini da ruan,

"Aitsangan! Agi gumang'
nangan bini gan mangan
wawa' u. Garam intap
santan ifa sib da yatsung
arangan!"

*Garam Grik Fain Ini Tsan-
ganda Yisu*

20 Garam Grik fain ifa
impru' i tsanganda gubu'
mararam tsira' Angira Atupa
Sib da pumu'a Anutu ming'a
Yerusalem. 21 Ribarangan
iba da Filip, aru gampan
Betsaida ming'a Galili ugu,
da igutin ini bina', "Garam
tsira', aga ni tsanganda
Yisu." 22 Ibinigi da Filip ifani
da Andru da iru' igi impru'
ruan ifani da Yisu.

23 Yisu ini ribarangan
nifunggan munga' ibiani,
"Gubu' maran ibawa' sib
wa da aruani i Garam
Narunggan uda bingan
tsira'. 24 Dzi nani nan
nidzun bingan da agam, bida
dzangkum nidzun mangan
mamida i rua'a intap da
mampan, da rubung' aming'
nidzun bitsinta' angu. Da
bitsinta' bida mampan da
bung' akap nidzun ampi
bingan. 25 Garam maran
arida i nanggan mpada
marata' yusan, da bung'
arim ganunggan rai. Da
garam nida mais i nanggan
mpada marata' ming'a intap
ani, da bung' ayu nam
mpada maran ta'an ntingan
angu. 26 Manga nanga gum i
dzi da natsung' dzi, da gamp

12:13: Mnt 118:26; Mt 21:9; 23:39; Mk 11:9; Lk 13:35; 19:38 * 12:15: Saion
narun finam —Saion igi da mamai mangan ming'a Yerusalem, ibinigi da Saion
igi da ini Yerusalem, da Saion narun finam ini ampan Yerusalem. 12:15: Tsk
9:9; Mt 21:5 12:25: Mt 10:39; 16:25; Mk 8:35; Lk 9:24; 17:33

dzi mpada gin da arangan bung' ampa gin nabinigi. Da Ramang' bung' arim bingan tsira' da garam nanga dzi gumang'.²⁷ Gubu' aruani da dzi wangung' ibarabin nidzun angu. Da dzi nabuni nan nabi anung'? Mani dzi nida, 'Ramang', warim dzi sib sinung' gubu' barabin nida wa'an ani'? Ima'. Dzi nabuaring' barabin igi, i wain arigi angu da dzi ba.²⁸ Ramang', warim bingan tsira' da runggam!"

Da nifun mangan iwa' iming' gunungun iba ini bina', "Dzi nang binganggang' isu tsira' sib da dzi rubung' anang nabinigi."

²⁹ Garam ampi tsira' muntida nigi iringant i nifun wa'an igi da fain ini bina', "Tsuarip ingkung iririring."

Da bitsinta' fain ini bina', "Angira mangan ini nan da arangan."

³⁰ Yisu ini da ampan tsira' igi ibiani, "Nifun wa'an ani anung' iwa' i rima dzi sib u, ima'. Iwa' i rima agam sib.³¹ Aruani da Anutu gubu' gan raruda garam intap inang i wa'an, da bung' asiat Sadang, garam suda wain i intap ani, nafa mana'.³² Da gubu' garam ra'a i dzi sinung' intap da dzi bung' auntap i garam santan naba da runggang'."³³ Arangan ini nan igi i santing'a Arangan bung' amamp nabi anung'!

³⁴ Da garam utup tsira' igi ini Yisu nifun munga' ibiani, "Aga ringant i nan ming'a Anutu Nan Gan Faidagin nida Garam Anutu Ragadan bung' ampa ratar nanting, da ibi anung' da agu ni nara' i Garam Narunggan? Da u ni Garam Narunggan idzuwai igi? Garam Anutu Ragadan, ma?"

³⁵ Yisu ini da ribarangan ibiani, "Nam puatsadan bung' ari agam uts pas angu. Gubu' nam puatsadan ruming'an da agam wayung, i nam mimindan anung' wa'an da agam u. Da manga yunga nam mimindan wasa' wasru' i gan fada gin u.³⁶ Wamuaruts nam puatsadan da gubu' aru rung' arida i agam, da agam bung' asu nam puatsadan narun rusan." Gubu' Yisu nida nan igi sib da ifa sinung' rib igi da ikup.

Rib Yuda Ampa Bingan Anung' Imuaruts Yisu U

³⁷ Yisu inang nam maran mangan ampi bingan angu iwa' iming' rib igi marangan sib, da bitsinta' rib igi anung' imuaruts u.³⁸ Nigi iwa' i nanga profet Aisaia nan gan nida mung' ugu suda nidzun, "Nifutsarif, mangan nigi muaruts aga nan ga' fisagin? Da mangan nigi itsanga Nifutsarif nampanggan?"³⁹ Rib igi anung' isang' i muarutsan u, i wainggan iming' nan mangan profet Aisaia

kakaran bida ani, ⁴⁰ “Anutu itsungin rib igi maran sib da inang rib igi wangun ibabampaf isu tauf. Arangan inang ibinigi i rib igi anung' raraba nam ma sru'a gin da mamida parima i ruan badan da dzi, da dzi nanga rib igi dauman.” ⁴¹ Aisaia irarab Yisu nampanggan da binganggan tsira' sib, ibinigi da ini nan igi iyab i Arangan. ⁴² Da bitsinta' garam ampi bingan ming'a wasa' i garam gudzu gudzun imuaruts Yisu, da anung' ini nanggan muarutsan wasi i ribarangan irat i rib Farisai bung' apa' ribarangan rai nawa' sinung' ungar mpru'a ruan gin. ⁴³ I ribarangan ini uda bingan tsira' ming'a garam gar gin yusa bingan tsira' bada ming'a Anutu gin.

⁴⁴ Yisu inu' nifun tsira' ini bina', “Garam mangan muarutsa dzi da anung' imuaruts dzi angu u, ima'. Imuaruts Aru tanginda dzi badan ugu. ⁴⁵ Gubu' garam mangan raraba dzi, da irarab Aru tanginda dzi badan ugu impru' ibinigi. ⁴⁶ Dzi su nam puatsadan iba intap i bida mangan muarutsa dzi da anung' rung' mpada nam mimindan wasa' u. ⁴⁷ Bida manga ringanta i dzi nan gang' da mamida atsung'a gin, da dzi wasang' i raruda arangan u. Dzi anung' iba i raruda garam intap u; dzi ba i rima garam intap sib. ⁴⁸ Garam rima barun

da dzi da mamida uda dzi nan gang', da nam rarudan ruming'. Nan dzi fisa gin igi bung' araru arangan da gubu' buntun. ⁴⁹ I dzi wafis i nan i rugang' uwayantang' u, ima'. Ramang' aru tanginda dzi badan ugu ini da dzi i nan santan dzi nidan da fisa gin. ⁵⁰ Dzi sru' i Ramang' nan gan irim nam mpada ratar ntingan. Ibinigi da nan sib angu dzi nidan, da dzi ni rururungan ibi Ramang' nidan da dzi angu.”

13

Yisu Yadzu' Riban At-sung'a Gin Fagan

¹ Gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib iba su uts i wa'an, da Yisu isru' gin i gubu' Arangan tanginda intap ani rai da fadan da Ramanggan inang i wa'an. Da maran yari i gan ampanggan mpada intap ani iba isang' aruani, da isanting' nanggan rima wangungan da rib igi nidzun angu iyus ifawa' i gan ampapan. ² Ribarangan iga nam da idziang, da Sadang ira' i Saimon Iskariot narunggan Yudas wangungan sib i rima Yisu fada garam ipiap bang- inggan. ³ Yisu irarab sib i Raman itangin nam santan angu iyab Arangan bang- inggan. Da isru' gin impru' ibi Arangan iba im- ing' Anutu gin da bung' atip afan da Anutu. ⁴ Ibinigi da Arangan itiri nam gadan igi

rai da yuri' iyab da igru' gan ngarukui gan mana' da iyu taur da iraing' i gan tupu-atiapan. ⁵ Ida iyats mpui iru' ibang da yadzu' riban atsung'a Arangan fagan gin, da itias i taur aru Aranga raing'an ugu.

⁶ Runang ibinigi da ibawa' da Saimon Petrus. Da Petrus ini da Arangan ibiani, "Nifutsarif, u ni adzu'a dzi fagang'?"

⁷ Yisu ini arangan nan gan munga' ibiani, "Nam dzi nangan, da u anung' isru' gin da aruani, da bampan aga da agu bung' asru' gin."

⁸ Da Petrus ini bina', "Ima' angu! U anung' isang' adzu'a dzi fagang' u."

Da Yisu ini bina', "Bida dzi mamida adzu'a agu fagam, da agu wasang' i suda dzi gang' u."

⁹ Da Saimon Petrus ini bina', "Nifutsarif, bida nigi da u anung' adzu'a dzi fagang' angu u; wadzu' dzi banging' da gudzung' nampru' nabinigi."

¹⁰ Yisu itip ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Garam mangan yi'a mpui sib da rinin santan sapan da anung' isang' tipa yi'an u, bung' adzu' i fagan angu. Da agam isap sib wa, da bitsinta' anung' agam santan u." ¹¹ I Yisu isru' gin sib i manga arigi bung' arim Arangan nafa garam ipiap bangangan. Ibinigi da ini

bina', "Anung' agam santan isap u."

¹² Gubu' Arangan adzu'a riban fagan sib da itip yatsuf ngarukui gan da ifa tip impa iru' mumai gan mpada gin. Da igut i ribarangan ini bina', "Agam isru' i nam dzi nanga i agam igi wainggan? ¹³ Agam ifaring' dzi Kidungwaga da Nifutsarif, da agam ini nan rururungan i dzi arangan aruani. ¹⁴ Da agam Nifutsarifam da Kidungwaga gam yadzu' agam fagam sib, da wanang nabinigi angu i adzu'a rufagam bida nigi. ¹⁵ Dzi santing' sanab da agam isu nam raman i agam nanga bida dzi nangan da agam. ¹⁶ Dzi nani nan nidzun bingan da agam! Mama' gum anung' iyus garaman tsira' u, ma garam rima sising' ibinigi anung' iyus garam aru tanginda badan ugu u, ima'. ¹⁷ Agam irarab nam igi sib, da bida agam nangan da nugum watsia' angu gin i Anutu bung' afinti agam in. ¹⁸ Dzi wani agam sib angu u, ima'. Dzi sru' i garam dzi runggang' piriang'an. Da bitsinta' nan kakaran ani nasu nidzun nabiani, 'Garam ruta dzi mpru'a ruang' gada nam irim ipiap i dzi.' ¹⁹ Dzi ni nan igi da agam mung', da bampan aga da bung' asu nidzun. Da wa'a suda nidzun da agam bung' amuaruts i Dzi

Mpa Ibi Arigi Angu.*²⁰ Nan nidzun bingan dzi nani da agam, manga isa yaring i dzi garamang' tanginda fadan, da yis yaring i dzi. Da manga isa yaring i dzi, da yis yaring i Aru tanginda dzi badan ugu ibinigi.”

Yisu Intuang Gan Garaman Rima Ipiap i Arangan Wasi

(*Matiu 26:20-25; Markus 14:17-21; Lukas 22:21-23*)

²¹ Yisu ini nan igi sib da wangun ibarabin nidzun angu da ini, “Dzi nani nan nidzun bingan da agam! Agamam bits bung' arim dzi nafa garam ipiap bangingan.”

²² Ini ibinigi, da gan garaman atsung'a gin imami ruan angu i mangan nigibung' arim ipiap i Arangan, da intrung maran i ruan ifa iba. ²³ Da gan garaman atsung'a gin mangan aru Arangan maran arida gin yusan ugu impa uts rutin. ²⁴ Da Saimon Petrus ira' i maran da garam arigi da ini bina', “Wagut i Yisu i mangan nigibung'.”

²⁵ Ibinigi da garam igi impap uts angu ifan da Yisu nugun da igutin ini bina', “Nifutsarif, u buni mangan nigibung'?”

²⁶ Yisu ini arangan nifunggan munga' ibiani, “Garam dzi tuguda bret munga' ru'a mpua' da rima rutin, da garam arangan arigi.”

Da itugu bret igi da irim da Yudas, Saimon Iskariot narunggan. ²⁷ Aru Yudas uda bret igi sib, da Sadang yatang' i arangan. Da Yisu ini da arangan ibiani, “Nam agu nida nangan da wanang sung angu.” ²⁸ Rib ruta Yisu mpru'a ruan gada nam igi anung' isru' i nan wain Yisu nidan igi u. ²⁹ Yudas igi garam mpada tayang' ribarangan moni gan, ibinigi da gan fain ibuni Yisu nida rutin i fa uda nam ribarangan sauda runggin i gubu' mararam tsira' igi, ma rima nam da garam sauda runggan. ³⁰ Gubu' aru Yudas uda bret munga' igi sib, da sung angu da itangin rib igi rai da iwa' ifan da nam idziang.

Nan Faidagin Fa'

³¹ Gubu' Yudas fada sib da Yisu ini ibiani, “Garam Narunggan gubu' gan uda bingan tsira' arangan aruani, da Anutu bung' ayu bingan tsira i Garam Narunggan. ³² Da bida Anutu uda bingan tsira' i Arangan, da Anutu runggan bung' arim bingan tsira' da Garam Narunggan, da bung' anang sung angu. ³³ Dzi narung' rusang', pas angu da dzi wasang' i rung' ruta agam mpadan u. Agam bung' asau dzi. Nan dzi nidan da garam Yuda ugu da dzi ni da agam da aruani. Gamp dzi fadagin, da agam anung' isang'

13:20: Mt 10:40; 18:5; Mk 9:37; Lk 9:48; 10:16 **13:21:** Mt 26:21; Mk 14:18

13:25: Ywn 21:20 **13:26:** Mt 26:23; Mk 14:20; Lk 22:21

fawa'a gin. ³⁴ Da aruani da dzi tangin nan faidagin fa' mangan da agam ibiani: Maram wari i runggam ntua' nabi dzi marang' arida i agam. Ibinigi da agam maram wari i runggam ntua'. ³⁵ Bida agam maram arida i runggam ntua' da garam sib angu bung' asru' gin nabi dzi ribang' atsung'a dzi agam."

Yisu Ini Petrus Nan Gan Tung'a Gin Wasi

(*Matiu 26:31-35; Markus 14:27-31; Lukas 22:31-34; Yowanis 13:36-38*)

³⁶ Saimon Petrus igut i Arangan ini bina', "Nifutsarif, U buni fada anung'?"

Da Yisu ini nan munga' ibiani, "Sanab dzi fadagin da u wasang' atsung'a gin badan u. Da bitsinta' bampam aga da u bung' amus atsung'a gin."

³⁷ Petrus itip igutin ini bina', "Nifutsarif! Ibubi anung' da dzi mamida atsung'a agu da aruani? Dzi bung' arim runggang' rai i rima agu sib."

³⁸ Yisu itip ini arangan nifunggan munga' ibiani, "U bung' asang' i rima runggam rai i dzi, a? Dzi nani nan nidzun da agu, rai da tatari' musa kakarakan, da agu bung' atung' maram i dzi nasang' iru' da bits."

14

Yisu Isu Sanab Fadan da Raman

¹ "Agam wangum anung' barabindan da maram fura nam ampi bingan u! Wamuaruts Anutu da wamuaruts dzi nampru'. ² Mumai ampi bingan iming' wasa' i Ramang' ungaran, da dzi bung' afa i tipa agam mumai gam. Da bida ma'an da dzi wasang' nida nan igi wasi da agam. ³ Da gubu' dzi fatipa agam mumai gam sib da dzi bung' atip aba i uda agam, i gamp dzi mpada gin da agam bung' ampa gin nampru'. ⁴ Da agam isru' i sanab fada gamp dzi fada gin igi sib wa."

⁵ Tomas ini da Yisu ibiani, "Nifutsarif, aga uwayantang' mangan wapu' i gamp agu fada gin igi u. Da aga nabusru' i sanab fadan igi nabi anung'?"

⁶ Yisu ini bina', "Dzi su sanab da nan nidzun da maran ta'an wain. Garam mangan wasang' badan da Ramang' i sanab mangan u, ima', i dzi angu. ⁷ Bida agam sru'a i dzi nidzun angu, da agam bung' asru' i Ramang' nabinigi. Aruani da fadan da agam isru' i Arangan da itsanga Arangan sib."

⁸ Filip ini da Arangan, "Nifutsarif, wasanting' Ramanggam da agai, da nigi bung' asang' aga wangung-gang'."

⁹ Yisu ini Filip nifunggan munga' ini bina', "Filip, dzi rut agam impa gubu' gunti' bingan sib wa, da ibi anung' da agu madabusru' i dzi?"

Manga tsanganda dzi da itsanga Ramang'. Da ibi anung' da u ni, 'Wasanting' Ramanggam da agai?' ¹⁰ U sang' muarutsa bida dzi mpa Ramang' wasa' da Ramang' impa dzi wasa', ma? Nan santan dzi nidan da agam igi anung' dzi runggang' nan gang' u, ima'; Ramang' aru mpada dzi wasa' runggan inang gan guman igi. ¹¹ Agam wamuaruts nan aru dzi nida bida, 'Dzi impa Ramang' wasa' da Ramang' impa dzi wasa'.' Da bida ma'an, da wamuaruts dzi i gum dzi nangan da wa'a sib ugu. ¹² Nan nidzun bingan dzi nani da agam! Nugu muarutsa dzi da bung' anang nam dzi nangan. Da arangan bung' anang nam tsira' nayus nam dzi nangan igi, i wain ibi dzi nang i fadan da Ramang'. ¹³ Da dzi bung' anang nam idzuwai agam guta gin i dzi binganggang', da Ramang' bung' au bingan tsira' i Narun. ¹⁴ Bida agam guta dzi i nam idzuwai i dzi binganggang', da dzi bung' anang.

Yisu Ini i Bung' Atangin Marapayam Mararam Naba

¹⁵ "Bida agam maram arida i dzi da agam bung' atang' warang' i nan dzi nidan. ¹⁶ Da dzi bung' agut i Ramang' da natangin Mangan aru rima agam sib naba da bung' arut agam nanting. ¹⁷ Nigi Marapayam santing'a nan nidzun wasi. Garam intap wasang' uda

Arangan yaban u, i rib igi wararab da isru' i Arangan u. Da bitsinta' agam isru' i Arangan sib, i Arangan irut agam impai da bung' ampa wasa' i agam. ¹⁸ Dzi wasang' tirida agam rai bida mama' marabirimpup u; dzi bung' atip aba da agam. ¹⁹ Gubu' uts pas angu da garam intap wasang' i tipa tsanganda dzi, da bitsinta' agam bung' atsanga dzi. Dzi impa marata', da agam bung' ampa marata' nabinigi. ²⁰ Wa'a gubu' arigi da agam bung' atsangan nabi dzi mpa wasa' i Ramang' da agam impa wasa' i dzi da dzi mpa wasa' i agam. ²¹ Manga ringanta i dzi nan gang' da atang'a warang' gin, da arangan isu garam maran arida i dzi. Manga maran arida i dzi, da Ramang' maran bung' ari i arangan, da dzi binigi dzi marang' bung' ari i arangan nampru' da dzi nasanting' runggang' wasi da arangan."

²² Garam bits bingangan Yudas (anung' Yudas Iskar-iot u) igutin ini bina', "Nifutsarif, ibi anung' da u ni santing'a runggam wasi da agai angu da anung' garam intap santan aga u?"

²³ Yisu ini bina', "Bida manga maran arida i dzi, da arangan bung' atang' warang' i dzi nan gang'. Da dzi Ramanggam' maran bung' ari i arangan, da aga bung' aba da narut arangan nampai nanting. ²⁴ Garam

maran mamida arida i dzi, da anung' isang' i atang'a warang' i dzi nan gang' u. Nan agam ringanta gin igi anung' dzi runggang' nan gang' u; nig'i Ramang' aru tanginda dzi badan ugu nan gan.

25 "Gubu' aru dzi rung' ruta agam mpadan ani, da dzi ragi nan ani da agam. 26 Da bitsinta' Ramang' bung' atangin Marapayam Mararam aru rima agam sib naba i dzi binganggung'. Da Arangan bung' asanting' agam i nam santan da narim maran furan da agam i nan santan dzi nidan da agam sib ugu. 27 Dzi tangin nan gang' nufan narut agam da nampa tayang' agam wangunggam. Dzi nan gang' nufan tangindan da agam anung' ibi garam intap gan riman u. Ibinigi da agam wangum anung' barabindan da ratan u. 28 Agam iringant i nan dzi nidan ugu sib wa, 'Dzi bung' afa sinung' agam da dzi bung' atip aba da agam.' Bida agam maram arida i dzi, da agam nugum bung' atsia' i dzi gang' fadan da Ramang', i Ramang' binganggan tsira' iyus dzi. 29 Nan ani dzi ni mung' da agam da aruani, da bung' amus wa'an. I gubu' nam igi wa'an, da agam bung' amuaruts. 30 Dzi wasang' i rung' fisa i nan ampi bingan da agam u. I garam gudzun intap ani gan iba.

Arangan nampanggan ima' i rasuda dzi, 31 da bitsinta' garam intap nararab nabi dzi marang' yari nidzun angu i Ramang' da dzi mus inang nam isang' Ramang' nidan da dzi.

"Ari', agam wauri' da agi nafan."

15

Yisu Isu Bru' Wain Nidzun Bingan

1 "Dzi bru' wain nidzun bingan, da dzi Ramanggung' isu garam mpada tayang' gum. 2 Da bangin narun narun ming'a wasa' i dzi mamida kapa nidzun, da Arangan irab rai. Da bangin kapa nidzun, da Arangan inang da itrap da idzuwar in i nanga bangin igi kapa yusan. 3 Da nan dzi nidan da agam ugu inang agam isap sib ibi bru' bangin garam dzuwara gin. 4 Agam wantung' ba i dzi da dzi nantung' bia' i agam. Bida bru' bangin mamida antung'a ba i bru' wain, da anung' isang' kapa nidzun. Ibinigi angu i agam mamida antung'a ba i dzi da rumpada wasa' i dzi, da agam wasang' i kapa nidzun mangan u.

5 "Dzi bru' wain, da agam isu bru' wain bangin. Manga antung'a ba i dzi da dzi antung'a bia' i arangan, da bung' akap nidzun ampi bingan. Da bida agam tirida dzi rai, da agam wasang' nanga nam mangan u. 6 Bida garam mangan mamida

antung'a ba i dzi, da iwa' ibi bru' bangin maring'an garam sirida mpru'an da tapuda fada dzaf. ⁷ Bida agam antung'a ba i dzi da dzi nan gang' ming'a wasa' i agam, da bida agam maram arida i nam idzuwai da wagutin, da Ramang' bung' anang nawa' da agam. ⁸ Bida agam kapa nidzun ampi bingan, da bung' asanting' abi agam rib atsung'a i dzi. Da sanab bida nig'i bung' arim bingan tsira' da dzi Ramanggang'.

⁹ "Ibi Ramang' maran arida i dzi, da dzi marang' yari i agam ibinigi. Gubu' sib angu da agam wampa dzi marang' aridagin wasa'. ¹⁰ Bida agam atang'a warang' i dzi nan gang', da agam bung' ampa dzi nanggang' marang' aridagin wasa', nabi dzi yatang' warang' i Ramang' nan gan da dzi mpa arangan nanggan maran aridagin wasa'. ¹¹ Dzi ni nan igi da agam i dzi nanggang' nugung' tsia'an uri'a ming'a agam wangum da sisung'a agam wangunggam yusan angu. ¹² Dzi nan gang' faidagin ibiani: Maram wari i ruam nabi dzi marang' yari i agam. ¹³ Bida garam rima rungan rai i rima rinun rusan sib, da nam maran aridan bida nig'i iyus nam maran aridan santan. ¹⁴ Agam isu dzi rinung' rusang' bida agam atsung'a

dzi nan gang' faidagin. ¹⁵ Dzi anung' rung' ifaring' agam ibi mama' gum uta' angu u, i mama' gum uta' anung' isru' i gan garaman tsira' guman nangan u. Dzi faring' agam ibi dzi rinung' rusang', i nan santan dzi ringantagin ming'a Ramang' gin ugu, dzi ni wasi da agam sib wa. ¹⁶ Agam waraga dzi u, ima! Dzi raga agam, da dzi rim gum da agam i fadan da kapa nidzun da nidzun igi ming'a ratar. Agam nanga bida nig'i da nam idzuwai agam guta gin i dzi binganggang', da Ramang' bung' arim da agam. ¹⁷ Da dzi nan gang' faidagin ibiani: Maram wari i ruam.

Garam Intap Bung' Arim Ipiap i Rib Atsung'a Yisu

¹⁸ "Bida garam intap rima ipiap i agam da maram wafur i rib igi irim ipiap i dzi isu miamun mung'. ¹⁹ Bida agam suda garam intap ani gan, da maran bung' ari i agam da nau agam nayab nasu i gan. Da bitsinta' agam anung' isu i gan u; dzi runggang' iraga agam iwa' ba sinung' rib igi. Ibinigi da rib igi irim ipiap i agam. ²⁰ Maram wafur nan dzi nidan da agam ugu: 'Mama' gum anung' yusa gan garaman tsira' u.' Bida ribarangan nanga maisan i dzi da bung' anang maisan i agam nabinigi. Da bida atang'a warang' i dzi nan gang' fisagin da bung'

atang' warang' i agamam nabinigi. ²¹ Bung' anang nam maisan igi i agam, i wain agam isu dzi gang'. I rib igi anung' isru' i Ramang' aru tanginda dzi badan ugu u. ²² Bida dzi damami badan da ragida Ramang' sising' gan wasi, da rib igi wasang' i mpada warang' i nam raruda i nanggan maisan u. Da bitsinta' dzi ba da dzi ragi Ramang' sising' gan sib da rib igi wa, da ribarangan wasang' i nida nan mangan da gubu' Anutu raruda ribarangan u. ²³ Garam rima ipiap i dzi da irim ipiap i dzi Ramang' ibinigi. ²⁴ Bida dzi damami nanga nam maran mangan garam mamida i nanga mung', da rib igi wasang' i mpada warang' i nam raruda i nanggan maisan u. Da bitsinta' rib igi itsangan nam dzi nangan sib wa, da irim ipiap i dzi da Ramang' ibinigi. ²⁵ Da bitsinta' nam igi iwa' isu nidzun isang' nan kakaran ming'a rib igi Nan Gan Faidagin: 'Ribarangan irim ipiap i dzi uta' angu ruta wainggan ma'an.' ²⁶ Marapayam aru rima agam sib igi irut Ramang' impai, da dzi bung' atangin nabia' da agam. Arangan Marapayam santing'a nan nidzun wasi. Da gubu' Arangan badan, da bung' ani dzi wasi. ²⁷ Da agam ibinigi, wani dzi wasi nabinigi i agam irut dzi impru' ruang' yungan da arugu iba isang' wa'an da aruani.

16

¹ "Dzi ni nan igi sib da agam i agam anung' tanginda nanggan muarutan rai u. ² Rib igi bung' apa' agam rai nawa' mana' i ungar mpru'a ruan gin. Da gubu' bung' awa' i manga nida isa agam funub da bung' ani i runggan i arangan pumu'a Anutu i sanab bida nigi. ³ Rib igi bung' anang nam bida nigi i agam, i wain wasru' i Ramang' ma dzi u. ⁴ Da bitsinta' dzi ni nan igi da agam da aruani, i gubu' nam igi bawa'an, da agam maram bung' afur nan dzi nidan da agam ani.

Marapayam Mararam Guman Nangan

"Dzi wani nan igi mung' da agam u, i dzi rung' irut agam impai. ⁵ Da bitsinta' aruani da dzi bung' atip afan da Ramang' aru tanginda dzi badan ugu, da agamam bits wagut i dzi ibi, 'U ni fada anung'?' ⁶ Da bitsinta' agam wangum ibarabin iyus, i wain ibi dzi ni nan santan igi da agam. ⁷ Da bitsinta' dzi ni nan nidzun bingan da agam! Dzi gang' fadan ani bini i rima agam sib, i bida dzi mamida fadan da Marapayam aru rima agam sib wasang' i badan u. Da bida dzi fadan da dzi bung' atangin Arangan naba da agam. ⁸ Gubu' Arangan badan, da bung' asanting' garam intap i gan nanggan maisan nangan wasi, da

dzi sanabang' rururungan, da Anutu nanggan raruda garam. ⁹ Arangan bung' asanting' ribarangan nanggan maisan wainggan wasi rutin nabi ribarangan anung' imuaruts dzi u. ¹⁰ Da bung' asanting' ribarangan i dzi sanabang' rururungan nabiani, dzi fadan da Ramang' da agam anung' isang' i tipa tsanganda dzi u. ¹¹ Da bung' asanting' ribarangan nabi Anutu bung' araru garam intap, i Anutu iraru garam intap gudzunggan sib wa.

¹² “Nan ampi bingan ruming' i dzi nidan da agam, da bitsinta' agam wasang' i buaring'a nan igi barabingan da aruani u. ¹³ Gubu' Marapayam nan nidzun badan da bung' asanting' nan nidzun santan wasi da agam. Arangan anung' isang' i nida nan i rukan uwayantan; da bitsinta' bung' ani da agam i nan Arangan ringanta gin. Da bung' afis i nan i nam idzuwai igi bung' amus wa'an. ¹⁴ Arangan bung' au nan idzuwai dzi nidan da nani wasi da agam. I sanab bida nigi da Arangan bung' arim bingan tsira' da dzi. ¹⁵ Nam sib angu ming'a Ramang' gin isu dzi gang', i wain igi da dzi ni i Marapayam Mararam bung' ayu nan dzi nida rutin da nani da agam.

Nam Wangun Barabindan Bung' Aitam i Ruan Nasu Nam Nugun Tsia'an

¹⁶ “Da wasa' isi' pas angu da agam wasang' i tsanganda dzi, da ruwasa' isi' pas da agam bung' atip natsanga dzi.”

¹⁷ Da riban atsung'a gin fain ini da ruan ibiani, “Nan igi wainggan ibi anung' i nan Arangan nida bida, ‘Wasa' isi' pas angu da agam wasang' i tsanganda dzi da ruwasa' isi' pas angu da agam bung' atip natsanga dzi,’ da nan uts aruani, ‘i dzi fadan da Ramang’?” ¹⁸ Da ribarangan rugut i ruan ini bina', “Nan ‘wasa' isi' pas angu’ igi wainggan ibi anung'? Agi wadzidziwan i nan Arangan nidan ani u.”

¹⁹ Yisu isru' i ribarangan uwayantan nanga i guta i Arangan igi sib da ini rutin ini bina', “Dzi ni da agam sib ibiani, ‘Wasa' isi' pas angu da agam wasang' i tsanganda dzi da ruwasa' isi' pas angu da agam bung' atip natsanga dzi.’ Agam igut i ruam ifa iba i nan arigi, ma? ²⁰ Dzi nani nan nidzun da agam! Agam bung' arang da natsau' i ruam nidzun angu, da garam intap nugun bung' atsia' nidzun. Agam wangun bung' abarabin, da bitsinta' agam wangunggam barabindan bung' aitam i ruan nasu nam nugun tsia'an. ²¹ Nigi bung' abi gubu' sagat pri'a i rima narun da wangun ibarabin i arangan gubu' gan rima narun ibawa'. Da bitsinta' gubu' arangan aping'a narun igi sib, da maran

isamu nam tsakia, i nanggan nugun tsia'an i mama' narun iwa' sib. ²² Da nigibinigi angu i agam! Gubu' aruani da agam wangum ibarabin, da bitsinta' dzi bung' atip natsanga agam da agam nugum bung' anuf nidzun. Da nam nugun tsia'an nidzun bida nigida garam mangan wasang' i siata rai sinung' agam. ²³ Ming'a gubu' arigi da agam wasang' tipa guta dzi i nam mangan u. Dzi ni nan nidzun bingan da agam, dzi Ramanggang' bung' arim nam idzuwai agam guta gin i dzi binganggang'. ²⁴ Mung' ugu bawa'an da aruani da agam wagut i nam mangan i dzi binganggang' u. Aruani da wagutin i dzi binganggang' da agam bung' ayu, da nam nugun tsia'an tsira' bung' asisung' agam wangunggam.

²⁵ "Dzi ni nan ani da agam iming' nan raman, da bitsinta' gubu' igi bung' abawa' da dzi wasang' tipa nida nan raman da agam u; dzi bung' aragi Ramang' wasi da agam. ²⁶ Da gubu' arigi da agam bung' agut i Ramang' i nam i dzi binganggang'. Da dzi anung' ini ibi dzi udagin da Ramang' i agam u; ima', agam runggam. ²⁷ I Ramang' runggan maran yari i agam, i agam maram yari i dzi da imuaruts dzi ibi dzi iming' Anutu gin iba. ²⁸ Dzi ming' Ramang' gin iru' ba intap.

Da dzi nang i tanginda intap rai da tipa fadan da Ramang'."

²⁹ Yisu riban atsung'a gin ini da Arangan ibiani, "Aruani da U ni nan dzidziwandan da agai da U wani nan raman u. ³⁰ Aruani da agatsangan i Agu sru' i nam sib angu impru' da garam gar uwayantan. Garam nanga i guta i Agu, da U sru' gin sib. I wain igi da aga muaruts i Agu ming' Anutu gin iba."

³¹ Yisu ini ribarangan nan gan munga' ibiani, "Aruani angu da agam imuaruts, a? ³² Waringantin! Gubu' mangan isu uts i wa'an da ibawa' sib, da garam bung' adaru agam nadzarang nafa gampam ruga rugam. Da agam bung' atangin dzi rai da dzi runta' angu rubung' amunti. Da bitsinta' dzi runta' anung' isang' muntida susuda marang' u, i Ramang' rurut dzi. ³³ Dzi ni nan igi mung' da agam, i agam antung'a ba i dzi da dzi nan gang' nufan bung' asisung' agam wangunggam. Ming'a intap ani da agam bung' abuarung' barabin nayus, da bitsinta' agam wamunti babampaf da anung' ratan u, i dzi mpa riri i intap ani nampanggan sib wa."

17

Yisu Yu Anutu Gin i Runggan

¹ Gubu' Yisu nida nan igi sib, da idantang' iyab

gunungun da yugin ibiani, "Ramang! Gubu' maran ibawa' sib. Warim bingan tsira' da Narunggam, i U Narunggam bung' arim bingan tsira' da Agu. ² I U rim nampang da arangan sib i suda wain i garam gar sib angu, i arangan rima nam mpada ratar ntingan angu da rib santan aru Agu runggam tangindan da arangan ugu. ³ Nam mpada ratar ntingan angu igi ibiani, sru'a i Agu, Anutu wain bitsinta' nan nidzun angu, mpru'an da Yisus Kristus aru Agu tanginda badan ugu.

⁴ "Dzi santing' Agu nampang gam da binganggam tsira' wasi iming' intap ani sib iyab i gum U riman da dzi i nangan da dzi ntsupa sib. ⁵ Ramang', gubu' intap mamida wa'an ugu, da dzi rut Agu impru' ruang' mpadan da dzi yu bingan tsira' impru'. Da aruani da watip warim bingan tsira' igi da dzi da gubu' dzi tipa ruta Agu mpadan.

Yisu Yu Anutu Gin i Riban Atsung'a Gin

⁶ "Dzi kupis Agu wasi da rib U runggam piriang'an sinung' garam intap ani da tangindan da dzi. Rib ani su Agu gam, da U tangin da dzi, da ribarangan isu ringa mafrip da yatsung' i Agu nan gam. ⁷ Aruani da ribarangan isru' gin i nam santan U tangindan da dzi igi iba iming' Agu runta' angu gin. ⁸ I dzi santing' ribarangan i nan

santan U riman da dzi ugu, da ribarangan iyu iyab da isru' gin nidzun angu ibi dzi rut Agu impai da dzi ba. Da ribarangan imuaruts ibi U tangin dzi iba.

⁹ "Dzi yugin i ribarangan da anung' garam intap santan u, rib aru U riman da dzi ugu angu, i ribarangan isu Agu gam. ¹⁰ Rib santan ming'a dzi gin isu Agu gam, da rib santan ming'a Agu gin isu dzi gang'. Da rib igi irim bingan tsira' da dzi sib.

¹¹ "Dzi wasang' rumpada intap ani u, da bitsinta' rib ani rubung' ampa intap ani, da dzi bung' abia' da Agu. O Ramang' Mararam Wain, wampa tayang' rib ani i U binganggam aru U riman da dzi ugu rini urun gan, i ribarangan suda bitsinta' bida agi su bitsinta'. ¹² Gubu' aru dzi ruta rib ani mpadan da dzi impa tayang' ribarangan bini i bingan aru U riman da dzi ugu rini urun gan. Da ribarangan santan impa bini, da garam bitsinta' angu aru U tagada mung' ugu, arangan runta' irim runggan rai. Nigi iwa' i nanga U nan gam kakaran suda nidzun.

¹³ "Gubu' aruani da dzi nang i bia'an da Agu, da dzi ni nan tuas aruani da gubu' dzi rung' mpada intap ani, i dzi nugung' tsia'an gang' sisung'a rib ani wangung-gan ntingan angu. ¹⁴ Dzi ragi U nan gam wasi da rib ani sib, da garam intap ani irim ipiap i ribarangan, i ribarangan wasu intap ani

gan ibi dzi wasu intap ani gan u. ¹⁵ Dzi wagut i Agu i U uda rib ani sinung' intap ani u, da bitsinta' U mpada tayang' ribarangan bini i Garam Maisan anung' wayada ribarangan u. ¹⁶ Rib ani anung' isu intap ani gan u, ibi dzi anung' isu intap ani gan u. ¹⁷ Agu nan gam igi nan nidzun bingan. Da wanang rib ani nasu U nanggam mararam i U nan nidzun gam. ¹⁸ Ibi aru U tanginda dzi bada intap ani ugu, da dzi tangin rib ani ifa intap da intap. ¹⁹ Da dzi rim runggang' santan da Agu i ribarangan bida nigis suda U garamam mararam rurunangan i nan nidzun.

Yisu Yugin i Garam Muarutsan Santan

²⁰ “Dzi anung' yugin i ribarangan angu u, dzi yugin i rib ringanta i dzi nan gang' ming'a rib ani nifunggan fisa gin da muarutsa dzi, ²¹ i ribarangan sib angu suda bitsinta', bida Ramang' U mpa dzi wasa' da dzi mpa Agu wasa'. Da ribarangan nampa Agu da dzi wasa', i garam intap tsangandan da muarutsa bida U tangin dzi iba. ²² Dzi rim bingan tsira' aru U rima da dzi ugu sib da ribarangan i suda bitsinta' bida Agu da dzi suda nam wain bitsinta' ugu. ²³ Dzi mpa ribarangan wasa' da U mpa dzi wasa', i ribarangan suda bitsinta' nidzun angu. I sanab bida nigis da garam intap santan nasru' gin nabi

U tangin dzi iba da U maram yari i rib muarutsa dzi isang' ibi U maram arida i dzi.

²⁴ “Ramang', dzi ni rib U rima da dzi ugu i ruta dzi mpada gamp dzi mpada gin aga da tsanganda dzi nampang gang' da binganggang' tsira' aru U rima da dzi mung' ugu. U rima da dzi, i wain, U maram yari i dzi da gubu' intap mamida i wa'an. ²⁵ Ramang' rurunangan wain, garam intap wasru' i Agu u, da bitsinta' dzi sru' i Agu. Da dzi ribang' tuas arani isru' gin ibi U tangin dzi iba. ²⁶ Dzi ni Agu wasi da ribarangan, da dzi rubung' asanting' Agu wasi nabinigi, i U nanggam maran arida aru U maram arida i dzi igi naminig' ribarangan wangunggan da dzi nampa ribarangan wasa' gan.”

18

Yudas Irim Yisu Ifa Garam Ipiap Bangingan

(*Matiu 26:47-56; Markus 14:43-50; Lukas 22:47-53*)

¹ Gubu' Yisu ntsupa nan gan uda gin sib, da irut riban atsung'a gin itangin nigis rai da iyung ifa bump Kidron marafain. Gum oliv mangan iming' igi, da Arangan irut riban atsung'a gin yatang' gin. ² Yudas, garam rima Yisu fada garam ipiap bangingan, isru' i gum igi sib, i gubu' fain da Yisu irut riban atsung'a gin ita ifa mpa nigis. ³ Da garam pumu'a

Anutu gudzun rusan da Fari-sai ruas itangin garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam fain ifan da Yudas. Da Yudas iyu garam singaari Rom fain impru' da imung' gin iba gum igi inting da dzaf tsitsu' da rampi da singan.

4 Yisu isru' i nam santan nida wa'an da Arangan igi da ifa gut i rib igi, "Agam isau mangan nig?"

5 Ribarangan ini Arangan nifunggan munga' ibiani, "Yisu, Garam Nasaret ugu."

Da Yisu ini bina', "Dzi Arangan Aruani."* Da Yudas, garam rima Arangan fadan da garam ipiap, imunti nig impru' da rib igi. 6 Gubu' Yisu nida bina', "Dzi Arangan Aruani," da ribarangan ifa barun barun da irua' iru' intap.

7 Da Arangan itip igut i ribarangan, "Agam isau mangan nig?"

Da ribarangan ini, "Yisu, Garam Nasaret ugu."

8 Yisu ini ribarangan nifunggan munga' ibiani, "Dzi ni da agam i Dzi Arangan Aruani! Bida agam sauda dzi badan da agam wanang da garam fain ani nafan."

9 Nam igi wa' i nanga nan Arangan nidan ugu suda nidzun: "Dzi watiri garam aru U tangindan da dzi ugu gan manga rai u."

10 Da Saimon Petrus, uda bainat ugu, itus bainat iyab da itsapi garam pumu'a Anutu wain tsira' garam guman mangan ringan bini utrap. Garam gum igi binganggan Malkus. 11 Yisu ini da Petrus ini bina', "Wantsung' bainatam arigi naru! Ibi anung'? U tsanga ibi dzi wanasang' i numa i kap Ramang' riman da dzi ani u, a?"

Yisu Imunti Anas Maran (Matiu 26:57; Markus 14:53; Lukas 22:54)

12 Garam singaari da gan garam gudzun gan da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam bada ming'a garam Yuda gudzun rusan ugu impung Yisu da yudzu Arangan bangin. 13 Da iyu iba da Anas, Kaiafas fininggan ramanggan, isu miamun. Da Kaiafas impa ibi garam pumu'a Anutu wain gudzunggan tsira' da gubu' arigi. 14 Da arangan garam aru nidan da garam Yuda gudzun rusan nida bina', "Bini iyus i garam bitsinta' angu mampa i uda ampan tsira' mumai gan."

Petrus Itung' Maran i Yisu (Matiu 26:69-70; Markus 14:66-68; Lukas 22:55-57)

15 Saimon Petrus irut Yisu garaman atsung'a gin mangan yatsung' Yisu. Garam pumu'a Anutu wain tsira'

* **18:5:** Dzi Arangan Aruani —Ming'a nifu nan Grik da nan ani isang' nan "Dzi Mpa Ibi Arigi Angu" ming'a Yowanis 8:24, 28, 58, da 13:19. Watsanga:Kis 3:14; Ywn 4:26; 8:24,28,58; 13:19; 18:6,8. **18:9:** Ywn 6:39; 10:28; 17:12 **18:10:** Mt 26:51; Mk 14:47; Lk 22:50 **18:11:** Mt 26:52 **18:14:** Ywn 11:49-50

isru' i Yisu garaman mangan nig, ibinigi da garam arigi irut Yisu yatang' garam pumu'a Anutu wain tsira' ntiang gan. ¹⁶ Da bitsinta' Petrus rung' imunti muantsi nifun. Da Yisu garaman atsung'a gin aru garam pumu'a Anutu wain tsira' sru'a gin igi itip iwa' ba da itip nan da sagat gum muntida tayang' muantsi da iyu Petrus yatang'. ¹⁷ Da sagat gum igi igut i Petrus, "Mabi arangan garaman atsung'a gin mangan agu?"

Da Petrus ini, "Ima'! Anung' dzi u." ¹⁸ Garam gum da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam ruas yarung' dzaf da imunti imaf rinin gin, i nam irangarang wasi. Da Petrus ibinigi imunti impru' rib igi da imaf rinin.

Garam Pumu'a Anutu Wain Tsira' Iraru Yisu
(*Matiu 26:59-68; Markus 14:55-65; Lukas 22:66-71*)

¹⁹ Gubu' arigi da garam pumu'a Anutu wain tsira' igut i Yisu i riban atsung'a gin da nan gan fisa gin. ²⁰ Da Yisu ini bina', "Dzi fis i nan dzidziwandan wasi da ampan tsira' iming' nam mana' da ungar mpru'a ruan gin da Ungar Mararam ntiang' gan wasa' aru garam Yuda santan mpru'a ruan gin, da dzi wadzigin nan mangan u. ²¹ Ibi anung' da u gut i dzi? Wagut i rib ringanta i dzi aga. Ribarangan isru' i nan idzuwai dzi fisa gin."

²² Gubu' Yisu nida nan igi da garam singaari mpada tayang' Ungar Mararam mangan muntida uts ipuak Yisu da ini, "Nigi sanab bini i u nida nan munga' da garam pumu'a Anutu wain tsira', a?"

²³ Da Yisu ini, "Bida dzi nida nan manga asub da wani wasi! Da bida dzi nida nan nidzun, da ibi anung' da u puak dzi?" ²⁴ Ida Anas itangin Arangan ruta bangu dzura sib ifan da garam pumu'a Anutu wain tsira' Kaiafas.

Petrus Itip Itung' Maran i Yisu

(*Matiu 26:71-75; Markus 14:69-72; Lukas 22:58-62*)

²⁵ Wasa' aru Petrus rung' muntida mafa rinin i dzaf, da rib igi gut i arangan ini bina', "Da agu binigi, u su arangan mama' gan manga atsung'a gin mpru'an, a?"

Da arangan ini rib igi ni-funggan munga' ini bina', "A'a! Anung' dzi u!"

²⁶ Da garam pumu'a Anutu wain tsira' garam guman mangan imunti nig, da iba iming' garam Petrus tsapida i ringan utrap ugu utupan. Da ini da arangan, "Dzi wanatung' marang' tsanganda agu mpru'an da garam igi ming'a gum aga ugu, a?"

²⁷ Da Petrus itip itung' maran i arangan, da gubu' arigi rururungan da tatari' ikakararak.

Yisu Imunti Pilatus Maran
(*Matiu 27:1-2,11-14;*
Markus 15:1-5; Lukas 23:1-5)

²⁸ Maratait santan da rib Yuda garam gudzun rusan iyu Yisu iming' Kaiafas ungaran ifan da Pilatus, garam Rom mpada tayang' intap Yudia, i ungaran tsira' mpada gin da nanga guman gin. Maran ifur i anung' nanga runggan bubumpuadan ming'a Anutu maran u, i ribarangan ini gada nam gadan tsira' i maran fura gubu' Angira Atupa Sib. Ibinigi da ribarangan anung' yatang' ifa ungar igi wasa' gan u. ²⁹ Imunti mana' angu da Pilatus iwa' ba da igut i ribarangan, "Agam irarab garam ani asuban nangan idzuwai da agam ini raru-dan?"

³⁰ Da ribarangan ini nan munga' ini bina', "Bida aranga garam mamida nanga asub, da aga wasang' uda aranga bamuntida agu maram u."

³¹ Da Pilatus ini biani, "Agam runggam wayu aranga bia' da wararu nasang' agam nan gam faidagin nidan."

Da rib Yuda igi ini nan munga' ibiani, "Rom nan gan faidagin ini aga wasang' i isa garam mangan funub u." ³² Nigi iwa' yatsung' Yisu nan gan nidan da ragidan ugu yaba i sanaban mampan bung' awa' nabi anung', da nan igi iwa' isu nidzun.

³³ Ibinigi da Pilatus itip yatang' ifa ungar da inu' Yisu yatang' ifan da igutin ini bina', "Garam Yuda King gan agu, a?"

³⁴ Yisu itip igut i arangan ini bina', "Nigi agu uwayan-tam ma garam fain ini dzi wasi da agu?"

³⁵ Pilatus ini Arangan ni-funggan munga' ini bina', "Mani dzi garam Yuda, a? U garamam da garam pumu'a Anutu wain ruas itangin agu ba dzi banginggang'. Da u nang asub idzuwai?"

³⁶ Yisu ini arangan ni-funggan munga' ini biani, "Dzi nanggung' mpada tayang' gang' garamang' bida king waming' intap ani u. Dabi daming' intap ani, da dzi garamang' madasif ngants i dzi, da rib Yuda wadasang' mpunga dzi u. Da bitsinta' aruani da dzi nanggung' mpada tayang' gang' garamang' bida king waming' intap ani u, ima'."

³⁷ Da Pilatus ini, "Ibinigi da agu king, a?"

Da Yisu ini arangan ni-funggan munga' ini bina', "U runggam ini i dzi king. Rinang' yaping' dzi da dzi ba intap ani i wain ibiani, i fisa i nan nidzun wasi. Da garam santan maran arida i nan nidzun da uda yaban, da iringant i dzi nan gang' da yatsung' gin."

³⁸ Da Pilatus itip ini, "Da agi nabusr'u i nan nidzun igi nabi anung'?"

*Rib Yuda Gudzun Rusan
Ini Isa Yisu Funub*
(Matiu 27:15-31; Markus
15:6-20; Lukas 23:13-25)

Pilatus itip iwa' ungar ba da garam Yuda gudzun rusan da ini bina', "Dzi wawa' da garam ani asuban mangan nangan u. ³⁹ Da bitsinta' agam isru' i agi sanabang' dzi nangan da gubu' Angira Atupa Sib da udzuf santan, i tanginda garam manga fada sinung' karabus. Da agam maram ifur i dzi tanginda garam Yuda king gan bia'an da agam?"

⁴⁰ Da rib igi inu' nifun tsira' bingan ini bina', "Anung' nigi u! Watan-gin Barabas ba da agai!" Barabas igi garam ruta gabman Rom isa ruan da isa garam funub.

19

¹ Ibinigi da Pilatus ini da garam singaari iyu Yisu ifan da idzibi.

² Garam singaari iyu bru' maradantang da ifir imimuan gin isu dampun gudzun da yatsuf iru' Yisu gudzun. Da yari ngarukui bi' bini bida king gan* iyab i Arangan. ³ Da rib igi iba munti Arangan maran da iyasi Arangan ini bina', "O Yuda King gan! Aga tsarif agu." Da imus ipuak Arangan.

⁴ Pilatus itip iwa' ba da ini da garam Yuda ini bina', "Agam watsangan! Dzi tip iyu garam ani iwa' ba da agam, i agam sru'a gin bida dzi watsanga asub i garam ani mangan u." ⁵ Gubu' Yisu wa'a ba ntingan da dampun gudzun maradantang riman da ngarukui bi' atufan, da Pilatus ini bina', "Agam watsangan! Garam agam nidan ugu arani!"

⁶ Gubu' garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan da garam singaari ruas mpada tayang' Ungar Mararam tsanganda Arangan, da inu' nifun tsira' bingan ini bina', "Wais arangan nayab gai mpara i ruan! Wadintip arangan nayab gai mpara i ruan!"

Da bitsinta' Pilatus ini rib igi nifunggan munga' ibiani, "Agam runggam wayu arangan da wadintip wayab gai mpara i ruan! Dzi anung' iwa' da asub mangan garam ani gan nangan u."

⁷ Da garam Yuda gudzun rusan ini nan munga' ibiani, "Aga nan gang' faida-gin mangan ruming' da ini arangan mampan, i arangan ifaring' runggan isu Anutu Narunggan."

⁸ Gubu' Pilatus ringanta i nan igi da irat tsira' bingan angu gin, ⁹ da itip yatang' ifa ungar wasa' da igut i Yisu ini

18:39: Mt 27:15; Mk 15:6 **18:40:** Mt 27:16-21; Mk 15:7-11; Lk 23:18-19

* **19:2:** ngarukui bi' bini bida king gan — Ngarukui igi anung' bi' u, da bitsinta' pepol (Nan Inglis "purple"), da nam ntsuman gan tsira' bingan. King ruas angu inang da yatsuf. **19:3:** Mt 27:27-31; Mk 15:16-20; Lk 23:11 **19:6:** Mt 27:22; Mk 15:12-13; Lk 23:20-23

bina', "U ba iming' anung'?" Da bitsinta' Yisu wani nan munga' u. ¹⁰ Pilatus ini da Arangan ibiani, "U bugin nida dzi nan gang' munga', a? U mami sru'a i dzi nampanggang' nida nifung' i tanginda agu wa'an ma isa agu funub yaba gai mpara i ruan?"

¹¹ Yisu ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Bida Anutu damami rima nampang igi da agu, da u anung' isang' i nanga nam mangan i dzi u. Ibinigi da manga aru rima dzi ba u banginggam igi nanggan maisan nangan tsira' bingan iyus agu gam."

¹² Pilatus iringant i nan igi da isau sanab i rima Yisu sib i tanginda Arangan fadan, da bitsinta' garam Yuda gudzun rusan runu' ini bina', "Bida u tanginda arangan fadan da agu anung' Kaisar rinunggan u! Manga nanga i nida rungangan suda king, da irim ipiap i Kaisar."

¹³ Gubu' Pilatus ringanta i nan igi da arangan iyu Yisu iwa' ba da impa iru' bintip raruda garam gin iming' mumai faring'a nida Tauf Fafusan Tsira' Yunga Gin; ming'a nifu nan Hibru da ifaring' ini Gabata. ¹⁴ Gubu' arigi gubu' tipa nam gadan maran fura gubu' mararam tsira' Angira Atupa Sib. Da gubu' maran ibi gubu' wasa', da Pilatus inu' ini da garam Yuda

ibiani, "Agam wararab gam king gam ani."

¹⁵ Da bitsinta' ribarangan itip inu' ini bina', "Wais arangan! Wais arangan funub! Wadintip arangan nayab gai mpara i ruan!"

Pilatus igut i ribarangan ini bina', "Agam ini dzi dintipa agam king gam yaba gai mpara i ruan, a?"

Da garam pumu'a Anutu wain gudzun rusan ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Kaisar angu isu aga king gang'!" ¹⁶ Ibinigi da Pilatus itangin Yisu ifan da garam singaari i isa arangan funub yaba gai mpara i ruan.

Idintip Yisu Iyab Gai Mpara i Ruan

(*Matiu 27:32-44; Markus 15:21-32; Lukas 23:26-43*)

Ibinigi da garam singaari iyu Yisu ifan. ¹⁷ Da Arangan rungangan ibuaring' gai mpara i ruan gan da itangin gamp tsira' igi rai da ifa mumai faring'a nida Gudzu Urun. Da ming'a nifu nan Hibru da ifaring' ini Golgota. ¹⁸ Ming'a nigida idintip Yisu iyab gai mpara i ruan impru' da garam iru'run. Mangan iming' Arangan bangin bini da mangan iming' Arangan bangi yas, da Yisu iming' wasa'.

¹⁹ Pilatus ini da garam ikakar nan mangan ibiani, YISU, GARAM NASARET, GARAM YUDA KING GAN,

da yis iyab Yisu gai mpara i ruan gan. ²⁰ Da garam Yuda ampi bingan ifaring' nan kakaran igi, i wain, mumai Yisu tupri'a gin igi iming' uts da gamp tsira', da ikakar nan igi i nifu nan Hibru da Latin† da Grik. ²¹ Ibinigi da garam Yuda garaman pumu'a Anutu wain gudzun rusan ini da Pilatus ibiani, “U anung' kakara, ‘Garam Yuda King gan’ u; ima', wakakar nabi garam igi ini runggan garam Yuda King gan.”

²² Pilatus ini ribarangan nifunggan munga' ini bina', “Nam idzuwai dzi kakaran, da dzi kakar.”

²³ Gubu' garam singaari dintipa Yisu yaba gai mpara i ruan sib, da iyu Arangan nanggan atsufan da ifab isu iru' da iru' isang' ribarangan. Da iyu i gan ngarukui gan impru', da bitsinta' itsangan ibi intang ngarukui igi santan isu bitsinta' angu iming' wagung' ibawa' warang'. ²⁴ Ibinigi da ini da ruan, “Agi anung' garidan u. Agi nantung' rarub i tsanganda manga sang' i udan.” Nigi wa' i nanga nan kakaran bida ani suda nidzun, “Rib igi ifab dzi nanggung' atsufan isang' runggan da yantung' rarub i dzi ngarukui gang'.” Ibinigi da garam singaari inang nam bida nigi.

²⁵ Yisu rinanggan da rinanggan rainggan da Klopas fininggan Maria da Maria sagat Magadala imunti uts angu da gai mpara i ruan Yisu tupri'a gin. ²⁶ Gubu' Yisu raraba rinanggan ruta Arangan garaman atsung'a gin aru maran arida gin ugu mpru'a ruan muntida nigi, da ini da rinanggan, “Rinang', nigi da agu narunggam.” ²⁷ Da itip ini da garaman atsung'a gin igi, “Nigi da agu rinanggan.” Da gubu' arigi fadan da gan garaman arigi iyu Arangan rinanggan ifa gan ungaran i mpada tayang' gin.

Yisu Nanggan Mampan
(*Matiu 27:45-56; Markus 15:33-41; Lukas 23:44-49*)

²⁸ Raiyi da Yisu isru' gin i gan guman nangan santan iba ntsup sib, da ini, “Dzi wang' itsara',” i nanga Anutu nan gan kakaran suda nidzun. ²⁹ Gubu' arigi da gur mangan iming' igi da wain gurun ngkiangan iming' gin, da rib igi iyu gai bangin mangan ripida bru' gin da itugu iru' wain gurun igi da yintsi iyab Yisu nifun. ³⁰ Da gubu' Yisu numa sib da ini, “Intsup sib wa.” Da irim antung' iru' da itangin ganunggan ifan.

Garam Singaari Bits Intang Yisu Saran i Singan

³¹ Gubu' arigi da gubu' tipa ruan i nam gadan i

† **19:20:** Latin — Nan Latin igi garam Rom nifu nan gan. **19:24:** Yon 1:7; Mt 27:35; Mk 15:24; Lk 1:8-9; 23:34; Ap 1:26 **19:25:** Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lk 23:49 **19:28:** Mnt 22:15; 69:21 **19:29:** Mt 27:48-49; Mk 15:36; Lk 23:36 **19:30:** Mt 27:50; Mk 15:37; Lk 23:46

gubu' Sabat, da rib Yuda garam gudzunggan ibugin i garam dintipa yaba gai mpara i ruan rung' tupri'an da gubu' Sabat, i gubu' Sabat arigi gubu' mararam tsira'. Ibinigi da ribarangan igut i Pilatus i nida nifun da garam singaari isa garam ruguda ruan gai mpara i ruan igi fagan dzudzi' i mampa sung da uda fadan. ³² Ibinigi da garam singaari ifan da yis garam iru' dintipa mpru'an da Yisu ugu fagan dzudzi'. ³³ Da gubu' ribarangan badan da Yisu, da itsangan ibi Arangan imamp sib, da anung' yis Arangan fagan udzi' u. ³⁴ Da bitsinta' garam singaari igi mangan intang Yisu saran i singan da sung angu gan bi' gan da mpui gan itsururu'. ³⁵ Garam muntidan da tsanganda nam santan wa'an igi ifis i nan igi wasi, da gan nan gan fisa gin igi nan nidzun bingan. Arangan isru' gin i arangan ini nan nidzun da ini wasi da agam, i agam muarutsa bida nig. ³⁶ Nam igi iwa' i nanga nan kakaran suda nidzun bida ani, "Rib igi wasang' i isa arangan urun mangan udzi' u," ³⁷ da nan kakaran mangan ini ibiani, "Rib igi bung' ararab garam aru ribarangan ntangan."

15:42-47; Lukas 23:50-56)

³⁸ Raiyi da garam mangan binganggan Yosef, mpada ming'a gamp Arimatia ifa gut i Pilatus i uda Yisu rini uriatsan fadan. Arangan garam mangan atsung'a Yisu, da bitsinta' irat i garam Yuda garam gudzunggan da idzigin runggan angu. Pilatus ini nifun, da arangan ifayu Yisu rini uriatsan ifan. ³⁹ Da Nikodimus, garam aru badan da Yisu da idziang mangan ugu, iba impru' da Yosef. Arangan iyu nam rini gaunt ngarubini funub tipa i gai iru'run iba, gan barabin gan isang' ibi 30 kilogram. ⁴⁰ Tuas arangan iyu Yisu rini uriatsan da irim nam rini gaunt ngarubini igi gin da ipati' i bru' ibi garam Yuda gan sanaban atsung'a gin i rima garam mampan. ⁴¹ Ming'a uts da gai mpara i ruan Yisu tupri'a gin igi, da gum mangan iming'. Da ming'a gum igi da tauf bampun fa' mangan iming', da warim garam mampan manga gin u. ⁴² Wain ibi garam Yuda gubu' gan tipa ruan i gubu' Sabat igi, da tuas arangan ifa rim Yisu i tauf bampun arigi, i iming' uts angu.

20

*Irim Yisu Yatang' Tauf
Bampun Fa'*
(Matiu 27:57-61; Markus

Yisu Imunti Marata'
(Matiu 28:1-8; Markus
16:1-8; Lukas 24:1-12)

¹ Gubu' miamun Sunta' maratait nam rung' mi-mindan da Maria sagat Magadala ifa tauf bampun da itsangan tauf tsira' igi rimping'a i ruan sinung' tauf bampun nifun igi sib. ² Ibinigi da arangan itip irunt iba da Saimon Petrus da garam atsung'a i Yisu aru Arangan maran arida gin da ini bina', "Rib fain iyu Nifutsarif rini uriatsan iwa' sib sinung' tauf bampun aga, da aga wasru' i gan rima Arangan gin u!"

³ Ibinigi da Petrus irut garam atsung'a i Yisu mangan igi itangin gamp rai da ifa tauf bampun. ⁴ Rib iru' igi impru' ruan runta fadan, da bitsinta' garam atsung'a gin mangan igi irunt iyus Petrus da iwa' tauf bampun mung'. ⁵ Da idzuang' iru' da yarang' yatang' da itsanga bru' tuas aru pati'a Yisu gin ugu ruming'an, da anung' yatang' u. ⁶ Da Saimon Petrus irunt yatsung' arangan ibawa' da yatang' inting tauf bampun. Da itsanga bru' pati'a Yisu gin ugu ruming'an ⁷ da bru' pati'a Aranga gudzunggan gin ruming'an niggi rukan i bru' fain igi, ibi manga iping'an. ⁸ Ida garam atsung'a gin mangan suda miamun i ruan ugu imus atang'a bampun. Arangan itsangan da imuaruts. ⁹ Gubu' arigi da ribarangan anung' idzidzivan i nan akaran nida bida Yisu tipa muntida marata'. ¹⁰ Ibinigi da rib atsung'a

gin iru' igi itip ifa ungaran mpada gin.

Yisu Iwa' da Maria Sagat Magadala

(*Matiu 28:9-10; Markus 16:9-11*)

¹¹ Maria sagat Magadala imunti irang tauf bampun mana'. Da gubu' arangan rung' rangan da idzuang' iru' i raraba atang'a ntsuf igi, ¹² da itsanga angira iru' mpada wasa' igi. Angira iru' igi yatsuf ngarukui maragamp da impa Yisu gan ging'a gin ugu. Mangan impa gudzun da mangan impa fagan.

¹³ Angira igi gut i Maria ibiani, "Sagat, u rang iya'?"

Da arangan ini bina', "Rib iyu dzi Nifutsarifang' ifan da dzi wasru' i gan rima Arangan gin u." ¹⁴ Gubu' Maria nida nan sib, da iparim i ruan da itsanga Yisu muntidan niggi, da bitsinta' wafaring' Arangan u.

¹⁵ Yisu igut i arangan, "Sagat, u rang iya'? Da u sau mangan igi?"

Maria ibuni Arangan garam mpada tayang' gum igi da ini rutin, "Garam tsira', bida agu uda Arangan fadan, da wani da dzi i u gam rima Arangan gin da dzi nafayu Arangan."

¹⁶ Yisu ini da arangan, "Maria."

Da Maria iparim i maran rutin da ini i nifun nan Hibru ibiani, "Rabonai!" (wainggan ibi "Kidungwaga").

17 Da Yisu ini, “Anung' waripa ngifa dzi, i dzi anung' iwarip iyab ifa da Ramang' u. Wafan da wani da dzi raing' rusang' ugu nabiani, 'Dzi nang i yaba fadan da Ramanggang' da agam Ramanggam impru', da Anutu gang' da agam Anutu gam impru'.”

18 Ibinigi da Maria sangat Magadala itip ifan da ini da rib atsung'a Yisu ibiani, “Dzi tsanga Nifutsarif sib!” Da arangan ini da ribarangan i nan santan Yisu nida rutin.

Yisu Iwa' da Riban Atsung'a Gin

(*Matiu 28:16-20; Markus 16:14-18; Lukas 24:36-49*)

19 Gubu' miamun Sunta' arigi idziang gan da rib atsung'a Yisu impru' ruan impa ungar wasa' da itsungin muantsi sib i ruan, i ribarangan irat i garam Yuda gudzun rusan. Da Yisu iwa' imunti wasa' i ribarangan da ini ibiani, “Nan nufan narut agam!” 20 Ini nan igi sib da isanting' bancinggan da saran da ribarangan. Gubu' riban atsung'a gin tsanganda Nifutsarifan da nugun itsia'. 21 Da Yisu itip ini, “Nan nufan narut agam! Ramang' itangin dzi iba, i sanab bida nigida dzi tangin agam ifan.” 22 Ini ibinigi sib da igufi nifu pau ifan da riban atsung'a gin da ini, “Agam wau Marapayam

Mararam. 23 Bida agam siata garam mangan nanggan maisan rai, da Anutu isiat rai sib. Da bida agam mamida siata i gan nanggan maisan rai, da gan nanggan maisan ruming'.”

Yisu Isanting' Runggan da Tomas

24 Gubu' Yisu wa'an da riban atsung'a gin, da riban 12 igi mangan binginggan Tomas (nida Didimas in*) anung' impa wasa' impru' u. 25 Ibinigi da riban atsung'a gin fain ini da arangan ibiani, “Aga tsanga Nifutsarif sib!”

Da bitsinta' Tomas ini da ribarangan ibiani, “Bida dzi mamida i tsanganda pirim nifun i Arangan bancinggan da mamida i tsuring'a bangi tsitsin atang'a gin da mamida i rima bancing' i saran, da dzi wasang' i muarutsan u.”

26 Sunta' manga fada sib da Arangan riban atsung'a gin itip impru' ruan impai ungar mpada gin ugu, da gubu' arigi da Tomas impa wasa' impru'. Da itsungin muantsi sib i ruan ntua'. Da Yisu iwa' imunti wasa' i ribarangan da ini, “Nan nufan narut agam!” 27 Da ini da Tomas, “Waba tsuring' bangi tsitsingam natang' dzi bancinggang' da watsangan. Warim bangim ba dzi sarang'. U wangum anung'

20:18: Mk 16:10-11; Lk 24:10-11 **20:19:** Lk 24:36 **20:20:** Lk 24:40 **20:23:**

Mt 28:18-20; Mk 16:15-18; Lk 24:46-49; Ap 1:7-8 * **20:24:** nida Didimas in — Bingan Didimas wainggan 'mama' bampung'. Watsanga: Ywn 11:16; 21:2

suda iru'run u; wamuaruts angu.”

²⁸ Da Tomas ini bina', “O, dzi Nifutsarifang' da Anutu gang'!”

²⁹ Da Yisu ini da arangan, “U rarab dzi sib da u muaruts, a? Rib mamida tsanganda dzi da bitsinta' muarutsan nugun natsia'.”

Papiar Kakaran Ani Wain Gan

³⁰ Yisu inang nam maran mangan ampi bingan iming' riban atsung'a gin marangan, da dzi anung' ikakar santan iru' papiar ani u.

³¹ Da bitsinta' dzi kakar nan ani i agam muarutsa Yisu igi Kristus, Garam Anutu Ragadan, da Anutu Narunggan. Da bida agam muarutsan da agam bung' ayu nam mpada maran ta'an i Arangan bingangan.

21

Yisu Itip Iwa' da Riban Atsung'a Gin 7 Tapuda Ubing

¹ Gubu' fain ifa sib raiyi da Yisu itip iwa' da riban atsung'a gin iming' mpui fu' tsira' Taibirias (nida Galili gin). Arangan iwa' da ribarangan ibiani. ² Saimon Petrus, Tomas (nida Didimas in*) da Natanail ming'a gamp Kana ming'a Galili, da Sebedi narun rusan iru' impru' da Yisu riban atsung'a gin iru'impa impru' ruan.

³ Saimon Petrus ini da gan

fain igi ibiani, “Dzi ni fada i uda yafas.”

Da ribarangan ini bina', “Da aga binigi ini ruta agu fadan.” Ibinigi da ribarangan iyu madzung da ifan. Da bitsinta' ribarangan wayu yafas mangan da idziang arigi u.

⁴ Pisa maratait santan da Yisu imunti magamang' ringan, da riban atsung'a gin wadzidziwan ibi Arangan igi u. ⁵ Arangan inu' ribarangan ifan ini bina', “Ya' raing' ruas! Agam iyu yafas fain, ma ima'?”

Da ribarangan inu' ba ini bina', “Ima' angu.”

⁶ Da Arangan ini bina', “Watip watapu ubing gam waru' nabi madzung marafaing' bangim bini gam da agam bung' ayu yafas faing'.” Da gubu' ribarangan nanga bida niggi, da iyu yafas ampi bingan angu da yuntap i ubing itsiri.

⁷ Da garam atsung'a gin aru Yisu maran arida gin ugu ini da Petrus, “Nifutsarif aga!” Gubu' Petrus ringanta i nan arangan nida bida, “Nifutsarif aga,” da arangan itsirif ngarukui gan i ritan† (i arangan anung' yatsuf ngarukui ampi bingan u) da yatup iru' mpui da imap ifa tsara'. ⁸ Riban atsung'a gin fain rumpa madzung igi iba da yuntap i ubing fung'a i yafas igi ifa nam

* **21:2:** nida Didimas in — Bingan Didimas wainggan ‘mama' bampung'.
Watsanga: Ywn 11:16; 20:24 † **21:7:** ritan — Bingan fain i rit ani da bigamp ma pikap, da bitsinta' mama' fa' ampi bingan ini rit.

tsara'. I anung' iming' gunti' i mpui ringan u, ibi 100 mita angu. ⁹ Gubu' ribarangan bawa'a tsara' sib da itsangan dzaf urun yafas bits ming'a gin da bret fain. ¹⁰ Yisu ini da ribarangan, "Agam wayu yafas faing' agam bung' udan naba." ¹¹ Ibinigi da Saimon Petrus itip iyab madzung da yuntap i ubing yafas fung'a gin igi iyab tsara'. Ubing igi fung' i yafas tsira' tsira' 153. Yafas igi ampi bingan da bitsinta' ubing igi anung' intap ruan u.

¹² Yisu ini da ribarangan, "Agam waba ga nam." Da riban atsung'a gin igi mangan rinin anung' iyaba i guta gin bida, "Agu wai igi?" Ima'. I ribarangan isru' i Arangan Nifutsarif. ¹³ Yisu ifa yu bret da yafas igi da irim da ribarangan igan. ¹⁴ Nigi bi Yisu iwa' da riban atsung'a gin isang' iru' da bits sib da gubu' aru Arangan muntida marata' sib ugu.

Yisu Ini da Petrus i Mpada Tayang' Arangan Dumpa Gan

¹⁵ Gubu' ribarangan gada nam sib da Yisu igut i Petrus ini bina', "Saimon, Yowanis narunggan, u maram yari nidzun angu i dzi iyus rib santan ani nanggan maran arida i dzi, a?"

Da arangan ini, "Hai, Nifutsarif, U sru' gin ibi dzi marang' yari i Agu."

Da Yisu ini, "Da warim nam gadan da dzi dumpa gang' narun narun."

¹⁶ Da Yisu itip igut i arangan isu iru'run ini bina', "Saimon, Yowanis narunggan, u maram yari nidzun angu i dzi, ma ima?"

Da arangan ini, "Hai, Nifutsarif, U sru' gin ibi dzi marang' yari i Agu."

Da Yisu ini, "Da wampa tayang' dzi dumpa gang'."

¹⁷ Yisu itip igut i arangan isu iru' da bits ini bina', "Saimon, Yowanis narunggan, u maram yari i dzi, ma ima?"

Petrus wangun ibarabin i Yisu nan gan guta i arangan suda iru' da bits nida bina', "U maram yari i dzi, ma ima?" Da Saimon ini arangan nifunggan munga' ibiani, "Nifutsarif, U sru' i nam sib angu, da U sru' gin i dzi marang' yari i Agu."

Da Yisu ini, "Warim nam gadan da dzi dumpa gang'." ¹⁸ Dzi ni nida nan nidzun da agu, gubu' u rung' suda garam rinifa' da u runggam idzur gam ritam da u yung yatsung maranggam furan. Da bitsinta' gubu' agu fufidan da u bung' atatu banginggam da garam mangan bung' adzur u ritam da nayu agu nafa mumai u buginda i fada gin." ¹⁹ Yisu ini nan igi i santing'a Petrus sanaban mampa gin wasi i arangan rima bingan tsira' da Anutu gin. Ida Yisu ini rutin ibiani, "Watsung' dzi."

²⁰ Petrus itaning' da it-sanga garam aru Yisu maran arida gin ugu atsung'a ribarangan badan. Arangan garam aru impapa fada uts

da Yisu nugun da gubu' gada nam maran fura Angira Atupa Sib da guta gin nida bina', "Nifutsarif, mangan nig'i bung' arim Agu nafa garam ipiap banginggan?"

²¹ Gubu' Petrus tsanganda arangan da igut i Yisu ini bina', "Nifutsarif, bida anung' i garam igi?"

²² Yisu ini arangan nan gan munga' ibiani, "Bida dzi nida i arangan mpada sang'a dzi tipa badan, da u maram ifur ibi anung', nig'i bung' asu u nanggan? Da agu, wat-sung' dzi." ²³ Ibinigi da nan amas arigi idzarang wasa' i rib muarutsan ibi garaman atsung'a gin arigi wasang' i mampan u. Da bitsinta' Yisu wani ibi arangan wasang' i mampan u, ima'. Arangan ini, "Bida dzi nida i arangan mpada sang'a dzi tipa badan, da u maram ifur ibi anung', nig'i bung' asu u nanggan?"

²⁴ Nigi Yisu garaman atsung'a gin aru kakaran da nida nan ani wasi da aruani. Aga sru' gin ibi nan gan nida wasi igi nan nidzun bingan.

²⁵ Yisu inang nam mara maran fain ampi bingan angu. Da bida akara nam santan igi bitsinta' bitsinta' ru'an, da dzi marang' ifur ibi mumai wasa' mangan bung' ama' naming' intap santan ani i rima papiar santan igi gin.

Paulus Papiaran Kakara Fadan da Taitus

¹ Dzi Paulus, Anutu mama' guman da Yisus Kristus aposelan.* Itangin dzi ifa i rima Anutu ampangan rungga piriang'an igi sib i nanga i nanggan muarutsan babampafan da utusa ribarangan i sru'a i nan nidzun da atsung'a Anutu sanaban rururungan. ² Da ribarangan narim maran i nam mpada ratar ntingan Anutu ragadan da miamun bingan ugu, gubu' Arangan mamida i tanginda nam santan, i Anutu anung' inang da isu umpur u. ³ Da gubu' gan ragadan rururungan, da Anutu, aru rima agi sib, ikupis nan gan igi wasi iming' gum fisa i nan Arangan rima da faida nan i dzi nangan.

⁴ Dzi yakar nan ani ibia' da agu Taitus, dzi narunggang' nidzun yaba i agi nanggang' muarutsan.

Ramang' Anutu da Yisus Kristus, Garam rima agi sib, maraampi gan da nan gan nufan narut agu.

*Taitus Guman Ragada
Garam Gudzun Ming'a Krit*

⁵ Dzi tangin agu rai i intap Krit i wain ibiani, u tipa gum agi mamida i ntsupan ugu da ragada garam gudzun ruas ming'a gamp igi santan bida

dzi nidan da agu ugu. ⁶ Da u nida ragada garam gudzun bits bits igi, da ampan anung' tsanganda asub ming'an da arangan u: maran nari i fininggan arigi angu, da gan narun rusan namuaruts da natang' warang' i nan da bingan nama' i nam maisan. ⁷ I wain, garam gudzun igi isu wain i mpada tayang' Anutu guman da garam muarutsan gan, ibinigi da ampan anung' tsanganda asub mangan ming'a da arangan u: anung' garam tsarifa rungga i rib atsung'a gin, ma wangun yaba sung sung, ma numa mpui ngkian-gan yusan, ma suda gudzu uris, ma iyu'a nam i uda nam bunump ampi bingan u. ⁸ Da bitsinta' arangan nasu garam isa yaring i garam, da maran arida i sanab bini, da uwayantan nawa' bini i mpada tayang' rungga i nanggan santan nangan, da atsung'a sanab mararam da rururungan, da mpada tayang' wangung-gan da tipa banginggan da faganggan bini. ⁹ Da arangan namuaruts sising' bini aru ringanta gin sib ugu babampafan, i nan igi nan nidzun bingan. Da bida nanga bida nig, da arangan bung' asang' i santing'an da utusa ampan i nan nidzun, da raruda garam rima ub i sising' bini igi.

¹⁰ I garam ampi bingan mamida i atang'a warang'

* 1:1: aposelan— Nan 'aposel' wainggan ibiani: 'garam tanginda fadan'.

i nan rumpai. Garam igi garam nida nan umpur nidzun ma'an da iyu'a nam. Da utup aru nida nan babampafan i garam santan safa rinin igi imais iyus rib santan arigi. ¹¹ Wani da ribarangan nantsup i nan bida nigi, i ribarangan ifis i nan umpur da irintsum utup fain nanggan muarutsan i uda nam bunump in. ¹² Mung' ugu da rib Krit garaman mararuru mangan runggan ini biani, "Garam Krit garam iyu'a nam, da garam bida apu buman maisan, da garam gada nam funub angu da guman nangan ma'an." ¹³ Nan igi nan nidzun. Ibinigi da wani nan rini urun da rib igi da wasanting' i nanggan maisan rutin, da ribarangan namuaruts Anutu nan nidzun gan ¹⁴ da anung' ringanta i rib Yuda rabu rabun gan mung' ugu nan umpur umpuran fisa gin, ma nan faidagin wa'a ming'a garam gar aru rima barun da nan nidzun u. ¹⁵ Rib wangun sapan ming'a Anutu maranggan, da nam mangan — bida nam gadan mara maran fain — wasang' i nanga ribarangan bubumpuadan u. Da bitsinta' rib wangun bubumpuadan da mamida i muarutsa Yisu, da nam mangan wasang' i nanga ribarangan sapan u. Ima', uwayantan ibubumpua da wasru' i sanab bini da maisan u. ¹⁶ Ribarangan ini

isru' i Anutu, da bitsinta' gan sanaban isanting' ibi irim barun da Arangan. Gan sanaban imais wasi iming' Anutu maranggan, da watang' warang' i nan gan, da wasang' i nanga nam bini mangan u.

2

Santing'a Nan Nidzun da Utup Utup

¹ Da bitsinta' agu, wafis i nan da ampan natsung' nan nidzun rururungan. ² Wautus garam tsira' tsira' i mpada tayang' nanggan mpadan i anung' yusa ampapan, da uwayantan bini da rururungan mpada tayang' runggan i nanggan santan nangan, da maran arida nidzun i ampan, da muarutsa nidzun, da muntida babampafan i gubu' bini da maisan.

³ Da wautus sangat tsira' tsira' nabinigi i tsanganda runggan sib i nanggan mpadan da yungan rima bingan tsira' da Anutu, da anung' nida nan barungantsang, ma anung' nangan da mpui ngkiangan suda wain gin u, da bitsinta' nasanting' sanab bini angu. ⁴ I sanab bida nigi da ribarangan isang' i santing'a sangat fa' fa' i sanab maran arida i gan gabun rusan da narun rusan bini, ⁵ da uwayant bini mpada tayang' runggan i nanggan santan nangan, da atsung'a sanab dzidziwandan ruta wangun sapan, da maran furan gan

guman nangan ming'a gan ungaran da gubu' santan, da nanga bini angu i rib santan, da atang'a warang' i gabunggan. Natsung' sanab bida nigi i mangan anung' nida nan maisan i Anutu nan gan u.

6 Da wafai nan i garam rinifa' nabinigi i uwayant bini mpada tayang' runggan i nanggan santan nangan. 7 U nanggan bini nangan santan nasu sanab ribarangan atsung'a gin. U nan gam fisa gin da wafisin ruta wangunggan santan da wayung wayab in da anung' rima umpur i Anutu nan gan u. 8 Wafis i nan nidzun rururungan i ampan mangan anung' tsanganda asub in u. I bida nigi da rib rima ipiap i agi bung' asau nan maisan wasi i nida yaba i agi, da rinin bung' amia'.

9 Wafai i nan i mama' gum uta' i atang'a warang' i gan garam gudzunggan i nanggan santan nangan bida ani: nanga i nugun tsia'an, da anung' dzanga i nan rutin 10 ma wayada i nanggan, da bitsinta' sanaban nasanting' nabi garam gudzunggan isang' i rima nam santan i banginggan i mpada tayang' gin. Ribarangan nanang nabinigi i ampan tsanganda i nanggan mpadan da maran aridan i ringanta i Anutu, aru rima agi sib, nan gan.

11 I wain ibiani, Anutu maraampi gan iba kupis ruan wasi da isang' i rima garam santan sib. 12 Da

yutus agi i rima barung' da sanab maisan da nam wangu akatsan intap ani gan, da atsung'a uwayant bini i mpada tayang' runggang', da atsung'a sanab rururungan da mararam sang'a Anutu maran arida gin da gubu' agi mpada intap ani. 13 Da agi nanang nabinigi da gubu' aru agi rumpada rima marang' i gubu' nugun tsia'an agi Anutu gang' tsira' Yisus Kristus, Garam rima agi sib, tipa badan da kupisa runggan wasi ruta rini gira gan da puatsadangan da binganggan tsira'. 14 Arangan irim runggan rai i uda agi sinung' nam maisan da nanga agi wangunggang' sapan i agi suda Arangan garaman rururungan da wangun fripan i nanga nam bini angu.

15 Ibinigi da wafis i nan santan igi da warim garam muarutsan sib i muntida babampafan da wasanting' i gan nanggan maisan wasi. Wanang nam santan igi ruta nampang da bingan Anutu riman da agu. Da anung' nangan da garam manga rasuda u nan gam ma rima barun da agu u.

3

Nanga Sanab Bini

1 Watip wani nan marafur da rib muarutsan i atang'a warang' i gabman garam gudzun rusan da ringanta i nan gan, da nugun pu'a i nanga nam bini angu, 2 da anung' rima ub ma nida

nan maisan i mangan u, da tsanganda ruan bini, da maran fura rib fain aga suda miamun, da yafada nan angu i ampan santan. ³ I wain ibiani, mung' ugu da agi binigi isu garam bururi'an, da imami ringanta i nan, da yatsung' nan umpur. Da isu mama' gum uta' i nam wangun akatsan intap ani gan da nam mara maran rima nugun tsia'an da rini uriats. Da agi mpa wasa' i nam maisan da nugun rua'a i ruan da buginda ruan mai' mai'. ⁴ Da bitsinta' gubu' Anutu, aru rima agi sib, maraampi gan da maran aridan gan kupisa ruan wasi, ⁵⁻⁶ da Arangan irim agi sib, i wain, anung' agi sanabang' bini nangan mangan u, ima', Arangan nanggan gaiban angu. Irim agi sib i sanab bida ani: i Yisus Kristus, Garam rima agi sib, nanggan mampan angu da Anutu iyats Marapayam Mararam isisung' agi i adzu'a agi nanggan' maisan rai da nanga agi wangunggang' suda fa' da rima nam maran ta'an fa' da agi. ⁷ Anutu inang ibinigi iyab i maraampi gan angu, i faring'a agi bida garam rururungan da agi suda i gan narun rusan da rima marang' i ruta Arangan mpada ratar ntingan angu.

⁸ Nan igi nan nidzun bingan. Ibinigi da dzi ni da agu i u dziwara i nan santan

igi babampafan angu, i rib muarutsa Anutu ugu rima uwayantan santan i nanga nam bini. Nan igi bini iyus da bung' arim rib santan sib. ⁹ Da bitsinta' agu anung' ming'a wasa' i nan brabru'an da branga ruan ma nan ufuai ragida tafan ruas ma mpi'a ruan i nan faidagin, i nan igi nidzungen bini ima' da wasang' i rima garam gar sib u. ¹⁰ Da waradzung' garam branga ampan muarutsan, da bida mamida i ringanta i nan, da watip waradzung', da ma'an, da watiri arangan rai da warim barum rutin. ¹¹ I u tsanga sib wa, nam maisan yis marawafir i garam bida nig i da iwaya i uwayantan, da gan nanggan maisan nanggan irim arangan rai.

Nan Isa Fagan Sib

¹² Gubu' dzi tanginda Atemas ma Tikikus biawa'an da agu, da waintsa' i rima runggam santan i bawa'an da dzi ming'a gamp Nikopolis, i dzi ni bia'an i mpada nig i da gubu' nam rangarang. ¹³ Waintsa' i nanga nam santan i rima Dzinan, garam gudzupu' i nan faidagin,* da Apolos sib i gan sanaban yunga fadan, i anung' sauda ruan i nam mangan u. ¹⁴ Agi ampan gang' muarutsan narim uwayantan santan i nanga nam bini i rima rib sauda runggan sib, i ribarangan

* **3:13:** garam gudzupu' i nan faidagin — Garam ani guman nangan anung' idzidziwan. Isu garam gudzupu' i garam Yuda ma garam Grik ma garam Rom nan gan faidagin.

suda garam kapa nidzun
bini.

¹⁵ Rib santan ruta dzi
mpadan ani irim nan gan
nufan ibia' da agu. Warim
aga nan gang' nufan da rib
muarutsan maran arida i
agai mpada nigi.

Nifutsarif maraampi gan
narut agam sib angu.

Dzems Papiaran Kakaran

Nan Isa Fagan Gin

¹ Dzi Dzems, Anutu da Nifutsarif Yisu Kristus mama' guman. Dzi kakar nan ani ibia' da agam garam muarutsan Israil ming'a wasa' i utup 12 ugu, dzarangan da mpada wasa' i garam intap faing'. Nan nufan narut agam santan.

Muntida Babampafan i Nam Intsa'an

² Raing' ruas, nam intsa'an mara maran ampi bingan bida wa'a da agam, da nugum watsia', ³ da wasru' gin i nam intsa'an wa'an da agam i intsa'a agam nanggam muarutsan da bung' arim rini urun da agam i muntida babampaf. ⁴ Nam muntida babampafan i nam muarutsan naming' asu tsira' da natip agam nasu garam nanga nam ratar da anung' sauda ruam i uwayant bini ming'a Anutu gin u. ⁵ Da bida agam manga sauda runggan i uwayant mararuru da nagut i Anutu gin, da Arangan bung' arim rutin. I Arangan anung' ifi' i nan da irim barun da garam mangan u. Ima'! Irim nam ampi bingan da garam sib angu. ⁶ Agam nida gula gin da wamuaruts nidzun, da anung' uda uwayant ampi bingan u. Uwayant ampi bingan bida nig i isang' uruts manis isan

da suda iyamiyam maisan ugu. ⁷ Garam uwayantan bida nig i da anung' rima maran i Nifutsarif rima sib i nam faing' gula gin u. Ima'! ⁸ Arangan isu garam uwayant ampi bingan da anung' yatsung' sanampun bitsinta' angu i nam santan arangan nangan u.

⁹ Raing' mangan bida sauda runggan nidzun, da nugun natsia' i arangan iyu bingan tsira' iming' Anutu maranggan. ¹⁰ Da garam nam bunump, nugun natsia' i Anutu irasu arangan, i wain, nanggan mampan bung' awa' abi gai maraburuab. ¹¹ I gubu' tsira' inang da iyab da igauf gai maraburuab igi, da imayang' gin, da iririrua' da rini giragan intsup sib. Sanampun bida nig i bung' awa' da garam nam bunump tsira' da gubu' fada badan i gan guman nam bunump intap ani gan. Arangan nanggan mampan bung' awa' sungu nabinigi.

¹² Garam muntida babampafan i nam intsa'an santan ugu nugun natsia'. I gubu' nam intsa'an igi kupisa i nanggan muarutsan wasi, da Anutu bung' arim nam mpada maran ta'an rutin nabi nam munga' aru Arangan ragada mung' ugu i riman da rib maran arida i Arangan.

¹³ Bida nam maisan ra'a i mangan i nanga asub, da arangan anung' nida bida ani, "Anutu yintsa' dzi."

Ima! I nam maisan anung' isang' i intsa'a Anutu, da Anutu anung' yintsa' rib fain da yuntapin i nanga asub u. ¹⁴ Da bida gubu' nam maisan ra'a i mangan i nanga asub, da wainggan iru' i arangan wangungan akatsan angu yuntap i arangan i nanga asub. ¹⁵ Da nam akatsan ming'a garam gar wangun wasa' isang' ibi sagat wangundan, da nam akatsan igi yaping' narunggan nam maisan. Da gubu' nam maisan ying'a suda tsira' da yaping' narunggan nam mampan.

¹⁶ O, dzi raing' ruasi, anung' ringanta i nan umpur i nam maisan wainggan ugu da iyua' runggam u. ¹⁷ I nam ngarubini da rururungan santan iru' ba iming' Ramang' Anutu gin, Garam tanginda gubu' da ukam da ngantam ming'a wagung'. Arangan wabi marayaung yungyungan angu u. Ima! Arangan impa ratar inting angu. ¹⁸ Atsung'a Arangan maranggan furan angu da inang agi isu i narun rusan fa' iyab i nan nidzun aru Sising' Bini gan nidan ugu; ibinigi da agi su miamun i nam santan Arangan tangindan, ibi nam nidzun miamun wa'a ming'a gum wafa'.

Ringantagin da Nangan

¹⁹ O, dzi raing' ruasi, waringantin: Agam santan maram wari i rima ringam i nan, da anung' nidan nan sung angu u da

anung' uda wangum yaba sung angu u, ²⁰ i wain, garam gar nugu tsakia gan anung' isang' i atsung'a Anutu sanaban rururungan. ²¹ Nabinigi, da watangin uwayant bubumpuadan santan da nanggam maisan ampi bingan rai. Wasu ringa mafrip i atsung'a i Anutu nan gan ntanga ru'a agam wangunggam ugu da isang' i rima agam ganunggam sib.

²² Agam ringanta i nan igi sib da watsung' gin. Da bida agam mamida i atsung'a gin, da agam yiyu' runggam. Wanang nan igi nasu nidzun. ²³ Garam ringanta i nan igi uta' angu da mamida i atsung'a gin, da isang' garam tsanganda maran i pinum. ²⁴ Da gubu' tsanganda runggan sib da fadan, da sung angu maran isamu maraganunggan iwa' ibi anung'. ²⁵ Anutu nan gan faidagin rururungan ipira' agi rai sinung' nam maisan nampanggan ugu. Da bida garam rung' raraba nan faidagin igi, da atsung'a gin, da nanga suda nidzun, da maran mamida i samudan, da Anutu bung' afinti arangan i nam santan arangan nangan.

²⁶ Bida garam manga nida runggan bida ani, "Dzi garam pumu'a Anutu i sanampun rururungan," da bitsinta' mamida i mpada tayang' nifunggan, da arangan yiyu' wangunggan, da nanggan pumu'a Anutu isu nam uta' santan

angu. ²⁷ Sanab pumu'a Anutu rururungan da wa'a ngarubini i Ramang' Anutu nanggan maran arida gin da ibiani: Warim mama' marabirimpup da sagat yaruf sauda runggan ugu sib, da watip runggam i nam bubumpuadan intap anung' yantsanga agam u.

2

Anung' Ra'a i Garam Mangan da Rasuda Mangan

¹ Raing' ruas, agam isu garam muarutsa Nifutsarif Yisu Kristus, Garam dzidziwandan. Nabinigi da anung' tsarifa garam mangan da buginda mangan yaba i garam gar nanggan tsangan-dan angu u. ² Bida agam mpru'a ruam, da garam atsufa ring gol da ngarukui gan bini mangan badan, da garam sauda runggan ngarukui gan gagarida ruan badan mpru'an, ³ da bida agam uda garam atsufa ngarukui bini igi yaban da nida rutin bida ani, "Waba ani. Wampa waru' bintip bini ani," da agam nidan da garam sauda runggan igi bida ani, "Wamunti wafa naga," ma, "Wampa waru' intap igi," ⁴ bida nigida agam itsarif mangan da ibugin mangan, da iraru garam iyab i gam uwayantam maisan angu.

⁵ O, dzi raing' ruasi, agam waringantin: Anutu

ipiriang garam sauda rung-gan ming'a intap ani i suda garam fung'a i nam muarutsan da ruta Arangan mpadan da mpada tayang' i nanggan mpada tayang' gan garaman, aru Arangan ragada mung' ugu i riman da rib maran arida i Arangan. ⁶ Da bitsinta' agam irim ub i garam sauda runggan. Da mangan igi inang da irasu agam da idzur nan da agam mai' mai' iming' kiap ruas maranggan i raruda agam? Garam nam bunump angu! ⁷ Da rib igi irim ub da iwaya Yisu binganggan bini faring'a yaba i agam ugu isu mais!

⁸ Bida agam tipa agi Nifutsarifang' Anutu nan gan faidagin tsira' ming'a nan akaran ugu nida bida ani, "Maram wari i garam mangan nasang' u maram arida i runggam," agam nanga bida nigida agam yatsung' sanampun ngarubini. ⁹ Da bitsinta' bida agam maram arida i mangan da buginda mangan, da agam inang asub, da Nan Faidagin bung' asanting' nabi agam garam atupa sib i Nan Faidagin. ¹⁰ Bida manga atsung'a Nan Faidagin santan bini da atupa sib i bitsinta' angu, da iwa' asub i atupa sib i Nan Faidagin santan ugu. ¹¹ I Anutu ini ibiani, "U ma arara' ma'," da Arangan runi mangan ibiani, "U mais garam funub ma'." Bida

u mamida i arara'an, da bitsinta' u isa garam funub, da u su garam atupa sib i Nan Faidagin.

¹² Nam santan agam nidan da nangan da maram wafur i Anutu bung' araru agam nayab i nan faidagin pira'a agi rai sinung' nam maisan nampanggan, ¹³ i wain ibiani, Anutu bung' araru agi, da maran wasang' i ntu'a i garam aru maran mamida i ntu'a garam fain u. Da bitsinta' bida garam maran ntu'a i rib fain, da Anutu maran bung' antu' i arangan da gubu' raruda garam gar.

Muarutsan da Guman Bini Nangan

¹⁴ Raing' ruas, bida manga faring'a runggan garam muarutsan da bitsinta' guman bini nangan ma'an, da bini idzuwai ruming'? Nam muarutsan bida nig'i isang' i rima arangan ganunggan sib? Ima!¹⁵ Bida agam rainggam ma nafunggam mangan bida sauda runggan i ngarukui ma nam gadan, ¹⁶ da agam manga nida rutin, "Wafan da nugum nufan da wampa bini da waga nanggam wasuf," da bitsinta' mamida i rima sib i nam fain, da nan bida nig'i sang' i rima garam arigi rini uriatsan sib? Ima!¹⁷ I sanab bida nig'i, da bida garam muarutsan da guman bini nangan ma'an, da nanggan muarutsan igi isu badzab.

¹⁸ Da bitsinta' manga bung' ani nabiani, "Garam mangan imuaruts, da garam mangan inang gum bini bini."

Da dzi ni nida nan igi munga' gan bida ani: U sang' i santing'a dzi i nanggam muarutsan ruta guman bini nangan ma'an, ma? Anung' isang' u! Da bitsinta' dzi bung' asanting' agu i nanggag' muarutsan nayab i dzi gumang' bini dzi nangan. ¹⁹ U muaruts ibi Anutu bitsinta' angu? Ngarubini! Marapayam maisan imuaruts ibinigi — da irat da iratarat. ²⁰ U garam brabru'an, u ni sru'a gin, nam muarutsan angu da guman bini nangan ma'an da nig'i nam uta' santan, a? Ari', dzi bung' asanting' agu i nan nabiani. ²¹ Agi tafanggang' Abraham isu garam rururungan iming' Anutu maranggan iyab i nanggan rima narunggan Isak yaba mumai tsarada nam in suda dangki fada rutin. ²² Wasru' gin i Abraham nangan muarutsan da guman nangan impru' ruan, da gan nanggan muarutsan ikupis ruan isu nidzun iyab i guman nangan. ²³ Ibinigi da nan akaran ani isu nidzun, ini ibiani, "Abraham imuaruts Anutu da Anutu itsangan arangan garam rururungan iyab i nanggan muarutsan." Da Anutu ifaring' arangan ibiani,

2:11: Kis 20:13-14; Lo 5:17-18; Mt 5:21,27; 19:18; Mk 10:19; Lk 18:20; Ro 13:9

2:23: Mia 15:6 **2:23:** Ais 41:8; 2Sto 20:7

“Dzi rinunggang' nidzun Abraham.”

²⁴ Ibinigi da agam watsangan, garam isu garam rururungan i Anutu maranggan iyab i guman nangan, anung' nam muarutsan uta' angu u. ²⁵ I sanab bida niggi da sagat maramais Rehab isu sagat rururungan i Anutu maranggan iyab i nanggan isa yaring i garam Israil atang'a i tsuara gamp tsira' Dzeriko ugu da tanginda fada sanab mangan. ²⁶ Nan ugu wainggan ibiani, rini uriats uta' da ganun ma'an, da niggi isu badzab sib; bida muarutsan angu da guman bini nangan ma'an, da isu badzab ibinigi angu.

3

Mpada Tayang' Man

¹ Raing' ruas, anung' isang' agam ampi bingan suda garam ragida Anutu nangan, i aga garam ragida nan da Anutu bung' araru agai nasang' ampap riman da agai nayus rib faing' aga. ² I agi santan inang da irunt asub i sanampun ampi bingan. Bida manga mamida i runta asub i nangan santan nidan, da arangan isu garam rururungan nidzun da isang' i mpada tayang' uwayantan da riniuriatsan santan bini.

³ Da maram wafur kausi', bida agi rima ain isi' manga atang'a kausi' nifun da untapa gin, da kausi' tsira' igi bung' asu ringa mafrip da bung' ayung' atsung' agi nunggang' marang' furan. I sanab bida niggi da agi

sang' i parima i kausi' igi da nidzunggan santan. ⁴ Wau uwayant wayab i madzung. Madzung igi tsira' bingan da stia' gan igi isi' aru mangan. Da bitsinta', gubu' fifing' yutan da garam mpada tayang' stia' igi parima gin, da madzung igi irunt yatsung' arangan nanggan maran furan. ⁵ Man ibinigi, nam isi' aru mangan iming' wasa' i agi nidzunggang', da itsarif rungan iyus nam sib angu.

Watsangan wayab i dzaf gai fugus isi' aru mangan isang' i gada wap tsira' manga sib. ⁶ Da man ibinigi, isang' dzaf, isu wain i nam maisan santan ming'a wasa' i garam gar nidzunggan. Da inang garam nidzunggan santan ibubumpua da garam gar nanggan mpadan imais ibi dzaf gada puatsi tsira' mangan. Da dzaf igi wainggan iba iming' dzaf gada ratar.

⁷ Apu buman santan bida apu dzufan da yungan da sruakan da apu mara maran mpada uruts santan, garam isang' i tipan da suda marapakra ⁸ da bitsinta' garam mangan wasang' i mpada tayang' i man gan bini u, i man igi anung' impa asap i nan maisan nidan u, ima', iming' angu binigi. Man igi nangan nidan da ifung' i nam maisan isa garam funub isang' ibi muntsir nifu sa' gan.

⁹ I man angu da agi tsarif Ramanggang' Nifutsarif

Anutu, da agi man gang' angu da agi pupuarap da garam gar Anutu tipa suda i maraganunggan ugu impru' ibinigi. ¹⁰ Nam tsarifan da pupuarapan iwa' iming' nifu bampun bitsinta' angu. Da raing' ruas, agi anung' nanga bida nig i u! ¹¹ Isang' i mpui bini da mpui ngkianan mpru'a ruan wa'a mpui maran bitsinta'? ¹² Raing' ruas, isang' gai nuwai kapa nidzun guni', ma nagau' isang' kapa nidzun nuwai? * Ima! Ibinigi angu da mpui bini anung' isang' i wa'a ming'a mpui uruts u.

Mararuru Nidzun Ming'a Anutu Gin

¹³ Bida agamam bits suda garam mararuru da uwayant tsira', da nasanting' nam mararuru wasi nayab i nam bida ani, nanggan yungan nawa' bini nampru' da nam rasuda runggan. I nam bida nig i iba iming' nam mararuru gin. ¹⁴ Da bida agam nugum rua'a i ruam da suda mara aba ming'a gam wangunggam, da agam anung' tsarifa runggam i uwayantam mararuru da rasuda nan nidzun u. ¹⁵ Mararuru bida nig i anung' iming' gunungun iru' ba u, ima! Iba iming' intap da garam gar da marapayam

* **3:12:** isang' gai nuwai kapa nidzun guni', ma nagau' isang' kapa nidzun nuwai?— Nan Grik ini ibiani, "...isang' gai fik kapa nidzun oliv, ma bru' wain isang' kapa nidzun fik?" Gai fik da oliv da bru' wain iyus iming' gamp Israil; ibinigi da Dzems yakar nan raman ani iyab i gai aru nig i da nidzunggan. Ming'a agi gin da gai bida ani anung' iming' u; ibinigi da aga iyu nuwai da guni' da nagau' isu nan raman, da bitsinta' nan raman wainggan bitsinta' angu.

maisana gin. ¹⁶ Gubu' ampan nugun rua'a i ruan da suda mara aba, da isu wangun da ruan da igagara iyus da yatsung' sanampun maisana mara maran ampi bingan. ¹⁷ Da bitsinta' garam uda mararuru ming'a Anutu gin igi da ibiani, nan miamun wangun isap, da iyafa nan, imantsing nan, isu ringa mafrip, da maran intu' da ikap nidzun bini, da maran yari i garam gar santan angu da man anung' isu iru'run u. ¹⁸ Garam rasuda nan igi nan gan yafadan ikap nidzunggan sanab rururungan.

4

Warim Runggam Santan da Anutu

¹ Nam idzuwai iming' wasa' i agam da inang agam wangum itsakia da isu ufuai da runggam? Nam santan wa'an igi iru' i agam wangunggam akatsan ampi bingan da isu ufuai da ruan iming' agam wangunggam ruga ruan. ² Agam ini uda nam fain da agam wayu u; ibinigi da agam inang i isa garam funub. Agam iyafi um, da bitsinta' anung' iwa' da nidzun u; ibinigi da agam isu ufuai da yis nam sanga sanga angu. Agam anung' iwa' rutin u, i wain ibiani:

agam anung' igut i Anutu gin u. ³ Da gubu' agam guta gin da agam anung' iyu u, wain iru' i agam igutin ruta uwayantam maisan. I agam maram ifur runggam angu i rima runggam sib i nam intap ani gan.

⁴ Agam itangin Anutu rai ibi sagat maramais tanginda gabun rai da arara'a yungan. Da agam wasru' gin nabiani, manga maran arida i nam intap ani gan yusan, da ibugin Anutu. Da manggan nida suda rinun i nam intap ani gan, da irim ipiap i Anutu. ⁵ Maram wafur i nan akaran mung', "Ganun Anutu tangindan mpada agi wasa' ugu da Arangan maran yari i suda Arangan runta' gan angu."* Agam itsanga nan akaran igi ibi nan uta', a? ⁶ Da bitsinta' Anutu maraampi gan rima agi sib da iyus; ibinigi da nan akaran mung' isanting' wasi ibiani,

"Anutu imunti sib i rib tsarifa runggan
da isu maraampi da rib rasuda runggan."

⁷ Nabinigi da agam watang' warang' i Anutu. Wamunti sib i Sadang, da arangan bung' arunt sinung'

agam. ⁸ Wafa uts da Anutu da Arangan bung' aba uts angu da agam. Agam rib uwayant suda iru'run da nanga asub yusan, watangin sanampun maisan rai† da watip wangunggam i nam maisan anung' ming'a gin u. ⁹ Nugum wabarabin, warang, da wagampun runggam i nanggam maisan. Agam nanggam rubung'an nawa' abi nam rangan da nanggam nugun tsia'an nawa' nasu nugu barabin. ¹⁰ Warasu runggam da Nifutsarif da Arangan bung' ara' i agam nayab.

Anung' Raruda Rainggam Mangan

¹¹ Raing' ruas, anung' rima ub i rainggam mangan u. Manga bida rima ub ma raruda rainggam mangan, da irim ub da iraru Nan Faidagin impru'. Da bida u raruda Nan Faidagin da u wasu garam atsung'a gin u. Ima!! U su garam raruda Nan Faidagin. ¹² Nifutsarif runta' angu isu garam rima Nan Faidagin da raruda garam. Arangan runta' isang' i rima agi sib da siata agi rai. U nam idzuwai da u ni raruda rainggam mangan?

* **4:5:** Maram wafur i nan akara mung', "Ganun Anutu tanginda...i suda Arangan runta' gan angu." — Nan akaran idzuwai Dzems maran furan ani anung' idzidziwan; maran mafur mayab i nan ming'a bida ani: Kisim Bek 20:5; 34:14; Lo 4:24; Sekaria 8:2; da nan akaran fain. Ming'a papiar fain da nan bida ani anung' iming' gin ibi aru ming'an ani i wain ibiani: nan Grik anung' idzidziwan i nan ani. Garam fain maran ifur i nan igi wainggam mabiani, "Ganun Anutu tangindan mpada agi wasa' ugu iyafi un da nugun irua' iyus." **4:6:** Pr 3:34 † **4:8:** watangin sanampun maisan rai — Nan Grik ini ibiani, "wadzu' banguinggam" yatsung' garam Yuda sanaban atsung'a gin.

Matsarif Runggam Ma'

¹³ Waringantin, agam garam nangan da nida bida ani, "Aruani ma tata' mangan naga da aga bung' afa gamp igi ma gamp tsira' aga, da nampa udzuf manga sib i nigida nasub nam i wa'a da moni tsira'." ¹⁴ Agam anung' isru' i nam idzuwai bung' awa' da agam da tata' mangan naga. Agam nanggam mpada maran ta'an isang' nam idzuwai? Agam isang' nam marabuari, iming' uts angu da intap ruan. ¹⁵ Ibinigi da agam dani dabiani, "Bida Nifutsarif maran furan, da aga bung' ampa marata' da nanang nam bida ani ma bida naga." ¹⁶ Da bitsinta', agam itsarif runggam iyus angu i nam idzuwai agam bung' anang. Nam tsarifa ruan bida nigisantan, nigis sanab maisan. ¹⁷ Ibinigi da garam sru'a i uwayant bini i nangan, da mamida i nangan, da arangan inang asub sib.

5*Nan Radzung'an Fadan da Garam Nam Bunump*

¹ Agam rib nam bunump yusan ugu, agam waringantin! Warang da wayai' wagampun runggam i nam tsakia ampi bingan bung' awa' da agam. ² Agam nam bunumpam bung' amais da afaif bung' agara agam nanggam atsufan tatar. ³ Agam nam bunumpam silva da gol bung' amais.

Gubu' buntun isu uts wa da agam yufum nam bunump ampi bingan da imami faban. Da nam ming'an da maisan igi bung' ani agam nanggam maisan wasi naming' Anutu maranggan da bung' arim agam nafa dzaf. ⁴ Waringantin! Agam anung' irim garam nanga gum safa wit nidzun ming'a agam gumam ugu nam ntsuman gan u. Ibinigi da nam ntsuman igi irang inu' Anutu i rima nam munga' da agam. Da Nifutsarif Anutu, Garam ruta nampang wain, iringant i garam gum nanggan rangan igi sib. ⁵ Agam impa iyab i nam santan da isirung' runggam i nam bini bini santan. Agam isirung' rini uriatsam da itip iduduba iwa' ngarubini angu nafa nasang' wa'a i gubu' gan isa agam funub. ⁶ Agam idzur nan da yis garam rururungan mamida i muntida sib i runggan funub.

Buaring'a Barabin da Abada i Ruan

⁷ Raing' ruas, waaba i ruam da wabuarung' barabin nasang' Nifutsarif Yisu Kristus gubu' gan tipa badan. Wau uwayantin nabiani, garam ntanga nam yamun sib i guman yaba i ruan angu da impa ifang' i gami' ru'a gin da gubu' arida gin, da raiyi da imus uda nidzun. ⁸ Agam ibinigi, waaba i ruam da wamunti babampaf, i Nifutsarif Yisu Kristus gubu' gan badan iba

su uts wa. ⁹ Raing' ruas, anung' pusupusan da nida nan barungantsang i ruamu, i Anutu runggan bung' araru agam. Watsangan, Garam raruda garam ibamunti muantsi nifun sib wa. ¹⁰ Raing' ruas, profet ruas nida Nifutsarif nan gan ugu isanting' agi i sanampun abada i ruan da buaring'a barabin da nam tsakia. Agi nau uwayant nayabin da natsung' gin nabinigi angu. ¹¹ Agi tsangan sib wa i Nifutsarif ifinti rib muntida babampafan da buaring'a barabin. Agam isru' gin sib i Dzob ibuaring' barabin santan wa'a da arangan ugu, da raiyi da Nifutsarif ifinti arangan i nam ampi bingan. Nifutsarif igi Arangan Garam maran aridan da maran ntu'an.

¹² Da bitsinta', raing' ruas, waringantin! Anung' faring'a gunungun ma intap ma nam fain i rima agam nan gam nidan sib u. Anung' nida bida ani, "Nan nidzun bingan da wagung'." Bida agam nida, "Hai," da nan arangan nig, ma bida agam nida, "Ima'," da nan arangan nig. Agam nida nan da wani nan nidzun angu, i bida ma'an da Anutu bung' araru agam.

Nan Udagin Nampanggan

¹³ Bida mangan ming'a wasa' i agam da wa'an da barabin, da naugin. Bida mangan nugun tsia'an da nais mint nugun tsia'an

i tsarifa Nifutsarif binganggan. ¹⁴ Bida mangan ming'a wasa' i agam wa'an da rinin ging'an, da nau garam gudzun rusan ming'a wasa' i ampan mararam naba. Da garam gudzun igi naugin da Nifutsarif, da nayats madamin i garam ging'a rinin igi rininggan i Nifutsarif binganggan. ¹⁵ Da rib igi nan gan udagin fada mpru'a da nanggan muarutsan da bung' anang garam rinin ging'an igi rinin nadaum, da Nifutsarif bung' ara' i arangan. Da bida arangan nanga asub, da Nifutsarif bung' asiat i nanggan maisan rai. ¹⁶ Nabinigi da wafis i nanggan maisan wasi da runggam da waugin i runggam i agam wa'a bini. Garam rururungan nan gan udagin da Nifutsarif da isu nampang da inang nam iwa' isu nidzun. ¹⁷ Eliya igi arangan garam gar ibi agi, da arangan yugin da wangunggan santan i gami' anung' isang' mudan u. Da gami' anung' iru' isang' udzuf iru' da bits da ifawa' wasa' udzuf manga gan. ¹⁸ Raiyi da arangan itip yugin i gami' ru'an da gami' iru', da nam santan ming'a intap iyab da ikap nidzun.

Warim Garam Nanga Asub Sib

¹⁹ Raing' ruas, bida agam manga runta inti' i nan nidzun, da manga tipa uda wa'a ba, ²⁰ da maram wafur nan ani, bida mangan

uda garam nanga asub sin- i nam mampan. Da Nifut-
ung' sanab asuban, da bung' sarif bung' asiat i nanggan
arim arangan ganungan sib maisan santan rai.